ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒ

281.6(09)
S-57

ՅՕՐԻՆԵԱԼ

Ի ՏԷՐ ՄԿՐՏԻՉ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ՅԱՌԱՋՆՈՐԴԷ ՔՐԻՍՏԻՍԹԱՆՈՒ

Ի ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵՑԱՒ

Առաջին հատոր գրքոյս 200 հատ արդեամբ եւ ծախիւք

Մեծապատիւ Աղայից եւ էսնաֆապետից եւ բարեսիրտ

ժողովրդոցն Ախլցխոյ.

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ Տ. Տ.

ԳԷՈՐԳԱՅ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

ԵՒ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ Տ. ԵՍԱՅԻ

ԱՍՏՈՒԱԾԱԶԳԵԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՀՐԱՄԱՆԱՒ ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ՊՕՂՈՍԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆ

ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ

ԵՒ ՀԱՃՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Թ. ՏԻՎԻՏՃԵԱՆ

1868

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒԻՆ

1․ Աշխարհի ստեղծման վրայօք բնական պատմութիւններ․ հարց ու պատասխանով։

2․ Մարդու ստեղծուելէն մինչև Նոյ նահապետ եղած Աստուածային և մարդկային գործքերը․

3․ Ջրհեղեղէն մինչև Աբրահամ, Հայկ և Նինոս Ասորւոց թագաւորը պատահած Աստուածային և մարդկային գործքերը։

4․ Հայկէն մինչև Աբգար Հայոց թագաւորն պատահած ազգային յաջողութիւնները և ձախորդութիւնները։

5․ Աբրահամէն մինչև Քրիստոս, և մարմնաւոր բոլոր տնօրէնութիւնները և Համբարձումը։

6․ Սրբազան մարգարէից, Առաքելոց և աշակերտաց անուններն, պաշտօններն և վկայական մահերնին։

7․ Աբգար թագաւորէն մինչև Բագրատունեանց և Ռուբինեանց տէրութեան վեցերորդ Լէոն թագաւորը գործուած ազգային գործքերը։

8․ Վարդապետութիւն քրիստոնէական սուրբ հաւատոյ, խրատ և յորդորանք։

Ահա աշխարհի ստեղծմանէ մինչև Աբգար հայոց արքայն եղած գործերը այս առաջին հատորը կ'պատմէ․ բայց Հայկէն մինչև Քրիստոնէական վարդապետութիւնն, որ 3 հատոր կ'լինի․ տակաւին ձեռագիր կ'մնայ, վասն զի ի լոյս ընծայուելու համար 1000 օրինակին կարօտ է 1200 մանէթի ծախուց․ Ախլցխայ հաւաքուած 100 մանէթիւ այս առաջին թերի մնացած հատորները հազիւ թէ կրցանք ի գլուխ հանել․ ուստի կ'խնդրեմք ի տեսողաց սոյն հատորիս, փութալ ազգասիրական հոգւով գուն գործել մնացեալ ձեռագիրն տպել տալու ծախքը հոգալ․ թէև 3 հատորը չ'յաջողի տպուելու գոնէ երկրորդ հատորը տպուի․ որ 5էն մինչև 6 թուանշանն է ինչպէս վերը կ'տեսնուի․ ուրեմն կ'յուսամ ի փառս Աստուծոյ և ի պատիւ հայազգութեան, և յօգուտ Քիւրտիստանի ողորմելի հայ մանկտեաց Ազնուականք չ'պիտի զլանան այս մասին։

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՔՐՄԱՑԻ ԱՎՕԻԼ

Յայտնի լիցի 'ի Քիւրտաստան բնակեալ Հայազգի եկեղեցական և աշխարհական հարց և եղբարց մերոց, որ այն գրքիս նպատակը չէ թէ Հայ ազգիս գիտնական եկեղեցականներուն և եկեղեցւոյ մանկունքներուն՝ Քրիստոնէական հաւատքը և Ազգային պատմութիւնը սորվեցընել է, և զանոնք կրթել։

Եւ ոչ ալ գրքիս յօրինողին և շարադրողին անձնական մտմտուքը օգուտ մը քաղել կամ շահ մը, և ոչ ալ որ և իցէ փառք մը կամ պատիւ մը վաստկիլ։

Այլ զի 'ի սէր Աստուծոյ և յօգուտ Արևելեան մեծ աշխարհին մէջ գտնուած Քիւրտստան ըսուած երկիրնուդ ցիր և ցան քան հազար տուն Հայազգի բարեսիրտ քրիստոնեայ ժողովըրդեան՝ մեր սիրելի զաւակացդ՝ ձեռք զարկինք այս դուգնաքեայ աշխատութեանս։

Որ 'ի վաղուց ժամանակաց հետէ յամեն տեսակ գիտութիւններէն զրկուած՝ յետին

Լը Քիւրտիստան սաքինըն գովմէ ֆըլլան, խունտան ու նախունտան, պապ ու պըրէյէմարա ոլմաթ ոըղլի, քի վէ քիթէպէմա հաթ չէ գըրին նաքի, խըլմտարան գովմէ ֆըլլան ու խունտանան հէն պըքէ, խմանէ Քրիստոս ու նագլէ գովմէ.

Ու նամահաթ չէ գըրինէ ժըպօյէ ֆայտայէ չէ գրօղէխօ ու նաքի իզզէթըդ ու էքրամըդ ժընավաէ խօրա.

Էլլա ժըպօյէ խօտէ ու ֆայտէ պունէ, նավ ուընէյէ ռօժհըլաթ, ապրը ու վօլաթէ Քիւրտստանէ մազըն. քի թէտա սաքինըն պխաթ հազար մալէ ֆըլլան, պապ ու պըրէյէմարա. քի մըն տաթէխօ լէտա վէ շուղուլէ րըշուկ։

Քի ըժը զուտա պարէ համի ըլմխաթէ տուր քաթընէ պըպապ ու պըպարէխը, վէ

խղճութեան և անտանելի աղքատութեան ու տգիտութեան խաւարին մէջ ինկած կը տառապիք և կը նեղիք ։

Նախ՝ որ ձեր հայրենի պատուական լեզունիդ կորսնցուցած, Քիւրտերէն խառն ՚ի խուռն լեզուին կարօտ էք եղած, անով կը զրուցէք և կ՚աղօթէք ։

Ասկէց աւելի մեծ խղճութիւն չըլլար ազգի մը որ իրեն բուն հայրենի լեզուն չը գիտնայ ։

Այս լեզուի մոռացութեան խղճութիւնը, չէ թէ միայն մեր սիրելի Հայ ազգին է հանդիպեր, այլ նա և բոլոր Քիւրտաստանի մէջ գտնուած ուրիշ քրիստոնեայ եղբայր ազգերուն ալ ։

Որք են Ասորիք, Յոյնք, Հռոմէականք, Նեստորականք և այլն ։ Ասոնք ալ ձեզի պէս իրենց հայրենի լեզունին կորսնցուցած, պարզ քիւրտերէն կը խօսին ։

Երկրորդ՝ խղճութիւննիդ ալ աս է, որ առ հասարակ Քիւրտաստանի մէջ, ձեռագիր գրող, և րախամ գիտցող հիչ չկայ ։

Որ աւելի յառաջ եկած խղճութիւնը և փոսը և զա-

թարզ մանէ . ու կը հըսը-նէ պըլընկալիթյէ քաշին ու հէսիրիթյէ պէ թահմուլ, ու գաթընէ նավ նըղանիթլիյէ ։

Ավուլ ըղմա՛ է պապ ու պաքիրէվս ունտա գըրինէ, պը ըղմանէ գուրմանճի գըսայ տըդըն, ու նըմէժ տըգըն, մուհթաճէ ըղմանէ զարիպան պունէ ։

Քըմէ մաղթըս պըլընկաղի նապի ժը գումըդըրա, քի ըդմանէ պապէխօ իժպիր տըքէ, ու նըզանէ ։

Վէ իժպիր գըրընէ ըդմանէ, պըթանէ գոմէմարա նա գոմյէ ։

Իյա համի հարչի գոման քի լըքիւրսաթանէ սաքինըն, համիրա գոմյէ ։

Եագուպի, Րում, Գաթոլիկ, Նեստորի ու Հարչիքի սաքինըն լըվէ վօլաթէ ։

Ավանժի մինայէ վա ըդմանէ պապէվան ունտա գըրըընէ, ու պը ըղմանէ գուրմանճի խապար տըտըն ու տըպէժըն ։

Պըլընկալիթյէ տըտա համու վօլաթէ Քիւրտաստան գաղըզ նըւըսանտօղ ու հիսապ գըօղ պը նըւըխի գաթունընէ ու նըղանըն նըվըսանտըն ։

Քի ըժըվէ բէհ չըդա խասար ու զիեան տըկիհինէ ժը-

նաղան գէշութիւններն յայտ յանդիման կ'երևի։

Երրորդ խղճմտութիւնդ այս է՝ որ դուք հայ էք, ու հայ ազգը ի՛նչ և ո՛վ ըլլալը չէք գիտեր, միայն թէ հայ-վար գիտցողը կ'ըսէ՝ ես հայ եմ, ու Քիւրտերէն խօսողն ալ կ'ըսէ –՛ղ ֆըլլ–ծ կամ –ն ֆըլլ–նէ. ասկէց 'ի զատ բան չէք գիտեր։

Չորրորդ խղճմտութիւնդ ալ այս է, որ ձեր հաւատքը որ միայն Յիսուս Քրիստոսի վերայ պիտի ըլլայ, չէք գիտեր, չէ թէ դուք միայն, հապա միւս ազգերն ալ ձեզի նման։

Թէպէտ ժամասացութեան գրքեր ունիք և կը կարդաք, բայց ինչ օգուտ չէք կրնար հասկընալ։

Միայն թէ ձեր քրիստոնեայ ըլլալը պահք բռնելէն, ու –ն ֆըլլ–նէ ըսելովնիդ կը յայտնուի Քրդաց մէջ, չէ նէ եկեղեցւոյ մէջ եղած խորհուրդներուն հիչ մէկն ալ չէք գիտեր, թէպէտ կը կարդաք և կը կատարէք, բայց սուրբ խորհուրդները ինչ վախճան ունին, չէք գիտեր։

Ահա այս չորս կերպ խղճմտութիւնը ձեզնէ փարատելու համար 'ի 1844 Թուականի Փրկչին, եկայ ձեր

վօրա հուն մութալա պըդըն։

Պըլընկալըլթյէ սըսէ վայէ, քի հուն գօլմէ Ֆըլլանէ, ու գօլմէ Ֆըլլան քէյէ, ըժըգ ու տարգալթյէ, նըրզանըն. համա քէքի Ֆըլլայի զանի, տըպըժէ պը ըզմանէ Ֆըլլայի (Ես հայ եմ) ու գուրմանձի զանօղժի, տըպըժէ (–ղ ֆըլլ–ծ, –ն ֆըլլ–նէ). ժըվէ ըէվա թըշթըդ նըզանըն։

Պըլընկալըլթյէ չառ վայէ, քի իմանէվա ըը սար Յիսուս Քրիստոսէ տըպէ պըպի, ու նըզանըն, նա քի հուն պըթանէ, ըը համի գօլման՝ քի տըպէն ամ քրիստոնեանէ, նըզանըն։

Ֆարաղ քիթէպէ տէրէ ժըպօյէ նըմէժէ տըխուլնըն, ըաքիմ չի՞ ֆայտէ քի նըզանըն չի՞ տըպըժէ։

Խասլի (քրիստոնեայ) պուռնէվա ըժի ըրօժի կըըթընէվա, ու ամ Ֆըլլանէ կօթընէվա խուրայի տըպի ըըպար գուրմանձան. ըաքիմ ընավ տէրէ հարչի համթ չավըէ բադըշ տէրէ թէ գըըին, ու տը գառինըն, եէքի ժի նըզանըն. հարգա չամմաս ու հարգա քէշշա. մահնայէվի չի՞ է նըզանըն։

Իշտէ վէ չառ թարղ ըժը պըլընկալըլթյէ խալաս գըըընէ ըմա (١٨٤٤) Թարըխէ Քրիստոս, աղ պըխօ համթըմ

Քիւրտիստանի մէկ կողմը՝ վեց եօթը տեղ վարժարան բացի ձրիաբար. մէկէ մը յատուկ ստակ մը չուզելով։

Բայց ձեր աչքին տակաւին անսովոր բան մը երևնալով խափանեցաւ. և ըրած բազմածախ խարճերս ալ ոչինչը գնաց։

Տես այն ժամանակի Հայաստան լրագրին (1847) յունիս 20 թուոյն մէջ, ինչպէս ցուցելով կը պատմէ վարժատանց գոցուելուն վրայօք։

Հիմայ տանք զրուցելու մը հասկցաք ձեր խըղճութիւնները՝ թէ որքան անտանելի թշուառ խղճութիւններ եղած են ձեր վրայ։

Հապա ձեր աղքատութիւնն ալ որ զրուցեմ որքան պիտի ցաւիք և նեղիք։

Մեծ աղքատութիւն չէ՞ մի, երբոր գիշեր և ցերեկ անքուն ու անդադար կ'աշխատիք, և կը գործէք, թէ որ շաբաթ մը կամ ամիս մը չաշխատելու ըլլաք, միւս շաբթուան ուտելիք չէք ունենար։

Աստուած հեռի ընէ, թէ որ հիւանդութեան հանդիպելու ըլլաք նէ, ինչքան յետին դառն աղքատութեան մէջ կիյնիք։

Որ սա կերպ բաները ես իմ աչօքս տեսած եմ, թէ որ

ընավ Քիւրտստանէ, շաշ հաֆթձի մադթապ մըն վագըր պատտհվա պէ բարա ու պէ բօլ.

Լաքին ըպար չահվէ վա՛ թըշթըգ պը ածէպ խույայի պու. յօմա հաթ կըրթըն ու համի խարձու մասռաֆէմա թօվչ չու.

Գընէրհ ղազէթայէ ֆըլաթան պասմա պույէ սալ է Քրիստոս (١٨٤٧) մահէ յունիս չավա պը տըւ էշմանի նագըւ տըգէ ժըպօյէ մաքթապէվա քի պաթալ պու.

Նուհա վէ պը գըստ գըրընէմըն գանձ հին պուն, չավա՛ կըրան ու պէ թահմուլ է պըլընկապլթյէվա.

Լէհէսիրիթյէվաժի գըստ պըգըմ կալօ՝ չըգա՞տ տըլէ վա պէշինէ.

Կալըգ հէսիրիթի նը՞նէ. գընկա, շավ ու րօժ պէ խավ ու պէ գարար տը խըպըթըն ու լահթ տըպըն տը պաթթըլընըն. հարգա հալթէքի եա մահըքի պաթթալ պըսաքինըն. հալթէ էտըն ու խարընէվա նամըի. թունըն է.

Լէ խօտէ նաքէ, հարգա նախօշիթի պէ լը տարվա, կալօ չըգաս հէսիրիթյէ ու սէֆիլիթի տըգշինըն.

Քի վէ թարղ հէսիրիթիյէվա մըն պը չավլէխօ տի.

աս անցը գրելու ըլլամ, շատ պիտի երկարի խօսքերնիս ։

Ի՞նչ պէտք է գրել, այն՝ որ դեռ ձեր մէջը հաստատ կեցած կ'երևի ։

Հիմայ այս խղճութիւնը, և աղքատութիւնը անձնամբ ուսկից յառաջ կուգայ ձեր վրան ։ Ո՛հ հիչ բանէ մը յառաջ չի գար, բայց 'ի տգիտութենէ ։

Հիմայ. պիտոր հարցունէք ինծի, աղքատութիւնը ուսկից յառաջ կուգայ ։ Ահա կը պատասխանեմ ձեզի ։

Վարժարան և իմաստուն վարժապետ և պէտք եղած գրքերը ձեր մէջ չգտնուելէն յառաջ եկած է ։

Խաւար մութը՝ արևու լոյսը և ճրագի լոյսը չըլլալէն յառաջ կուգայ, թէ որ արև ըլլայ մութ ու խաւար գիշեր չըլլար ։

Անանկ ալ վարժարան, վարժապետ և պէտք եղած իմաստութեան և գիտութեան գրքերը չըլլալուն է որ աղքատութիւնը ձեր հայերուն վրան և ձեր վերայ տիրած է . զձեզ խղճութեան մէջ ձգած է ։

Մինչև հիմայ՝ վարժարան և վարժապետ չհաստատուելու պատճառն ի՞նչ է, հարցընելու ըլլաք նէ, ձեր քովը կեցած առենս բերանով շատ

հարդա ըըվէ տարէ պընդըվի-
'նըմ կալըւդ աըրէժ տըպէ
պըպի գըայէմա ։

Զի՞ լադըմէ նըվըանտըրնէ, ավ քի հին ըը ճամիւ խու-յայի մայէ ։

Նուհա վէ պըըընկազիթի . ու հէօփրիթի պընէրհինըմգ ըժըդու տարթէ թէ ըը սարվա ։ Իշտէ գա ըժըթըշթըգ բէշ նայէ, իըա ըժընըդանիթիյէ ։

Նուհա տըպէ ըըռս պըգըն ժըմըն նըղանիթի ըժըգու տարթէ, բէշթէ ։ Իշտէ պը պէժըմ ժըվօրա ։

Լընավ վա՝ մագթապ . ու խօճայէ իմիաթէ, ու գիթէպէ համի թարդ իմէ . թունընապունէ հաթիյէ ։

Շավ ըրաշ՝ տըպի ըժը թունընապունէ ըռօժ ու շըրայէ . հարգա ռօժ եափտ շըրայէ ըռօնի պըպի . շավ ըրաշ նամա ։

Վէ թարդ, պըմի հավայէ, մագթապ ու խօճա, ու գիթէպէ ըմիյէթէ ըըճամիա բէյաու ժընա պունէ նէ . քի նըղանիթի ըըսար պապէվա, ու ըըստարվա հըգըմ գըրըյէ, ըվա ըը նավ հէօփրիթի, ու պըըընկազիթիյէ ամիթիյէ ։

Հաթա իրօ մագթապ, վարժապետ նա հաթ չէ գըրըն, սապապ չի՞ պու հարգա ըըռս պըգըն . վախթէ քի ըըպավա պուռմ, պը տավ մըն կօ . ու

անգամ խօսեր եմ, հիմայ ալ ձեր, և ձեր որդւոց հետ գըրով այս պիտի խօսիմ և զըրուցեմ։

Առաջին պատճառ ձեր անհոգութիւնն է։

Երկրորդ պատճառն ալ հին ատուրց Քիւրտ պէյերու բարբարոսութիւններն էր. որ հակառակ Թագաւորին կամացը կը վարուէին և ձեր խեղճութեանը պատճառ կըլլային։

Ինչ և իցէ հիմայ 1835 Թըւականէն ետև որ Ռէշիտ փաշայն ձեր մէջը եկաւ զերկընները զաղթեց, ձեզի անոնց ձեռքէն ազատեց։

Ու ահա մինչև ցայսօր քըսանը չորս տարի է՝ թէ որ կամենայիք հիմայ ձեր մէջը շատ ուսմունքներ մնած էր, և գիտուն եղած էիք, խեղճութեան ու աղքատութեան երեսէն ազատուեր էիք։

Բայց ինչ օգուտ որ տակաւին չէք ուզեր խեղճութենէ ու աղքատութենէ ազատիլ. անոր համար դուք և ձեր վանահայրերն ալ ջանք չէք ըներ վարժարան բանալու և իմաստուն վարժապետ բերել դնելու։

Երբ որ դուք չէք ուզեր և չէք կամենար, աստուած ալ չի յաջողեր. ինչու որ կըսէ "Ով որ խնդրէ առնու, և որ բախէ բացցի նմա"։

նուհաժի պը վօրա, ու պը գուրրէվա պըվլի քիթէպէմա տըպէ գըսայ պըգըմ։

Սապապէ տըտու զամանէ գուրմանձիթի միրան պը հավ ու տու փավ տըչուն, հուն նա ըրահաթ պուն. հէսիր տըգըրըն ըվա, լօմայ նը գարի պուն։

Լաքին նուհա (١٨٣٥) սալէ քի Ռէշիտ բաշայ հաթ զապթ գըր ըվան ու պըն հըքիմէ ավէթ վօլաթտան։

Հարգա հուն համտ ուարզու պըգըրեան հաթա իրօ. համի իլմիաթէ գաթի պու ըընավըվա, ու պըիլիմար պուն. խալաս տըպուն պըընկազիթիյէ հէսիրիթի։

Ամմա չի՞ փայտէ, հուն քի նա ու խազըն խալաս պունէ նըզանիթիյէ, ու միթաանէվա զէյրաթ նադըն լօմա հունժի հէսիր պըըընկազ տըմինըն ու վարժարանժի նայի ճամըլա։

Գընկայ հուն նա ուխազըն. ու արզու նադըն, խօտէժի ըը հավ նայինէ. չըմա քի տըպէժը "Քէքի տիլաւ պըքէ տըսաթինէ, քէ քի ըէ

Ինչպէս որ 1853 Թուականին վերաբերին առաջնորդական պաշտօնիս, տասը կերպ կանոնով գրուած կոնդակով եկայ ձեր մէջը. որ այս բարեկարգութիւնները ձեր մէջ հաստատեմ։

Աստուած չը յաջողեց։ Որովհետեւ Ռուսիական պատերազմը բացուեցաւ, Ազտիչէր ալէյը երկիրները իրար զարկեց, ու տակնուվերայն դարձուց։

Ինչպէս որ տեսաք։ Այսպէս հանդիպեցաւ ձեր Գիւրաստանս։

Ասոր համար ես ալ կամաւլին հրաժարեցայ յառաջնորդական պաշտօնէն, եկայ Թորճիլ՝ սուրբ Թովմայ առաքելոյն հին աւուրց շինեալ մատրան քովը. ուր որ առաջ շինութիւն չկար։

Ան տեղը լեռներու ստորոտը նոր հիմն արկանելով, ութը սենեակով վարժարանի համար շէնք մի շինեցի. կուզես թէ որ իմանալ ինչպէս շէնք և ինչպէս տեղ ըլլալը, տես Արշալոյս Արարատեան լրագիրը Թիւ 355.

Որն որ շատերնիդ ալ աչօք տեսաք և օգնեցիք շինութեան ժամանակին, հացով ջրով և այլ կերակրօք մշակաց և աշխատաւորաց։

ալըռ թէժէրս վագըրին է։

Զիրա քի սանէ ١٨٥٣ թարիխէ Գըրիմտա մըն ալըխօ հաթըմ պը Փարմանէ միւրախսամիլթի, պը տաշ գանուն կօնդակէ Փաթրըք. քի վօլաթէվա մըն չէի պըգըմ։

Իսքին խօտէ ըը հավ նաանի։ Զումքի չարէ Ռուսա վագըս ու Ագնիչէր բըռագու ըշտր վօլաթըու, համի վօլաթէ հավու տու ըէ տա, ու խառապ գըր։

Զամա քի հուն պը չաղմէխօ տիլթըն, վէ Թարդ գօվմի ժըվօրտ։

Գըրպօյէ վէ շուղուլէ, մըն խաթիֆայէխօնըվխսի, ու հաթըմ ըը տէրէ Թըռճըլէ մօր Թումայ, քի լուէ տէրըէ հապու ըը տօրէ վի շինայի Թունապու ժըղուտա պարէ։

Ըրվէ տարէ ըը Թանըշթէ տէրէ պը հաշըթ օթաղէ մըն ծի գի շէգըր. ժըպօյէ մադթապըրա, հարգա տուխազի պըղանի, չալա ծի է, ու չալա շինայի է, պըրդհին ղազէթայէ Իզմիրէ Արշալոյս Արարատեան. ٣٥٥ հիսապէ քաղըղ պըխօյնի։

Գի ժըվա կալըգ պը չաղմէխօ ախթ ու եարալմթի գըըըն, չաղէ քի չէ տըպու՝ պը նան ու պը ըուուն ժըպօյէ բաըայի, ու հօսթայի անըհաան։

Ահաւասիկ աս Թիւրճիլի Նո-րաշէն վարժարանիս համար Պոլիս եկի այս Թուականիս որ է 1858 սեպ. 12.

Նախ հոգացի ձեր ամէ-նուդ համար ընդհանրապէս մէկ Լապտէր Լուսաւոր ան-ուամբ գիրք մը շարադրել և ղրկել ձեր մէջը և ապա Թիւր-ճիլի վարժարանիս հոգը տա-նիլ.

Այս Լապտեր Լուսա-ւորիս պաշտօնը ձեզի այս է. նախ և յառաջ իրեն ունե-ցած յարմար լուսովը, ձեր հետ և ձեր բոլոր երկրաց-ւոց հետ, ամէն մէկերնուդ ախորժելի եղած և ուզած բարբառովը պիտի զրուցէ.

Թէև շատերնիդ լեզուով ու կրօնքով զանազան էք գը-տնուեր, ուրիշ լեզու կը խօ-սիք և ուրիշ դաւանութեան մէջ էք գտնուեր, բայց մէկ նախահօր Հայկի որդիք էք մէկ Լուսաւորչի հարազատ զաւակներ էք, որ դուք շա-տերնիդ չէք գիտեր.

Հիմայ աս գիրքը ձեզի եր-կու բան պիտի սորվեցունէ, մէյմը ձեր ազգը, ձեր ծա-գումը ձեր նախահարքը, որ գիտնաք Թէ ինչ փառաւոր նախնիքներու զաւակներ էք որ այս աշխարհի վերայ ձեր

Իշտէ վէ Թիւրճիլ նու չէգ-րըն մագԹապէխօրա ժըրպօյէ քէ մանիյէվի Թագմիլ գըրը-նէ, հաԹըմ Իստանպօլէ ١٨٥٨ Թարիխէ, մահէ Ի-լուլ ١٢.

Էվվել մուԹալա մըն գըր ժըրպօյէվա նավէվի Չըրաղէ Ռ-օշնի քիԹէպըդ չէ պըդըմ ու պըշինըմ լընավըա, բաշէ ժըրպօյէ Թիւրճիլ մագԹապէ-խօրա զասըվէԹ պըդշինըմ.

Վէ Չըրաղէ Ռօշնի քի-Թէպէխօ, խըզմէԹէվի վայէ, ավուլ պը ըռօնիյէխօ պըժը-վօրա, ու պըհամի վօլաԹըու-րա. հար եէքի պը ըզմանէ-վիրա գըսա տըպէ պըքէ. ու հին պըքէ, չավա քի հուն հազ տըգըն ըզմանէ գուր-մանձի.

Պըրաստ հարգա հուն կալ-ըդ ըժըվա պը խման ու պը մէսապ Թարզ պը Թարզըն. լաքիմ տխաս գուրրէ եէք պա-պէնէ. քի հայկէմա է. ու գուրրէ Գրիգոր Լուսաւո-րիչըն քի ըժըվա կալըդ նը-զանըն.

Նուհա վէ քիԹէպ ժըվօ-րա տու Թըշէ կարադ հին պըքէ. եէք քի գօվմէվա, ու պապըրիրէվա աշիրէվա քի պը-զանըն չավա, ու չի Թարզ գուրրէ տօվլամանտ մազընա նըն. քի լըվէ տըյնէ ժըհամու-

առաջին փառքը պիտի համարուի ։

Մէյմի ալ պիտի սորվեցընէ ձեզի ձեր ամենէն ուղղափառ հաւատքը · որով լուսաւորեց ձեզի Գրիգոր Լուսաւորիչ Սուրբ հայրերնիս ։

Այս հաւատքը գիտնալով ու սորվելով միայն անդին աշխարհքը Աստուծոյ Սուրբ արքայութեանը արժանի կըրնաք ըլլալ ։

Աս երկու բանս աղէկ գիտնալ ու գործել ձեր ամէնուն պարտքն է · և առանց աս երկուքին աս աշխարհքս մարդ-ենք ըսելու պիլէ արժանի չէք ։

Ասոր համար աս գիրքս երեք մաս բաժնեցինք ։

Առաջին մասին մէջ գրեցինք , աշխարհի ստեղծմանէն Նոյ Նահապետէն մինչև մեր Աբգար Հայոց Թագաւորը ։

Ան որ վեց գլուխ բաժնեցինք · առաջին գլուխը կը պարունակէ , աշխարհի ըստեղծուիլը , մարդուն համար պատրաստուած բարիքները ։

Երկրորդ գլուխը , մարդու ստեղծուիլը , խաբուիլը կրած պատիժը · Աստուծոյ սէրը

պէթըր զիննէթէվս · տըպէ պըպի ։

Իքինջի տըպէ հին պըզէ ըռաստ իմանէվս · քի պըզի ըռօհնի գըր ըկա բաղըշ Գրիգոր ըռօհնի գըօղէմա պապէ մաղըն Բաղըշ ։

Վէ իմանէ պըզանին ու պը հին պունէվս տըպըն լայիքէ ձաննամթէ խոտէ վէ տընէ · ու լը գըլամէթէ ։

Վէ հարտու գանձ պըզանըն , ու պը ամիլընըն · ժը տէյնէվս խալսս տըպըն · լըքիմ գանձ պըզանըն քի պէ վէ հարտու քի նըզանըն , հուն լայիգ նըգտըլըն պըպըն լը կօթըլնէ՝ քի ամ մարուվէ տընէնէ ։

Քըլ պօյէհա վէ քիթապ սէ գըլըմ մըն գըր ։

Լընավ գըլըմէ ավուլ մըն նըվըսանտ խուլըգանտընէ տընէ · Նուհ բէյղամպերէ հաթա Աբգար բասիշահէ Արմէնի ։

Բի գըլըմէհա շաշ սարի մըն բայ գըր ։

Սարիյէ ավուլ հին տըգէ խուլըգանտընէ տընէ , ու ժըպօյէ մըրուվ հաղըր պունէ նահմէտէ գանձի ։

Սարիյէ տըտու , հին տըգէ , խուլըգանտընէ մըրուվ · խաբանտընէվի , ղաղէպէվի ։

առ մարդը, մարդու ապերախտութիւնը առ Աստուած ։

Երրորդ գլուխը, ջրհեղեղը, Տապանի շինութիւնը, Նոյի ազատութիւնը, Սեմ և Յաբեթի օրհնութիւնը, Քամին անիծուիլը. և Սեմէն մինչև Աբրահամ, Քամէն մինչև Նինոս, Յաբեթէն մինչև Հայկ ազգաբանութեան թիւը ։

Չորրորդ գլուխը, Հայկէն մինչև Պարոյր առաջին թագաւորնիս ։

Հինգերորդ գլուխը Պարոյրէն մինչև Վահէ Հայկազանց տէրութեան վերջը ։

Վեցերորդ գլուխը, Արշակունեաց տէրութենէն մինչև Աբգար Հայոց թագաւորնիս ։ Որոյ աւուրն ծնաւ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ։

Երկրորդ մասին մէջ գրեցինք Աբրահամէն մինչև Քրիստոսի ծնունդը, մկրտութիւնը, մահը, յարութիւնը և համբարձումը ։

Որ աս ալ բաժնեցինք վեց գլուխ. առաջին գլուխը, Աբրահամէն մինչև Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ծնունդը. ու անոր ազգահամարութեան մէջ եղած արժանաւոր

ու մուհիպէ խօսի ըլլալը մըրուվ, ու խառապինագաճիթյէ մըրուվ ըլլալը խուտի ։

Սարըյէ սըսէ, ըմըրշ թէ ալէ, չէ գըրընէ կէմի, խալաս պուլնէ Նուհէ, տօյայ գըրընէ ըըսար Սէմէ ու Յաբէթէ, նալէթ պուլնէ Քամէ. ու Սէմէ հաթա Աբրահամ, ժը Քամէ Հաթանինոս, ժը Յաբէթէ հաթա Հայկ, հիսապէ գօլմէ ։

Սարըյէ չառ. ժը Հայկէ հաթա Պարոյր բատիշահէ ալուլ Արմէնիեան ։

Սարըյէ բէնճ, ժը Պարոյր է հաթա Վահէ, բաշինէ հըքմէ Արմէնիեան ։

Սարըյէ շաշ, ժը հըգըմաթէ արշակունէ, հաթա Աբգար բատիշահէ Արմէնի. քի բըօժէվիտա զայ Յիսուս Քրիստոս ։

Լը նավ գըօըմէ տըտումին նըվըտանտ ժը Աբրահամէ հաթայ զայինէ Քրիստոս վալըթիղ հալալ պունէվի, մըրինէվի, գըյամ ըռապունէվի ըը ալմանէ քի վէ գըօմժի մին բայ գըր շաշ սարի

Սարըյէ ալուլ ժը Աբրահամէ հաթա զայինէ Քրիստոս. ու ըը հիսապէ գօլմէ. ըյիգ ու նալայիգ շուղուլէ բատիշահան, խըզէթ ու ղազէպէվան ։

և անարժան Թագաւորու-
թիւններու գործքերը, պա-
տիւնին և պատիժնին ․

Երկրորդ գլուխը ․ Քրիս-
տոսի ծնունդէն սկսեալ ․ մի-
կրտութիւնը, այլակերպու-
թիւնը, հիւանդաց զանազան
բժշկութիւնները և ուրիշ
հրաշագործութիւնները ․

Երրորդ գլուխը ․ մեռելոց
յարութիւն տալը, խորհր-
դաւոր առակները, վճռա-
կան և գլխաւոր Աւետարա-
նական սուրբ խօսքերը ։

Չորրորդ գլուխը ․ Քրիս-
տոսի մատնութիւնը, չար-
չարանքը, մահը և յարու-
թիւնը, և փառաւոր համ-
բարձումը ։

Հինգերորդ գլուխը ․ Հոգ-
ւոյն սրբոյ գալը երկոտասան
առաքելոց, քսան և չորս
մարգարէից, եօթանասուն
երկու աշակերտաց, և առա-
քելուհի կանանց անուննին,
իրենց պաշտօնին մարտիրո-
սական մահուամբ կատա-
րումնին ։

Վեցերորդ գլուխը ․ Պօղոս
առաքելոյ կոչումը, Հայաս-
տանի դարձը ։

Երրորդ մասին մէջ գրե-
ցինք ․ սկսեալ Աբգար Թա-
գաւորէն մինչև Ռուբինեանց
իշխանութեան վերջը ․ և
վարդապետութեան հաւա-
տոյ ։ Որ այս ալ վեց գլուխ
բաժնեցինք ։

Սարկէ տըսու ․ մը զայ-
նէ Քրիստոս ․ հոլայ պունէ-
մի, Թարգըրթող չէգլէմի,
խօշգըրըընէ նուխօշան ու մի-
ճիզաթ հիգմէթէմի ։

Սարկէ սըսէ ․ ըռ ագըրը-
նէմի մըրիեան ․ պըշավըր մէ-
սէլէմի ․ ու պըռանըն գը-
սայէ բագըշ ինճիլ ․

Սարկէ չառ ․ Թէսլիմ պու-
նէ Քրիստոս ․ ըօրէնճէմի
մըրինէմի ու գըյամէմի ու
ըը ագմանէ ըռապունէմի ․

Սարկէ բէնճ ․ հաթըրնէ
բուհըլ բագիշ ․ նամէ անդը-
տա գասըտէ, պիսթաշըա
բէյղամպէրէ, հալթէ ըը-
տու շակիրտան ․ ու վայիզ
գրօղ ժընան ․ խըմէթէվան
ըը չէյխօ մըըընէվան ժը-
պօյէ ըռ աթի ․

Սարկէ շաշ ․ կագի պունէ
Պօղոս գասըտ ու վակըրտըն-
ըընէ Արմէնիստան ։

Լը նով գըըըմէ սըսէ մըն
նըվըսանո ժը Աբգար բատ-
շահէ հաթա հըըդմէ բաշին
Ռուբէնէ ․ ու յօւթայիգի-
յէ մաէպ․քի վէ գըըխմ ժի
շաշ սարի ըայ մըն գըը ։

Առաջին գլուխը, Աբգարէն մինչև ցԲագրատունեաց տէրութիւնը:

Երկրորդ գլուխը, Բագրատունեաց տէրութենէն մինչև:
Ռուբինեանց տէրութիւնը:

Երրորդ գլուխը, Ռուբինեանց տէրութենէն մինչև ցԼեւոն վեցերորդ:

Չորրորդ գլուխը, վարդապետութիւն հաւատոյ, տասը պատուիրանքը:

Հինգերորդ գլուխը. խորհուրդ եկեղեցւոյ, տէրունական աղօթքը:

Վեցերորդ գլուխը եօթը մահացու մեղքերը և անոնց դարմանը. և այլ հարկաւոր գիտելիքներ:

Որոց ամէն մէկ մասի վերջը այբ ու բէնի շարգով հարցմունքներու և անոնց մէջ գլխաւոր գիտելիքներու ցանկը դրուած է, կրնաք ու զածնիդ իսկոյն գտնալ կարդալ:

Այն ժամանակ Հայոց ազգը օտար ազգերուն շատ բարի գործքերու օրինակ եղած է, ինչպէս մեր մեծ պապը Հայկ, չար Բելին ծառայութիւն և հնազանդութիւն չընելով, ազատօրէն ելաւ Հայաստան շէնցուց և եղաւ գլուխ և տէր ազգին:

Եւ իրեն անունովը՝ իրմէն

Մարխէ ավուլ, մը Աբգարէ հաթայ˝ հըրգմէ Բագրատունէ˝ տօվլաթ:

Մարխէ տըսաու, ժըհըրգմէ Բագրատունի տօվլաթէ հաթա հըրգմէ Ռուբէնի տօվլաթէ:

Մարխէ սըսէ, ժը Ռուբէնի տօվլաթէ հաթա Լեւոնէ շաշ բատիշահէ:

Մարխէ չառ, ըսար մասալէ, ու տահ Թէնպիհէ խուտի:

Մարխէ բէնճ, շավրէ տէրէ, տօյայէ խուտիրա:

Մարխէ շաշ, հավթ կունէհի մէզլին ու տարմանէվի ու հէնըք տահա տըշթէ լազըմ հինպունէ:

Լը համի բաշ գըսըմէ քիթէպ, հարչի լազիմէ թէ հինպունէ, համի պը ըրէգլըսար ալիֆ պէ համընէ տանի, տըգաւըն ուխասթընվա պըրպհըն ըն ու պըխույնըն:

Թըրմ գովմէ Փըլլան, գովմէ Պարիպան ըրա զըլավուզէ գանձի պույէ չավա մազըն պաքիրէմա Հայկ, քիլըպար Բէլէ խարապ մըր պու ժըվէրա զուլամիթի նմ գըր, ըրապու ժըվէ հաթ լը փըլլըսթան շինայի գըր, ու պու սարէ գովմէ:

Բի պը նամէխօ հաթ կա-

ետեւ եկող զաւակներուն, թոռներուն ալ Հայոց ազգ ըսուեցաւ.

Ուստի ճշմարիտ Հայը, անոր սիրտը պիտի ունենայ որ անոր հարազատ զաւակ ըլլալը գիտցուի:

Հաւատքի մէջն ալ ամենէն յառաջ հաւատաց սուրբ Աբգար Թագաւորնիս և ետքը սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրերնիս և որ իր ազգը լոյս հաւատքի բերաւ. բոլոր աշխարհն ալ զարմացուց:

Ըսել կուզեմ որ թէ ազգութեան և թէ հաւատքի պարծանքի կողմանէ, Հայոց ազգը առաջինն է, և ուրիշներու օրինակ ըլլալու արժանի:

Աս բաները ձեզի հասկըցընելու համար աս գիրքը շատ հարկաւոր է, և ուզեցի ձեր հասկըցած լեզուովը գըրել, անանկ որ ամէնուդ ալ օգտակար ըլլայ:

Թէ որ միայն հայերէն գըրէի, հայերէն չգիտցող. քիւրտերէն խօսողները չը պիտի հասկնային. Թէ որ միայն քիւրտերէն գրէի, հայերէն չգիտցողներուն՝ յաւիտեան հայերէն չսորվելուն պատճառ պիտի ըլլայի:

Հայկին որդին եմ, Լու-

զի գըրին նամէ գուրրէվիրա. (Հայ — Հայոց ազգ.) գովմէ ֆըլըան.

Լօմա ֆըլըայէ գանձ, միանայէ պապէխօ տըպէ պըպի մէր, ու գուրրէ մէրանի. քի նաս պըպի գուրրէ մէրէ.

Լը նամ խմանէժի ժը համի բէշթըր բագըզ Աբգար բատիշահէմա խման գըր, ու բաշէ բագըզ Գրիգոր ըռօնիգըրօղէմա, քի գօվմէխօ անի լընամ խմանէ, համի տընէ մաթ գըր.

Աշկարա տըպէժըմ, հարգա ժը խմանի, տըխֆթխար գովմէ ֆըլըանէ. ու գովմէ զարիպանըրաժի զըլալուզէ բէշլին.

Վէ նազըրան ժըվօրա ժըպօյէ հին գըրընէ, վէ քիթէպ կալագ խիտիզայէ ժըվօրա, լօմա պը ըզմանէվա ժընըվլխի քի համիրա փայտէ պըպէ.

Հարգա պըթանէ ֆըլըայի պընըվըսանտի պում, գուրմանձի գըսա գրօղան նա տըգարի հին պունէ, հարգա Գուրմանձի պըթանէ պընըվըսանտամ, ըվան՝ քի գիւրմանձի տըղանի պուն, էտըն ֆըլըայի գա հին նա տըպուն:

Ըվան քի տըպէժըն ամ

5649

սու որչափ զաւակն եմ ըսող մարդը, պէտք է ամենէն յառաջ հայերէն լեզուն գիտնայ ։

Ասոր համար աս գիրքն երկու լեզուէ գրեցի Հայերէն ու Քիւրտերէն, գիտնալէ գիտնայ. որ միանգամայն հայերէն գիտցողներուն ալ, չըգիտցողներուն ալ օգտակար ըլլայ ։

Ասկէ զատ հայերէն լեզուն չըգիտցողներուն ալ հայերէն սորվելու պատճառ և առաջնորդ ըլլայ ։

Աս քիւրտերու լեզուն ալ զանազան խառն ըլլալուն համար, մենք ըստ կարելի կերպին միջին լեզուն գործածեցինք, որ հեշտ ըլլայ ամէն գաւառական լեզուներուն ։

Ահա ես ինծի պարտք եղածը կատարեցի, և ընծուցի. որ օրինակ ըլլայ մեր հայր վարդապետ վանահայրերուն որ իրենք ալ իրենց պարտքը կատարեն և պարտաւոր չմնան ազգի պաշտօնին և Աստուծոյ ։

Հիմայ դուք ալ աս Լուսատու Լապտերս ձեր մէջը գալուն պէս, կուզեմ որ առնէք ամէն ազգաց առջև կարդալով շուրջ ածէք, և համօրէն Քիւրտաստանու լուսաւորութեանը պատճառ ըլ-

գուրրէ Հայկէնէ, ու գուրրէ Կրիգոր ըռօնիգաօղըն, ըողըմէ ափուլ ըղմանէ պապէխօ պըզանի ։

Ժը պօյէվի վէ քիթէպ տու ըղմանէ հաթ չէ գըրըն, Ֆըլլայի, ու գուրմանճի, ըպար հավուտու, քի Ֆըլլայի ու Կուրմանճի հարտուժի պը խույնըն քի հին պըպըն, ֆայտէ պըպհինըն ։

Ժըվէ պաշգա Ֆըլլայի քի նըզանըն պըվի գարըն հէտի հէտի հին պըպըն, պը զըլավուզիթյէ քիթէպա ։

Ու գուրմանճի ըղման եէք թարզ նընէ, թարզ պը թարզէ. ժըպօյէվի ամ ըղմանէ գուրմանճէ ալիյէ տիէրպէքիրէ մըն նըվըսանտ, քի համու գուրմանճ գարի ֆահմ պըքէ ։

Իշտէ ազ տէյնէխօ մըն գատանտ. Թազմիլ մըն գըր. քի Թամիլ պըպի մըթըանէ տէրան, քի տըըուընըն տէյնէվան իժպիր տըգըն, պըլա չազվէվան վագըն, հին ըրօշ հանտ տէյնէվան պըտըն ու խալաս պըպըն ժը չարխաթէ խոտէ ։

Նուհա հուն ժի գընկա քի վէ Զըրայէ Ռօնի ըպալմ պէ, տուխազըմ քի պըօթընըն ըվի պը խունտանէ ըըպար գօվման պըգչինըն, քի սապապէ ըռօնի պունէ համի Քիւրտութանէ պըպըն,

լաք, միշտ իրար յորդորելով խրախուսելով, և միշտ ձեր շաւիղներուն ճրագ մը ընէք, ինչպէս որ կըսէր Դաւիթ «Ճրագ են բանք քո ոտից իմոց, և լոյս տան շաւղաց իմոց» Սաղ. ճժը 105։

Եւ ան առեն պիտոր փափագիք ու ցանկաք 1844 ամի հաստատեալ և խանգարեալ վարժարանները բանալու, և ամէն վարժարաններու մէջ դուք և ձեր զաւկըները պիտի կարդաք և իմանաք թէ ինչ է քրիստոնէութիւնը, ինչ է ազգութիւնը։

Ա՛ն առեն Սամարացւոց պէս պիտոր ըսէք ինծի, ալ մենք քուկին խօսքիդ չենք նայիր, ինչու որ մենք գիտութեան լոյսը տեսանք, այսուհետեւ մեզէն պիտոր գընանք լուսոյ հետ։

Երանի այնմ աւուր որ Քիւրտստան և Հայաստան կատարեալ ինքզինքը փառաւոր գիտութեան և իմաստութեան լուսին մէջ տեսած ըլլար։

Աս գիրքս իրաւ մեր աշխատութեամբ յօրինեցաւ և շարադրեալ թարգմանեցաւ. բայց գլխաւորաբար ազգին երեւելի Բարերար Անձինքներուն տուրքն և յորդորմամբը կատարուեցաւ. ասոր համար պարտաւոր ենք ինէ աւելի

ու Թըմ ըլպար բխէվա չըրաքի ըռօնի պըգըն. չավաքի Դաւիթ բէյղամպէր տըպէժէ սարի ١١٨ խանի ١٠٥ չըրայէ գըսայէթա ըլպար բըյէմընըա, ու ըռօնի տըքէ տըրըպէ մընըա։

Ու վէ չաղ տըպէ արզուպըգըն, ١٨٤٤ սալէ խարապ պուն մագթապան վագըրընէ. ու վարժապետ կըրթընէ. ու հուն ու գուրըէվա կարագ պըխույնըն, ու հին պըպին. չի՞ է Քրիստոնէութին ու չի՞ է գովմիթի։

Վէ չաղ հուն պըխօ տըպէ տըպէժըն ժըմարա մինայէ Սամարացիան, քի էտըն ամ կօտարի նագըն գըրայէթա, չըմա քի ամ պըխօ նաս գըրըն ու հին պուն, ու պը չաղլէխօ մա տի ըռօնիէ ըէմիաթէ։

Խօզի ըրօյէ հան քի Քիւրտսթան ու Էրըմթան թագմիլ հըն պըպըն պը իլմիաթէ ըռօնի։

Գըրատտ վէ քիթէպ պը տասթէմա հաթ չէ գըրըն, լաքիմ ժըպօյէ պատմա պույէվի սապապ պու եէք տօվլէմանըդ ժը գովմէ Փըլան, քի պատմա գըր չավա քի նավէ վի խուսյէ լը անկյէ ժըրէպէմա պը ըօյէգէխօ։

անոնց շնորհապարտ ըլլալ. որոց անունը գրքիս ճակատը դրոշմուած է փառաւոր և իրենց բարերարութեանը արժանաւոր ախողաններով։

Իր նոյնին այս աստուածանման բարերարութեան փոխարէնը, կը պարտաւորիք միշտ որչափ որ սոյն գիրքս կարդաք, ամէն օրուան ձեր աղօթքին մէջ խնդրել Աստուծմէ որ անոնց ամէն կենդանեաց, ու բոլոր զարմից և զաւակացը երկար կեանս պարգևէ, բանից և գործոցը յաջողութիւն շնորհէ, ու բոլոր ննջեցելոցն և հոգելոյս նախնեացն ալ երկնից արքայութիւն և յաւիտենական կեանս շնորհէ։

Ով ձեզ ընթերցող բոլոր հարց և եղբարցդ, որք էք բնակք 'ի Բիւրոստան և 'ի Հայաստան բազումն մնաց, և հոգի գիտութեան և շնորհաց տացէ, որ կարողանայք ընելու Երգոց երգոյն Սողոմոնի զայն խօսքը որ կըսէ, "Բանք քո քաղցր են, և խօսք քո գեղեցիկ. ասա՛ զի լուիցուք և հետևեալ ընթացուք զհետ իւղոց քոց"։

Կան ոմանք ձենէ, որոց շատ հաճելի և ախորժելի է քիւրտերէն խօսակցութիւնը երբոր հայերէն չէք գիտեր, վասնորոյ ահա ձեր ուզած և սիրած բարբառը. որ խօսի

Բի ըմի մէ չէյի գըր, քի հուն շավ ու րօժ նավ նըմէժէվա տօյա պըգըն, ժըպօյէ սաղիթյէ համի աշիրէվիրա ու գուրրէ, ու գուֆլաթէ, պապ ու պաբիրէվիրա, խոտէ շուղուլէվան համ պինէ ամին. Ու համի մըրընէվան մազըն ու բըշուկան ըրօհէվան ըռօնի պըքէ. ու լը ախրաթէ սաքին պըքէ, պը սալթանաթէ խօտի ապատիլ։

Ու մըվօրա համի պապ ու պըրէմարա քի սաքինն լը Բիւրոստանէ ու Ջըլըթանէ, վագըրընէ պիրէ, ու րօհէ գարամաթէ պըտէ, քի գատըը պըպըն կօթընէ գըսայէ հան քի տըկօ Սողոմոն. "Պըրայէթա շիրինէ, ու կըլյէթմ տալըլէ, տէ՛ պըպէժ քի կօտարի պըգըն, բայ ըռունէթա պէն"։

Հանէ կալըագ մըվա քի հազ տըգըն կալէկալէ գուրմանձի, գընկա քի Ֆըլլայի նըզանըն. մըպօյէվա իշտէ պըտուլէվա պըվիրա գըսայ տըգէ, չավա քի մինայէ ափ պը

ձեր հետը. նման զնման սի-
րեսցէ, ըստ բանին։

Այս ուրեմն խնդրեմ յու-
սումնական հայոց և եղբար-
ցըդ 'ի հանդիպողաց այսմ
Լապտէր Լուսաւոր գրքոյս, մի
պախարակեսցի յօրինուած
սորին, զի ոչ եթէ յերկրի
կազմին ջահք և լապտերք ա-
ռաջնորդ լինին յերկնիս արե-
գական և լուսնոյ։

Նոյնպէս գիրքս այս յօրի-
նեցաւ 'ի պէտս Քիւրտս-
տանեայց որք զկեալք գտա-
նին յարեգականէ՝ լուսոյ գի-
տութեան և իմաստութեան,
կուրացեալ մոգք, և անփա-
րատելի խաւարաւ միգի կան
պարաւանդեալք 'ի խոր յի-
մարութեան սփիւռ ընդ բո-
լոր Կորդուաստան։

ժըվօրա կմլակալ ալըգէ, հար-
տու հավու տու ալըպէ ալը
հապլինըն.

Նու հա ըրձա ալըգըմ իլմ-
տարան պապ ու ալըէյէմարա
քի ալընէրհինըն վէ Չըրայէ
Րուօնի քիթէպէմա ալըա Թը-
նաղ Նամըի ըստր չէ պունէ-
խօ, չըմքի չըրա ու մաշալա
ժըպօյէ ալըմանէ ըրօժ ու հի-
վըրա լէնախըն ըը արտէ, ի-
լա ժըպօյէ ալընէյէ Թարի։

Պըմը Թարղէ քիթէպէհա
հաթ չէգըրըն ժըպօյէ խալ-
քէ Քիւրտսթանէրաքի մահ-
րում պունէ ժըռօնիյէ իլմ-
աթէ ըրօժ. ու գաթընէ լը-
նալ Թարիթիյէ նըզանիթի
մինայէ գօրան համու վօլա-
թէ Քիւրտստան։

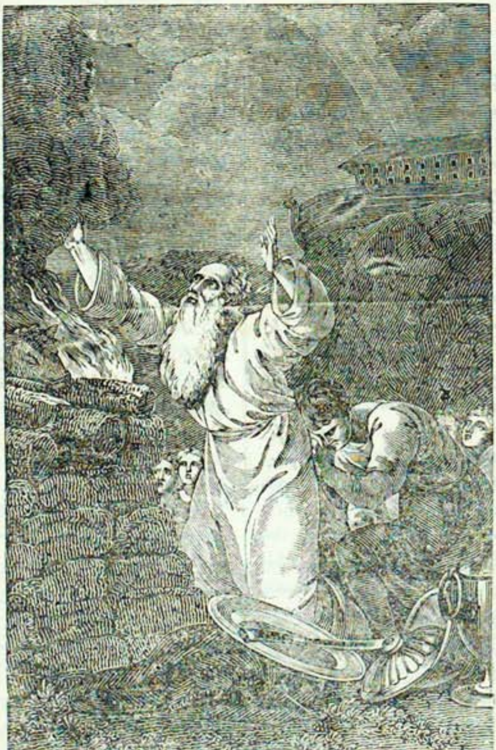

ԼԱՊՏԵՐ ԼՈՒՍԱՏՈՒ

ՉԸՐԱՅԻ ՌՈՕՆԻ

ՄԱՍՆ Ա.

ՀԱՐՑԱՆԳՔ ԵՒ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ, ՆՈՑԻՆ ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱԲԳԱՐ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Աշխարհի ստեղծուիլը և Մարդուն համար պատրաստուած բարիքները ։

1 . ՀԱՐՑ . *Աստուած այս աշխարհը ի՞նչ բանի համար ստեղծեց .*

ՊԱՏԱՍԽԱՆ . *Մարդուս բնակութեան համար, որ մարդս ստեղծուելէն ետև աշխարհի մէջ բնակելով Աստուծոյ կամքը համեմատ բարի գործքեր ընէ, զԱստուած փառաւորանէ, և Աստուծոյ հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն ընէ ։*

Ու վերջապէս այս աշխարհի մէջ գործած բարեգործութիւններուն անգին աշ-

ՕՍՄԱՑԻ ԱՎՈՒԼ

ԹԱԱԼԻՄԱԹԻ ՈՒ ՀԻՆ ՊՈՒՆԻԹԻ ԽՈՒԼԸԳԱՆՏԸՆԷ ՏԸՆԷ, ՆՈՀԷ, ՈՒ ՀԱԹԱ ԱԲԳԱՐ ԲԱՏԻՇԱՀԸ ԱՐՄԷՆԻ

ՍԱՐԻ ԱՎՈՒԼ

Խուլըգանտընը տընէ ու- ժըրգըյէ մըրսուլ հալը պանէ գան- ծիլիան .

1 ԲԸՌՍ . *Խուտայի վէ տընէ ժըրգըյէ չի՞ թըշթըրա խուլըգանտ ։*

ԾԷՎԱՊ . *Ժըրգըյէ սագընանտընէ մըրուվան քի ինսան բըշըթ խուլուգանտընէ ութըր պըրպի լըվէ տընէ լըկօրիյէ ըրիպըյէ խուտէ ամէլէ գանճ պըրգէ . ու ինհթիշամէ խուտէ պըրգէ , ու պը ըրուհ ու պըրալը նըմէժէ խուտէրա պըրգէ , ու շուգրէ խուտէրա պըրտէ ։*

Ու բաշէ լըվէ տընէտաս ամալէ գանճ պը գըրիէխօ լայիգէ սալթանաթէ խուտէ

խարհքը Աստուծոյ անճառե-լի տեսութեան արժանի ըլ-լայ :

2 . Հ . Աստուած մարդը ե՞րբ ստեղծեց :

Պ . Մարդուս համար հար-կաւոր եղած ամէն բարիքնե-րը ստեղծելէն ետև մարդս ստեղծեց :

3 . Հ . Մարդուս համար ստեղծուած բարիքները ո-րո՞նք են :

Պ . Ահա ինչ որ աչքիդ առ-ջև կերևին և կը տեսնաս . անոնք ամէնքն ալ Աստուծոյ ստեղծած բարիքներն են , ո-րոնք որ մի միայն մարդուս համար ստեղծեց :

4 . Հ . Կը խնդրեմ բոլոր ան բարիքները որոնք որ մի միայն մարդուս համար ըս-տեղծուած են , մէկիկ մէ-կիկ թուելով աչքիս առջև էն անցունես , որ ես ալ սորվիմ և իմանամ :

Պ . Ահա քեզ Երկինքը որն որ առանց սիւնի կեցած է գըլ-խունուս վերայ . ուր որ կը փայլին և կը դառնան գեղե-ցիկ Արեգակը , և լուսին Լու-սինը , ու բոլոր աստղերը :

5 . Հ . Կը խնդրեմ , ասոնց մեզի ունեցած օգուտները ինծի հասկցունես :

Պ . Ահա Արեգակը որ հազա-րաւոր անգամ մեր երկրէն

լը տընէ էտըն պըրպէ :

٢ Բ . Խուտէ լը ինսանէ քը՞նկա խուլուգանտ :

Ճ . Հարչի լաղըմաթէ ին-սան հայրու համու թագմիլ ու պէ գուսուր հասըլ ու հազըր գըր , բաշէ մըրուվէ խուլուգանտ :

٣ Բ . Փըրպօյէ մըրուվըրա հասըլաթէ գանձ քըժանըն :

Ճ . Իշտէ հարչի քի լըպար չաղմէթա խուլյայէ , համու գանձ ու չէ հասըլաթէ Խու-տէ է , քի ժըրօյէ ինսանըրա պըթանէ համիյէ խուլու-գանտընէ ,

٤ Բ . Րըտալա օրդըմ ժը-թա , համու գանձ ու չէ հասըլաթան քի ժըրօյէ պը-թանէ մըրուվըրա խուլու-գանտըիէ , ևէգ պը ևէգ լը-պար չաղմէմըն պըրօրհին , քի մընժի հըն պըպըմ ու պը-ղանըմ :

Ճ . Իշտէ ալուլ նշան պը-տըմ ժըլթարա ադման քի պը-խօ պէ ըսթոյն սաքընանտըիէ լըսարմա . ու լըպալի Ռօժէ տալըլ , Հէյվէ գանձ ու Ստէրան համու մինայէ չըրա խուլյանէ :

٥ Բ . Տուխազըմ ժըլթա՝ ժըվան փայտէյէվան ժըմարա վէնէ նըշան պըտոի :

Ճ . Իշտէ Ռօժէ քի հաղարան ճառ ժըտընէմա մազըթըր է ,

մեծ ու ահագին հրեղէն գունտ մըն է ։

Որ մեր այս երկրին մօտենալովն և հեռանալովն, տարւոյ չորս եղանակը կը կազմէ. այսինքն, գարուն, ամառ, աշուն և ձմեռ ։

Նոյն բոլոր երկրի մէջ գըտնուած կենդանիներուն, ու բոյսերուն իր զօրութիւնը կը ներգործէ. առանց արեգակի աշխարհքը աւերակ է ։

Ինչու որ՝ մտածէ մէկ անգամ և տես. որքան որ աչքըդ գեղեցիկ ու պայծառ ըլլայ, մինչև որ արևի լոյսը քուկին աչացդ հետ չմիանայ, կարող չես բան մը տեսնալու ։

Նոյն ինչքան ծառեր բոյսեր կան, և ինչ որ երկրէն կը բուսնի, ընդ ամէնը արևին ջերմութենէն, ու անոր լուսէն իրենց աճելու զօրութիւն կառնուն. և ամէն պտուղները անոր ջերմութենէն կը հասուննան ։

Թէ որ կերակուրնիս եփելու կրակ չունենանք, մեզի կրակ ալ կուտայ ։

Երբոր գոգաւոր ապակի մի անոր ճառագայթներուն առջևը բռնես, ան առեն ապակիին ներքևը դրած գավըդ կամ քուրջը կը բռընկի,

ու կըլօվար ակըռըքէ պըհեյպաթ ու ըռօնի ։

Ու նէզ ու տուր պույէ վի ժըտըրնէմարա, չառ գայտէյէ սալէ չէ տըգէ. պահար, հավին, բայիզ, զըվըսթան ։

Ու հաքէ քի ժըրարէ ըռաստըյի ու լը ալընէ էմա հանէ, համիլա գու վիլաթ ալըւէ. հարքա պըրուհ, հարքա պէրուհ, հայվան, բինծառ ու համի թըշթ. ալընէ պէ ըռօժ խառապէ ։

Հըմա քի՝ ծառըք պընէրհ ու փահմ ըլըգէ, չըգառ քի չաղլէթա մալըն ու տալըղ ըլըղի, հաթա ըռօնիէ ըռօժի ըլըչաղլէթանակըհինէ ունա գայի, նըգարի թըշթըքի ըլըպհինի ։

Ու չըգառ շառ ու հետինաթի ըրէզ ու պառ, տապը ու պետար, հարչի քի ժըրարռէ ըռաստըյի համի ժըկարմըխըլէ ըռօժի թէ կըհիչթի. ու ժը ըռօնիէ ըռօժ ալըլթինըն գուվիլէթէ բէշ հաթընէվա ու ալըկըհնըն գամալաթէվան ։

Ժարգա կըրարէմա բըժժանըրնէ ակըռ թուննայի, ժըմարա ըռօժ ակըռ ժի ալըւէ ։

Գընէկա բարթաֆըք պէլօր ըլըպար ըռօժի պըկըրի, վէչաղ պը շավգէ ըռօժի բուշիէթա թէ շալութթանըն, ու ժըվէ ակըռէթա ալըէխի

անով կրակդ կը վառես և կերակուրդ կեփես ։

Նաև այլ շատ յատկութիւններ և զօրութիւններ ունի, թէ որ ամէնը այս տեղ գրելու ըլլամք շատ երկար պիտի ըլլայ ։

Միայն թէ այսքան արևուն համար հերիք է, որ Աստուծոյ մարդուս համար ստեղծած բարիքներուն մէկն է ։

Ճ · Հ · Կը խնդրեմ Լուսնի վրայօք ալ ինծի տեղեկութիւն մը տաս համառօտաբար ։

Պ · Լուսինն ալ մեր երկրին պէս մարմին մըն է, որուն մէջ կերևին խորթ ու փոս տեղուանք · լերանց ու ձորերու պէս ձևեր ։

Գընտաձև է ու մեր երկրէն փոքր է ու հարիւր քառասուն հազար մղոն հեռաւորութեամբ կը շրջի մեր երկրի բոլորտիքը ։

Ինքը իրմէ լոյս չունի, իրեն լոյսը արեգակէն կառնու գիշերները մեզի լոյս կուտայ ։

Իրեն քսան և ինը օր ու տասն և մէկ ժամ աճիլն ու նուազիլը, ահագին ծովերու շարժման գլխաւոր պատճառը կըլլայ, և որով մաքուր կը պահուին մարդուս վնաս չի հասնիր ։

Թէ որ Լուսնի այդ շարժման զօրութիւնը չըլլար ծո-

նի ու կըտարէթա արըէժժի ։

Ու ժըմէ պաշգա կալաք խայլիէթէ ըռօժէ հանէ, հարքա ըմէ տարէ եէք պը եէք պընըվըսընըմ կալաք տըպէ տըրէժ պըպի ։

Աֆգաս ժըպօյէ ըռօժ պասէ քի համի հաուըլ պու գանձիեան եէքի է, քի Խուտէ ժըպօյէմա խուլիգանտիէ ։

Դ · Բ · Տուխազըմ ժըթա ըսար ՀԻՎԷ հէնըք ալմաթ պըտի ու հին պըժի ժըմարա ։

Ճ · ՀԻՎԻ մինայէ ալընէմա ճատաթըք մաղըն, քի թէտա խուշանէ չալ ու ըլըռնա, մինայէ չիեան ու նավալան ։

Հիվ կըլօվար է ու ժըտըռնէէմա ըրշուկթըրէ ու սաթ ու չըլ հազար մըղոն ժըտըռնէէմա տուրթըր թէ կարըռնայըն լըտօրէ ալընէ էմա ։

Լըպավի ըռօնի թունընէ, ըռօնիէվի ժը ըռօժէ ալըթինէ ըռօնի տըրգէ ըլըշավէ ։

Վիաթ ու նահ ըռօ ու եաղտա ըրհաթ նու ու գաճն պույէվի, ուսապապէ լագանտընէ ըլըհէյպաթ պահրան տըպի · քի պըվի հավէ բագըշ տըմինին ինանըրա ըլեանըք նամկըհնէ ։

Հարգա պը տասթէ հիվէ աֆ լապըթանտընէ պահրան

վերու ու լըծերու վերայ, շատ մեքենաներ պիտոր հասնէր մարդկային կեցութեան։

Ու այլ շատ զօրութիւններ և յատկութիւններ ունի մենք զանց կանենք այս տեղս գրելը կարգաւ։

Մինչ թէ Աստուծոյ քեզի համար ստեղծուած մէկ բարիքը ըլլալը լաւ ճանչցիր ու հաւատացիր իրեն։

Ու յամէն առեն անոր գոհութիւն տուր, քեզի դրած պատուէրը պահէ և ամենայն ճշմարտութեամբ իրեն կամացը հնազանդ եղիր։

7. Հ. Հապա աստեղնե-րու վրայօք տեղեկութիւն մը չըսե՞իր. կը խնդրեմ որ ստեղներու վրայօք ալ քիչ մը զրուցես։

Պ. Ստեղները երկու կերպ են. ոմանք կը շարժին իրենց տեղէն և կը շրջին արեւին բոլորտիքը. որոց անունները մոլորակ աստղ կըսուին։

Ու ոմանք ալ իրենց տեղէն չեն շարժիր, անոնց ալ անշարժ, կամ հաստատուն աստղ կըսուին։

Այս բոլորաւոր աստեղները ամէն մէկը՝ մէկ մէկ մեծ մարմին են, ու՞ շատ զօրութիւններ և յատկութիւններ ունին, որ այս տեղս գրուելու

նա պուեա, կուլոք խասա-պիքէչ պըհալթա ու խաւյոյի պայեա ըը վըձուտէ մըրու-վան։

Ու կուլոք պաշգա խասլէ-թէ վի հանէ քի ըվէ տարէ մը ասրխօ տավէմըմ նըվը-աանըընէ ձի պըձի։

Պըթանէ ափ նաս պըդէ-գու. քի խուտի մըպօյէթա գանձ ու չէի հասըլ գըըխէ, ինթիգաթ պըդէ մէրա։

Ու համի չող մէրա համա ու շըգըր պըտէ ու մըպօյէթա հարչի թէմըին գըըխէ պը-կըր. ու մէրա մըթըհ պըպէ։

7 Բ. Նէ մը ըսթերան նագըլմաթըդ նը դըր, ըխձա տըզըմ հէնըզքմի ըսար ըսնե-րնգէ կաւէկըլ պըդի մըմարա։

Ձ. Թ. ապըղէ ըսնէրըն տըրա-է, հէնըզք հանէ քի ըը տօրէ ըրօմի տըկորըն, քի նամէ վէ թարղ ըըթէրան (մոլորակ աստղ) ըըթէրէ ըսնգըր տը-պէմըն։

Ու հէնըզք ըըթէրանմի քի մը ձիէվան նը ըըպըթըն, մը-վանըըանմի ըսնգ նըգըր, ըը-թէր (անմոլար աստղ) կայի տըպի։

Ղէ պէհաս ու պէ հիսապ ըըթէրան, հար նէքի նէք մազըն ձասաթըըք է. ու կու-լըք խասլէթէվան հանէ քի ըվէ տարէնայէ նըվըըանըըն։

չիգար և շատ երկարութիւն պիտի ըլլայ ։

Մինակ այս պիտի գիտնամք որ Աստուած երկնքի երեսը լուսաւորած զարդարած է, որ անոնցմով մութ գիշերուան ժամանակը երկրի վերայ լոյս տան ։

Եւ մանաւանդ մեր աչացը մէկ գեղեցիկ զուարճալի տեսարան մը ներկայացունեն, որով Աստուծոյ փառքերու մեծութիւնները ճանչնալով իրեն հնազանդ ըլլամք ու սուրբ կամքը կատարեմք ։

Այս գեղեցիկ արարածները ամէն մէկը մարդուս համար մշանջենական մէյմէկ անձայն քարոզներ են ։

Ինչպէս որ կերևին, երկինքը իր արևով և լուսնով և բազմաթիւ աստեղներովը · որպէս որ Դաւիթ մարգարէն ալ կը վկայէ, սաղմոսարանի ԺԸ գլուխ 1 համարին մէջ ։

“ Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ ” ըսելով ։

Երկինքը Աստուծոյ փառքերը ցոյց կուտայ ու կը պատմէ · որ մարդս Աստուծոյ մեծութիւնը իմանալով անոր սուրբ երկիւղը իրեն սրտին մէջ առնելով անոր պատուիրանները պահէ ։

Տ · Հ · Հապա Երկիր վրայօք ալ ինծի տեղեկութիւն մը չես տար որ իմանամ, ու սորվիմ ։

Պըթանէ աֆ լաղըմէ պըղանըմք քի խուտէ ըրույէ աման պը ըռօնի չէ գըրիյէ ,քի ըշամէ ըրաշ ըռօնի պըտէ արնէմարա ։

Ու ըպար չաղվէմարա զիննէթը գանձ խույայի տըգըն · քի պըվի նաս պըգըմք մաղինիթյէ խուտէ ու սալթանաթէվի, ու միթհ պըպըմք բադըշ ամրէվիրա, ու պը ամիլինըմք համնէվի ։

Աֆ համու մախլուգանո ժըպօյէ մըրուվըրա հար եէքի եէք պէտանկ թէլալըքէ, չիրրալթ գըլօղըք ։

Զավա քի խույանէ ազման պը ըրօժ ու պը հիվ ու պը համի ըսթէրէխօրա, չավա քի Դաւիթ բէյղամպէր շըհատաթի տըգէ ըը քիթէպէ զապուր, սարի հաժտա ։

“ Ազման նագլէ սալթանաթէ Խուտէ տըգէ ” ։

Ազման սալթանաթէ Խուտէ նշան տըտէ ժըմարա · քի մըրուվ պըզանի ու հին պըպէ մաղընիթիէ Խուտի քի բադըշ թըրսէվի ըննավ տըլէխօ պըսթինէ, թէմպիհէվի պը կըրինէ ։

Λ Բ · Էզ ժը տըրսէ խապարըք նա տայ քի պըզանըմ ու հին պըպըմ ։

Պ. Աշխարհն ալ լուսնին պէս գնտաձև է. երկիր ըսելով երկու բան պիտի իմանաս, այսինքն երկ—իր, որ է հող և ջուր։

Այս երկիրը չորս կողմ ունի, Արևելք, որ միշտ արևը այն կողմէն կելլէ և կը ծագի։

Արևմուտք, որ արևը միշտ այն կողմը կերթայ և կը մտնէ։

Հարաւ, որ միշտ այն կողմը շոգ և տաք է. վասնորոյ հարաւային մարդերը թուխ և նիհար կըլլան։

Հիւսիս, որ այս կողմն ալ միշտ ցուրտ և հով կը լինի, անոր համար հիւսիսային մարդերն ալ ընդհակառակ գեղեցիկ և ուժեղ մարմնով կը լինին։

9. Հ. Ջուրը ցամաքէն շատ կըսուի, այդ ջուրերը ո՞ւր է որ մենք չենք տեսնար։

Պ. Ջուրերը երբոր Աստուած ցամաքէն զատեց ու բաժնեց, ընդ ամէնը մէկ տեղ գումեց որուն անունը ծով կըսուի. որ մեր երկրէն հեռու ըլլալուն համար մենք չենք տեսնար։

10. Հ. Ովկիանն մեզի ի՞նչ օգուտ կը լինի, երբոր մենք չենք տեսնար։

Պ. Ովկիանոսն մեզի եղած օգուտները շատ և շատ է,

Ճ. Արզէ ունէ մինայէ հիվէ կըլօվար, քըլէմէ արտ. տու թըշխ ժըմարա հին ըրգէ, ալ ու խօլի։

Արտէ ունէ հա չաա սէմթ ու ալըսէմլի հանէ, ըրօժ հըլումքի ժըմլէ ալի, ըրօժ տարթէ, ու խուջայի տըպլի ժըմարա։
Ըրօժ ախչքի ըրօժ թըմ մէ ալի արչէ ախա տըպէ։

Գըրլըքի մէ ալի թըմ կարմի է, լօմա ֆինաանէ մէ ալի ըրսթ ու գալս տըպի։

Շամմաչքի մէ ալիժի թըմ սաաւմա տըպի, լոմա ֆինաանէ մէ ալի զախմ աալաղ ըլհաատի ու մէրէ խօրթ ու գանձ տըպլըն։

9 Ս. Ալ ժը զուվայի զահմէ տըպէժըն. մէ ավան ըըքն տարեն է քի ամ նա պլինըն։

Ճ. Դընկա խուտի ախչ տընէ քի ժըլօլի ձի է գըր. մէ չաղ համի ավ ձիքի գոմգըր, քի նամէմըրա կադի գըր պահըր ժը մօլաթէմա նա խուջայէ ժըպօյէ տուր պունէմլի ամժի նա պլինըն։

10 Ս. Ծըր պահըրն ժըմարս չի ֆայտէ տըպէ, գընկա ժըմա տուր է։

Ճ. Ծըրպահըրն ժըմարա ֆայտէ մանն կալըք է ու զավհ.

թէ որ մանրամասնաբար քըննելու ըլլամք, մեծ գիրք մի պիտոր կազմեմք։

Անգամմի ծովերը չըլլան նէ, արեւը բոլոր երկիրները պիտի այրէ, խանձէ ասչորէ մոխիր դարձընէ։

Կը նայիս ամառան առաւօտեան եւ կամաց կամաց օրը կըսկսի տաքնալ, մինչեւ կէս օրէն երկու երեք ժամ ալ ետեւ ու անկէց ետքը տաքութիւնը ալ չի յաւելանար կըսկսի պակսիլ։

Թէ որ յաւելանալու ըլլար նէ շատ մեծ վնասներ պիտի ծագէր. ծառերը բոյսերը պիտոր չորանային եւ ըսկսէին այրիլ։

Աս անկէց ետքն ալ մարդիկ եւ ամէն ինչքերը պիտոր վնասուէին, այրէին մոխիր դառնային։

Բայց այնպէս չըլլար, հապա կը նայիս որ կէս օրէն ետեւ կամաց կամաց կըսկսի տաքութիւնը մեղմանալ ու զովութիւնը գալ։

Ան առեն կոկսին մարդիկ զովանալ, մինչեւ ծառերը, բոյսերը ու ծաղկունքները նորէն կըսկսին արթըննալ ու կանգնիլ։

Ի՞նչ է ասոր պատճառը որ ասանկ կը լինի, ահա ծովերու մեծ մեծ օգուտներն է, որ քեզ եւ աշխարհին կը լինի, որն որ դու չես տեսնար։

հարգա եէք մը եէք պընիվ ընդըմ ալպէ գիթէպըք մազըն ալպի։

Հարգա պահրան նապուեա, ըսօժ համի ալընէմա պըշավութանտա ու խօլի ալվակարանտ։

Տընէ՞րհի չավա հալինէ ժըըպէ հաթա նիվօ կարմիթի գէտա ալպի, ըօ կալըք կարմ ալպի, ու բըշէթ նիվօ հէտի հէտի կարմիթի գէմ ալպի, ու զէտա նա՛պի։

Հարգա կարմիթի գէտա պըպի զարար զահիլ պըկիհիշթա, տաւան ու հէշինան համի հըշգ ալպուն ու պըշավութանան։

Ու ժըմէ բաշէ հարգա խնսան ու հարգա համի թըշթան, պըշավութանան խոլիավակարանտան։

Լաքիմ վէ թարղ նապի, լէ ալընէրհի քի բըշէթ նիվօ հէտի հէտի կարմիէ ըսօժ ըսթ ալպի, ու հէնիքայի բէշթէ, հէնըգ ալպի։

Վէշաղ մըրուվան հէնըգալպըն, ու հաթա տաւան ու հէշինան ու չիշէկան ըռատըպըն ժը ըռադաթընէվան։

Չի՞ է սապապէլի քի վէ թարղ ալպի, իշտէ ֆայիտէյէ պահրան է, քի ժըթարա ու ալընէրա ալպի, քի թու նապինի ու նըղանի։

Երբոր արեւի տաքութիւնը կըսկսի սաստկանալ. ան ատեն ծովերուն մէջ եղած խոնաւութիւնը դէպի իրեն կը քաշէ ։

Ու այն ծովերուն ցրտութիւնը շոգի դառնալով արեւին տաքութեան հետ խառնուելով դէպի վեր կելլէ արեւին տաքութեան առաջքը կառնէ ։

Ու անով կըսկսի տաքութիւնը քիչնալ զովութիւնը շատնալ եւ մարդիկ հանգըստութիւն գտնալ երեկոյեան զովութենէն ։

Ան ատեն կը նայիս որ Թուլցած ու գոցուած ծաղկունքները կը բացուին, կանանչները իրենց ծռած գըլուխնին ՚ի վեր կը վերցունեն, ու ծառերու տերեւները կը շարժին ։

Ու ահա այս ամեն ժամանակ կը տեսնենք որ ամառան օրերուն, կէս օրէն ետեւ երեկոյին մերձ ատենները կը լինի ։

Ու առաւօտեան դէմ ալ կը նայիս որ այն շոգի եղած ջուրը ցօղ դարձած կանանչներու վրայ իջած կը զօրացունէ անոնց արմատները ։

Ու աշնան ձմեռուան ու գարնան անձրեւները որ մեր արտերու վրայ կուգայ, չէ

Գ՛ընկա նորմէ ըրոժ ջէտա տըպի վէ չաղ լըպահրէտա չըգաս սարմա ու հէնիգայէ հանէ, ըռատըպի լըպար կարմէ ըրոժի ու Թալ տըպի պըվիրա ։

Վէ հէնիգայի սառմա վայ տըկարի մըժ, ու Թալ համտըպի պը կարմիէ ըրոժի, բէչիէ կարմէ տըսԹինէ ։

Ու պըլլի համլէ կարմիԹիէ ըրոժ սըսԹ տըպի, հէնիգայի է պար էվարէ խուչայի տըպի ինսանան ըռահաԹի տըպինըն ։

Վէ չաղ տընէրհինի քի կուլիգան ու չիչէկան, հէչինան ու չըլըյէ տառան սարէվան ըռատըգըն, ու լըպար պայէ էվարէ տըլըպըԹըն ։

Ու համու չաղ վէ Թարդ տըպի ըրոյէ համլինէ, բըշԹ նիվըս ու լըպար էվարէ. չավա քի տըպինըմք ։

Ու լըպար սըպէհ տընէրհի վէ հէնիգայինէ պահրէ քի մըժ պու. մըժէհա չիյ պուժըազմանէ գաԹիէ լըսար հէչինան գուվվէԹ տըտէ ըռահէվան ։

Ու բայիզ զըվըսԹան ու պահառէ պառան քի տավէ լը արտէմարա, ափ համու

որ արևին զօրութեամբը ու հովին շարժողութեամբը , ջուրը ծովէն վեր կառնու ու մեզ կը ցօղէ ։

Որ այս եղանակով մեր արտերը կը կանանչանան , մեր կերակուրները կը պատրաստուի , որով Աստուծոյ մեծութիւնը մեզ կը յայտնուի ։

Հապա ծովին միջէն մարդուս ուտելու համար եղած զանազան ձուկերըն , և մեզի համար գործածելիք գեղեցիկ մարգարիտը , բուստ (մերճանը) և այլ տեսակ տեսակ բաները որ ծովէն կելլէ ։

Ու փաճառականներու նաւերը , որ միշտ երթեւեկութեամբ հազարաւոր մարդիկ փաստակ կընեն ու կ՚ապրին ։

Նաւերով զանազան ապրանքներ հեռու երկիրներէն իրարու տանելով բերելով պակասութիւննին կը լեցունեն , և կը հոգան ։

Այս ծովերու վրայօք թէ որ մանրամասնաբար գրելու ըլլամք մեծ հատոր գրքերու կարօտ է ։

Մենք այնքան աս տեղս ցոյց տուանք քեզի , որ Աստուծոյ մեզի ըրած բարու-

պը գուվվէթէ ռօժի ու պըլըգանտընէ պայէ , հըլտըկըրէ ավ ժըպահրէ ու տավէժէ լըսարմա ու լըսար արտէմարա ։

Բ՚ի պըվլի գայտէ արտէմա հէչին տըպըն , տապրէմա գանձ հազըր տըտըն , տան ու տույէմա թէ չէ գըրըն ու խարընէմա հազըր տըպի , պըվի մազընիթիէ խուտէ խույայի տըպի ժըմարա ։

Լէ ժը պահրէ քի տարթինըն թարզ պը թարզ մասիեան ժըպօյէ ու խարընէմա . ու ժըպօյէ շուղուլանտընէմա մըրար ու մարճանէ գանձ ժըվէ տարթէ , ու համի թըշթ քի ժըմարա լազըմ տըպըն ։

Ու կէմիյէ պազըրկանան քի թըմ լըսար պահրէտա տըչըն ու թէն , քի պըվլի հավէ մըրուվան գազանձ տըգըն ու ապուռ տըպըն ։

Թ՚արզ պը թարզ մալ թինին պը կամի ժը տուր վըլաթան ու տըպըն . գէմանյէ հալուտու թըժի տըգըն ։

Լըսար վէ պահրէ հարգա հուրըք հուրըք նագլ տըգըմ , կօլըգ տըրէժ տըպէ տըպի գըռայէմա ու քիթապըք մազըն ։

Լը վէ տարէ աֆգաս ամնըշան տըտըն , քի թու մութալա պըգի լըսար գանձի-

Թեան վրայօք խորհիս ։

Որ Աստուած մարդուս ստեղծելէն յառաջ ստեղծեց որ ծովին միջնայոյը կը տրուին մեզի, որ ասոնց ամէնը Աստուած կարգի դրեր և ստեղծեր մեզի համար ։

Ինչպէս որ Դաւիթ սուրբ մարգարէն կըսէ սաղմոսի ՃԼԵ գլուխ 6 համար ։

« Զամենայն զոր ինչ կամեցաւ տէր արար․ յերկինս և յերկրի, ի ծով և յամենայն խորս ։

Նա հանէ զամպս ի ծագաց երկրի, որք իջանեն ի ծով նաւօք և առնէին զգործս ի ջուրս բազում ։

Այս ծով մեծ և ընդարձակ ի նմա զեռունք որոց ոչ գոյ թիւ ։

Ահա տեսար Աստուծոյ բարիքը քու վերայդ ինչպէս կ՚երևի, ասա ուրեմն Աստուծոյ երկիւղը սրտիդ մէջը ունէ և իրեն հընազանդիր ։

Ինչպէս Աստուած քեզի սիրեր ու այս բարիքները քեզ տուեր, դուն ալ քու ընկերըդ, դրացինըդ մինչև թըշնամիներըդ անդամ սիրես ։

Թէ որ չսիրես ու Աստուծոյ այս բարիքները չճանչնաս, լաւ գիտցիր որ Աստուած կընայ հրամանն քնել

Թիւէ խուտի, քի ժըմարա գըրիքի խուտի ժը խուլըգանդընէ ։

Աշուլ մըրուվան, բէշին հարը գըր քի պըտասթէ պահրէ թէ տան ժըմարա․ վա համի խուտի ժըպօէմա խուլըգանտիէ ։

Զալա քի Դաւիթ բէյզամպար տըպէժէ ըղապուրէ սարի սատ ու սիհ ու չառխանի շէշ ։

« Համ հարչէ ժի համա գըր խուտէ հաւըլգըր, լը ազմանէտա ու լըրտէտա լըտահրէտա ու համ ձէ գուր ։ »

Ու ըստացքէ պարան ծըսարէ տընէ․ ժի խոհար տըգըն պըլէմ լըպահրէ, ու ըռըռլէ լը ամէ ըռէ տը գըրըն ։

Աֆ պահըր մազըն ու ազէն լը բէտա նայլայ գուրման հանէ պէ հէսապ ։

Իշտա գիդ գանձիէ խուտէ ըստարթա չալա խույայէ տէ որէ թըրսէ խուտէ ըստար տըլէթա պըսթըն ու ժէրա մըթըրհ պըպէ ։

Զալա ըըթա խուտի տըհայինէ ու վա գանձիան ըըթա գըրիէ, թուժի հալալէխօ, ձիրանէխօ, հաթա տըշմընէխօ տըպէ պըհայինի ։

Հարդա նա հայինի, ու գանձիէ խուտէ նաս նա քի․ գանձ պըզանի քի խուտէ գարի ամըր պըդէ պահրէրա

ծովին քեզի բարիք չընել։

Անձրեւը վրայէդ կտրել, արտերդ չորցունել, ոչխարներուդ կերակուրը կտրել զիրենքն մեռցունել։

Ինչպէս որ Եղիա սուրբ մարգարէի ձեռքով ըրաւ Աստուած. տես Աստուածաշունչ սուրբ գրքի Երրորդ Թագաւորաց ԺԷ գլուխ 1 համար։

11. Հ. Հապա ցամաքի վերայ եղած բարիքները ո՞րոնք են, որ Աստուած մեզի համար տուեր է։

Պ. Ահա տես քեզի Երկիրը քանի կերպ բաժներ է, լեռներ ըրած է. որ քեզի վառելու փայտեր, խմելու լաւ ջրեր տալէն ետքը. ամարան ալ քեզ զովանալու տեղ պատրաստեր է։

Ձորեր ըրեր, որ գարնան ու աշնան ժամանակին լեռներէն եկած ջրերը անկէց անցընեն ու երթան. քեզի և քու արտերուն վնաս մի չը հասնի։

Դաշտ ըրեր, սերմեր ցանես և բերքեր վերցընես կերակուրի համար, և ինքնաբոյս խոտեր և ծաղկունքներ ըլլան, որ ոչխարներուդ կե-

քի մըլթարա գանձիլթի նագէ։

Պաւանիլի մըսարթա տըպըւէ արտ ու տապըէթա հըշգ տըգէ թըրշէթա պըժան գուլթ տըգէ ու խաըընէթա դէմ տըպի։

Ձամա քի պըտասթէ Եղիա բագըչ բէյղամպարէ գըր Խուտէ. պընէրհ. ըքիթէպէ Աստուածաշունչ, բատիշահիթիէ սըսէ տարի համտէ. խանի եէք։

11 Բ. Է ըսար զուայի հարըլ պու գանձիան գիժանէ, քի խուտի մըպցէմա տայէ։

Ճ. Իշտէ պընէրհ տըգէ շանտ բայ գըրիէ. չիեան՝ քի մըլէ մըլթարա էղընկէ մըպցէ շալուլթանըն, ալէ տալըլ մը պցէ վաուխարըն տայէ. ու հալլինէ ձիյէ հէնիգային մըպցէ ըաունըշալնէթա. հաղըր գըրէ։

Նավալան գըրիէ, քի պահաւ ու բոյիղ ալէ պաուան ու ըմբըշպէ սէլէ չիեան, քի տարիէ չիեան խուհար թէ. մընալալան պըշէ, քի ապըեթա ու արտէթարա, մալէթա ու ձանէթարա զարար զիեանըք նագէ։

Տաշտ գըրիէ, քի թօֆ պավէմի հաւիլաթ հըլինի մըպցէ ուխարընէթա, հէչինայի պըպի կեայ պըչինի, թըրշ ու տավարէ թալըէ

բակուր և քեզի զուարճալի զբօսանաց տեղիք ըլլան ։

Տեսակ տեսակ պտղատու և անպտուղ ծառեր, հառաւէտ և անհոտ գոյն զգոյն վարդեր, և մանուշակներ, բոյսեր և խոտեր․ զանոնք ընդ ամէնը մարդուս պիտոյիցը համար տուեր է ։

Այս ամէն ժամանակ երկիրը, իր այս ծառայութիւնը հրամանաւն Աստուծոյ մեզի համար շարունակ կը կատարէ ։

Ինչպէս որ Դաւիթ սուրբ մարգարէն կըսէ․ «Երկիր ետ զպտուղ իւր, և օրհնեաց զմեզ Աստուած Աստուած մեր» և այլն ։

Որ մենք ալ Աստուծոյ այս բարիքները մեր վերայ տեսնելով, գիշեր և ցերեկ Աստուծոյ առջև ծունր դնել իրեն երկրպագութիւն ընելով գոհութիւն մատուցանեմք ։

Տէ մըտածէ բարեկամ ու տես․ ինչպէս որ Աստուած յառաջմանէ քու պիտոյքները հոգալէն ետև, քեզի ըստեղծեց ։

Դուն ալ քուկին հոգիդ որ Աստուծոյ պատկերն է, քան զմահդ յառաջ, անոր պիտոյքները կը հոգա՞ս արդեօք, և կը պատրաստե՞ս անոր յարմար բարիքներ, թէ՞ ոչ ։

12 ․ Հ ․ Ինկեց ՚ի զատ երկ-

պըչէրինէ, ու ժըպօյէ սէյրանկահըրա չաղլէթարա ։

Թ՚արզ պը թարզ տարէ ֆէգիան, ու պէ պառան, կուլըքէ պըպի, ու պէպի․ չիչէկ ու ըսթըր, կեայ ու համի հարչի քի ժը արտէ ըռատըպի ժըպօյէմարա Խուտի տայէ ։

Ու համի չաղ արտ վէ խըզմէթէխօ պէգուսուր տըգէ պըրամրէ Խուտէ Թագմիլան ։

Չավա քի Դաւիթ բադըշբէյղամպար տըպէ ժէ․ «Արա հառըլէխօ տայ․ ու պարխուտար գըր ըմա Խուտի, Խուտիէմա ։

Ու ամժի վէ գանձիթիէ Խուտէ ըսարմա տըպիհնըմք․ շավ ու ըռօ ըսպար Խուտէ չօգ պըտըն, համա ու շըգըր պըգըն ժէրա ։

Տէ մութալա ու մուլհազա պըգէ ու պընէրհ տօսթէմըն Խուտէ չավա ավուլ լազըմաթէթա հազըր գըր, բաշէ ըլթա խուլըգանտ ։

Թուժի բէշ մըրինէ թա լազըմաթէ ըրօհէթա մութալա տըգի․ քի Թաալիրէ Խուտէ է․ գէմանիէլի հաղըր տըգի՛, եօխսէ նագի՛․ գանձ մութալա պըգէ ։

١٢ Բ ․ Կըլէ մաալէ արտ

րէն մէկի ի՞նչ օգուտներ կան։

Պ. Զանազան հանքեր կան երկրի մէջը, որ մարդիկ աշխատելով անկէց կը հանեն ոսկի, արծաթ, պղինձ, կլայեկ, կապար, աղ, և այլն։

Շատ տեսակ մետաղներ զորս գործերուդ մէջ կը բանեցունես, անոնցմով քուկին պակասութիւնդ կը լեցունես։

13. Հ. Այս հանքերէն և մետաղներէն մէկի ի՞նչ օգուտ կրնայ ըլլալ. շատ մարդ ոսկի արծաթ, պղինձ, կլայեկ չունի, մի թէ չի՞ ապրիր։

Պ. Բանը ոսկւոյ արծաթի վրայ չէ. ամէնն ալ մարդուս պէտք բան է։

Ահա տես մետաղներու մէջը երկաթը որ աչքիդ առջև յարգի բան մը չերևիր։

Բայց՝ թէ որ երկաթը չըլլար ինչով փայտ պիտոր կըտրէիր. և կամ տանդ գերանները և տախտակները դուռները ինչով պիտի շինէիր։

Ու կամ երկիրը, այգիք, պարտէզք և բոլոր արտերդ ի՞նչով պիտի հերկէիր։

Ու կամ թէ աղը որ չըլլար նէ կերակուրդ ի՞նչով պիտի համովցընէիր։

Լաւ մտածէ և խորհէ

ժը մարա չի՞ փայիտա տըգէ։

Ճ. Թարզ պը թարզ մատէն հայա լըպավի, քի մըրուվան տըխըպըթըն ու տարթինին, զէր, զիվ, սըֆըր, կըլա ըռսաս. խօյ. ու համի թարզ։

Կալըաք թարզ հայա մատանան քի ը՛նավ շուղուլէթա տը շուղուլի. պըվի գէմանիէ թա թըժի տըգի.

١٣ Ս. Ժըվէ մատանան ժըմարա չի՞ փայտէ հայա, կալլաք մըրուվ զէր զիվ սըֆըր կըլա ժէրա թուննէ կալօ ըմըր նագէ։

Ճ. Գըրաա ըսար զէրէ զիվէ նընէ, համիժի լազըմէմա է։

Իշտէ պընէրհ ըննավ մատանան, հասըն թըշթըք նա խուեայէ լըպար չավէթա պը գէյմաթ։

Լաքին. հարգա հասըն նապինա էգընկէթա պը՞չի տըպըրինա. ըսթօյն ու տարի է խանիէթա պը չի՞ չէ տըգըրիեա։

Ու արտէթա ըրէզէթա պահշէթա չալա տըհըլաքկըըրեա ու տըքօլանտա։

Նախօտ հալքա խօյ նապուեա նանէթա կըլարէթա կօշթ ու մասի, ըռուն ու բանիր էթա. չալա խօյ տըգըրինա։

Գանձ մութալա պըգէ

բարեկամ, տես թէ Աստուած ինչ տեսակ բաներ քեզի համար ստեղծեր, որ դուն տակաւին խապար չես. և չես գիտեր ։

Հապա ինչ կընես, գիտե՞ս. միայն թէ Աստուծոյ կամացը հակառակ. ուտել խմել անասունի պէս քընանալ գիտես ։

Ու եթէ պատահի երբեմըն ալ Աստուծոյ քեզի տըուած բարիքները, նոյն բարերար Աստուծոյ դէմ հակառակ բաներու մէջ գործ կածես ։

14. Ա. Արդարև այդպէս է. բայց, անբան կենդանիներէն մեզի ինչ օգուտ կըրնայ ըլլալ, երբ որ անոնք մեզի միշտ կարօտ են դարմանուելու ։

Գ. Անբան կենդանիները երկու տեսակ են, մինն ընտանի որ մարդուս ամէն գործերուն մէջ գործ կածուին ։

Ինչպէս ձի, չորի, եզ, կով ոչխար և այլն. միւսն վայրենի, որ լեռներու մէջ և յանապատ տեղուանք կը բընակի ։

Թէ որ մարդու պատահմամբ հանդիպելու ըլլան, կը վիրաւորեն և կը վնասեն մարդուս. ինչպէս գայլը, արջը և առիւծը և այլ ասոնց

տօսթէմըն, պըզտան քի խուտէ չի՞ թարդ թըշթան ժըպօյէթա խուլըգանտիէ. քի թու հին նըզանի. ու հաճէթա թունունէ ։

Լէ թու չի՞ տըգի զանի՞. համա լը պար ամրէ խուտէ ամալէ նա գանճ տըգի. ու մինայէ հայվան տըխու ու վատըխու ըռագաթընէ լըխավ զանի ։

Հարգա լէպէ պաապի, գանճ թըշթէ խուտէ, քի ժըպօյէթա խուլըգանտիէ պըվի լըպար խուտէ նագանճի տըգի ու խառապի ։

14 Բ. Պըռաութ աֆհայէ լաքիմ ժը հայվանան ժըմարա չի՞ ֆայիտէ հայա. գընկա քի վան ժը մարա միւհթաճըն. ու խարընէ վանժի ամ տըտըն ժըվանրա ։

Դ. Հայվանան տու թարղըն, թարղըք պը խնաանըրա տը չուղուլընէ համի չուղուլան ։

Չավա հասպ, հէսթիր կեայ չէլակ բաղ ու պըղըն. ու թարղըք հայա քի լըչեան ու չէօլէ, նավ գաշ ու գանտալան տըկարըն. ու տըսագինըն ։

Հարգա լըգաէ մըրուվպէն, լէտըխըն ու տըգուժըն. չավա կուր հըրչ չէր. ու հարչի մինայէհան հանէ.

պէս շատեր կան ։

Բայց ընտանի անասուններէն մեզի շատ օգտակար կան․ ինչպէս ոչխարները մեզի կաթ կուտան, որ անկէց կը լինի մածուն, իւղ, պանիր և այլն ։

Եւ ուտելիքէն զատ անոր մազէն, բուրդէն կառնումք մեզի համար հագնելիք և նստելիք կը շինեմք ։

Ինչպէս շալ, աբայ, կարպետ, թաղիք, խալի և ասոր պէս շատ տեսակ բաներ․ և անոր փօսթն ալ սախթիան շինելով, զանազան գործերնուս գործ կածեմք ։

Նոյնպէս միւս անասուններուն կաշիները, եղջիւրները եղունկները ոսկրները գործ կածեմք ։

15․ Հ․ Խոշոր անասունները մեզի ինչ օգուտներ ունին ։

Պ․ Թէ որ եզերը չըլլան արտերը ինչով պիտի հերկես՞․ կալդ ծեծես ։

Եւ եթէ ձի և ջորի, մատակ և էշ չըլլայ նէ բեռներդ և ծանրութիւնդ ո՞վ պիտի վերցընէ ։

Ահա տես, որ Աստուած ամէնքն քեզի պէտք և հարկաւոր եղածները յառաջ պատրաստեր, և ապա քեզի ստեղծեր է ։

Ինչպէս այս ստեղծուած բարիքները քեզի ծառայելու

Լաքին ժըտավարէ մալէ կալըսք զահմ ֆայիտալէմա հայս․ չավա բազ ու պըղըն․ չիրէվան տըսաթինըմք․ քի ժըվէ տըպլի մասթ ըուուն բանիր ու համի թըշէթ ։

Ու ժըվէ մասա՝ ժըմսյէվան տըսաթընըմք զահմ թըշէթ չէ տըգըմք ։

Չավա շալ, ապըք, պըտքի, գուլավ ու հարչի քի մինայէվան․ չէ տըպլի․ ժըբօսթէվանժի թարդ պը թարդ թըշէթ չէ տըգըմք․ ուտըշուղուլինըմք ։

Վէթարդ ժըմաղըն կըր տավարան տըսաթինըմք չարմէվան պայնուղէվան հաստիէվան, տուշուղուլինիմք ։

15 Բ․ Քը կըր հայվանան ժըմարա չի՞ ֆայիտէ հայս ։

Ճ․ Հարգա կեայ նապի, չավմ՞ արտէթա հըլըրկըրի, ու պէտարէթա տըգութինի ։

Ու հարգա հասպ հէսթէր գար ու մըհըն նապուեա չա՞վս պառէթա տըհըկըրթա ։

Իշտէ պընէրհ համի լավմաթէխօ ավուլ Խուտի հազըր գըր հաըըլանտ, բաշէ ըըգա խուլըգանտ ։

Չավա վէ մախլուգատ ժըթարա խըզմէթ տըգըն լը-

նին, քեզ սիրելի և հաճելի կերեւին. դուն ալ Աստուծոյ ծառայելովդ, պիտի հաճելի ու սիրելի ըլլաս իրեն։

Որ Դաւիթ սուրբ մարգարէն ալ զմեզ կը յորդորէ ըսելով· " Հնազանդ լեր Տեառն. և ծառայեա նմա. սաղմոս ԼԶ. գլուխ 36 համար։

16. Հ. Ասոնցմէ զատ երկրի վրայ մեզի օգտակար ստեղծուած ի՞նչ կայ։

Պ. Ահա ջուրը, որ մեր ծարաւը կը շիջուցանէ, մեր կերակուրը անով կը շինենք, և մեր աղտերը անով կը մաքրենք։

Առանց ջրի ոչ մենք և ոչ անասունները, և ոչ ալ երկիրը կրնայ օր մը մնալ։

Ասոր պէս հողը, որ մեր ցրտութիւնը կը տաքցունէ և կերակուրնիս կեփէ և ամէն կարծր բաները կը կակղցունէ։

Ոսկին, արծաթը, պղինձը ու կապարը կը հալէ իրարմէ կը զատէ, երկաթը զանազան գործիքներ կը շինէ։

Ահա ամէն գործերնուս մէջ թէ հողը և թէ ջուրը մեզ կը ծառայեն ամենայն հնազանդութեամբ, որ մենք ալ սրտի մօք Աստուծոյ ծառայենք։ Անոր պատուէրները պահենք, ինչ որ մեր

պարթա գանձ խուեայի տըպըն. Թուժի պըխըղմալթ գըրընէթա խուտայա տըպէ գանձ խուեայի պըպլի.

Վէ Դաւիթ բէյղամպար տըպէժէ: " Մըթըհ պըպէ Խուտայա, ու ղուլլամիթի պըգէժէրա, ընաւ զապուրէ սարի սիհ ու չէշ. ٣٦.

١٦ ب. Ղըռէվա ժըմարա ֆայտալու չի՞ Թըշըլթ հայա ըը սար տընէ:

Ճ. Իշտէ սու. քի Թիյէմա տըշգէ կըըարէմա պըվի տըբէժինըմք, նոբագէմա տըշոմք բագըշ տըգըմք:

Պէ ալնա՞ ամ ու նա՞ հայվա՞ն ու նա տընէ գարի պըսագինէ նէգ ըօ:

Վէ Թարղ -ըր-. քի սարմայի կարմ տըգէ, կըըարէմա տը բէժէ, ու համի հարչի Թըշըլթան քի հըշգէ, նարմ տըգէ:

Օէր, զիվ., սըֆըր, ըուսաս. տըգալըընէ ժըհավուտու տըգասէ. ժըհասինէ Թարղ պը Թարղ հաձէթէ շուղուլանարըն չէ տըգէ:

Ինչու համի ըընաւ շուղուլէ մա հարգա հուր ու հարգա ալ ղուլլամի տըգըն ժըմարա պը մըթըհի. քի ամժի պը տըը Խուտէրա ղուլլամթի պըգըմք:

պարտքն է առ Աստուած վը-
ճարեմք ։

Թէ որ պատուէրը չըպա-
հեմք և իր կամացը հնազանդ
չըլլինիմք . այս անգամ Աստ-
ուած իր տուած բարիքներո-
վը զմեզ պիտի պատժէ . այ-
սինքն, հրով ու ջուրով ։

Ինչպէս որ Նոյ նահապե-
տին օրովը . ջրով . և Աբրա-
համու օրովը հրով լուաց և
մաքրեց . տես Աստուածա-
շունչ ծննդոց Է գլուխ 21
համար ։

Եւս ծննդոց ԺԹ գլուխ
24 համարին մէջ լաւ կը
պատմէ ։

Մեզի ալ այդպէս պիտի
պատահի . երբոր Աստուծոյ
դէմ ապստամբ գտնուիմք և
մեզի տրուած բարիքները
մոռնամք ։

Եւ զերար ատեմք , իրա-
րու ինչքերը գողնամք , զի-
րար մատնեմք , զանազան վը-
նասներ հասցընելով իրարու
տունը կործանեմք նէ ։

17 . Հ . Ալ ևս ինչ մնաց
որ չըսիր ինձի երկրի միջէն .

Պ . Մէկ մեծ բարիք մի ալ
կայ՝ որ մարդկանց մտքէն չի
անցնիր , ու մեր աչքին առ-
ջև ալ չերևնիր , ու մարդուս

Թէմպինհէվի պըհէլինըմք .
հարչի քի ունէմա է խու-
տէրա պըտըմք .

Հարգա Թամպինհէվի նա-
գըմք , ու ժէրա մըթըրհ նա-
պըմք , իճառ խուտի պըտաս-
թէ գանձինհան քի ժըպօյէ-
մարա տայէ պըլլի զազապ
ըլտէ ժըմարա , պը ակըռ ու
պը ալ ։

Չալաքի ըրօժէ Նուհ բէյ-
ղամպար պը ալ . ու ըրօժէ
Իբրահամ պը ալըր շալու-
թանտ բապըշ գըր . պընէրհ
Աստուածաշունչ քիթէպէ
զային սարի հալթ խանի
պիսթ ։

Ու տիսա քիթէպէ զային
սարի նօզտա խանի պիսթ ու
տու պընէրհ .

Քըմարաժի վէ Թարղ ըը-
պէ պըգադմի գընկյա ըմպար
խուտի աի պըպըմք ու գան-
ձինվի իժպիր պըգըմք ։

Ու հավուտու նահապի-
նըմք խառապին հավուտու
պըգըմք զարարէ հավուտու
պուխազըմք ։

17 Բ . Իտըն չի մայ քի
Թու նա կայ ժըմարա ։

Ճ . Իէք գանձիքի հայա քի
ժը պիրէ ու հէշէ մըրուվան
գա նա պօհրի , ու ըմպար
չաղվէմաժի նա խուսեայէ , քի

կեանքը ողջութիւնն ալ ա-
նով կըլլայ ։

Անիկայ է օդը, որ Աստու-
ուած մեզի համար ստեղծեր
հինգ րոպէ թէ որ շնչառու-
թիւն չընեմք, անշուշտ պի-
տի խեղդամահ ըլլամք ։

Առանց հացի և ջրի, ու-
տելու և հագնելու և այլն.
կրնայ մարդս օր մի մնալ և
չմեռանել, բայց առանց օ-
դի հինգ րոպէ կարող չէ մը-
նալ ։

Ասկէ զատ շատ բարիքներ
կան, բայց մենք զանց կառ-
նեմք այս տեղս գրել, միայն
թէ համառօտ և կարճ այն-
քան գրեցի որ ճանչես Ա-
ստուծոյ բարիքներն որ քեզի
համար ստեղծեր է ։

Ինչպէս որ տեսար երկին-
քը, երկիրը և անոնց մէջ ե-
ղած արևը և լուսինը, աս-
տեղները, ծովերը, լեռնե-
րը, հանգերը և այլն ։

Որ շատ մարդեր այս գեղե-
ցիկ բարիքները փոխանակ
Աստուծոյ համար վայելելու
գէշ բաներու համար գործ
կածեն ։

Որով կը լինին մեղաւոր կը
զրկուին Աստուծոյ փառքե-
րէն, և կը լինի ընկեր սատա-
նային կերթան դժոխքը ։

18 · Ա · Հապա Աստուած

ըմըրէ մըրուվանժի պըվէ
տըպի ։

Բի աֆ դիյէմ է, քի ժը
հավէ տըսթինիմք, պէ ըվէ
բէնծ՝ սաագիք նըգարըն սաղ
պըմինըմք, տըմըրիմք ։

Պէ նան ու պէ ավ, ու-
պըհամի պէ թըշթան մըրուվ
տըգարի սու ըռօ սապըռ-
պըգէ, ու նա մըրի. լաքին
պէ հավա, պէ պի ըռթան-
տընէ, բէնծ սաագիք նըգա-
րինէ սաղ պըմինէ ։

Ու կալըք գանձիէ Խուտէ
հայա, լաքին ամ համի ըվէ-
տարէ նա նըվիխանըն. աֆգաս
մընըվըսանըն քի թու պըզանի
ու նաս պըգի գանձյէ Խու-
տէ, քի ժըպօյէթա խուլը-
գանտիէ ։

Չավա նէհէրթ, արա ու
ազմանն, հիվ ու ըռօժ, ըս-
թէրան, պահր ու չիեան,
մաաանան ու համի թըշթ
հարչի լը ազմանէսաա ու լը
արաէթա ։

Բի կալըք մըրուվան վէ
գանձիէհա շույնէ Խուտիրա
ժըպօյէ. ըռէյէ նա գանձան
տըշուղուլընըն, ու սարֆ
տըգըն ։

Բի պըվէ տըպըն կունէ-
գաա, ու մահրում տըպըն
ժըսալթանաթէ Խուտէ ու
տըպըն հավալէ չէյթան տը-
չըն ճահինամէ ։

18 Բ · Լէ Խուտէ ճէննէ-

դրախտը ե՞րբ տընկեց ։

Պ. Երկինք և երկիր կատարեալ ստեղծելէն ետքը. սոյն երկրի մէջ յարևելքը դրախտը տնկեց ։

Ամէն տեսակ ծառերով ու ծաղիկներով, պտուղներով և գեղեցիկ թռչուններով և այլ բարի անասուններով զարդարեալ ։

Եւ մեծ գետ մի ալ միջէն կելլէր ու չորս բաժին կըլլար. անոր համար չորս անուն դրուեցաւ ։

Առաջինին Փիսոն, երկրորդին Գեհոն, Երրորդին Տիգրիս, չորրորդին Եփրատ ։

19. Հ. Փիսոն ըսուած գետն ո՞րն է ։

Պ. Այս գետին անունը Փիսոն կամ Փիսօն կըսուի, որ աշխարհաբառ Ճօրօխ կամ Հօրօխ և կամ փասիս գետ կըսուի ։

Որ ասիկայ հիւսիսի կողմէն Հայոց լեռներու միջէն կելլէ, կը դառնայ դէպ 'ի արևմուտք ։

Եւ Խաղտ ըսուած գաւառը պատելով, որ է Կոզբիս (չէրքէս մէմլէքէթի ալ կըսուի այս գաւառին) որու մէջ կիյնի Պայպուրտ, Կիւմիշխանա և Ճանիկները ։

Այս երկրի հանքերը շատ ըլլալուն համար, ասոր գի-

թէ գը՞նկայ տանի ։

Ճ. Դ՛ընկայ ադմին ու արա համի խուլըգանտ. բաշէ պահչէյէ ճաննէթ ըյլէ արտէ ալըէ ըոօժհըլաթ տանի ։

Ճամի թարզ պը թարզ տաաէ պարան ու պըլուլըք ու պը չիչէկան, թէյրան ու պը չուչըկան. ու գանճ տալըի ձիքի պը զիննէթ չէպուն ։

Ու ժըլէ ըռտալպու չամըքի մաղըն, չաա ձի արպու, լօմա չաա նաւ տանին ժըլկիրա ։

Չայէ ավուլ Փիսոն, չայէ տըստու Գեհոն, չայէ սըսէ Տիգրիս, չայէ չաա Եփրատէս ։

19 Բ. Չայէ Փիսոն գիմա՞ն է ։

Ճ. Վ՛է չայէ Փիսոն, պը ըղմանէ ըրօմի, ու օսմանլու ժէրա տըպէժըն Ճօրօխ, Հօրօխ, բասիս ։

Բ՛ի վէ չայ ըռտալպի ժըալըէ չամմալէ, լընավ չինան ֆըլլան թէ տըղըվկըրինի ըրօժհըլաթ ։

Ու տըկարի վօլաթէ չարգաղան. քի լըվէ վօլաթէհա, չէ գըրընէ պաժաաէ Պայպուրտ. Կիւմիշխանա ու գաւաաէ ճանիկ ։

Բ՛ի մաաանէ վէ վօլաթէ ժըպօյէ զահվ պուհնէվի. քի-

քը կը յիշէ ըսելով. «ուր անդ է ոսկին» և այլն.

Այս գաւառները պատելով կերթայ կը թափի սև ծովը. որուն կըսեն ծով Պոնտոսի. ինչպէս որ սուրբ գիրքը ծննդոց 2 գլուխ 11 համարին մէջ կըսէ.

«Անուն միոյն Փիսոն, նա է որ պատէ զամենայն երկիրն Եւիղատայ անդ ուր ոսկին է. և անդ է սուտակ ակն և կանաչ ակն» և այլն.

Որ է զոպըդ էլմասի, և կանանչ զմրուխտի նման գեղեցիկ փայլուն քարեր:

Այս փիսոն գետը, որն որ դրախտէն ելած չորս գետերուն մէկն էր. լաւ մի հասկըցար որ հայոց աշխարհէն կելլէ, այսքան գաւառներու մէջ պտըտելով կուգայ սև ծովը կը թափի:

20. Բ. Փիսոնն ըսուած գետը սորվեցայ, կուզեմ որ Գեհոնն ըսուած գետն ալ ինծի ցուցնես ուսկից գալը և ուր երթալը:

Գ. Գեհոնն գետը Արաքս գետն է. որ մենք հայոց լեզուաւ երասխ կըսեմք:

Այս Գեհոնն կը պտըտի Դուրէժ քաղաքի կողմերը.

Թէպէ բազըլը ժի արնըվըանէ. «ըվէտարէէ զէրէ գանձ»:

Վէ գաւառէհան արկարինէ ու արըզըվերինէ արչէ արըէժինի լը պահրէ ըրաշ. բի ժէրա արպէժըն պահրէ Տըրապզունէ. չաղա բի. քիթէպէ բազըշ զային, սար արտու խանի եաղտա, ըվէ արպէժէ.

Զայս առաւուն նախնի Փիսոն է, որ հաւաքէ զօրութիւն Նեղոսի, ... զամենայն գանձ. որ գովելի թագաւոր. որ Բահան գովեր:

Բու զըպըդ էյմա ու հէչին զըմրութան մինայէ գավըրան հայա.

Իշդէ չայէ Փիսօն բի ժըձաննէթէ տարթ, բի չառչայէ նէգի աֆ սու, բի ժը վօլաթէ Ֆըրըթան տար տըգաթ. Նամ գաւառան պըկարանըընէմի, ու ըննամ պահրէ ըրաշ գաթըընէմի պըհխաթ ու հին սու:

Ի. Բ. Զայէ փիսոնն ժըգու արհաթ ու ըդգու տարէ արչու հին պուժ. տուխապըմ չայէ Գէհօնըժի. ժըմարա հին պըգլի. ժըգամու թէ. գուվա արչէ:

Ճ. Զայէ Գէհօնն. պըըդման արմէնի Երասխ. ու պը ըզմանէ ըրօմի Արագըս արպէժըն:

Վէ չայէ Գէհօնն արկարէ տօրէ պաժառէ Թավրէժ,

անկէց կերթայ կը թափի Կասպից ծովը ։

Որ ըստ պարսից կիլան տէնիզի . և ըստ տաճկաց աժտարխան տէնիզի . և ըստ հայոց . ծով ասքանաղեան կըսուի . Եւ այս երկիրներու մէջը բնակչաց հին ժամանակները Եթովպացի կըսուէր , անոր համար սուրբ գիրքըն ալ կըսէ՝ նա պատէ զամենայն երկիրն Եթովպացւոց ։

21 . Հ . Տիգրիս գետը ո՞րն է ։

Պ . Տիգրիս գետը յառաջ կելլէ հայոց քիւրտսթանցոց լեռներէն , և կը հանդիպի Տօրոս լեռանը և անդ տեղւանքը կը թաղուի անյայտ կը լինի ։

Եւ ապա լերան մի կողմանէ կելլէ հիւսիւսէն դէպի հարաւ երթալով , կանցնի Տիարպէքրու և Ճիզրէյի , և Մուսուլայ առջևէն կերթայ Պաղտատ ։

Եւ Պաղտատի միջէն անցընելով կերթայ Պաղտատէն դուրս Եփրատ գետին հետ խառնուելով պարսկային ծովը կը թափի , որ է Աճամին ծովը ։

Եւ այս գետին առջև հայոց Տիգրան թագաւորնիս Տիարպէքիրը շինեց , որ երկուքի անունէն առնուելով գետին , և թագաւորեան

ու ժըմէ տըշէ տըգամի ըսպահրէ Կասպէ ։

Բի պը ըղմանէ ըրօմի ու Աճէման թէ կաղըն գըրին , պահրէ կիլան . Աժտէրխան տէնիզի ։

Ու խաղցէ մէ վօլաթէ , կաղի տըպու Եթովպէայն , Իօմայ քիլթէպէ բադիշահի կաղի տըգէ , վօլաթէ Եթօվպի . տըկյա աֆ տըկարիեայ համի վօլաթէ Եթօվպի ։

ԻԱ Բ . Զայէ Տիգրիս գէժան է ։

Ճ . Զայէ Տիգրիս վայ է քի ժէրա տըպէժըն չաթ . քի տարտըգամի ժըշ խեայէ էրմանստանէ քիւրտստան , ու թէ ըլպար չէյէյէ Տօրոս ըլվէտարէ ունհա տըպի ։

Ու բաշէ ժը ալիգի չէյէ տարթէ ժը չամմալէ տըշէ ըլգըպէ , ու ժըմէ տըշէ ըլպար Տիէրպէքիրէ , ու ըլ Ճիզրէյէ , ու ժը Մուսուլէ տըպօհրէ տըշէ Պաղտայէ ։

Ու ըննավ Պաղտայէ տըպօհրինէ տըշէ ժը պաղտայէ ժէր պը չայէ Մուրատ թավ տըպի , ու տըըէժի ըը պահրէ Աճամէ ։

Ու վէ Տիգրիս չայէ Տիգրան բատիշահէ էրմանի պաժառըք չէ գըր , նավէ պաժէր պընավէվի կաղի գըր Տիգրանակերտ ։

ըսուեցաւ Տիգրանակերտ ։

22 . Հ . Եփրատ գետը ու՛րն է ։

Պ . Եփրատ գետը . Մուրատ գետն է . որ Հայոց աշխարհէն կելլէ ու բագրաւանդայ կը հոսէ դէպի Արզրումայ լեռները կերթայ ։

Եւ այն լեռներու միջէն Մշու դաշտէն . Խալուայ առջեւէն Կումիշ մատանու Մալաթիայու , Պիլէճիկու , և Արապգիրթանի յանապատէն անցնելով կերթայ ։

Եւ անկէց Բիլտայցւոց երկրէն գնալով Պաղտատէն վար Տիգրիս գետին հետ միանալով պարսկային ծովը կը թափի ։

Ահա այս Եփրատ գետն էր , Իսրայէլի որդւոց ժառանգաց երկրի սահմանը արևելից կողմէն , ինչպէս որ կը գրէ . Բ . օրինաց գրքի Ա . գլուխ 7 համարին մէջ ։

23 . Հ . Գետերու վրայօք ինձի լաւ մի իմացուցիր . կը խնդրեմ իմանալ , որ Աստուծոյ դրախտը ինչ տեղ տնկըւած ըլլալը . որուն եդեմական դրախտ կըսուի ։

Պ . Եդեմական դրախտի վերան շատ հարցուփորձներ եղնուած է , և վերջապէս Հայաստան աշխարհի եդէմ գաւառին մէջ ըլլալը հաստատուած է ։

٢٢ Բ . Մուրատ չայը գէ-ժանէ ։

Ճ . Մուրատ չայը տարտըլգավը ժըչխէ ու վօլաթէ արմէնի , ու ժը բազ բավանթէ արըէժէ արչէ ընմալ չխէյէ Արզրումէ ։

Եւ մէ չիքան տըպօրհինէ ըստաշտէ Մուշէ , ըսպար Խալուէ , Կումիշմատանէ , Մալաթիայէ , Պէլէճիկէ ու ժը չէօլէ Արապգըրթանէ տըպօրհէ տըչէ ։

Եւ ժըվէ վօլաթէ Բիլտանիյէ ժը պաղտայէ ժէր պը չայէ Տիգրիս . չաթ , թավ տըպի , ու տըրէժի պահրէ Աճամէ ։

Իշտէ սինօրէ վօլաթէ Իսրայէլ ժը ալիյէ ըրօժ հըլաթ Մուրատ չայ պու . չավա քի բազըշ քիթէպ տըպէժէ , ըը գանօնէ սանի սարի եէք . խանի հավլթ ։

٢٣ Բ . Լը սար չայէ ճաննէթէ կոլէկալ գըր հին պուլմ , տուխազըմ ժըմարա նըշան պըտի ճիէ ճաննէթէ Ադամ , Խուտի լըգէ տարէ տանի , քի ժէրա տըպէժըն դրախտէ Եթէմ ։

Ճ . Քըպցէ ճաննէթէ Եթէմ , զահվ բըռաս ու կոլէկալ պույէ , բաշին ճիէվի վօլաթէ Արմէնստան , ըմնավ գաւառէ Եթէմ խույա գըըրնէ ։

Տես յատուկ բառարանի մէջ. եդեմ բառի վրայօք լաւ մի պիտի իմանաս։

Եդեմ կըսուի Հայոց այն գաւառին որն որ հիմայ Քիւրտստան կըսուի տաճկե-րէն. և Կորդուք կըսուի գը-րաբառ։

Այս Կորդուք գաւառը Արարատ ու Ասորեստանի մէջ տեղն է. որ է արևելք. և Եդեմ գաւառը խոկ։

Ինչպէս որ՝ Դ. Թագաւո-րաց ԺԹ. գլուխ 12 համարի մէջ կըսէ. « Միթէ [illegible] »։ Եդոմեմայ Կորդուք գաւառն է, և ծովն ալ Աղթամարու ծովն է. որ Բզնունեաց ծով կըսուի. որն որ, Ախջադեսոց խառա-նու սահմանի վերայ է։

Ինչպէս որ Եզեկիէլ մար-գարէն կը յիշէ ԻԷ. գլուխ. 23 համարին մէջ։

« Խառան և Քանան և Դե-դան և նոքա վաճառականք քոյ »։

Ահա Դեգան բառը ուրիշ թարգմանութեան մէջ Ե-դեմ ըսել է, որ Խառանի սահմանի վերայ ըլլալով. մար-գարէն իբրև զգրացի կը դը-նէ Խառանի և Քանանու հետ։

Էւ սուրբ գիրքն ալ կըսէ, տնկեաց տէր Աստուած դրա-խտն յԵդեմ ընդ յարևելս։

Գընէրհ քիթէպէ լուղէթէ նա վան լըսար լուղէթէ Ե-թէմ.

Եթէմ, տըրպէժըն գաւա-ռէհարա, քի նուհա ժէրա տըրպէժըն էրմէնըստան, ու քիւրտստան։

Վէ քիւրտստան ընավ Ա-րարադէ ու սիւրիան վօլաթէ է. քի առըլ րոժ հըլաթ ու գաւառէ Եթէմ է։

Չավա քի տըրպէժէ քիթէ-պէ բադըշ. « [illegible] »։

Եթօմ գաւառէ քիւրտըս-տանէ պահրժի, պահրէ Ախ-թամարէ վանէէ. քի լըսար սինօրէ Խառան պու։

Չավա քի. Եզէկիէլ բէյ-ղամպար տըրպէժէ. սարի պիաթ ու հավթ. ու խանի պիաթ ու սէ։

« Խառան ու Քանան, ու Բէ-թան ու [illegible] »։

Իշտէ լուղէթէ թէտան թարճիմէյի Եթէմ է. քի լը-սար սինօրէ Խառան պու. բէյղամպար մինայէ ճիրանի տաթինէ լըպայ Խառան ու Քանան։

Ու քիթէպէ բադըշի տը-պէժէ. « Խուտէ ճաննէթէ տանի լը էթէմ րոժ հըլաթէ.

Եւ ահա արեւելք և ահա Եդեմ գաւառը որ է Խըրնուսայ երկիրը . որ գեղեցիկ գետերու ակը այն կողմերը ըլլալով , կը յայտնեն դրախտի տեղ ըլլալը ։

Եւ մանաւանդ երկրի բարեբեր և առատ պտղատու , և եւս յերկնից գաղպին անուշ ցօղը որ այն երկրին վերայ յատկացեալ է իջնել ։

Ահա Եդեմական դրախտի նշանները որ քեզ ցոյց տուի ։

24 . Հ . Հապա բուն դրախտը ի՞նչ լերան կամ ի՞նչ ձորի , և կամ ի՞նչ դաշտի մէջ տնկուեցաւ . յատուկ տեղը ո՞ւր է ։

Պ . Բուն դրախտի տեղը , ջրհեղեղի ժամանակը ջրերու իրար սաստիկ զարնուելու պատճառաւ դրախտին տեղը անյայտ եղաւ ։

Վասն որոյ յատուկ երեւելի տեղը յայտնի չէ , բայց Հայաստան Բիւրաստանի մէջ ըլլալը շատ փորձագետաներ կը հաստատեն , ինչպէս որ վերը ըսինք և գրեցինք ։

Ապա ուրեմն Հայաստանցոց մեծ պարծանք մի է . այս Եդեմական դրախտի նշանները , և չորս գետերը և այլն ։

Բայց ի՞նչ օգուտ , որ երկրի Եդեմական դրախտի նշանները երկրնուն մէջ կը

Իշտէ ըրօժ հըլաթ ավմ գաւառէ եթէմ , քի խընուս է , ըվէ խուլանէ սարիէ գանիան . քի նըշան տըրըն ձիէ ձաննէթէ ։

Ու զէտաթըր , հասիլաթէվի վօլաթէ գանձ . պաւէվլի փըր , կաղըյէ շիրին քի ժը ազմանէ թէ , համի գանձէ խուլայէ ։

Իշտէ ձաննաթէ եթէմ նըշանէխօ տայ , ու խուլայի մընգըր ժըրթարա ։

٢٤ Բ . Եըրը ձիէ ձաննաթ լը̊գու տարի , գիժան սարիէ չիեան , գիժան նավայէ , ու գիժան տաշտէտա տանի . նըշան պըտէ ժըմարա ։

ձ . Եըրը ձիէ ձաննէթէ Ե-դամ , չաղէ լըմըշտէ ալէ , խաւադ պու պը լըմըշտէ ավէ . լօմա ձիէ վի նա́ խուլայէ ։

Չըգաս քի ձիէ վի խուլայի նընէ տիսա լը Երմէնստանէ լը նավ Բիւրաստանէ խապաթ տըգըն կոլըաք մըթուանան . չավա քի լըժօռ մըկո ։

Իփթիխարըք մազըն է արմէնիսթանէրա քի վէ նշանէ ձաննէթէ , ու չաւ չամայն լըվէ տարէ հայա ։

Լաքին չի̊ ֆայտէ , նշանէ ձաննէթէ լըպավան խուլայէ ու ըվան նշանէ ձաննէթէ

գտնուի, և իրենք վերիերկնային դրախտի նշանները իրենց անձերնուն մէջ չունին։

25. Հ. Ինչէ՞ն գիտես չունին։

Պ. Անոր համար կըսեմ չունին, որովհետև միշտ երկրի դրախտը ուր տեղն է, և ինչ կար մէջը կը հարցունեն իրարու և կը փնտրեն։

Իսկ օր մի չիմացայ մէկէ մի որ հարց ու փորձ ընելով երկնային և Աստուածային սուրբ դրախտը փնտրել կամ հարցունել։

Ամէն մարդ Ադամէն ըսկըսեալ մինչև ցայսօր միշտ աշխարհի կը խորհին, և ոչ ըստ Քրիստոսի. վասնորոյ սրբազան առաքեալը կըսէ. « Ըզ վերինըն խորհեցարուք և մի զաշխարհի »։

26. Հ. Վերին դրախտին ճանապարհը ո՞ւր է. և ումէ՞ հարցընեմք։

Պ. Ասիկայ ալ հարցընելու բան է, որ կը հարցընես, միթէ ամէն օր, սուրբ աւետարանը չես կարդար. և կամ սուրբ եկեղեցւոյ մէջ չե՞ն կարդար։

Առ սուրբ աւետարանը ձեռքդ, և բաց Օհաննու ԺԳ. գլուխը և 6 համարը. տես ի՞նչ կըսէ տէրն մեր Քըրիստոս։

Ես եմ ճանապարհ և ճըշմարտութիւն և կեանք. և

ժառին, քի լը ադմանէտայէ, լըպավան Թունունէ։

٢٥ Բ. Ժըքո՞ւ զանի Թունունէ.

Ճ. Լօմա տըպէժըմ Թունունէ, չունքի համի ըրօ, ժըհավուտուրա բըռս տըգըն տըկարըն. քի ճիէ ճաննէթէ Ադամ լը գո՞ւ տարիէ.

Լաքիմ ըրօքի մը նա պիհիսթ քի հէքի ճաննէթէ Խուտի քի ըղմանէտաէ, մըվէ բըռս պըգէ.

Համի մըրուվ ժը Ադամէ հաթա իրօ թըմ մըպօյէ տընէ մուԹալա տըգէ, ու նա մըպօյէ Իսայ. լօմա բադըշ Պօղոս առաքեալ տըպէժէ. « Ժոռինէ մուԹալա պըգըն, մուԹալաէ տընէ մագըն։

٢٦ Բ. Արէյէ ճաննէթէ ժուլին լըգու տարիէ. ժըգէ պը բըռսըմ։

Ճ. Աֆժի Թըշթէ քի Թու բըռս տըգի. մակար համի ըրօ ինճիլէ բագըշ նա՞խունի, ու ընալ աէրէտա նա՞խուչնըն.

Պըաթըն ինճիլէ բագըշ տասթէխօ, վագա սարիէ Օհաննէս սարի սէզտա խանի շէշ. պընէրհ չի՞ տըպէժի Իսայ էլ Մէսիհ.

Ազըմ ըրէյէ ըռասթ ու սահիհ ու ըմըր, ու ազըմ տար-

կամես եմ դուռն՝ որ ոք մըտցէ ընդ իս կեցցէ են ։

Ի՞նչ կը մտածես բարեկամ, կուզես հօրդ Ադամայ գրախտը գտնալ, և վայելել. ահա այն գրախտը աւերեցաւ, որովհետև աշխարհի մէջն էր ։

Վասնորոյ աշխարհի մէջ գտնուած դրախտներն ալ պըտուղներն ալ և այլ ամէն բերկրութիւնները, միանգամայն անցանելի է և չունի վայելչական տեւութեան մի պատկեր ։

Ինչպէս որ սրբազան առաքեալն ալ կը վկայէ մեզ. « Անցեալ է վայելչութիւն աշխարհիս այսորիկ, որ ոք ունիցի կին, որպէս զի չունիցի կըսէ են ։

Ահա դուռն՝ երկրորդ Ադամ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Աստուծոյ մերոյ նոր տընկած գրախտը խնդրէ և փափագիր տեսնալու և վայելելու, ուր որ ամէն մարդ կարող չէ ձեռք բերելու ։

Ինչու որ մարդ զանիկայ տակաւին աչօք չը տեսաւ. ինչպէս որ սրբազան առաքեալը կըսէ. առ Կորնթացիս Ա. Կորնթացւոց Բ. գլուխ. 9 համարին մէջ ։

Զօր ակն ոչ ետես, և ունկըն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց ։

կահ հարցէ քի պըրգամլի լըպամըն տըպէ պխմինի ։

Չի մութալա ըրգի տօսթէմըն. տուխազի ճաննէթէ պակէխօ Ադամ պըզանի ուպըպհինի. վէ ճաննէթէ հա խառաապ պու, չըմդի լընավ տընէ պու ։

Եօմա հարչի քի վէ տընէտա հայա, հադա պահչէ, պառ, հաւըլ ու համի թըշթէ շաղգըրընէ խնամնան. տըպօհրի պէմգ ու սաֆէյէվի թունունէ, սուրաթէ գանճիթիէվի նա մայէ ։

Չավա քի բագըշ Պօղոս առաքեալ տըպէժէ. « զէվգէ տընէյէհան չուէ. հար եէքիրա ժըն հանէ, պըլա պըզանի քի թունունէ ։

Ինշաէ թու հալէս պըգէ տասըթ գըըրնէ ճաննէթէհա քի Իսա էլմէսիհ տանիէ լը ազմանէ. քի մըյուվ պըգօլայի նըգարի տասըթ պինէ ։

Չըմա քի հին մըրուվ վա նա տխէ պըշազմէխո. չավա քի բագըշ Պօղոս առաքեալ տըպէժէ խալգէ կորընթօսէ ավուլ. սարի տըտաւ, խանի նահ ։

« Չազմէ մըրուվ նա տի. ու կօհէ նա պըհիսթ, ու լը պիրէ տըրէ մըրուվ նա գաթ խուաքի հաղըր գըր մըհիպէխօրա ։

Ահա դուն այս դրախտը փնտրելու և գտնալու ճարը նայէ․ որ ասոր մէջը մտնաս և կեանք ստանաս և անգամ մի ալ չես մեռնիր։

Աշխարհի դրախտը շատերը մտան և մեռան․ հարքըն ձեր կերին զմանանայն յանապատի և մեռան կըսէ Քրիստոս տէրն մեր․ Յօհաննու։

Իսկ այս երկնային դրախտը քիչ մարդիկ կրնան երթալ․ ինչու որ, մարմնաւոր և կամապաշտ մարդը չէ կարող երթալու։

Որովհետև այս դրախտը երթալ ուզող մարդը․ բոլոր մարդերը իր անձին պէս պիտի սիրէ․ և պիտի պատուէ․

Ինչպէս որ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս կըսէ․ “Զամենայն զոր ինչ կամիցիք զի արասցեն ձեզ մարդիկ, նոյնպէս և դուք արարէք նոցա”։

Ահա այս հրամանը ամէն մարդ կարող չըլլալուն համար գործել․ Յիսուս ըսաւ․ “Բազումք են կոչեցեալք, և սակաւք են ընտրեալք”։

27․ Հ․ Աստուած այս բոլոր արարածները քանի՞ աւուր մէջ ստեղծեց․

Պ․ Հինգ աւուր մէջ ամէն ինչ որ պէտք էր մարդուս ըստեղծեց․ սկսեալ միաշաբաթ աւուրը․ որ կիւրակէ կ՚ան-

Իշտէ թու վէ ճաննէթը բըլուս ըրգէ ու չարէյէվի ըրպահին քի թէսա ըրգամի լըվէտարէ ըլմինի, ու նա մըրընի։

Լըճաննէթէ տընէ կալլագ մըրուվան գալթըն ու մըրըն․ չավաքի տըպէժէ “ պավէվա ուխարըն ժըմանանայէ լըչէօլէտա մըրըն․ Օհան․ Ինճիլէ․ սարի ”։

Լաքիմ վէ ճաննէթժէ ադմանէ հընարք մըրուվան տըչըն․ չըմքի հարգաս ժըտընէ հադ տըգէ ու տը հապինէ։

Պէքի վէ ճաննէթէ ադման պուխադէ ըրչի, տըպէ համի գաս ըրհապինէ մինայէ նավէխօ, ու իգզէթէվան ըրգէ։

Ջավաքի Իսայ Մէսիհ տըպէժէ․ “ հարչի գի տուխաղըն մըրուվան ժըվօրա ըրգըն․ վէ թարղ հունժի ժըվանըրա ըրգըն”։

Իշտէ վէ էմրէ հարգաս նըգարէ թագմիլ ըրգէ, լօմա նապինին ճաննէթէ խուտէ․ Իսայ տըկա։ “ Կավալըգ չօգ պուլունէ․ ամա հընտըլէր դէճալըրըն։”

۲۷ Ս․ Խուտի աֆ համի մախլուգաթ լընավ չանա ըրօյան հարը գըր։

Ճ․ Լընավբէնճ ըրօյէ հարչի քի լազըմէ մըրուվպու հաըըգըր։

Տաւթ ամէթ ժըըրօյէ լադ-

ուանեմք այժմ նոյն աւուր անուանը. մինչև հինգերորդ օրը. որ է հինգշաբթի, լը-ման կատարեց։

28. Հ. Ինչու համար Աստուած ամէն բանը յառաջ կը ստեղծէ. և հինգ աւուր մէջ կարգով կընէ։

Գ. Աստուծոյ համար մարդըս կարող չէ ըսել և հարցընել ամէն բանի վրայով, թէ Աստուած ինչու՞ ասանկ ըրաւ կամ կընէ.

Ասկից մեզի Եսայի սուրբ մարգարէն կը սորվեցընէ. որ չը հարցընել և չը քննել Աստուծոյ ըրած գործերը. ինչպէս որ կըսէ.

«[illegible]»

Նոր պէս սրբազան առաքեալն ալ առ Հռովմայեցիս գլուխ Թ. համար 20 կը գըրէ, և կիմացունէ որ մարդըս կարող չէ Աստուծոյ համար ըսել, ինչու ասանկ ըրաւ կամ՝ անանկ։

29. Հ. Ի հարկէ մեզի սորվելիք բան մը կայ որ այսպէս կարգաւ կը ստեղծէ արարածները և անպակաս։

Գ. Այո, այս ամէնը անպակաս բարիքները նախքան ստեղծման մարդուս կարգաւորելը և պատրաստ ընելը իր կատարեալ սէրը որ առ մարդիկ ցոյց կուտայ։

տէ, հալա ըրօյէ բէնձ չամէ, համի հասըլ գըր ու հազըր գըր։

٢٨ Բ. Չի՞մա խուտի համի թըշթ ավուլ հասըլ ըըդէ լը նավլ բէնձ ըրօյէ պը տօր չէ ըրդէ ու տաթինէ.

Ճ. Քըրպօյէ խուտէ դաըրդ նըգարի բըռս պըրդէ ըըսար համի շուղուլէվիրս պըպէժէ, չը՞ մա խուտի անվա գըր. ու տըրդէ.

Աֆիա ժըմարա Եսայիա բագըշ բէյղամպէր հին տըգէ. քի բըռս նագըմք շուղուլէ Խուտէ չըմա՛ վէ թարղ պու. ու տըպէժէ.

«[illegible]»

Պըվի թարղ բագըշ Պօղոս առաքեալ ժի տըպէժէ. Հըռոմէ սարի նահրախանի պխոթ. քի մըրուվ նըգարի ժըպօյէ խուտիրա պըպէժէ չըմա վէ թարղ շուղուլ գըր.

٢٩ Բ. Հալպաթ թըշթըք հայարի ժըմարա հին պունէ. քի վէ թարղ պը ըրէգ տըխուլըդընէ մախլուգաթան։

Ճ. Հարէ, վէ գանձիան համի պէ գուսուր, ժը ավուլ խուլուգանտընէ մըրուվ հասըլ ու հազըր ըրդէ. թագմիլ մըհիպէվի, էչգէվի ըրպա մըրուվան խույայի ըրդէ.

Ինչպէս որ Երեմիա սուրբ մարգարէն կըսէ · գլուխ ԼԱ · համար 3 · Սիրով յաւիտենական սիրեցի զքեզ ։

Երկրորդ Աստուած ինքը կատարեալ է · պէտք էր որ ստեղծած բաները կատարեալ ըլլալ · և ստեղծել ։

Երրորդ մարդս ստեղծուելէն ետև իրեն պիտոյքը պակաս բան մի չգտնայ · որով յուսահատեալ մնալով զԱստուած բանբասէ ·

Վասնորոյ զամէնը կարգաւ և անպակաս ստեղծեց և պատրաստեց · և ապա զմարդը ստեղծեց ·

30 · Հ · Մարդը ե՞րբ ստեղծեց ·

Պ · Վեցերորդ օրը · որ էր ուրբաթ ·

31 · Հ · Աստուած ինքը անհուն անսահման և անկարօտ · բիւր հազարաւոր հրեշտակներէն կը փառաբանի · ի՞նչ կարօտութիւն ունէր մարդուս, որ այսքան արարածներ մարդուս համար կը ստեղծէ, և կը կարգադրէ ·

Պ · Այս հարցմանցդ պատասխանը Գրիգոր · Աստուածաբանը կուտայ · « Ամենայն արարածք ստեղծան վասն մարդոյ · և մարդ վասըն փառացըն Աստուծոյ ·

Զաթա քի Երեմիա բագըշ բէյղամպէր տըպէժէ · սարի սիհու եէք · խանի սըսէ · « [illegible] » ։

Սանիա, խուտա պըլխօ Թագմիլ ու պէ գուսուր է · լազըմ քի խուլուգանութենէվիժի Թագմիլ ու պէ գուսուր պըլպհի ։

Սըսէ՝ բըշԹ խուլուգանընէ մըըուլ, ժըվիրա լազըմ պու ԹըշԹան գէմանիքի նաղի · քի պըվլի գաԹըլ ու միա պըպիեա ժը խուտաէ կաղըն պըգըրլիեա ։

Խօմա համի չէ ու գանձ, պը տօր ու պընիգամ հասըլ գըր ու հազըր տանի · հէնա բաշէ մըըուլէ խուլըգանոա ։

٣٠ · Բ · Մըըուլ գընկա խուլըգա՞նոա ։

Ճ · Բըջէ չէհ · քի ին է ։

٣١ Բ · Խուտաէ պըլօօ պէ նիհայէԹ, պէ սինօր, պէ միւհԹաճ, հազարան մալագէխօ իհԹիշամ տըպի · չի՞ միւԹաճէվլի հասըլ մարըվլիրա · քի աֆ գաս մախլուգաԹ ժըպօյէ մըըուլ հասըլ տըգէ ։

Ճ · Վէ բըռսէԹարա ճէվապ Գրիգոր գալամ գրօղէ խուտաէ · տըտէ · « համի մախլուգան (տըպէժէ) հասըլ պուն ժըպօյէ մըրուլ · ու մըրուլժի ժըպօյէ սալԹանա-

Որովհետեւ հրեշտակաց մէկ մասը Աստուծոյ կամացը հակառակ կենալով ապստամբեցան. զրկուեցան յԱստուծոյ անճառելի փառացը, եւ եղեւ սատանայ. դեւ են։

Այս զրկուած հրեշտակներուն տեղը լեցնելու համար, կամեցաւ Աստուած մարդերով անոնց տեղը լեցնել, եւ փառքերը մարդիկ վայելէն։

Ինչպէս որ եկեղեցին կը վկայէ երգելով. մարտիրոսաց վրա ձայն օրհնութեան շարականի մէջ. «Լցէք զտեղի անկելոց ապստամբողական թշնամւոյն, որ ի յերկնից վայր անկեալ»։

32. Հ. Այս հրեշտակաց յանցանքը ի՞նչ էր. որ յԱստուծոյ փառքերէն զրկեց զերենք. եւ եղան սատանայ։

Պ. Ասիկայ մեզի Եսայիա սուրբ մարգարէն. կը սորվեցունէ. ԺԴ. գլուխին մէջ։ «Դու ասէիր ի մտի քում ելից յերկինս ի վերոյ քան զաստեղս երկնից, արարից զաթոռ իմ յամպս և նմանեցայց»։

Այս բանին համար զըրկուեցան յԱստուծոյ փառացը եւ թափեցան յերկնից յերկիր եւ ընդ յօդս, եւ յանդունդս։

33. Հ. Հրեշտակաց թափուիլը երկնքէն ո՞վ տեսաւ եւ իմացաւ։

թէ խուտէ.

Զումքի նէք ֆըրգայէ մալագան ըլպար խուտի ափ ուխիան պուն պըլի մահրում պուն ժը սալթանաթէ խուտէ, խուհար հաթըն չէյթան պուն։

Գըրպոյէ ձիէ թըժի գըրընէ պը մէրուվ վէ մահրում պու մալագան ըոմայ խուլըգանտ մըրուվէ.

Զամա քի տըպէժէ լընավ տէրէ շարականէ չէյխտան տանկէ ինթիշամէ վառ. «Թըժի պըգըն ձիէ տըշմընէ ափ. քի ժը ապմանէ խուհար պու։

٣٢ ب. Սուչէ վէ մալագան չի՞ պու, քի մահրում գըր ըվան ժը սալթանաթէ խուտէ, ու պուն չէյթան։

ճ. Աֆիա ժըմարա Նայիայ բագըշ բէյղամպէր հին տըգէ. լը չարտա սարի. « [illegible] »։

Գըրպոյէ վէ գըրայէման, մահրում պուն ժը սալթանաթէ խուտէ, ու խուհար հաթըն գաթըն լը արտէ.

٣٣ ب. Կէ գաթընէ մալագան գէափ պը չաղվէխօ։

Գ. Այս ևս Եսայիա սուրբ մարգարէն կըսէ. ԺԴ գլուխ. 12 համարին մէջ:

Ո՜ւր անկաւ արուսեակն որ ծագէր ընդ առաւօտն, անկաւ յերկիր և խորտակեցաւ:

Իսկ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ինքն ալ կը վկայէ սուրբ աւետարանի մէջը. Ղուկաս գլուխ Ժ. 18 «Տեսանէի զսատանայ անկեալ յերկնից իբրև զփայլակն»:

Նոյնպէս և սուրբ Յովհաննէս աւետարանիչ իր յայտնութեան գրքին մէջ կը յայտնէ:

34. Հ. Իսկ այս երկինքէն թափած հրեշտակները. որ դև և սատանայ եղան. ո՞ւր կը մնան. և ուր կը շրջին:

Գ. Անոնց մէկ մասը մեզմէ ՚ի վեր օդին մէջ կը շրջին. և կսպասեն որ մեղաւորներու օդին անտեղէ անցած ատենը առնեն տանին իրենց տանջանքին մէջ ձգեն:

Ինչպէս որ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ըսաւ մեղաւորներուն համար «Երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հուրն յաւիտենից, որ պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա»:

Իսկ ահա այս օդին մէջ կեցող դևերու ձեռքէն ազատելու համար. շնորհալի սուրբ Ներսէս հայրապետանիս յաւուկ աղօթք կընէ ըսելով:

Ճ. Վէ տախի, Եսայիայ բագըշ բէյղամպէր տըպէժէ, սարի չարտա. խանի տաղտա:

«Զավալ գաթ ըթերէ ըռնի կը ըսպահըն ըսըր ըսֆահէ. գաթ ըը արթէ խօրտ օս խուլմա»:

Ու Իսայ Մըլեսիհ խուսու էմամի տըպէժէ, Ինճիլէ Ղուկաս սարի տաս: «Սընըն հէրթ կը ըյսթան մըսայէ պըրսուլժը աղմանէ խօսահար հաթ»: Վէ Թարղ Օհաննի տըպէ գիթէպէ խիալէխս:

٣٤ Բ. Վէ խուհար պումալագան քի չէյթան պուն. ըրգու տըկարըն, ու ըրդէ տարէ տը մինըն:

Ճ. Իսէք Փըլդագուէլան ժըմա ժու ըը հավէստա տըսագինըն. քի ըրուհէ կունէգասան պըկըրըն ու պըպըն ըը ղալէպէ ճահնէմէ:

Զալա քի կօթիէ Իսայ Մըլէսիհ. «պըպըն հարըն ծըսըն նալէթ պաննը ախրէ աղաթ, ըկ ծըպօյէ ըէյթանըր հալըը պաէ»:

Ու իշտէ ըմնավ վէ համէտա սագլին պու չէյթանան, ժըպօյէ խալաս պունէխս բագըշ Ներսէս պապէմա տըյա տըգէ տըպէժէ, խուտի ը-

Բարերար տէր հրեշտակի բարւոյ՝ յանձն արասցես զիս, քաղցրութեամբ աւանդել զհոգի իմ, և անխռով ան-ցուցանել ընդ չարութիւն այսոյն՝ որք են 'ի ներքոյ երկ-նից են ։

Երկրորդ մասն ալ երկրիս վերայ կը շրջին. ինչպէս որ սրբազան Պետրոս առաքեա-լը կըսէ. «Արթո՛ւն կացէ՛ք և հսկեցէ՛ք. զի ոսոխն ձեր սատանա իբրև առիւծ գոչէ և շրջի. խնդրէ թէ զո՞ կլանիցէ»։ և տես Յո-բին ցաւ հասցընող սա-տանայն ։

Երրորդ մասն ալ երկրիս ներքեւն է որ անդունդ կըս-ուի. որոնց համար անդըն-դային կըսուի. տես յայտ-նութեան մէջը ։

մին թալըմ ալըգէ գանձ մա-ղըրըս. քի ըրօհէմին գանձ ալըսթինէ, ու պէ թըլսէ խառապ չէյթանին ալը պօր-հինէ. քի պըն ադամնէ ըը համէտանէ ։

Ֆըրգայէ սանիժի լըսար ալընէմա ալըկալըն. չաւլա քի բագըրշ Պետրոս առաքեալ ալըպէժէ. «Հիւսել զլուխը. ինչ պէս զարդարել կամ ոսկեղէն մանեակ մէր զը կրէ ու կամ զգեստ. ոչ գե կռւլ զըգէ ։» ու Յօբժի ալը-նիրհ ։

Ֆըրգայէ սըլսէժի ալըն ար-ակտանէ քի ժըմա նա խու-յանէ, ալընէրհ գիթէալէ խիալէ Օհաննէս ։

Մինչև այս տեղ աշխարհ ինչ էր և ինչ բանի ստեղծաւ,
Մարդուս համար բարիքները, որո՛նք էին յայտնեցաւ ։
Եթէ արդար մընայ մարդս, պիտի իշխէ բոլորին,
Իսկ մեղաւոր, թէև հրեշտակ չունի մաս ինչ բնաւ ին ։
Ըսէկց ետքը մեկն ըրէ մարդու ստեղծման ու փառքին,
Յետ այնորիկ խափանւելոյն կրած պատժոյն և ցաւին ։
Որով դուն ալ արթուն մընաս չը խաբուիս չարերուն,
Արժան ըլլաս վայելելու Աստուածային փառքերուն ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

[illegible]

35. Հ. Երբոր հրեշտակները մեղանչեցին, որ լուսեղէնք էին, մարդըս որ հողէն պիտի ստեղծէր. միթէ չը պիտի մեղանչէր. որ աղկար էր բնութեամբ. հապա ի՞նչու ստեղծեց:

Պ. Աստուած նախագէտ, ապագայն և անցեալը. միշտ իրեն առջև ներկայ է. և գիտէր: Բայց ահա Շնորհալի սուրբ Ներսէս Հայրապետանիս ի՞նչ կըսէ.

« [illegible] ».

Ալ նայիս բարեկամ. Աստուած ինքը միննակ իրեն փառքերը չուզեր վայելել, հապա մարդը կը ստեղծէ հող երկրէն իրեն փառացը հաղորդ ընելու:

Հապա մէկ խօսքով. դուն որ Աստուծոյ ամենազան թէ երկրի, և թէ երկնի փառքերը վայելելու համար ստեղծուերես, ի՞նչու նոյն

ՍԱՐԻ ՏԼՏՈՒ

[illegible]

35 Բ. Դընեայ մալագայն կունէ գըրըն, վան քի մը՛նուրէ պուն, մըրըվ քի մը խօլի հասըլ օլայէ պըգըրմիա. չամա կունէ նա՞ օըգըր, քի պը թասիմիօըսթ ու գալը պու. ըէ չըմա՞ խուլըգամնա:

Ճ. Խուտաէ ավըուլ զամնը, վախըթէ բաշըն ու բէշըն. ու պօհօրըթըն ըը պարմը հազըր է. ու օըզանի համի:

Լաքին պը Ներսէս շնորհալի բապըշ պապէմա չի օըպէժէ ժըպօյէ վէ բըըսէթարա.

« [illegible] ».

Տընէրհի սօխթէմըն. խուտի պըթանէ պըխօնա ու խաղի սալթանաթէլի պը շուղլինէ, իյա մըրուվ հասըլոըգէ ժըխօլի, ժըպօյէ իլհազգըրընէ սալթանաթէլիրա:

Լէ մըրուվ օըլ հըչգ. թուքի ժըպօյէ իլհազպունէ սալթանաթէ խուտաէ, հարգա ըը ազմանէտա, հարգա ըը արտէտա, խուլըգամնըխի. ըէ

Աստուծոյ խօսքին մտիկ չես ըներ ։

Չէ որ ինքը քեզի կըսէ . «Զոր ինչ կամիցիք թէ արասցեն ձեզ մարդիք , և դուք նոյնպէս արարէք և նոցա ։

Հապա ի՞նչու , աղէկ չես սիրեր . և դրացիներդ չե՞ս օգներ . և եղբօրըդ չե՞ս նայէր . և մարդկութեանդ վերաբերեալ պարտքերըդ չե՞ս վճարեր ։

Ահա ատոնք չընելուդ համար , դուն ալ զրկեալ հրեշտակներուն պէս , Աստուածային շնորհաց և փառաց պիտի զըկուիս . լաւ գիտցած եղիր ։

Օր մը պիտի լսես այն սարսափելի ձայնը որ քեզի պիտոր ըսէ . «մերկ էի և ոչ զգեցուցիր զիս , օտար էի և ոչ ժողովեցիք ըն . տես Մատթէոսի սուրբ աւետարանին ԻԵ . գլուխ 36 համարը »։

36 . Ա . Երկրի՞ր կողմէն . և ո՞ր գաւառէն մարդուս հողը Աստուած առաւ և ըստեղծեց զմարդը ։

Գ . Սուրբ գիրքին մէջ չը գրուած բանի վրայօք պատասխան չի տրուիր . բայց Քանանու երկիրը Քէբրօն ըսուած տեղէն առնուեցաւ հողը կըսուի ։

Այս Քէբրօն Քանանացւոց արքայանիստ քաղաքն է .

չըմա՞ամիէ Խուտիրա կօհ նատի , միթըհէվի նաղի ։

Նա՛ քի աֆ պըխօ մըթարա տըրպէ մէ «Հարչի զի փօխուշըն զի խուզ ծը լըրօ դըգէ . հանդի խուզերօ զի Բարչ դըգըն »։

Նէ չըմա գավմէթանմ հապինի , ու ծիրանէթարա իմտատ նմգի . ու պըրէէթարա նա նէրհինի , ու հարչի տէյնէ մըտուվանթիրա ըպյիդ է նատի ու նադի ։

Ինչոէ աքա համի մըպօյէ նադըրընէթա , թուժի մինայէ մահրումպուն մալադան , տըպէ մահրումպըպի մը սաթանաթէ Խուտի , դանճ պըղանի ։

Բօքի տըպէ պըսթինի տանկէ հան , քի տըպէ պըպէմէ . «Թաղի պուժմըն լէնադըրըն բաչան . զարիզ պուժ խանիէվա նա պըրըն ։ Պընէրհ ինճիլէ Մատթէա սարիպխըթ ու ըէնճ . խանի սիհ ու չաչ ։

٣٦ Բ . Խուտի խօլէ մըրուվէ մը՞ գիժան գուտաէ ու արտէ ըռթանա խուլը դանտ մըրուվէ ։

Ճ . Բը նավ գիթմէյէ բադըշ թըշթըդ.քի նա նուխանտիէ մը վիրա ճավալ թուննէ . ըաքիմ մը վօլսթէքանան մը Քէբրօնէ ըստանա ։

Աֆ Քերբոն ըը Քանանէ պամէրէ բայիթախթէվան

տանկոյ սուրբ գրքին մէջ քանի մի տեսակ անուններ ունի ։

Արբոյ. Կարէաթարբոյ. Մամբրէ, քաղաք տաշտի. ծործոր ։

Ահա տես վկայութիւնները որ 'ի սուրբ գրոց " Մեռաւ Սառա 'ի քաղաքին Արբոյայ յորն՝ այն է Քեբրոն ". Ծննդոց ԻԳ. գլուխ 2 համար ։ Կարէաթարբոյ. տես Յեսու որդի Նաւեա. գլուխ ԽԱ. 11 համար ։

Քաղաք փառաց, և էին Յակոբ և Սահակ հայր իւր 'ի քաղաք փառացին, այն է Քեբրոն Ծննդոց ԼԵ. գլուխ. 27 համար ։

" Մամբրէ, և էր արարեալ Աբրահամու էին և բնակեցաւ 'ի կաղնւոյն Մամբրէի, որ է Քեբրոն ". Ծննդոց ԺԳ. 18 ։

" Ծործոր. և առաքեաց զնա 'ի ծործորն Քեբրոնի Ծննդոց ԼԷ. 14 ։

Որ հիմա Արաբացիները այս տեղին անունը իրենց լեզուով Խալիլ Իպրահիմ կըսեն. Աբրահամու գերեզմանը անոնց ըլլալուն համար. որ սուրբ Երուսաղէմէն վեց ժամ հեռի է ։

Ասոնք ալ Դամասկոս քաղաքէն առաւ կըսեն հողը. որ է Շամ. որ հաստատկօրէն պու. քի չանտ թարդ նավ կայի ալայի մէրա ։

Արբոյ. Խարէաթարբոյ. Մամբրէ. քաղաք տաշտէ. ծործոր ։

Իշտէ սրներս գիթէպէ բագըշ. " Միր Սարրայ ըը նավըլէ պաժէրէ Արբոյ է. ժէ աֆ Քեբրոնէ. Զային սարի պիսթ ու սէ. խանի Ւ. Կարէաթարբոյ. սրներս. գիթէպէ Յեսու գուրրէ նուէ. սարի պիսթ ու եէք. խանի եազդա ։

Պաժարէ փաղէ. հաւ Յակոբ ըը պավ պազէխօ Սահակ ըը պաժէրէ փաղէ. ժէ աֆ Քեբրոն է. Զային սարի սիհ ու բէնճ. խանի պիսթ ու հաֆթ ։

Մամբրէ. Գօշ Գըր Աբրահամ հաւ աւէին պու ըըփառնէ մալէ. Մամբրէ. ժէ աֆ է Քեբրոն. Զային. սարի սէզդա. խանի հաժտա ։

Ծործոր. ըղանփ ըզէ յը ծործորէ. Քեբրոն. Զային. սիհ ու հաֆթ սարի. չարտա խանի ։

Քինուհա խալդէ Արապը թանէ սը ըզմանէվան. Խալիլ Իպրահիմ ալոյէ մըն. մըայթէ մազատէ Աբրահամ. քի լըվէ տարէ է. չէշ սըհաթ տուր մը պաժէրէ գուտսէ ։

Հէնըգ մի ալոյէ մըն խօլյէ մըրուվ մը շամ ըստանդ. լօմայ ալոյէըմն. ավալի շամ,

կըսուի Նըմվէ իլկ Շամ, ախըրըի Շամ. այսինքն, յառաջը հող և վերջը հող։

Տես զանազան հին գաբուց գրքին Ը. գլուխ հարցմանց մէջը։

Վերջապէս այս բանիւը կը հաստատուի, որ սուրբ գիրքը կըսէ. [illegible] Ծննդոց Գ. գլուխ 28 համար.

37. Հ. Ինչէց կերևի որ ըստոյգ Ադամին գերեզմանը ուր տեղ ըլլալը յայտնի չէ, միայն թէ աւանդութեամբ կըսուի Քեբրոն ըլլալէ վերայ յիշեալ վկայութիւններով. Իսկ գլուխը Գողգոթայ լերան վերայ ըլլալը ուսկից կը հաստատուի։

Պ. Ադամայ գլուխը Գողգոթայ լերան վերայ ըլլալը. սուրբ Ներսէս Շնորհալի հայրապետնիս, կը վկայէ։

Ահա տես այսօր անձառ շարականի մէջը. որ կըսէ. « [illegible] »։

38. Հ. Այս ինչպէս բանէ, դրախտը արևելք Հայաստանի մէջ ըլլալը, թէ աւանդութեամբ և թէ հաստատ վկայութեամբ հաստատեցիր։ Բայց հիմա դուն Ադամայ

ախըրըի շամ. բէշինճի խօլի. բաշինճի խօլի։

Պըներհ գիթէպէ բէնձ թարէ թարըղ պը թարղ. բըրաւէ հաշլթ։

Բաշին դէ կօթընէ խուտի խայալթ ալըգըն. քի ալըկը [illegible] Պըներհ գիթէպէ գային սարի չառ, խանի սխալթ ու հաշլթ։

٣٧ Բ. Ֆըլէ խուսուսի ալը ալի քի սահիհ մալյում է Ադամ ըը գու տարէ պունէլի նամ սալըու է. ըլթանէ կօթընէ ամուրյան, ու ալըլի շահատաթան ըըքէբրօնէ նշան ալըտի. Լաքին գօթէ սարէ Ադամ ըը սար չխէյէ գօղգօթայ փաշը պուէլի, ընդգու բուայալթ ալըգի։

Ճ. Աարիէ Ադամ ըը չիէյէ գօղգօթա, պունէլի. բագըշ Ներսէս պապէմա շըհատաթի ալըգէ։

Իշթէ պընէրհ ըլնալ այսօր անձառէ քի ըըվէ ալըպէժէ. « [illegible] »։

٣٨ Բ. Ըֆ չի թարղ շուղուլէ, ձաննէթ ըը րօժհըլաթ, ըը Արմէնըյաթանէ նշանտայ, խայալթ գըբ։

Լաքին նուհա գու ձէսէ-

մարմինը Պէրրիօն բռնած տեղը, ուր որ Աբրահամու գերեզմանն է. և գլուխն ալ Գողգոթայ լերան վերայ հանեցիր.

Իրաւմէ այդքան հեռաւո րութեամբ ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ. տեսկայ կուզեմ որ իմացընես ինծի.

Գ. Մենք և մեր միտքը տըկար և փոքր ըլլալով, աշխարհը մեր աչաց առջև շատ մեծ կերևի. և մեր կարողութենէ վեր եղած բաները անկարելի և դժուարին կը տեսնուի, և կը կարծուի.

Բայց Աստուծոյ ամէն բան հնարաւոր է, ինչպէս որ կըսէ տէրն մեր Յիսուս. Մատթէոս Աւետարանի ԺԹ. գըլուխ. 26 համար:

« Հայեցաւ Յիսուս 'ի նոսա և ասէ առ 'ի մարդկանէ այդ անկարէ, այլ յԱստուծոյ ամենայն ինչ զօրաւոր է:

Աշխարհը Աստուծոյ մեծութեան առջև մէկ փոքր ինչ մի է, ինչպէս խնձոր մի մեր աչքին առջև փոքր է:

Ու ինչ որ կամենամք ընել այն խնձորի վերան կարողեմք դիւրին ընել և գործել առանց դժուարութեան.

Բայց մէկ փոքր մանր մըրջիւնի մի աչքին՝ այն խնձորը շատ մեծ անշարժելի և անտանելի աշխարհ մի պէս գունտ մի կերևի և կը ձևանայ.

թէ Ադամ պըր տարանի լը Պէրրօնէ. քի մողտէ Աբրահամ լը վէտայէ. ու սարէվիժի լը չինայէ գողգոթայ տանի.

Ժը հավուտու աֆ գաս տուր չավա գարի պըպի, ավիեա ժըմարա տուխազըմ հին պըգի.

Ճ. Էմ ու ֆարասաթէմա կոլաք բըչուկ. ու հընաիկ պուչէմա, տընէ լըպար չաւվէմարա կոլաք մազըն խույանէ. թըշթէ պըլընտ ժըմա. պէմուվքուն խույայի տըպի լը պարմա ու պէչարէ:

Լուքին համի թըշթ խուտիրա գօլայէ. չավա քի Պըրիտառն խուտիէմա տըպէժէ. Մատթէոս, սարի նօզդայ. ٢٦:

« Նէհէրի Յիսուս ժըվանրա ու գօ աֆ ժը մարըվան պէ չարէսէ. լաքին ժը Խուտէ համու թըշթ պէ կէնըրըն »:

Տընէ լըպար խուտի կոլաք թըշթըքէ բըչուկ է. չավա քի սէ ի քի լը պար չավէմա բըչուկ է.

Ու հարչի քի պուխազըն լըսար վէ սէ է գարըն պըգըմ պէ աղխաթ ու պէ ճէֆա.

Ամմա լըպար չավէ մէրուեան, սէ իէհան կոլաք մազըն, ու թըշթըքէ ժըճիէխօ նավըպթըանտի խույայէ, մինայէ տընէ էհա:

Ասանկ ալ իմացիր մեր և Աստուծոյ մէջ տեղը և գործ-քերուս վրայօք . որ մեզի ան-կարելի կերևի . իրեն հեշտ և կարելի է .

Կամ թէ հարիւր կանգուն բարձր տեղ մը կանգնած ըլ-լաս , ու ձեռքըդ ալ մէկ թռ-չուն մը ունենաս ։

Երբոր ուզես անկէց վար իջնել առանց ճանապարհը գիտնալու , ան ատեն քեզի շատ դժուար՚ ու անկարելի պիտի ըլլայ . և պիտի երևի ։

Ինչու որ ճանապարհը չես գիտեր , և անկէց ալ վար ցաթկելը քու կարողութեա-նըդ դէմ է , չուարած պիտի մնաս այնտեղը ։

Բայց երբոր՚ ձեռքիդ թռչու-նը որ թող տալու ըլլաս , պիտի տեսնաս որ այն փոք-րիկ թռչունը քեզմէ շուտ թռչելով իր տեղը կերթայ ։

Ու դուն տակաւին ճամ-բայ կը փնտրես վար իջնալու , ու չես գտներ և այնպէս չուարած կը մնաս ։

Հիմա Աստուծոյ գործքերը միշտ անիմանալի է , Դանի-էլ մարգարէի գրքի ԺԴ . գլ-լուխ 36 համարին մէջ , կըսէ ։ Աստուած Ամբակում մար-գարէն Հրեաստանի տաշտի միջէն հինգ րոպէի մէջ Բա-բիլոն ղրկեց . Դանիէլ մար-գարէին կերակուր տարաւ ։

Վէ թարդ պըղանի շու-ղուլէմն ու խուռաէ , վէ թըշլթ քի ժըլմորա պէ շարէ ու պէմուքուն խույայէ , խուտիրա կալըք հէշտ ու գօլայէ .

Եախոտ , սալթ հարըն պը-լընա ճիգի դու պըտագինի , ու տասթէխօժի եէք թէյըրք հապի ։

Գընկայ դու համն պըգի ծըվէ խուհար պէ , ու ըրէ էվի նըղանի , վէ ժըթարա պէ շարէ տըպի ժըվէ խուհար հաթընէ ։

Չըմա քի ըրէ էվի նըղանի ու ճի էհա կալըք պըլընտ . լօմա շաշ տըպի ու տըսագի-նի լըվէ ձիէ .

Իաքիմ գընկա ժը տասթէ-խօ հարգապարտի թէյրէհա , թու կարաք պըպհինիքի ժը-թա զուլթըր տը Ֆըրրէ ու տըչէ ճիէխօ .

Հին թու ըրէ տըկարինի քի պըպհինի խուհար պէ պըչի ճիէխօ , ու նապինի . վէ թարգ շաշ տըմինի .

Իշտէ շուղուլէ խուտէ մը-րուվնըրգարի հին պըպէ . Դա-նիէլ փէյղամպար քիթէպէվի սարի շառտա . խանի սին ու չէշ . տը պէժէ ։ Խուտի Ամ-բակում բէյղամպար ժը Եա-հուտըսթանէ ըշանտ լը Պաղ-տատէ բէնճ տագիգէ , տաշ-տէ պըր Դանիէլ ըրա ։

Երեմիա մարգարէի աշա-կերտ Բարուքը այսքան եր-կար տարիներով կը քընայը-նէ, մինչև գերութեան հար-ուածները կը դադարին և ապա կը արթընցընէ քընոյն:

Յոնան մարգարէն ծովին մէջ, երեք մանկունքը հընո-ցին մէջ անփոյթ կը պահէ. աշտարակի ներքև նստող ու-թըստամնքը որ ապահով էին ամէն վտաններէն. յանկարծ աշտարակին ներքև մընալով կը մեռնին:

Ահա Աստուծոյ ըրած գոր-ծին համար մարդ կարող չէ ըսել այդ ինչպէս բան է. կամ՝ այսպէս. զոր ինչ կամի տէր և առնէ:

39. Հ. Ինանկ է նէ հիչ մէկ տանէն մը մեք կարող չեմք տանիկ բաները քննել. կամ՝ իմանալ Աստուծոյ վրայօք. և գործքերուն համար:

Պ. Ի՞նչ կու ըսես իմանալ Աս-տուծոյ գործե՞րը. և ըրած բանե՞րը. այո. անոնք իմանա-լով. երբոր բարի գործ չու-նիս, վարքըդ բարքըդ չը մաք-րես, այն իմանալդ քեզի օ-գուտ մի չունի.

Ադամայ մարմինը Քէբրոն. գլուխը Գողգոթայ. և դը-րախտը արևելք և հայաստա-նի մէջ ըլլալը, կամ՝ չըլլալը քեզի ո՛չ օգուտ մը և ո՛չ վը-նաս մը ունի:

Շակիրտէ Երեմիայ բէյ-ղամպար, Բարուք, կալըք վախըտ լը խավէտա մայ. հա-թա նագանձըյէ հէսիրլիթի պու հօրթ չու, պաշէ ըռա-պու մը խավէխօ:

Յոնան բէյղամպէր լը պահ-րէտա, ուէ զարօեան լը փու-հանէ ակլը, խալըս ըլըպլն. ու լըպըն գարբէտա հաժտա մարըվան քի ըռուռնչըթի պուն պէ ղամ ու պէ ղաստավաթ. գարըր ըլըհօշի լը սարվան ըըմըրըն գալիֆ գաֆըլ:

Իչթէ չուզուլէ խօտի, քի մըռուվ նըգարը փահմըդէ. ու մութալա ըըգէ. խուտի չըմա՞ վէ թարղ գըր. եախօտ նա գըր:

٣٩ Բ. Ժըմէ խուլյայէ, էտրն ամ գատիր նընըն ըստար վէ թարղ չուզուլէ խուտի մութալա ըըգըն. ու ըըսա ըըգըն:

Ճ. Զի՞ տուխաղի ըլըզանի, չուզուլէ խուտի. ու հարչի քի ալըդէ. հարէ. ըվան համի թու ըլըղանի. գընկա ամալէ գանձ չուզուլէթէ թուննա-պի. իմէհա ժըթարա փայտէ-գի նագէ:

Ն՛էսէթէ Ադամը Քէբրօ-նէտա, սարէյի ըը չէյէ գող-գոթայ ու ձաննէթժի ըըրօժ-հըլաթ ու ըը Արմէնիսթանէ պու էյի, ու նա պու էյի ժըթարա փայտէգի, ու զա-րարըք թունունէ:

Բայց դու տես որ ամէն աղնուութիւնը և քաջութիւնը, և բանական հարըստութիւնը արհեստ և վաճառականութիւնը Հայաստանի մէջ ծաղկած ըլլալով և անկէց դուրս գալ և օտարաց մէջ ծաղկիլը ։

Եւ Աստուծոյ խնամքը անտեղուանք յայտնի ըլլալը. առատ պտղաբեր, և աղնիւ աղբիւրի ակեր, և մաքուր օդ, այս ամէնը արևելքի Հայաստան և Պիւրատանի մէջ կերևի ։

Բայց ինչ օգուտ որ. հիմայ վշտալի հետին խղճութեան մէջ կը նեղի, կը տառապի. և կը հեծէ. պատճառ մեր նախանձութիւնը՝ մեր անմիաբանութիւնը, մեր իրարու բարի չուզելնիս, և մանաւանդ աշխարհաւէր անձնասիրութիւնն է ։

Միթէ՞ անձնասիրութիւնը չէ որ ամէն մեկերնիս մեր անձնական շահուն եռևէն ձգած զմեզ կը չարչարէ և կը նեղէ ։

Միթէ անձնասիրութիւնը չէ որ ազգերնիս, և թէ հայրենիքներնիս անտէր և անխընամ Թողուցեր, աւեր և աւերակ դարձուցեր ։

40 Հ. Ի՞նչու հայրենիքնիս աւեր և ազգերնիս տակնու-

Թու մընէրհ քի, համի գանձի, ու չէյի. մէրանի ու խօրթանի, պաղլըկանիթի ուսանիաթ ու համի մարիֆաթ ժը Արմէնըսթանէ տարդաթիէ. ու ըը նավ համի վօլաթէ զարխպան չույէ ։

Ու գարամաթէ Խուտէ ըըվէ տարայն պալըու պու էմի քի ըմէ վօլաթէ, ամէմի գանձ, հախլաթէմի զահմ. համէ էմի բադ. համի գաս ժէրա համէս արդէ ։

Լաքին չի՞ փայխաէ քի նուհա ըընավ հէսիրիթի, պըընկաղիթի գաթի է, ու նըդարի ըխօ խալըս պըդէ, սապապ նադանձ հասէթի է մա, ու եէք սէօզ նապու էմա ու չէլի է հալուտուրա նա ուխաղըն. ու հար եէքի ժընավէխօրա գաթիէ ու մութալս տըդէ ։

Հապանօրընէ նավէմանընէ քի հար եէգի ժըմա ժըպօյէ փայխայէ տընէ, ամէթի է ըը զահմէթէ. ու ճափէ տըկշինըմք ։

Հապանօրընէ նավէմանը՞նէ քի գօլմէմա ու վօլաթէ. պապէմա հէշարընէ ըսար ըրույէվի պէ խօտի, ու պու է խառապ ու մայէ պէ չինայի ։

Հ. Բ. Չը՞մա վօլաթէմա խառապ ու գօլմէմայ պըըն-

վերա՝ դարձեր, ահա այս-
քան վանքեր, և եկեղեցի-
ներ Հայաստան և Թիւրքա-
ստանի մէջ կան և կերևին։

Գ. Արդարև շատ վանքեր
և շատ եկեղեցիներ կան և
կերևին։

Բայց ո՞ր վանքիդ մէջ ու-
սուր վարժարան. աղայք ժո-
ղոված օրինաւոր կը կարդան
և կը կրթուին. ցոյց տուր
ինձի։

ՄԵԾՆ Ներսէս սրբազան
հայրապետանիս վանօրայքները
շինեց. և ամէն վանից ալ
թէմ և վիճակ որոշեց. և այն
վիճակներէն ալ պտղի, հոգե-
բաժին և այլ տեսակ տեսակ
մուտքեր և իրաւունքներ հաս-
տատեց այս բանին համար։

Նախ վարժարան ըլլայ. վա-
նից վիճակին մէջ, որբ և ան-
տէր աղայքները այնտեղ հա-
ւաքուին, կարդալ սորվին։

Եւ զանազան ուսմունքներ
և արհեստներ. և մանաւանդ
վարքերնին և բարքերնին ան-
տեղը կրթեն և կրթուին.
ազգին և նոյն վիճակին օգ-
տակար անձինքներ ըլլան։

Եւ հարկը պահանջած ժա-
մանակը վարդապետացու և
քահանայացու և վարժապետա-
ցու պատուական ընտիր ան-
ձինքներ յառաջ գան։

Բ. Ասոնք հիմնադրները

կաղ պու է, իշտէֆա գաս
տէրէմա հոյա ըը Արմէնըս-
թանէ Թիւրքըստանէ, քի
խուջայէ ուընէրա։

Ծ. Գըռասըթ կըլըրդ զահմ
տէրան հօյա. ու խուջանէ։

Լաքիմ գիժան տէրէտա
թու դիդ մաղթայ՚. քի ըը-
վէտա զարօեան հին տը-
պուն. ու մարիֆաթ հըլըը-
կըրըն. Նըշան պըտէ ենգի
ժըմարա քի պըզանըմ։

Ներսէս մաղըն բադըըշ պա-
վէմա տէրան չէ գըր. ու հա-
մի տէրանժի իրաա ու հասի-
լաթ ժը կուննան կըէ տայ.
շավաքի (պտղի հոգեբաժին)
տահեէք. բայէ ըրօհէ. ու
համի թարղէ իրաա խուջայի
գըր, ժը պօյէ վէ շուղուլէ-
հա։

Ինչին մադթէպ պըպի.
ժը կուննան զարօյէ սեի ու
պէխտօրի գօմ պըգըըն խուն-
տան հին պըպըն։

Ու թարղ պը թարղ իմ ու
մարիֆէթ, ու աստպէվան,
ըռուընչա ու ըռասթունէվան
գանճ ու մըրուվաթի պը-
պի. ժը պօյէ լաղըմ պուն է
վօլաթըրա.

Ու գընկայ լաղըմ պըպի
գէշչա մըթըաւն, ու վարժա-
պետ, ժըվան պը տարինըն։

Սանիայ պէ խօտի նախօ-

վանքը տարուլին դարմանուլին ողջանան. օտար ազգաց կամ վիճակին մէջ ասոր անոր դրան առջև չմեան խղճութեամբ. անոր համար վանքերը միշտ օդը առողջ տեղուանքնուն մէջ շինածէ.

Գ. Տրկար ծէր զօրութենէ անկեալ թէ այր և թէ կին անձինքները այն տեղը տարուլին մինչև ցվախճան պահուլին և ապրին. ասոր անոր դրան առջև չդեգերին վշտալի տառապանքներով:

Դ. Հայաստանեայց սուրբ կրօնքը, և աղօթքը միշտ շարունակ այն վանից մէջ կատարուլի անխափան. և այնտեղ կեցողներն ալ միշտ ազգի բարելաւութեան համար աղօթող պիտի ըլլան.

Տէ հիմայ մնածէ բարեկամ և տես այս վերյիշեալ չորս տեսակին օրը մէկը ձեր վանից մէջ կը գտնուի. ցոյց տուր որ տեսնամ:

41. Ն. Արդարև այս ըսածներէդ մէկն ալ չըգայ. ինչու չեն ըներ. և պատճառըն ինչ է որ վանօրէից մէջ վարժարան չըլլալէն զատ. միւս երեք տեսակ առաքինութիւն ալ չըգայ:

Գ. Պատճառ մութ և մռայլ տգեղ տգիտութիւնն է. որ իրեն ընկեր գտաւ անձնասիրութիւնը շահը, և օգուտը:

չան, քի եէք գաճ վան թունունէ, պըպըն տէրէ հա լը վէտարէտա խոտլսիթի պըգըն սաղ պըպի. լը պար տարկահէ խալգէ հէսիր նամինըն. ժը պօյէհա տէրան լըճինէ բագ ու չինան. չէ գըրընէ.

Ասաէ. գալ ու բիրըգ. քի գաթընէ ժը տօվլէթէ. լըվէ տէրէ պըպըն. հաթա մըրընէվի խօտլսիթի պըգըն. քի լըպար տարկյէ խալգէ նամինի հէսիր ու սարկանտա:

Զառ. տըյայէ ու նըմէժէ Արմէնիսթանէ. լըվէ տէրէտա թըմ պըգատըննըն. ու տըյայէ գովմէրա պըգըն, ժըպօյէ գանձի ու չէի:

Տէ նուհա մութալա պըդէ ու պընէրհ, վէ չառ թարգէ գիժան եէքի. հայա լը նավ տէրէվա, նըշան պըտէ պըպհինըմ:

41 Բ. Պըռասթ հարչի քի կօ, ժըվան եէգիժի թունունէ, չըմա նագըն, սապապէվի չի է. քի մագթապ, ու սէ թարղգանճիթիէ հա թունունէ լը տէրան:

ձ. Սապապ նըզանիթիէ թարի ու նագանճ, քի ժէրա հավալ ախթ հապանտընիթիէ նավսէ, ու ֆայտէ:

Ա՛ս անով ճամբայ եղաւ. ու սկըսեց բոլոր բարեկարգութիւնները և բարեխառնութիւնները տակն ու վերան ընել ։

Բայց որկրամոլութեան դուռները վանքերը որ սըրբութեան տեղեր են, ըլլաւ ուտելու խմելու գինովնալու տեղ ։

Բացաւ ագահութեան դուռը, անոնք որ յաշխարհէն հըրաժարուած էն. անոնց ըստամոքսը ուժովցուց, աշխըտանալ չեն գիտեր ։

Ա՛ս այլ տեսակ տեսակ դուռներ բացաւ գեշութեան որոց յիշելը անգամ այս տեղս մեղք և անվայելուչ է ։

Այն թէ վանքերուն ինչ խեղճութեան մէջէ, ահա կը տեսնէք. ասոնց վերայ խորհէ, ասոնց վերայ հարցուփորձ ըրէ. և ասոնց բարեկարգութեան համար մըտածէ ։

Երբոր զասոնք կարգի և կանոնի ներքև դընես, այն ատեն դրախտը Հայաստան. Ադամայ գերեզմանը Քէբրոն, գլուխն ալ Գողգոթայ լեռան վերայ պիտի տեսնաս ։

42. Հ. Ադամ յառաջ ո՞ւր տեղ ըստեղծուեցաւ ։

Պ. Աստուած Ադամը յա-

Ու պըլլի տարգաթ ըրէ, խառապ գըր համի գանձի ու չէի, թըշթըգ նա հէշտ. թար ու մառ գըր ։

Վագըր տարխյէ ու խարընէ, ու վառախարընէ. ձիէհան քի բագըշ պու գըր ձիէ, մէյէ ու կօվէնաէ ։

Վագըր տարխյէ թամահի, վան քի ժը ալընէ տասթէ վան ըդշանտի պուն. խձար գաթըն թէրնապունէ. ու տըսթընըն ու նասթինըն թէր նապըն ։

Ու թարղ պը թարղ տարխյան վագըր նագանձի, քի ըռվէտարէտա կօթընէմա կունայէ, ու նաչէ ։

Իշտէ աէրէվա չի թարղ հէսիր մայէ ալըպինըն. ըռապիվան մութալա պըգէ, ու բըռա պըգէ, քի չինայի պըպէ չավա քի մընկօ ։

Պըրնիկյ վան չէ պըգի, ու չէն պըգի, պըն գանունէ տայինի. իշտէ ձէննէթէ ըռ Արմէնըսթան, գապրէ Ադամ ըռ Քէբրոնէ, սարէ վիժի ըռչիայէ գողգոթայ ալըպէ պըպհինի ։

٤٢ Պ. Ադամ, ավուլ ըրգու՞ տարէ խուլըգանտ.

Ճ. Խուտէ ըռ տարվա խու-

ռաջ դուրս ըստեղծեց. և տարաւ դրախտին մէջ դրաւ. ինչպէս որ կըսէ սուրբ գիրքը.

Եւ առ Տէր Աստուած զմարդն՝ եւ եդ զնա ի դրախտին փափկութեան. Ծննդոց. Բ. գլուխ. 15 համար.

43. Հ. Մարդը դրախտին մէջ շատ կեցա՞ւ:

Պ. Ոչ. ինչու որ սատանայն որ յԱստուծոյ փառքէն զրկըւած էր, տեսաւ որ հողէն ստեղծուած մարդը անցաւ սկսաւ նախանձիլ:

Ա՛յնքան չարացաւ մարդու փառքերուն վրայօք, մինչև որ սկսաւ հնարքներ փնտռել և գտնել:

Մինչև որ գտաւ հնարքներ, որով խաբեց մարդը, դրախտէն դուրս ձգեց. զըրկեց ամէն փառքերէն և ձըգեց մահուան ներքև:

44. Հ. Ի՞նչպէս հնարքներ գտաւ, և ո՞րով զրկեց մարդը Աստուծոյ տուած փառքերէն և շնորհաց:

Պ. Աստուած ինքզինքը Ադամայ իմացընելու համար, փոքր պատուէր մը դրաւ մարդոյն:

Որով մարդուս մէն կը պահանջէ հնազանդութիւն, և երախտագիտութիւն. իրեն դրուած անձառելի փառքերու փոխարէնը:

Անոր համար ըսաւ, « Եւ

ըրդանտ Ադամէ, ու բաչէ Անի, տանի ըը ճաննէթէ, շավա քի տըպէժէ, քիթէպէ բադըշ:

Ալդը Րապպ Խուտա Ատէմի տանը ըը ճաննէթէ նազըն. ըշլէն սուրէտըսսու. Խանի բաղտայ:

ԽԳ Բ. Աէրուվ կոլըտ ըը ճաննէթէ մը՞:

Ճ. Նա՛ մա. չըմաքի շէյթան քի մը սալթանաթէ Խուտէ մահրում պու. սի մը խօյի մըրուվ հասըլ պու շույնէվի ըսթանտ. հասաթ գըր.

Աֆ գաս հասաթ գըր մըպօյէ սալթանաթէ մըրուվ, հաթա ՞ չարէգի տըկարեայ պըպհինէ:

Տիթ չարէ, պըվի խաբանտ մըրուվէ տարանի մը ձէննէթէ. մահրում գըր մը համի սալթանաթէ, ու ավէթ ըվի պըն մըրինէ:

ԽԴ Բ. Զալա չարէ ոիթ, քի պըվի մահրում գըր մըրուվէ մը սալթանաթէ ու քարամաթէ Խուտէ:

Ճ. Խուտէ ըխօ Ադամըրա մըպօյէ խույագըրքնէ, թէմպիհըդ բըշուկ տանի ըսար մըրուվէ:

Պ՛ի պըվի մըմըրուվէ տուխաթ մըթըհիդի, ու չէյի պըղանթի. քի մէրա Խուտի տայ պու սալթանաթէ հա:

Յօմա կօ մէրա. « համ փա-

յամենայն ծառոյ որ է ՚ի դրախ- տին ուտելով կերիջիք. բայց ՚ի ծառոյն գիտութեան բարւոյ և չա- րի մի ուտիցէք. զի յորում աւուր ուտիցէք մահու մեռանիջիք.

Նախանձ սատանայն, ինքը կարող չէր դրախտին մէջ մըտ- նալու, անոր համար ուզեց որ անասուններուն մէկին մի- ջոցաւ ներս մտնել.

Վասնորոյ սկըսաւ անա- սուններուն մօտենալ. առ որ անասունի մօտեցաւ չըն- դունեցին զինքը, և չըհե- տևեցան անոր կամացը:

Որովհետև ամէն անա- սուններ լաւ ճանչէր էին Ադամը իրենց վերայ տէր և իշխան ըլլալը այսու բանի- ւըն Աստուծոյ որ ասաց.

"Տիրեցէք դմա և իշխեցէք ձը- կանց, և ամենայն թռչնոց, և ամե- նայն գազանաց և ամենայն անաս- նոց և սողնոց երկրի. Ծնըն- դոց Բ. գլուխ 19 համար. Եւ էած Տէր Աստուած զամե- նայն գազանս և զթռչունս առ Ա- դամ տեսանել թէ զինչ կոչեսցէ զնոսա:

Եւ մանաւանդ որ կը տես- նէին միշտ Ադամ զԱստուած կը տեսնէ, և անոր շնորհաց լուսերով զարդարուած, չէ- ին համարձակեր անոր մօտե- նալ:

Ինչպէս որ կըսէ Շարակա- նի մէջ բուն բարեկենդանի կիւրակէի օրհնութիւնը:

տան զի ըլ ճաննէրըէ տանէ զըր- իարընէ զըէ. ընծէմ ծըտաէ իայա գըրընէ գանճի որ նա գան- ճի մախաւն. զի ըլ հոան զըէհան որ տըզէ զըմըրըն":

Ճէյթանէ հասաթ. Նըգա- ռի պու լը ճաննէթէ պըգա- թա. լօմայ համո գըր, պը տաթէ բէգ հայվանէ պը- գալլի.

Լօմայ նէզ տըպու լըպը հայվանան. ըւքիմ հարգա հայվան ու հարգա թէյրան ըլի զապուլ նազըրըն.

Զըմքի համի հայվանան գանձ նաս տըգըրըն Ադամ լը սարվան փատիշահըգ մա- զընէ, պը ամրէ Խուտաէ.

Դու կօ ժըվկըրա. հըքըմ զը- գըն ըլոր հաւ մաւիան, ու հաւ բէյրան, ու հաւ ճանավարան ու- հաւ հայվանան. Ձային գու սա- ըի, նօզառա խանի, տըպէժէ. Ադէ իսաւէ հաւ հայվանան ըլըգայ Ադամ զըններհին զի իաւզէ տըքէ նավէվան:

Ու տընէքըհի պուն քի Ա- դամ Թըմ Խուտաի տըպինէ լը պալլի. ու պը չէվ դէ նուրէ գարամաթէ շայ պույէ. լը- մայ գատըր նա տըպու նէզ պըպէսայ ժէրա.

Չավա քի տըպէժէ ըլնավ շարականէ տէրէ բըսյէ, բըս- ժէ մազըն:

«Բանզի զԱստուած փառաւորէր մըր խոնարհեալ ՚ի տրտմութեան · յոր- մէ ընդ այն ճառագայթ փառաւորէր յինքեան են ։

«Չըմի փընթընէլը ըը գալի խօսքի խօհար գօս · ծըմի նօրէ լաֆթէ ըրծ փըքէ խըճը ·

45 · Հ · Երբոր բոլոր ա-նասուններըը սատանային կամացը չհնազանդեցան, հապա ի՞նչով զրկեց մարդը իրեն փառքե-րէն ։

Գ · Սատանան տեսաւ որ իրեն կամացը կամակից ու-րիշ տեղաց մը չկրցաւ գըտ-նալ, մտաւ օձին քով · Ու օձը իրեն կամքը տուաւ և ե-ղաւ սատանային ամեն չարու-թեան գործիքը մահուան մար-դուն ։

Մըտաւ օձին սրտին մէջ, և անոր մարմնովը մտաւ, դրախտի դրանը և մըտաւ ներս ։

Բայց Ադամին քով չկարո-ղացաւ համարձակիլ մօտե-նալ · ինչու որ անդամ մի զա-նիկայ իրեն մեծ ճանչցեր էր ։

Որովհետեւ մարդուս իշ-խանութեան ներքեւն էր · տես Ծննդոց Ա · գլուխ 30 համար ։

Ու Դաւիթ ալ կըսէ · զա-մենայն ինչ հնազանդ արա-րեր ՚ի ներքոյ ոտից նորա են · սաղմոս Ը · գլուխ · 8 համար ։

46 · Հ · Երբոր Ադամին չը կարողացաւ մօտենալու · հա-պա ո՞վ որ մօտեցաւ և խօսե-ցաւ ։

Գ · Եւա մեր նախամայր

Հ Ե Բ · Գընիկա համի հայ-վանաթըն ըը ըռիղայէ չէյթանն մըլթըհ անպուն · ըէ պըչի թարղ մահրում գըըր մըրումէ-մը սալթանաթէխօ ։

Ճ · Շէյթան նէ հէրըթ մը-խօրա եէքի հալըլ նըգարի պըրպհինէ · նէզ պու ըըպայ մաւէ ։ Ու մաւմի մէկերա ծի տայ · պու մէրա հալըլ ու չագէ մըրընէ մըրուվ ։

Գալթ ըընավ տըլէ մաւէ, ու պըվի ճասաթէ նէզ պու-ըը պող տարիէ ճաննէթ, ու գալթ հըննուր ։

Լոքիմ ըըպայ Ադամ նէզ-պունէ ճաաարաթ նագըը · չըմգի ըվի ըսարխօ մաըըն նաս գըրի պու ։

Գըն հըգմէ ինսան պու · պընէրհ գիթէպէ զային · սա-րի նէք · խանի սիհ ·

Ու Դաւիթ մի տըպէմէ · համի թըչլթ մըլթըհ գըր պըն րիէվի · զապուր սարի հաշլթ · խանի հաշլթ ։

Հ Զ Բ · Գընիկայ ըըպա Ադամ ճասարաթ նագըը նէզ պու-նէ · ըէ ըըպայ գէ նէզ պու ·

Ճ · Իշաէ ըըպա տիէմա ա-

Յիսուսին մօտեցաւ ու սկը-սաւ ձևով մը, և բարեկամի մը պես հարցընել. իբր թէ Յիսուսին բարութիւն մը ընե-լու այնպես սիրաւ ասաց.

« Օ՛ի է, չէ՞ ասայ [illegible] ըէ յամենայն ծառայ [illegible] ի ներսս ի [illegible] [illegible] ջէս »:

Տես այնպիսի կերպով մը կը հարցունէ Յիսուսին իւրն իմէ կը պարտաւորցընէ պա-տասխան տալու:

Ինչու որ Յիսուսած անանկ պատուէր մը չըրաւ. միայն թէ մէկ ծառի պտուղէն մի ուտէք ըսաւ. որն որ դրախ-տին մէջ տեղն է, և ոչ թէ ամէն ծառերէն, որն որ սուտ կը խօսի սատանայն. յամե-նայն ծառոց ըսելովը:

Հիմայ աս տեղս ու շեց Յիսուս [illegible] սուտը յայտնի ընել, ու Աստուծոյ ձշմարտութիւ-նը յայտ յանդիման երևցընէ [illegible]:

Կնամերոյ ըսաւ, « [illegible] ծառոյ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ծառոյ որ է ի մէջ [illegible] [illegible], ասաց Աստուած [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]:

Կը նայիս Յիսուս ինչպէս ձշմարիտը կ'խօսի, ինչու որ տակուին սուրբ, և արդար միձակի մէջ էր:

Յանկ ալ ամէն մարդ քա-նի որ սուրբ և արդար մե-

վուլ Յիսուս նէզ պու, գըսայ գըր պըվլըրա, ու մինայէ տօսթ բըռս տըդըր. սանդէ ժըւխրա չէկքի պըդէ. ու խապար տայ ու տըկօ.

« Ջի՛ է, ըն՞ա [illegible] կօ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] »:

Պընէրհ չի պըթարզըքի դը-սայ տըդէ. քի Յիսուս պըխօ լաղըմ տըպի քի խապար պը-տէ պըվլըրա.

Ջուրի Խուտափ մէ թարզ թէ մպիհէք նադըր. նէք տու-ռէ պըթանէ մախուն կօ. աֆ քի լընավ ձէնէ թէ պու. ու նա համի տառան քի չէյ-թան տարավլ տըդէ:

Յըվլտարէ Յիսուս ու խաթ տարավլըյէ չէյթան պէյան պըդէ, ու ըռաթէ խուտի խուդայի պըտարինէ լը պար չէյթանէ.

Յօմա կօ. « [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] »:

Տընէրհի, ըռասա խապար տըտէ Յիսուս. չուսփի հին կու-նէ գառ նադու, հին սառըք ու սալիհ պու.

Պըվլի հալէ համի գաւ հին սալիհ ու սառըգըն, տարու

ծակի մէջ է սուտ չի կրնար խօսիլ, միշտ ուղիղ և ճշմարիտը կը խօսի ։

Ինչպէս որ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս կըսէ , « որ սուտ խօսի յիւրոց անտի խօսի , և հայր նորա սատանայ է . և եղիցի բանն ձեր այոն այո և ոչն ոչ » Օհաննու և Մատթէոս . Ե . գլուխ . 37 համար ։

Թէոր դուն ալ սուրբ և արդար մարդ ըլլաս նէ , միշտ ճշմարիտը պիտի խօսիս ամէն բանի . և ամէն գործի մէջ . որ յայտնի կատարեալ մարդ ըլլալդ երևի ։

Ինչպէս կըսէ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս . « Որ առնէ զճշմարտութիւն գայ առ լոյսն , զի յայտնի լիցի գործք նորա , թէ Աստուծով գործեցան ։

47 . Հ . Երբոր Եւա ասանկ ճշմարիտը խօսեցաւ , սատանայն ի՞նչ ըրաւ , և ի՞նչ զրուցեց ։

Պ . Երբ սատանայն որ օձին սրտի մէջ բնակած էր , տեսաւ որ Եւան սուտ չզրուցեց , փանէ որով ամօթով ընէր Աստուծոյ առջև ։

Ուստի անանկ բան մը գտաւ , և հնարեց և խօսեցաւ . որ Եւային սրտի յանկութիւնը շարժեց , որ էր այս բանը ։

« Օն գիտէր Սատանայ յորում [illegible]

նըգտարըն պըլըրսըն . Թըմ ըռասթ խապար ալըրսըն ։

Զիրա քի Խուտավէնտիմ Յիսուս Քրիստոս տը պէժէ . « [illegible] » . Ինճիլէ Մատթէոս սարի բէշ . խամիսին համլթ ։

Հարգա թուժիբադըշ սալէհ ալըփ , Թըմ տըղէ ըռասթ ալըփէժի ըննալ համի գըլայէխս . ու համի շուզուլէ խս . քի թագմիգամիլ մարդըլ ալըպի ։

Զիրա քի տը պէժէ Յիսուս Քրիստոս խօսիէմա . « դէ քի ըռասթ ալըպէ թէ ըպոյ ըռօնի . քի խուշյալի ալըալի շուզուլէվի ալը խուտի չէտուսյէ » ։

47 Բ . Գըննայ Եւա , ըրասթ գըլայ գըլը , չէյթան վէ չաղ չի՞ գըլը . ու չի խապար տայ ։

Ճ . Գըննայ քի չէյթան ընալ զըդէ մանէտա ապու . նէհէյըթ տի Եւա թարափլը նա գըլը քի պըլլի ըսլար խուտի շարմ ալը գըրնայ ։

Իձա վէ թարդ Թըշթըք գըլայ գըլը . քի պըլլի արղու հ տըլէ Եւա ըռադըը . քի վէ գըսա ապու ։

« [illegible]

[illegible]

Ահա այս խօսքը լսելով Եւա, անոր ցանկութիւնը արթընցաւ, որ առնէ այս ծառի պտուղէն և ուտէ ։

Իսկոյն ձեռքը երկարցուց տուաւ, նախ ինքը կերաւ, և ապա տուաւ Ադամին, և կերան ։

Ան ատեն երևան եղաւ իրենց մերկութիւնը, ու ըսկըսեցին խիստ ամչնալ, կարեցին թուզի ծառի տերևներ անով իրենց մերկութիւնը ծածկեցին ։

Ահա մտածեցէք այս տեղս ով բարեպաշտուհի կանայք, մարք և դստերք, թէ որ Եւա Ադամին իմաց տալու ըլլար չար օձին խօսքերը, կարելի էր որ չխաբուէր ։

Ասանկ ալ թէ որ դուք ձեր ամուսին երիկ մարդոցմէ գաղտնի մարդոց հետ զրուց տալու և առնելու ըլլաք, լու-գխոյած ըլլաք որ, առանց վնասի պիտի չմնայք և չազատիք. ինչպէս Եւային եղաւ ։

48. Հ. Ի՞նչ ծառ, և ի՞նչ պտուղներ անիկայ որ կերածնուն պէս իրենց մերկութիւնը երևան ելաւ ։

Պ. Ոմանք թզենի կըսեն, պատճառ կը բերեն. Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ.

[illegible]

Իշտէ վէ գըրայ պըհիթ Եւա, արգուէ ալըէմի ըռապու, ու պխաթինէ ժըլէ տաւէ քի պըխու ։

Համա ալէթ թամաթէմի ու ըստամնթ, ախուլ ըմի ու խար. ու բաշէ տայ Ադամրա, ու ուխարըն.

Վէ չող խուսյաֆ պութալի պու նէվա ու չարմ ըրգըրըն ժը համբուտալա պըռսըն չըլըյէ տաւէ հիժիրէ, պըվի թալիթխյէվան վաչարթըն ։

Իշտէ մուլհազա պըգըն լըվէ տարէ, տիէմա ու խուշքէմա. հարգա տիէմա Եւա ալմաթէ Ադամ պըգըրեայ գըրայէ չէյթան, տը պու քի նա տը խօքանտ ժը մաւէ ։

Վէ թարղ հուներ, հարգա ժը մէրէվա տըղի պըխէքըրա խատպար պըտըն ու պըռտինըն. գանձ պըգանըն քի պէ խօքան տըն խալըա նապըն. չալա քի Եւա պու ։

ՀԸԲ. Ձի՞տու ու չի՞պուպու քի ու խարըն համա զուպը զու թալի պուն ։

Ճ. Հէնըք տը պէ ժըն հէծիլ չուվքի Քրիստոս. տաւէ հիժիր նալէթ գըր, ու հըշգ

թըլլէնի ծառը անիծելը․ և ծառին չորանալը․ Տե՛ս Մարկոսի Աւետարան գլուխ ԺԱ․ համար 21․

Ամենք ալ ինչոր կըսեն․ Աստուծոյ այն ըսած բանի վրայօք որ կըսէ․

« Ի ներքոյ խնձորոյ զարթուցից զքեզ․ խնձորի պատճառաւ մեռար և քնացար, ահա այն տեղը քեզի պիտի ողջացունեմ․ Երգոց Երգոյնի․ Ը․ գլուխ 5 համար․

Բայց սուրբ գիրքը, պըտուղը ինչ պտուղ ըլլալը չի յայտներ․ երբոր սուրբ գիրքը չէ յայտներ կարծիքով ալ այս պտուղն է, կամ այն պըտուղն է ըսելը ոչինչ բան է, և անօգուտ զրոյց․

49․ Հ․ Հապա գիտութեան բարւոյ և չարի ինչո՞ւ կըսէ ծառին․

Պ․ Երբոր պատուէր դրաւ չուտելու այն ծառի պտուղէն․ ուտողը չար, չուտողը բարի ըլլալը յայտնի ընելուն համար, ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի ըսուեցաւ, զի որով կը ճանչուէր չարը և բարին․

50․ Հ․ Անանկ է նէ, ծառը, կամ կերած պտուղը չար չէ եղեր․

Պ․ Այո, ծառը և պտուղը չար չէ եղած․ միայն թէ, Աստուծոյ դրած պատուէրը,

պու․ ինճիլէ Մաթէոս․ սարի սեղոտ․ խանի պխմթ․

Հէնըզմի տըպէժըն մի․ չըմքի Սողըմըն կօթիկէ․ պըն տառէ սէւի տըպէ ըռապըգըմ ըդա․

Սանգէ սապապէ սէւի դումըր․ իչտէ լը վէ տարէ ըդա տըպէ սադ պըզըմ։ Սարի հաշըլ․ խանի ըէնճ՝ գիթէպէ երգոց երգոյն․

Լաքին գիթէպէ բագըռպառ չի՞ պառ պուլէմի խույայի նա՞ գէ․ պը թախմինմի վէ պառէ․ ու վէ տառէ կօթընմի պէ ֆայտէյէ․ չունքի գիթէպէ բագըռ նապէժի․

49 Բ․ Լէ՛ չը մա՞սատէ նաա գըըընէ չէի ու խօրատի սըկօ։

Ճ․ Գընկայ թէմիլին ասմի ժը վէ տառէ նա՛ խուն․ գէքի պը խու խառապ տըպի․ գէքի նախու գանճ պու էվի նչան տըգէ․ լօմա գանճի խառապի խուլայի գրօղ տառկօ ժիվլիրա․

50 Բ․ Սէ թարզ պու նէվի․ տառէ հարքա պառէ քի ուխարըն նա՛ խառապ պուն․

Ճ․ Հարէ՛․ հարգա տառ ու հարգա պառ խառապ նա՛ պուն․ վէ թամիլին քի խու-

անոր համար դրաւ․ որով մարդուս հնազանդութիւնը իրեն յայտնի ըլլալ կուզէր ։

Որ մարդը իր հնազանդութեամբը, անհընազանդ առաջնոյն ամօթով ընէ․ բայց մարդը փոխանակ Աստուծոյ հնազանդ ըլլալու սատանային հնազանդ եղաւ ։

Իւ անոր խօսքին մտիկ ըրաւ․ Աստուծոյ խօսքը․ որ կըսէր՝ երբ ուտես պտուղ մեռնիս, անոր մտիկ չըրաւ ։

Զանիկայ արհամարհելով սատանայի խօսքին մտիկ ընելով․ որ կըսէր երբ ուտէք ձեր աչքը կը բացուի․ բարի ու չարը կը ճանչէք ։

Աստուծոյ ճշմարիտ խօսքին ականջ չդրաւ․ սատանային այս սուտ խօսքին մտիկ ընելով հաւանութիւն տըւաւ, ու գործով ալ կատարեցին․ առին և կերին ։

Անոր համար ճշմարիտ փառքերէն մերկացան և զրկուեցան, և ծանր մահուան դատապարտութեան արժանի եղան․ իրենք և իրենց ծընունդն ալ ի միասին ։

51․ Հ․ Մերկութիւննին յայտնուելէն ետքը ինչո՞ւ Աստուած հարցուց Ադամին, թէ Ադամ ո՞ւր ես ։

Գ․ Այս հարցումովը Ադամը զղջման ու ապաշխարութեան հրաւիրելը ցոյց կուտար ։

ափ տանի լը սար մըրուէլ․ ժըվան մըթըհ պուն տուխսաթ ժը խօրա ։

Բի մըրուէլ վէ մըթըհ պունէխօ, չարմ պըդըրեայ չէյթանէ․ լաքիմ մըրուէլ չույնէ մըթըհ պունէմի Խուտիրա, մըթըհ պու չէյթանըրա ։

Ու խապարտանէ չէյթան կօ տայ․ Խուտիրա կօ՛նմ տայ․ քի տըկօ, դընիկյա պու խուտըպէ ալը մըրի ։

Վէ դըրայէ Խուտի ալէթ տար․ դըրայէ նմ դանձ չէյթան կօ տայ․ քի տըկօ հուն պըխուն չագմէվայ վատըպի ։

Գըրայէ ըռ ամթ Խուտիրա կօ՛նմ տան․ դըրայէ տարաչէյթան պայտուլ դըրըն․ պը ամէլմի իճրա դըրըն․ ըսթանտըն ու ուխարըն ։

Լօմաթապի պուն․ ու մահրում պուն ժը համի ապթանաթէ Խուտի․ ու գաթըն պըն ղաղաքէ կըռան մըրընէ ու աչրի աչրէ թէվանժի ամէթըն պըն ղաղաքէվան ։

51 Բ․ Թապիթիէվան քի խուդայի պու, չըմա՞ Խուտի րըա ս տըդէ Ադամ լը՞ դուշի ։

Ճ․ Վէ պըրուսէ տամէթ տըգըը Ադամէ Թօվկէյէ, ու ըրէյէ բուշմանէ նշան տըրտա ։

Ինչպէս որ զաւակ մը իր հօրը դէմ մեղք մը ըրած ատենը, հայրը գթալով կը հարցունէ անոր թէ ինչու ըրիր այդ բանը։

Որպէս հնազանդ զաւակը հօրը շուտ մը կըսէ. մեղայ հայրիկ, ես ըրի, դու մի ըներ. ուստի հայրը գթած, կը շնորհէ որդւոյն ըրած մեղքը։

Աստուած Ադամին հարցունելու պատճառը որ Ադամ մեղայ ըսէ, բայց անիկայ մեղայ չըսաւ։

52. Հ. Երբոր մեղայ չըսաւ Ադամ. ինչ եղաւ իրեն, և մեղային տեղը ինչ պատուցեց, որ Աստուած իրեն վերայ բարկացաւ։

Պ. Փոխանակ մեղայ ըսելուն, մերկ եմ ըսաւ. անոր համար պատժուեցաւ։

Պարզերոյ Աստուած իրեն հարցուց, թէ ես քեզի չեմ ըսեր թէ դուն մերկ ես, ով է որ քեզի ըսէ մերկ ես։

Աստուած ըսել կուզէր Ադամին, ես քեզի զգօն մի և մեղային կը կանչեմ, դուն ինչու կըսես մերկ եմ։

Ինչպէս որ կըսէ. «Ո՞ պատմեաց քեզ թէ մերկ ես, բայց որ քեզի պատուիրեցի չուտել այն ծառէն կերա՞ր արդեօք»։

53. Հ. Աստուած նախադէս, գիտէր որ Եւա և Ադամ պտուղը կերած մեր-

Զաւլս քի գուրրըք ըը պօր պավէխօ նամ գանձիքի տըղէ, պավէվիրըս տըղէ ժը գուրրէխօ. չը՞մա վէ Թարգնագանձի գըր.

Բի պըվի գուրրէ մըԹըհ տըղավլի ըը պար րխէ պավէխօ ու տըպէժէ. պալօ հարգա մըն գըր. Թու մանգա. վէ չաղ պավէվի պար տըտէ կունէէ գուրրէ խօրս.

Խուտախժի քի բըռս տը գըր ժը պօյէ Ադամ պու. ըըքիմ Ադամ բուչման նամ պու. ու Թօվպէ նամ գըր.

٥٢ س. Նըմիկ Ադամ մեղայ նամ կօ. Թօվպէ նամ գըր. յէ չի՞ կօ. քի Խուտէ ըը սարվի զաղէպ անի.

ج. Յերինէ Թօվպէ. կօ ադԹաղիմէ ըըմա ըը խօ վաչարԹըմէ.

Տխա Խուտի բըռս գըր ժը վիրա ադ նամ պէժըմ քի Թու Թաղըխի. ժը Թարա գէ՞ կօ Թու Թաղըխի։

Խուտի ադմաԹ տը գըր ժէրա քի. մըն կաղի ադ գըմ ըԹա Թօվպէյէ. Թու չըմա ադպէժի ադ Թաղըմէ.

Զաւլա քի տըկօ. «Պէ նօ ծըբուրա քի պաա պաղէյի. վէ տառէ քի մըն պէմպէհ գըր մաէնալօ ու խա՞ր»։

٥٣ س. Խուտի ադզանի պուքի Ադամ ու Եւա ուխարընէ ժը պառէ ու Թաղի պու-

կացած են. ի՞նչու վերստին կը հարցընէ. կերա՞ր արդեօք :

Գ. Այս գիտէր Աստուած. բայց այնքան կը երկարցունէր բանը. որ Ադամ զղջումի, և մեղայի գար. որով սատանային խօսքը, և կամքը կէսակատար մնար ամօթով ըլլար :

Բայց ինչ օգուտ որ սատանային խօսքը, Աստուծոյ խօսքէն աւելի ընդունելով, արգելուած ծառի պտուղը իրենց ձեռքովը և համառութեամբը ուտելէն ետև. Ադամ իրեն պատճառ Աստուածը կը բռնէ ու կըսէ.

Կինն զոր ետուր ընդ իս, նա ետ ինձ ի ծառոյ անտի և կերայ. այսինքն, Եւան որ ինծի օգնական տուիր, ինքը տուաւ ինծի ծառի պտուղէն և կերի :

Երբոր տեսաւ Աստուած Ադամայ այս անզղջութիւնը ինքը զինքը դէպի սատանայի կողմը տարաւ և յԱստուծոյ մէն հեռացաւ. վասնորոյ թողուց զինքը և դարձաւ դէպի Եւան հարցունել.

Զի Ադամ [illegible] խաւարն [illegible] ըլլայ. զի գործ նորա էր ի չարութենէ :

Եւ ասէ ցկինն, զինչ գործեցեր զայդ. ինչու ըրիր ասիկայ. Եւան ալ պատասխանեց օձը զիս խաբեց :

նէ. չըմա՞ տխա բըռաստըգէ.

Գ. Հարէ տըղանի պու, ըարիմ ավ գաս տըրէժ տըգըր քի Ադամ թօվպէ պըգէ, քի պըվի չէյթանէ շարմ պըգէ. սարի է չէյթան տը գութընէ.

Ամմա չի՞ ֆայիտէ, քի չիրաթէ չէյթան կըրթ, համուէ չէյթան գըր, մը պառէ ըսթանա ուխար. ու սէպէվէ թազիպունէվանմի խուտի տըկըրէ ու արղէժէ.

[illegible] սանդէ, հարդա մընէ համը մարդ նա՛մ տըրատ աղ նա՛մ ըլ ախարըմ. ա՛ֆ տայ մը՛ն ուխար :

Պընէկա նէհէրթ խուտի, քի Ադամ թէօվպէ նամ գըր ու ալիէ չէյթան չու, մը խուտի տար պու. իճա պարտայ ըվլի. նէզ պու լը պայ Եւա մըվլի բըռաս տըգէ :

Զումքի Ադամ [illegible] :

Ու տըկօ մընըրա, չի՞ գըր. չըմա՞ վէ չուղուլ գըր. Եւա մի խապար տայ ու կօ. մառ ըմըն խապանտ :

54. Հ. Ադամ որ գլուխ կընոջն էր, Աստուած Ադամին հարցուց, այլ և ինչ պէտք էր կնոջմէ հարցունել։

Պ. Ադամ և Եւա հաւասար էին, քանի որ դրախտի մէջն էին, մեծութիւն և փոքրութիւն չկար մէջերնին։

Բան որում Աստուած Եւան Ադամին, ոչ գլխէն. և ոչ ոտքէն առաւ. այլ անոր կողէն առաւ և ստեղծեց։

Որով կը ցուցընէր ի մէջ առն և կնոջ հաւասարութիւն, և միութիւն։

Բայց մեղանչելէն ետև Աստուած ըսաւ այրը կնոջ վերայ տիրէ, և նա տիրեսցէ քեզ։

Անոր համար կնոջմէ կը հարցունէ, որ Ադամի պակասութիւնը կինը լեցընէ. զղջայ խոստովանի և մեղայ ըսէ, ներումի յանցանքներին պատճառ արժանի ըլլայ։

Իսկ Եւա ինչ ըսաւ, ան ալ Ադամին պէս Աստուածը իրեն մեղաց պատճառ ըրանելով ըսաւ. օձը խաբեաց զիս։

Ըսել ուզեց, թէ որ օձը չըլլար ես պիտի չը խաբուէի. և այն օձը որ դուն ստեղծեցիր, անիկայ զիս խաբեց։

Օչ Բ. Ադամքի սորէ ժընըք պու. Խուտի ժէրա բըռս դըր. էտըն չի լազըմ պու ժըժընէժի բըռս դըրին։

Ջ. Ադամ ու Եւա հավալէ հավլուտու պուն. Նավվան փարգ թունհապու, չըգտաքի լը ճաննէթէտա պուն։

Չըմքի Խուտի Եւա, ժը դապուրղայէ Ադամ խուլըգանտ, ժը սորէլլի նա բըթանտ քի լը սար Ադամ մազըն պըպէ. ժը լըկէվինա բըթանտ քի ժը Ադամ բըչուկ պըպէ։

Պըվի խույայի դըր լը նավ մէր ու ժընէ փարգխաթէ մազըն ու բըչուկ թունունէ հարտուժի նէքըն։

Լաքիմ բըշթ կունէհա, Խուտի կօ, մէր պըլա հըգըմ պըգէ լը սար ժընէ. ու ժըն պըն հըգմէ մէրէ պըմինէ։

Լօմա բըռս տըգէ ժը ժընէ քի գէմանիէ Ադամ ժընէ թըժի պըգէ, բօշման պըպի թօվպէ պըգէ. քի բայիգէ ղազէպ նապըն։

Լաքիմ Եւա չի կօ. աֆժի մինայէ Ադամ, սապապէ կունէխօ Խուտի դըր ու կօ. մառ լըմըն խաբանտ։

Տուխասթ պըկօ, հարգա մառ նա պուետ նա տը խաբանտ. վէ մառ քի թու խուլըգանտ աֆ լըմըն խաբանտ։

Ահա Ադամ եւ Եւայ մէկ սիրտ, մէկ խորհուրդ և մէկ խօսք, զուգեցին:

55. Հ. Երբոր այդպիսի պատասխանեց Ադամայ եւ Եւային որ լսեց Աստուած. ի՞նչ ըրաւ անոնց:

Պ. Իսկոյն դարձաւ դէպի օձը ու անիծեց զանիկայ. և ըսաւ:

Փոխանակ զի դու արարեր զայդ, անիծեալ լիջիր դու յամենայն անասնոց, և յամենայն գազանաց երկրի:

Ի վերայ լանջաց և որովայնի քո գնասցես, և հող կերիցես զամենայն աւուրս կենաց քոց:

56. Հ. Օձը յառաջ ինչ կու ուտէր, և ինչպէս կը քալէր, որ Աստուած իրեն պատիժ կու տայ հող ուտելը. և որովայնի վերայ գնալը:

Պ. Օձը յառաջ ալ և վերջէն ալ անոր կերակուրը հող էր. և փորին վերայ կը քալէր:

Բայց Աստուծոյ անէծքը, անոր հող ուտելը, կուրծքի վերան քալելը, իրեն պատիժ դարձուց:

Աւելի այս անէծքը օձ ա- տանային վերայ թափեց, որ անոր իր հպարտութիւնը զինքը իր փորու վերան ձգեց. այսինքն յանդունդս:

Եւ հող ուտելը, որովհետեւ մարդս հող է, մեղաւոր ընել դժոխքը տանիլ. որ է

Իշտէ Ադամ ու Եւա պէր տըլ. ու պէք շաղը խապար տան:

55 Ս. Պընիկյա վէ Թարզ խապարտան սօնրա Ադամ ու Եւա. Խուտա նէ՞ գըր ժըմլէ- րան:

Ճ. Վախըրանտա լը պօր մա- ռէ նալէթ գըր ըլի ու կօ.

Թու իշի էթտիկին իչին նալէթլի օլ. Բու ժը համ հայվանտան ու համ ճանավարլէ տըշէ.

Կըրնըն ուզէրինէ գիտէճէքսին ու պիւթիւն ըմրիւն պօյունճա տօփրաք եէճէքսին:

56 Ս. Եվէլ մառ չի տու- խաւ, ու չամլա տըշըու, քի Խուտաի ժէրա զաղէպ տըրգէ խօլի ու խարըն, ու լըսար զը- գէ չուռնէ:

Ճ. Իէչլին ու բաշլին մառ լը սար զըգէխօ տըշու, ու խօլի տաւխար:

Լաքին պէտօյայէ Խուտաի, խօլի ու խարընէմի, ու լը- սար զըգէ չուոյնէմի, ժէրա զաղէպ վախըրանտա:

Բի վէ պէտօյա մը պօյէ չէյթան պու քի ափ մը քը- պառիէխօ համթ խուհար ալըն արտէ գաթ.

Ու խօլի ու խարընէմիժի մըրուվան պու, քի տըրգէ կուռնէգաւ, ու տըրդէ լը ձահ-

փոքր սատանային. կերակուր ը-
նել. այսինքն տանջանացը կից
և հաղորդ ընել:

Եւ թշնամութիւն դարշա-
պարի խայթելու համար դը-
նելը. ան է որ մարդուս մին-
չև մեռած օրը և կեանը. սա-
տանան կապած:

Որ մարդիկ անզեղջ մեղա-
ւոր մեռնին, որ զանոնք խայ-
թելով տանի դժոխքը, իրեն
ընէ կերակուր են.

57. Հ. Ինչո՞ւ յառաջ օձը
անիծեց:

Պ. Անոր համար օձը յա-
ռաջ անիծեց. որ Ադամ իր
անձին և հոգւոյն մօտիկ ե-
ղած պատիժը իմանալով. զըղ-
ջումի և մեղայի գայ:

Որ Աստուած ալ անոր մեղ-
քերը թող տար, որ պատժոյ
արժանի չըլլար:

Երկրորդ բոլոր անասուն-
ները սատանային խօսք և տեղ
չտալուն, գործիք և ամէն չա-
րութեան սատանային չըլլան.
մինակ օձը ըլլալուն համար
յառաջ ալ օձին տուաւ ա-
նէծքը:

Որ եղաւ առաջին պատ-
ճառ խօսելոյ սատանային ընդ
մարդոյն. վասնորոյ ինքը ժա-
ռանգեց յառաջ անէծքը:

58. Հ. Եւային ինչ անէծք
տուաւ:

Պ. Եւային ալ պատիժ
տուաւ ասիկայ. տրտմու-
թեամբ ծնցիս որդիս, և հե-

նամէ, հավալ օլտէ մէրա:

Տըշմընլիքէ՝ օրնէկէ լընէկէ-
մի լէխըրսըմըն. ամ է քի մը-
րուվ հաթա բօյէ մըրընէմի
չէյթանն հէշար օլպի:

Բ.ի մըրուվան ալէ թօվպէ
ալըմըըն. քի ըվան ալը լէխըր-
թըն ալպէ ձէհնէմէ ժը պօյէ
ու խարըընէխօ:

٥٧ Բ. Չըմա՞ ավուլ մա-
ռէրա, նալըէթ տայ:

Ճ. Խօմա ավուլ մառէրա
ղաղէպ տայ. քի Ադամ նաս
ըլդէ ղաղապէխօնէգ պույէ
բօշման ըլըպ, թօվպէ ըլ-
դէ:

Բ.ի խուտիժի կունէյէմի
պարտէ, ղաղէպէ լայիգ նա
պիէա:

Սանիյա. համի հայվանան
չէյթանըրա ձի նա տան, ու
գրսայ նա գըըըն, ու չադէ
չէյթան նա պուն. մառ ըլ-
թանէ պու. յօմա նալըէթ ժի
ավուլ մառըրա տայ:

Բ.ի սապապ պու ավուլ
խապարտանէ չէյթան ըլ մա-
րուվրա, լօմա ավուլ ըլի լա-
յիգ պու ղաղէպէ:

٥٨ Բ. Եւարա չի՞ նալըէթ
տայ:

Ճ. Եւարաժի ղաղապ գըր.
ըլ ղառավլաթ ու ըլ տար-
տէ ըլըպի գօյինէմի. ու ըլ-

ծուլթեամբ․ և առ այր քո, դարձ քո․ և նա տիրեսցէ քեզ։

Ահա Ադամէն յառաջ զԵւայն անիծեց, որ Ադամ զայն լսելով զղջայ, իսկ Ադամ չը-զղջալուն համար․ դարձաւ Աստուած դէպի Ադամ, անիծեց ու ըսաւ։

[illegible]

[illegible]

Ահա ամէն յանցաւոր մեղաւորները դատուելու արժանի կըլլան․ երբոր չզղջան։

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէն կըսէ․ ՃԽԴ․ 21 համար սաղմոս․ Զամենայն մեղաւորս երկրի սատակէ տէր։

Բայց որքան որ այսքան մեծ և սարսափելի անէծքներ թափեց մարդուն վերայ․ ես Աստուծոյ ողորմութիւնը մարդը մահուան մէջ չթողուց։

Ինչպէս որ կըսէ մարգարէն Դաւիթ․ ՃԺԵ․ գլուխ․ 17 համար Սաղմոս։

[illegible]

պայ մերէ վակարանտընէ վի, ու մեր հրգըմ պըրգէ ժը վի-րա։

Ինշտէ ժը Ադամէ բէշթըր, նալէթ գըր Աւարամ քի Ա-դամ թօվպէ պըրգէ․ գընկա թօվպէ նա՛ գըր․ իճառ վա-կարանտ ըրայէվի լը պար Ա-դամ ու կօ։

[illegible]

[illegible]

Ինշտէ համի կունէգառ ըա-յիգէ ղաղէպէ տըկըն․ գըն-կա թօվպէ նա՛ գըն։

Չավա քի Դաւիթ տը պէ-ժէ լը Սաղմոսէ, սարի սաթ ու չըլ ու չառ․ խանի պխաթ եէք։

Պը գուժէ Խուտի համի կունէ գառէ տընէ։

Լաքիմ չը գաս քի նալէթ ըրիժանտ լը սար․ մըրուվէ․ տիաա ըրահմէվի Խուտի գէմ նադըր ժը մըրուվէ, պարնա-տայ լընավ մըրընէ։

Չավա քի տըպէժէ Դա-ւիթ փէյղամպէր սաթ ու համթէ սարի․ համթէ խա-նի․ լը Սաղմոսէ․

[illegible]

59. Հ. Ինչնի՞կ է նէ, Ադամայ անհնազանդութիւնըն էր պատճառ, որ մարդիկ մեղաց ներքեւ ծնան եւ մնացին։

Պ. Այո առաքեալն Պօղոս առաքեալ առ Հռովմայեցիս ինչ կը գրէ Ե. գլուխ. 19 համար.

« Անհնազանդութեամբ միոյ մարդոյն, մեղաւորք բազումք եղեն։ »

Ահա մէկ մարդու այսինքն Ադամայ, անհնազանդութեամբը շատերը մեղաւոր եղան. որ յառաջ հեշտ էր Աստուծոյ փառաց տեսութեան արժանանալ.

Իսկ հիմայ չարաչար չարչարանքներով, ու քրտինք թափելով առաքինութեան հացը. այսինքն գործքերը պէտի վաստըկեմք։

Օ խորով կարենամք արժանի ըլլալ Աստուծոյ անճառելի փառքերը վայելելու. որն որ Ադամ յառաջ ունէր, եւ հանգիստ կը վայելէր։

Ինչպէս որ կըսէ. քանզի զԱստուած տեսանէր, միշտ խանարհեալ. ՚ի դրախտին. եւն. եւ Դաւիթ մարգարէն ալ կըսէ. յառաջագոյն տեսանէի զտէր յանդիման իմ.

60. Հ. Ադամ այս անէծքները առնելէն ետեւ, ինչ եղաւ եւ ուր մնաց։

Պ. Այսպէս կըսէ սուրբ գիրքը, եւ եհան արձակեաց

ԾԹ Բ. Պու քի, շայէտ Ադամէ մըթըհ նամ ունէվլի ուլ է. քի մըրուվանըժի ման ըլըն կունէհլի.

Ճ. Հօրէ. ըլնէրհ Պօղոս Առաքեալ չի՞ տըրպէժէ. Հըռովմէարա. սարի բէնճ. խանի նօզտա.

« [illegible] »։

Իշտէ նէքատար Ադամ. մըթըհ նամ ուլ կըլլագան կունագառ ուլուն քի ավուլ գօլա ուլ սալթանաթէ Խուտի լայըգ ուլունէրա.

Սաքիմ նուհամ ըլ էզխաթ ու ըլ ղահմէթ, ու ըլ ըրը ժանալընէ խույնէ, ըլղըր գարըն լայիգէվլի ըլըլըն.

Պըվլի Թարղ գառըմք տաթէմարա ըխնըմք սալթանաթէ Խուտի, քի ավուլ Ադամ լայիգ տը ուլ ու տընէ հէրթ ըռահաթ.

Չավա քի տըրպէժէ. չըմքի Խուտիրա տընէ հէրթ ըը ուավիլը ճաննէթէ. Դաւիթ բէյղամպէրժի տըրպէժէ. [illegible]

Կ. Բ. Ադամ նալէթէ քի ըսթանտ. բաշէ չի՞ ուլ. ու լըգէտարէ մա՞.

Ճ. Պիթէպէ բագըր մէ Թարղ տըրպէժէ, տարանի ը-

զնա Տէր Աստուած 'ի դրախտէ անոր փափկութեան, գործել զերկիր ուստի առաւ ։

Որ ոմանք կըսեն Քանանու երկրի մէջ Քեբրոն ըսուած տեղը աքսորեց զինքը Աստուած ։

Որ անկէց առնուած էր մարդուն հողը, ստեղծուած տեղը. տես գլուխ 36 հարց ու պատասխանի մէջ ։

61. Հ. Որքա՞ն ատեն Ադամ մնաց դրախտին մէջ ։

Պ. Վարդապետք եկեղեցւոյ կըսեն, ինչ օր և ինչ ժամու ստեղծաւ. նոյն օրը և նոյն ժամուն ելաւ դրախտէն ։

Բայց որչափ ատեն դրախտին մէջ մնալը յայտնի չէ. իսկ այս յայտնի կլնի մեզ. որ Քրիստոս տէրն մեր ալ նոյն ժամուն խաչեցաւ ։

Որ ասիկայ ալ Սրբազան Ներսէս շնորհալւոյ մէն կը սորվինք որ կըսէ յայսօր անձառի ուխեն գրին մէջը ։

“Ի վեցերորդ ժամու մեղուցեալ նախնոյ մերն Ադամայ. 'ի վեր անկեալ մարդն առաջի հաստատեալ բանի նորին. 'ի նոյն ժամու Տէրն 'ի խաչէ. Եւն ։”

62. Հ. Ադամ դրախտէն դուրս ննտուելէն ետքը ի՞նչ եղաւ ։

Պ. Այս ցաւալի աշխարհի մէջ երկու զաւակ ծնաւ, ո-

վի պարաս մը ճաննէթէ նազըգ. շուղուլանըրնէ արաէ, ժը գու բատանր ։

Քի հէնըզ մի ալըպ մըն ը փոլաթէ Քանան, ըննալ Քէբրօնէ ըմի ալէթ Խուտի սուրկունէ ։

Քի մըմէ ըսթանըր պուխոլընմի չաղէ խուլըգանըրնէմի. պընէրհ սիհ ու չէշ բըրաւէ գիթէպէհա ։

٦١ Բ. Զը գա՞ս փաղթէ Ադամ մա ըը ճաննէթէ ։

Ճ. Սիլթանէ տէրան տըպէմըն, գիմա՞ն ըրօ ու չի սըհաթէ հաթ խուլըգանըրն. տիաա մէ ըրօ ու մէ սըհաթէ տարգաթ մը ճաննէթէ ։

Լաքիմ ըննալ ճաննէթէ չը գաս մայ գասըք նըրդանի. ըաքիմ աֆ զանըրն քի. Քրիստոս Խուտիէմիժի, մէ ըրօ ու մէ սըհաթէ խաչ պու ։

Քի բագըշ Ներսէս շնորհալի տը պէժէ. ըննալ այսօր անձաւէ ։

“Վագըթ մա չէյնէ Ադամ տը էմայ. Հէն օրհամբէ ըրօ օրտէ պու. ու չէն օրհամբէ ըրօ մըրուալ տուրգաթ. պը գըլայը մա. ու վէ օրհամբէ Խոչա՝ ըլաւր խաչէ ։”

٦٢ Բ. Բըշկ տարգաթըընէ Ադամ մը ճաննէթէ չի՞ պու ։

Ճ. Լը մէ նադանձ տը նէսա սու գուըըլք պայ. նա-

րոց անունը մեծին Կայէն . կրտսերին Աբէլ ։

Աբէլ հովիւ էր ոչխարաց և Կայէն երկրագործ էր . գետինը կը հերկէր ։

Աբէլ իր ոչխարներէն լաւ , և ընտիրը կը բերէր Աստուծոյ համար զոհ և պատարագ կընէր , և Աստուած ալ կընդունէր ։

Իսկ Կայէն ալ իր երկրագործութեան պտուղներէն , որը գէշ նիհար և անպէտ էր , զանոնք Աստուծոյ բաժին հանեց ։

Աստուած ալ Աբէլի արդարութիւնը և Կայէնի անիրաւութիւնը տեսնալով , Աբէլի պատարագը ընդունեց , և Կայէնին չընդունեց ։

Ինչպէս որ կըսէ Սուրբ Գիրքը . « Հայեցաւ Աստուած յԱբէլ և ի պատարագս նորա , և ի Կայէն և ի զոհս նորա ոչ հայեցաւ » ։

Իսկ Աստուած Կայէնը զղջումի կանչելու համար , ըսաւ իրեն . « Ուղիղ ո՛չ մատուցեր լուռ լեր մեղար ։

63. Հ. Ինչէ՞ն յայտնի կըլլար Աստուծոյ արդարոց զոհը և պատարագը ընդունելը ։

Պ . Այս բանին համար տես Պօղոս Առաքեալը ինչ կը գրէ առ Հռովմայեցիս Աբէլի վրայօք ։

Որով վկայեցաւ թէ արդար

վէ մազըն Կայէն նավէ պըչուկ Աբէլ տանի ։

Աբէլ շըվանէ բազէ պու . ու Կայէն ըրանչպարի տըգըր , արտ հըլտըկըրանտ ։

Աբէլ ժը բազէխօ տը պըժարթ խօտէրա զաղ ալթէխօ տըրայ . ղուրպան տըգըր . Խուտայիժի գապուլ տըգըր ։

Ու Կայէնժի ժը հասիլաթէխօ տը պըժարթ գիժանքի նա գանձ ու պէ ֆայտէ պու , վան տանի Խուտիրա պէշգէշ տըգըր ։

Խուտէժի սալըհաթյէ Աբէլ . ու նա սալըհաթյէ Կայէն նէհէրթ . պէշգէշէ Աբէլ գապուլ գըր . ու Կայէն գապուլ նա գըր ։

Չավա քի տը պէժէ գիթէպէ բաղըշ . « Նէհէրի Խուտէ Աբէլէ ու պէշգէշէ վէրա . ու Կայէն ու պէշգէշէ վէրա նա նէհէրի ։

Ու Խուտէ ժը պօյէ դավէթ գըրընէ Կայէնէ լը թովպէէ տը կօ ժէրա . « Իգար բայէխօ նա անի , թանկէ խօ ձագահանէ գըր ։

63 Բ . Ժըրգա՞ւ պիլլու պըպու գապուլ գըրընէ Խուտէ պէշգէշէ սալըհան ։

Ճ . Ժը պօյէ վէ ըրըսէ , պընէրհ Պօղոս Առաքեալ չի տըպէժէ ժը Հռովմխարա լըսար Աբէլէ ։

Պըլի չահատաթի պու ա-

լինիլ. զի 'ի վերայ պատարագայն եղև նմա վկայութիւն յԱստուծոյ ։

Այսինքն երկնքէն հրոյ բոցով կը սրբէր և կը մաքրէր, դէպի վեր կը քաշէր ։

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէի ողջակէզը. և Եղիայ մարգարէի զոհը. տես Սուրբ Գրքի Գ. Թագաւորաց ԺԸ. գլուխ 38 համար ։

Նոյն վրայով նախանձեցաւ Կայէն, սպաննեց զԱբէլ եղբայրը ։

Աստուած ալ անիծեց զանիկայ. ու ըսաւ. Անիծեալ լիջիր դու 'ի վերայ երկրի Ծննդ. Դ. գլխ. համար 11 ։

64. Հ. Կայէն անիծուելէն ետև ի՞նչ եղաւ ։

Պ. Օր ըստ օրէ գէշութեան մէջ գնալով, անտանելի ցաւերով պատեցաւ. յետին թշուառութեան մէջ մնաց ։

Երերեալ գեգերեալ դաշտերու և լեռներու անտառներու մէջ կը շրջէր և կը պըտըտէր ։

Երբ Ղամէք որսի գնաց լեռներու և անտառներու մէջ, հանդիպեցաւ Կայէնին զարկեց և սպաննեց զանիկայ ։

Որովհետև Ղամէք չէր գիտէր Կայէն ըլլալը. Ղամէքա հետ եղող մանչը, իբր որս մի կարծելով Կայէնը անտառնե-

լիհ պու էվի, քի լը սար բէշ-գէչէվի ժէրա պու շըհատաթի ժը Խուտի ։

Քը ազմանէ ալէվէ ակըռտը հաթ լը սար գու բգանէվան բագըշ տըգըր, ու ժօռտըկշանտ ։

Ձավա քի գուրպանէ Դաւիթ ու Եղիայ բէյղամպէրան տըպու, պընէրհ բատիշահիթիէ սըսէ. սարի հաժատա. խանի սիհ ու հաշլթ ։

Լը սար վէ չէյի հասէթ գըր Կայէն ըռապու գուժթ պրէխօ Աբէլ ։

Լօմա Խուտիժի ըվի նալւէթ գըր ու կօ. Նալէթ դըղի բու լը սար արդէ. զային՝ չառսարի, եազտա խանի ։

ԿԴ Բ. Կայէն բըշլթ նալւէթ պու էվի՞ չի պու ։

Ջ. Րօ պը ըրօ խառապ պու գաւթ լը նավ տարտէ ու ժանէ, պու պըլընկաղ ումայ ։

Սէֆիլ ու սարկանտա տըկարիեա լը տաշտէ ու լը չիէ, նավ սաթարան ու նավալըան տը մայ ։

Դընկայ Ղամէք չու սէյաէ լը նավ չիէ տառան ըռասթ հաթ Կայէնըրա լը տա ժէրա ու գուժթ ըվի ։

Չըմքի Ղամէք նըզանի պու քի Կայէն պու գուժթընէվի տը Ղամէքըրա եէքի զուըամըք հապու. ամփ ժէրա

րու մէջ . նշան տալով Ղա-մեքայ , ան ալ իբրև որս կը զարնէ և կըսպաննէ ։

Երբոր Ղամեք իմացաւ Կա-յէնը սպաննելը . շուտ մը բար-կանալով կը զարնէ իրեն իմաց տուող մանչը կըսպաննէ ։

Ու կուգայ իր երկու կա-նանցը կը խոստովանի այսպէս զի այր սպանի 'ի վէրս իմ . և երիտասարդ 'ի հարուա-ծըս իմ . Ծննդ . Դ . գլ 23·

Տես և մտածէ , Կայէն իր եղբայրը սպաննեց , որ ինքը մինակ մնայ ·

Լաւ կը համարէր Կայէն . իր եղբօր արիւնը , և մե-ռած մարմինը տեսնել , քան թէ Աստուծոյ անոր ըրած բարիքները տեսնել և մաշիլ ։

Նոյն Ղամեք կը զղջայ իր ըրած սպանութեան վերայ . և կը խոստովանի ։

65 . Հ . Այս սպանութիւ-նը որ Կայէն իր եղբօր Աբէ-լի վերայ ըրաւ . Ադամ ինչ ըրաւ ։

Պ . Մեծ տրտմութեան մէջ ինկաւ , բայց Աստուած ա-նոր սփոփելով տուաւ Աբէ-լին փոխանակ մանչ զաւակ մը որուն անունը Սէթ դրաւ ։

Ու անկից ետև Սէթայ ու-նշան տայ , հարատուժի նըզա-նի պուն Կայէն պու էմի . Թախմին էտան աէյալըք ըն-նավ տաուան ոըկարի , ըէ աա գուժթ ։

Պ՚ընկայ Ղամեք պը հիւթ գուժթընէմի Կայէն պու . համա հըլկըր շագէխօ ըէտա զուլամէխօրա ու գուժթ ը-մի ։

Ու հաթ ըը խանիէմի հար-տու ժընէխօրա պը բուշմանի կօ . մէր մընկ ուժթ գուըէմի ըմէն . ու խօրթըգ , ժըպօյէ ըէտանէմի . զային , ատրի շատ . խանի պխաթ ու աէ ։

Պընէըհ ու մուժալա պը-գէ . Կայէն պըրէխօ գուժթ քի ըմի պըթանէ պըմինմէ ։

Պ՚անձ հխաապ տըգըր Կա-յէն խուշնէ պըէխօ . ու ըէ-շէմի պըպհինէ ու նապի գան-ձի է Խուսի ըսար մը պըպի-նէ ։

Լաքիմ Ղամեք բոշման տը-պի ըսար գուժթընէ Կայէն . ու իգըար ու թապըիր տը-գէ ։

65 Բ . Կէ գուժթընէ քի Կայէն գըր ըսար պըըէխօ , Ադամ չի՞ տըգըր ։

Ճ . Լէնավ զառէմէթէ մա-զըն գաթ . ըաքիմ Խուսի ժը-մերա մարհամաթ գըր , շույ-նէ Աբէլ տայ ժէրա գուր-ըըգ նավէմի տանի Սէթ ։

Ու ժը բէվա գուըրէ Կա-

Կայէնի զաւակները շատնա-
լով երկրի երեսը լցուեցան ։
Եւ օրուան արհեստներ հը-
նարել. ինչպէս որ երկաթա-
գործութիւնը, Ղամեքայ
տղան Թոփել հնարեց և հաս-
տատեց ։ Ծննդ. Դ. 22 ։

Նուագարանը Կայէնի ցե-
ղէն Յօբալ անուն մարդ մը
հնարեց, և զանազան ար-
հեստներ կազմեցին, աշխար-
հը փառաւոր զարդարանք-
ներով լցուեցաւ ։

Եւ երկիրն ալ ամէնը մէկ
լեզու և մէկ բարբառ ըլլալով
ուտել, խմել, ուրախու-
թեան մէջ կը զուարճանայր ։

Եւ զանազան մեղքերով
մարդիկ լցուելով Աստուա-
ծոյմէն հեռի մնալով գէշու-
թեան մէջ ինկան ։

66 . Հ . Ենովս ո՞վ էր, որ
անոր համար Սուրբ Գիրքը
կըսէ Ծննդ. Դ. 26. Նա յու-
սաց կոչել զանուն Տեառն Ա-
ստուծոյ ։

Պ . Աստուած իբրը բնական
գթած ըլլալով, չուզեց որ
մարդս յուսահատութեան
մէջ մնայ, վասնորոյ խնամքը-
ներով տուաւ Ադամայ Սէթ
որհնեալ զաւակը ։

Եւ անհա այս Սէթ զաւա-
կէն, ծնաւ Ենովս, որ կը
թարգմանի այր ընտրեալ. սա

յէն, ու Սէթէ զավհ պուն,
Թըժի գըրըն լըրընէ ։

Ու տասթ գըրըն մարիֆա-
թէ, սանիաթէ. չափա քէ
գուրրէ Ադամէ Տօրէլ իհ-
թազէ հատտար գըր. պը-
նէրհ զային սարի չառ. խա-
նի պիւթ ու տու ։

Սայ ու սանթըրէ ժըաշըրէ
Կայէն, մըրուվըք նավէ վի
Յօբալ. աֆ չէգըր. ու կալ-
լաք մարիֆաթ ու սանիաթ
չէ գըրըն. տըընէ չէնայի գը-
րըն ։

Ու տըրնէժի համի նէք ըդ-
ման ու նէք գըրա պու, լօ-
մա հար նէքի լընավ զէվգէ
ու սէֆայէտա պըւն. տու-
խար վասու խարըն ։

Թօրզ պըթարղ կուՆէ Թըժի
պուն մըրուվան. ու տուր
գաթըն ժը խուար, ման լը-
նավ խառ ապիէ ։

ԿԶ Բ . Ենովս դէ՞ պու. քի
ժըպօյէ վի բադըլ գիթէպ
ըըպէժէ. զային սարի չառ.
խանի պիթ ու չէշ ։ Աֆու-
մա գըր կոչէ գըրընէ նոյէ խա-
պի ։

Ճ . Խուար զաթի ըրահմ-
զառէ, ու նամ ու խաթ մը-
րուվ գաթիլ ու վիա պըրպի.
լօմա միսամատէ գըր տայ
Ադամա գուրրէ մաւպարէք
Սէթ ։

Ու վէ Սէթ գուրրէ, զայ
Ենովս, քի Թարճիմ պըրպի
մէրէ պըժաթ. աֆ ու միա

յուսայր կոչել զանուն Տեառն Աստուծոյ։

67. Հ. Ենովք ով էր որ յերկինս փոխեցաւ.

Պ. Տե՛ս, ահա Սէթ ծնաւ զԵնովս. Ենովս ծնաւ զԿայնան. Կայնան ծնաւ զՄաղաղիէլ, Մաղաղիէլ ծնաւ զՅարեդ. Յարեդ ծնաւ զԵնովք։

Ահա՛ յԱդամայ եօթը ծնունդ մինչև Ենովք՝ Եօթըրթիւր մէջ կատարեալ թիւ մը կը նշանակէ. Աստուած մարդկային բնութեան մեծ յոյս մը տալու, երկնից արքայութիւնը ժառանգելու, յատուկ նշան մը տուաւ Ենովքին յերկինս փոխուիլը։

Ինչպէս որ Սուրբ Գիրքը կըսէ Ծննդ. Ե. գլուխ 24. համար. « Եւ հաճոյ եղև Ենովք Աստուծոյ. և ոչ ուրեք գտանէր զի փոխեաց զնա Աստուած »։

68. Հ. Ենովքի փոխուիլը երկինքը ի՞նչ խնդացուց մարդկանց.

Պ. Ենովքի երկինքը փոխուիլը Աստուած խնայ տուաւ մարդկային բնութեան։

Թէ որ Ենովքին պէս սուրբ արդար ըլլաք, և ապաշխարէք, և մեղքերէն ետ մնաք դուք ալ Ենովքին պէս երկինքը պիտի վերանայք։

Որովհետև ձեր տեղը այս աշխարհը չէ. դուք աշխարհի

գըր կալի գըրընէ նամէ Խուտի։

ԿԷ Բ. Էնովք գէ՞ պու, քի լը ադամնէ ըռաալու։

Ճ. Պինէրհ, Սէթ դայ Էնովս. Էնովս դայ Կայնանէ. Կայնան դայ Մաղաղիէլէ. Մաղաղիէլ դայ Յարեթէ Յարեթ դայ Էնովքէ։

Իշտէ ժը Ադամէ համա Էնովքէ համլթ պապէ։ Հիսապէ համլթ թըմ թագմիլ ու գամիլ թէ հիսապ գըրըն։

Խուտի ժը Թաղյի մըրուվան ու մուադըդ. հիլքէի մազըն ժըպզէ ձէննէթէ ըոյիդ պունէ մըրուվ. Նշանըք գըր ըռաապունէ Էնովք լը ադամնէ։

Չափը քի բաղըշ գիթէպ տըպէ մէ գային. սարի բէնձ, խանի պխսթ ու չաւ. « Խուդի հաղ գըր ժը Էնովքէ ըռաագըր ըլէ լը ադամնէ. չըմա կէ մըդայէվէ թառնապու »։

ԿԸ Բ. Ըռաապունէ Էնովք չի՞ ալըմաթ տըգըր մըրուվան։

Ճ. Էը ադամնէ պըռաապունէ Էնովք. Խուտի նշան տայ մըրուվանըս քի մըրուվէ սալէհ տըշէ ըռմանէ։

Հարգա հունժի մինայէ Էնովք բաղըշ պըպըն, ու ժը կունէէ տուր պըպըն. ժըխօբաժի լը ադամնէ ձի հայա տըպէ ըռաապըն ըժու։

Չու մըի ձիէ վա նամ ըմըրէ, հուն ըլէ տընէտա միվանըն.

մէջ պանդուխտ էք ։

Ինչպէս որ Դաւիթ մար-գարէն կըսէ . « Պանդուխտ և նշդեհ եմ, որպէս ամենայն հարքն իմ ։ »

Ահա մարդիկ մեղաց մէջ ընկած ըլլալով, Աստուծոյ բարկութիւնը կը պատրաս-տուէր անոնց վերան գալու ։

Անոր համար Աստուած սկսեց բարի նշաններով մե-ղաց քունէն մարդերը արթըն-ցընել ։

Որ մեղքերէն մարդիկ զատուելով Աստուծոյ բար-կութեան պատիժներէն ա-զատին ։

Եւ մարդիկ մտիկ չընելով, « Ամենայն ոք խորհէր 'ի սրտի իւրում խնամով չարիս զամենայն աւուրս ․ » Տես Ծննդ . Զ . գլուխ . 5 համար ։

69 . Հ . Անոնց մեղքը ինչ էր որ Աստուած կը բարկա-նար ։

Պ . Այս հարցմանցս պա-տասխանը Մատթէոս Աւե-տարանի ԻԴ . գլուխ 38 հա-մարի մէջ . Քրիստոս Տէրն մեր կուտայ ։

« Ուտէին և ըմպէին կանայս առնէին և արանց լինէին, մինչև յօր յորում եմուտ Նոյ 'ի տապանն » ։

« Եւ ոչ գիտացին մինչև եկն ջրհեղեղն՝ և եբարձ զամենեսին » ։

Այնքան չարացեր էին մար-դիկ, մինչև որ համարձակ և բացարձակ կըսէին ։

ու ղարիպ ։

Նասըլ քի սէօյլէր Դաւ-ութ բէյղամպէր . « Ղարիպ ո-պէնարըմ . չունքի համ պապամ ճըն » ։

Իշտէ մըրտուվան լընտան կու-նէ գալթըն . ղազապը խու-տայըն հազըր օլ պու լըտար-վան հալթընէ ։

Լօմա Խուտայի պը նշանէ գանձ ուխտարեթ մը խալէ կունէ քըասալունէ վան ։

Բի պըվի քըասալունէ վան խալքը ըլըզին հազը պու մը զազապէ Խուտայի ։

Լաքին մըրտուվան կօ նա-տան . « Հէր քէսին պը համէսի մա-ղալը գըմդը . նաշ դը լէլեօ լը խո-սայի հայա պըրադըլընէ . ըլնէր հ զօյին սարի չէշ . խանի քէնձ ։ »

ՂԹ Բ . Կունէհլէ վան չի պու-քի Խուտայի զազապ ալըզը ։

Ճ . Ճավապէ վէ բըռսէխօ լընավ Ինձիլէ Մաթթէոս . սարի պի հօթէչառ . խանի սէ-հու հաշթ . Քրիստոս Խու-տի է մն ալըստէ ։

« Տուխարըն ու վէտուխարըն, ժընան մառ զըրգըրըն զըրթանթըն . մըրան ղըդուան , հաթա ըրօյէ զի Նոյհ գաթ լը նէմյէ » ։

« Ու նըզանի պուան հաթա հաթ ըլմըշտէ ավէ . ու հըմըն համըան » ։

Ըֆ գաս խառայ պուն մըրտուվան . հալթա սարպանթ հավլուտուրա ալըգօն ։

Արդ եկայք և վայելեսցուք 'ի բարութիւնս որք կան · տես յիմաստութեան Բ. գլուխ համար 6 ·

Չը մնաց աշխարհի մէջը բարի և արդար մարդ, բայց 'ի Նոյ նահապետէն ։

Ինչպէս որ կըսէ Սաղմոս ԾԲ · գլուխ 4 համար ։ Ամենեքեան խոտորեցան 'ի միասին և անպիտանացան են ։

Սէթայ զաւակները, որոնք որ արդար էին · անոնց որդւոցն Աստուծոյ կըսէ սուրբ Գիրքը · Ծննդ · տես գլուխ ·

Կայէնի որդւոց չար գործքերը տեսնալով, անոնք ալ գէշ գործքերու հետեւեցան ։

Իրարու հետ խնամութիւն ընելով, խառնակեցան և սորվեցան անոնց գէշ մեղքերը գործել ։

Ինչպէս որ սուրբ Գիրքը կըսէ · «Տեսեալ որդւոցն Աստուծոյ զդստերս մարդկան, զի գեղեցիկ էին, և առին իւրեանց կանայս յամենեցունց զորս ընտրեցին» ։

Եւ Դաւիթ սուրբ մարգարէն ալ կըսէ · «Խառնակեցան ընդ հեթանոսս և ուսան զգործս նոցա · ծառայեցին կռոց նոցա · և եղեւ նոցա գայթակղութիւն» ։

Ահա ասոր համար Սա-

Օրըն գանձիյէ սընէ համէս պըդըն լը զէմզէտա · պընէրհ գիթէպէ իլմէ Սուղամն · սարի սըրառ · խանի չէչ ։

Նա մն գաւըք սալէհ ուգանձ մը նուհէ մատա ։

Չամա քի սըրպէժէ Սաղմանէտա · սարի բէնձի սըրառ · խանի չառ · համի նա գանձ ու խառաշ պուն · ուպէ փայիտէ ։

Քըր գուրրէ Սէթէրա քի սաղէհ պուն ժըպացէմէն գորրէ խուսափ կաղի սըրգէ գիթէպէ բազըր · պընէրհ գիթէպէ զայլին · սարի ։

Սմանժի սիթըն նադանձ սմալէ գուրրէ Կայէն, թալ համ պուն պըլմնրա, ուչուն բայ նադանձ սմալէվան ։

Հավուտուրա գիղ տան ուբսթանըն · հին պուն սմալէ խառաշ ու նադանձի ։

Չամա քի քիթէպէ բազըր սըրպէժէ «Գողերը խոտեր տիտըն Գիւղըան ժըրուղըն գանձ ուրալըր · ու ծըղլան ըթանըրըն ծըն · ծը համբեան գէժանփ հաղգըրըն» ։

Ս. Պօղոս Բուգրը Բէնջամպըրժի սըրպէժէ ։ Թաղպրանպէօլամրա ու հին պուն սմալէյան · ըրալամ խըշմար գըրըն սէնէ[illegible]անրա · ու պրա ժըրլանրա պէլսի ։

Ինչպէս ժըպացէհա խուսափ

ու ած բարկացաւ ամէնն ալ ջրով խեղդեց, որ ջրհեղեղ կըսուի ։

Ահաւասիկ Լապաեր Լու-սաստու սոյն գրքիս առաջին գլուխը, վաթսուն ինը հարց ու պատասխանով մինչև ցայս վայր լմնցաւ ։

Բայց դու նայէ տես որ մինչև այս տեղը կարդացածդ լու մի մոռցդ մէջ առնես և պահես ։

Որ չար գործքերէն ետ մը-նալով Նոյ նահապետին պէս արդար և սուրբ ըլլաս. Ա-ստուծոյ պատիժներէն ազատ մնաս ։

ղովէպանի ըստարվան. համէ-մի պըրավ ու սը ըմբշաէ ա-վէ խանըրդանա ։

Իչաէ Զըռայէ Մ.ածնիա գիթէպէհա, սարիէ ավուլ չէսմ ու նահ. բըռաս ու սը ձավալ հաթա ըվէտարէ թագմիլ սու ։

Լաքիմ թու սընէրհ քի հարչի խունոփի հաթա ըվիր-տա. գանձ ըննավ սիրէթա սըհէլ ։

Պ.ի ժը նազանձ ամալյան տուր սըմինի. մինայէ Նուհ բէյղամպէր սարըգ ու սալէհ սըզփ. ու զաղապէ խուտի ազատ սըմինի ։

Միտքըդ աղւոր լաւ իմացիր աշխարհս ինչպէս ստեղծաւ.
մարդն 'ի պատիւ հրեշտակաց որպէս փառօք պերճացաւ.
Անհնազանդ ինքնահաւան չար թշնամին բանսարկուն
ընդդէմ բնութեան մեր մարդկային գիտուն հզօր վառեցաւ.
Անբաւական մարդն 'ի փառսն իւր գտեալ անձամբ կամովին.
շուտ փութացան դէմ հրամանին առեալ պտղոյն և կերին.
Մինչև ցայս վայր տեսար մարդուս Աստուածային փառքերը
որոյ համար նախանձութեամբ ոտքի ելան չարերը.
մարդն անզգոյշ քնացաւ հոգւով նոյն փառքերուն մէջ անհոգ
ընկաւ չարին որոգայթը չը գտաւ ինքեան նպաստ ալ.
Ան ատենը երկիրն ինկոյն եղաւ մարդուս թշնամի
բուսցուց իրեն փուշ ու տատասկ. խոտ անպիտան նոյն ամի.
Եղաւ Կայէն ընկած հոգով անմեղ եղբայրն սպաննեց
որով զինքը եօթը տեսակ պատիժներով պատժեց.
Ասկէց ետքը մինչ ըրէ մարդուս գլուխն եկածը,
թէ ջրերով և թէ կրակով անտանելի ցաւերը,
մեղաւորը անզեղջ մնալով յանկարծ պիտի կորսուի,
արդար մարդը երբոր ըլլայ մեղաւորէն կը զատուի ։
Ուրեմն դուն անմեղ կեցիր, միշտ Աստուծոյ ծառայէ
որ նա քեզի չար թշնամւոյն որոգայթէն ազատէ ։

Ուստի պատիժ ցաւք և ցասումք անհնարին բարկութեանք, երագեցին շրջապատել. բացին բերանք հեղեղոյն։ Յուսար ուսար մինչ ցարդ մեղաց և արդարոց պատմութիւն կարեաւ Նոյէն, եկաց Ղամեքէ. զարդեաւ արդարն ի հողւոյն։ Հնազանդ էր Տեառն և ծառայէր նմա, և մի նախանձէր ընդ նորա, մի ընդ կողկողչի աստուածոյն։ Ամբաս ԼԶ.

ԳԼՈՒԽ Գ.

Նոյ նահապետ, ջրհեղեղ. և ջրհեղեղէն ետև մինչև յԱբրահամ նահապետ եղած Աստուածային և մարդկային գործերը։

ՀԱՐՑՈՒՄ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆ.

70. Հ. Ջրհեղեղէն յառաջ այնքան մարդոց մէջ, հիչ մէկ արդար մը չկա՞ր, որ Աստուած ամէնն ալ միանգամայն ջնջեց։

Պ. Կար մէկ արդար մը, այն որ Ղամեքայ որդին էր. որու անունը Նոյ է։

Այս Նոյ զաւակը ծընած ժամանակը, հայրը Ղամեք, մարգարէաբար ըսաւ։

«Սա հանգուսցէ զմեզ ի գործոց մերոց. և ի տրտմութեանց ձեռաց մերոց, և յերկրէն զոր անէծ տէր Աստուած. ևն. Ծննդոց գըլուխ Ե. համար 29։

71. Հ. Ի՞նչպէս ազատեցաւ Նոյ Աստուծոյ բարկութենէն։

Պ. Ամէն ժամանակ Աստուած արդար մարդը կը պա-

ՍԱՐԻ ՍԼԱՒ

Ք. Ը Նուհ փէյղամպէր. թուֆան, թուֆանտան սօնրա Իպրահիմ փէյղամպէրէ գատար օլան Հագգին վէ ինսանըն իշլէրի։

ԲԼՌՍ ՀԱՎԹՆ

٧٠. Ս. Նուհ աֆ գաս մըրուփուն, եէրի սալէհ ու սատըգ թումնտայըր, բի խուտի համի ունա գըր, ու եէք ձառ խայնըգամու։

Ճ. Սէք սատըգ հայրու, գուրրէ Ղամէք, բի նամէմի Նուհ տու։

Պընեկոյ մէ Նուհ բի գայ, պամէմի Ղամէք կօ. մըրէաղամզէբիմի։

«Աֆ ուրպէ բրահամ մըգէ բմա մը ամալէմա, ու մը ղատավաթէմա, ու մըմէ արտէ բի խուտի Նայէթ գըր»։ Օայիմ սանի բէնձ. խամի ٢٩.

٧١ Ս. Չավմ խալաս պու Նուհ մը ղազապէ խուտի։

Ճ. Համի չող խուտի մըրուվէ սատըգ ու սալէհ խա-

հէ, և կողոպտէ. ինչպէս որ Արքայական Պետրոս առաքեալ կըսէ. Բ. Կաթուղիկեայց. Բ. գլուխ. 9 համար։

«Գիտէ տէր զաստուածապաշտս փրկել. 'ի փորձութենէ, և զանիրաւս պահել 'ի տանջանս յաւուրըն դատաստանի»։

Ահա 'Նոյ արդար և Աստուածապաշտ էր. որ Աստուած զինքը ազատեց. ինչպէս որ կը վկայէ Սիրաք. գլուխ ԽԴ. համար 17։

«'Նոյ գտաւ կատարեալ արդար. Եւս 'Ծննդոց. գլուխ Զ. համար 9. կը գրէ այսպէս։

«'Նոյ այր արդար կատարեալ էր յազգի անդ իւրում. և հաճոյ եղև 'Նոյ Աստուծոյ»։

Ահա երբոր բարկացաւ Աստուած, ու ըսաւ. «Ջընջեցից զմարդն զոր արարի յերեսաց երկրի. 'Նոյ եգիտ շընորհս առաջի տեառն Աստուծոյ. կըսէ սուրբ գիրքը։

Յետ այսորիկ սկսեց Աստուած 'Նոյի հետ խօսել. և ասէ տէր Աստուած ցՆոյ, ժամանակ ամենայն մարդոյ հասեալ է առաջի իմ. զի լցաւ երկիր անիրաւութեամբ 'ի նոցանէ. և ահա ես ապականեցից զնոսա և զերկիր։

լոս տըղէ, ու որ պէ հըլինէ. չալա քի բագըշ Պետրոս առաքեալ տըպէժէ. սարի տըսաւ խանի նահ։

«Օ՛անի խուտի խալաս գըրընէ մըրուվէ խուտի հապանտ. ժը ձըռ ըղանորընէ ունահագան թաղիմ գըրընէ ըագէնձէյէ ըրօյէ չարխաթէ»։

Իշտէ 'Նուհ սատըգ ու խուտի հապանտ պու. լօմա խուտի ըվի խալասգըր. չալա քի, շըհատաթի տըգէ Սիրաք սարի չըլ ու չար. խանի հավէտա։

'Նուհ թագմիլ սատըգ պու. զային սարի շէշ. խանի նահ. վէ թարղ տը 'նըվխինէ։

«'Նուհ ձըրըւ սատըգ պու Բագձըլ ըը նավ գուլձէխօ. ու ժագպուլ պու 'Նուհ խուտէրա»։

Իշտէ գընկա հըրս պու խուտի, ու կօ «ունտա տըպէ պըգըմ ինսանէ քի, մըն հաօըւ գըր, ժը ըրուայէ արտէ»։

'Նուհ քարամաթ ախթ ըըպար խուտի, տըպէժէ գիթէպէ բագըշ։

Ձըվէ բէվա խուտի խապար տայ, ու կալէկալ գըր պըՆուհըրա, ու կօ. վախթ ու զամանէ համի ինսանան թամըմ պու է ըը պար մըն. էալըն թըժի պու տընէ ժըխառապի էվան. իշտէ ազ

Արդ արա դու քեզ տապան, և ես ահա ածից զջրհեղեղ ապականել զամենայն .

Մտածէ այս տեղը քիչ մի ու տես, երբոր Սէթայ զաւակները, Կայէնի զաւակներուն հետ չէին խառնուած, ու անոնց չար գործերը չէին գործած, Աստուած Կայէնի զաւակներուն բռած չարութեանը կը համբերէր .

Որով զիրենք ապաշխարութեան կը հրաւիրեր . գուցէ կը զղջան և կը խոստովանին, և կապաշխարեն :

Ան ատեն Աստուծոյ ողորմութեան շնորհիւ պիտի փրկուէին Աստուծոյ աններելի բարկութեան պատուհասներէն .

Բայց երբոր Սէթայ որդիքըն ալ իրենց բարի ճանապարհը թողուցին ու մոլորեցան . և Կայէնի չար որդոց ընթացքին հետևեցան :

Աւստի Աստուած բարկացաւ իրենց, և տուած շնորհաց հոգին վերցուց իրենցմէ, ու ըսաւ :

Մի՛ մնայցէ ոգի իմ ի մարդիկս յայսոսիկ, վասն լինելոյ դոցա մարմին. և եղիցին աւուրք դոցա, ամք հարիւր և քսան :

Ահա անկէց մնացած է օ-

տըպէ խառապ պըգըմ ըվա́ն ու ալը́նէ :

Տէ́ թու ժը խօրա կէմի չէ պըգէ · քի աղ մը ալ տը պէ ըէ պըտորըմ ըվայն :

Մութալա պըգէ ըվէ տարէ ու պը́նէրհ · գը́նկայ քի գուրրէ Սէթէ մը գուրրանէ Կայէն թալ նա́ պուն , ու մալէվան նա́ տըգըրը́ն · խուտի սապըր տըգըր նա́ գանձիէ վարան :

Պի պըվի սապըէխօ ըվա́ն կազի տըգըր թօվպէ գըրընէրա · տըպէ փօշման տըպը́ն , թօվպէ տըգը́ն պը մավխխըրաթի :

Պի վէ չաղ մը ըրահմաթ ու գարամաթէ Խուտի խալաս տըպը́ն ժը ղաղապէ Խուտի քի ըռաարվա́ն տըհաթ :

Լաքիմ գը́նկայ գուրրէ սէթէժի թալ պուն մը խառապիէ գուրրէ Կայէնէ , ու պարտա́ն ըրէ Խուտի , չուն քայ խառապի :

Լօմայ Խուտի ժը վա́ն հըլա́նի ըրուհէ գարամաթէ , ու հըրս մը կօ :

Պըրը Նամբէ ըրուհէմըն ըվէ ինսանան . ժը պօյէ ձաամաթ պօյէվան . ու ըրօ էվան տըրըժէ պըրըժէ սաթ ու պիսթ սալ :

Իշտէ ժը վէ մայէ , զանու-

րինակ, երբոր արքունի նշան ունեցող անձ մը, իրեն յանցանացը համար պատժուելու ըլլայ. յառաջ անոր քովէն արքունի նշանը կառնուն, և ապա պատիժը կուտան։

Աստուած ալ մեղաւորաց. մէ յառաջ իր տուած նշանը, շնորհաց հոգին՝ կառնու, և ապա պատիժը կուտայ։

72. Հ. Երբոր Աստուած բոլոր աշխարհը պիտոր ջնջէր, հապա տապանը ինչու համար շինել կուտայ։

Պ. Անոր համար շինել կուտայ. որ մարդիկ տապանի շինուելու պատճառը իմանալով, երկիւղ կրէն, զղջան մեղացնուն ետ մնան։

Որովհետև տապանը՝ Յօնան մարգարէի մի պէս՝ քարոզիչ մի ձևացուց Աստուած անոնց։

Քանի որ տապանի շինութեան գործիքներ ու ձայները արդարոց ականջին կը հանէր. կը սարսափեցունէր անոնց փափուկ սրտերը։

Բայց որում կիմանային մեղաւորաց կորուստը, որ պիտոր ըլլար. և Աստուծոյ այն բանը կոզդեր իրենց սրտին մէջ, որն որ. Սողոմոն գրեց իր առակաց գրքին մէջ։

Քանզի կոչէի և ոչ լսէիք. այսուհետև ես ծիծաղեցայց կորստեամբ ձերով ևն. գը-

նէ հա. քի եէգի ժը պօյէ սուչէխօ ժը մանսուպէ ագըլ-հըն նա գըրընէ. ավուլ նըշանէ խունկեարա ժըվէ տըրա-թինըն. բաշէ ղաղապ տըգըն ըլլի։

Խուտէ ժի ժը կունէհքառան ավուլ նըշանէ վի. քի ըռուհէ գարամաթէ, տըրաթինէ. բա-շէ ղաղապէ վի տըտէ։

72 Բ. Պընկայ Խուտի հա-մի ալընէ քի ունաա գըրընէ համա գըր, էալըն չի լազըմ է կէմի չէ գըրըն։

Ճ. Լօմայ ալըտէ չէ գըրի-նէ, քի կունահքառ ինսանան ալըկհինըն չէ պու էվլի հին ալըլըն. խօֆ ալըգըն ու ալը-թըրսըն ասըր ալըսագինըն ժը կունէ է։

Չըմքի կէմի, մինայէ Յօ-նան մարգարէ վախղ գըրօղըք խուտայի գըր խուտի։

Չըգաս քի տանկէ չէ գը-րընէ կէմի տը կըհիշլթ կօհ է ալէհան, Նազըկ ու Նարմ ալըէվան խառակ տըրպու։

Չըմքի տըրպիհիսթն ժըրպօ-յէ ունոայ գըրընէ կունա-գաւէրա է. ու գըրսայէ Խու-տի նավ տըրէվան ալմաթ տը-գըր. քի Սողոմոն լը նավ գի-թէպէ մասալէխօ տըպէժէ։

“Չըմքի կազի մընգըր ու-նա պըհիսթըն ժըվէ բէվա աղ տըպէ պը գանըմ լը-

լուխ Ա. համար 24 ։

Դարձեալ, տապանի շինութիւնը, արդարոց ազատութիւնը ցոյց կուտար. որովհետեւ Նոյ արդար էր. պէտք էր որ ազատ մնար. վասն որոյ իրեն յանձնեց Աստուած տապանի շինելը ։

Ինչպէս որ Պօղոս առաքեալ կըսէ. Եբրայեցւոց ԺԱ. գլուխ. 7 համար. « Հաւատով առեալ հրաման Նոյի վասն չեւ եւս երեւելեացն զահի հարեալ, կազմեր զտապանն ՚ի փրկութիւն տան իւրոյ ։

73. Հ. Երբոր տապանը շինեց Նոյ. Ի՞նչ եղանակով մտաւ տապանի մէջ ։

Պ. Ինչ որ մարդուս պիտոյքը պէտք ունէր զամէնն ալ տապանի մէջը առնելէն ետեւ, ամէն տեսակ անասուններէն, եւ թռչուններէն ալ արու եւ էգ, առաւ սուրբ կենդանիներէն եօթնական զոյգ. եւ անսուրբներէն երկուքական զոյգ առաւ ։

Եւ անկէց ետքը Նոյ ինքը, եւ իր որդիքը. իր կինը. եւ որդոց կանայքը. որոնք ընդամէնը ութը հոգի էին ։

Եւ ամէն անասուններու եւ թռչուններու եւ մանաւանդ իրենց ուտելիքը եւ խըմելիքը լման բառ յայտնութեան Աստուծոյ. տապանի

սար ունոսյ պուէվա ։ Սաբինէք խանի պխաթ ու չառ ։

Ու տխտա, չէ պու է կէմի խալաս պու է սալէհան նշան տըրտա. Զըմքի Նուհ ազատ ոլըպիտա. լօմայ չէ գըրընէ կէմի ժէրա տայ ։

Զամաքի Պօղոս առաքեալ տըպէժէ. էբրայէ սարի եաղտա. խանի հալը. « պը իհթիգաթ Նուհ տաաթուր ըսթանըթ. ժըպօյէ հին խույայի նատուրեէ զաղապէ. Թըրսէա չէ տըգրը կէմի խալաս գըրըրնէ մալխօ ։

73 Բ. Պընկայ Նուհ չէ գըր կէմիէ. պը չէ՞ Թարղ գաթ ըըլէ տարէ ։

Ճ. Հարչի քի լազըմ պումըրուվարա համի ըսթանտ ըըկէմի. Պաշէ համի թէյրան. ու հայվանան եէգ, եէգ ձօթ նէր ու մէ. ըսթանտ ըը կէմիէ. Պագըշ հայվանան հալը հալը ձօթ ըստանըթ, ու պէ քադշան տու տու ձօթ ըստանըթ ։

Ու ժըմլէ պաշէ. Նուհ պըլխօ պը գուրրէխօ պը ժընէխօ. ու պըժընէ գուրրէխօ, քի համի հաշըթ ձան պուն ։

Ու համի վէ ուխարընէվան հարգայ թէյրան ու հայվանան. հարգա ըվան թագմիլ պը խուայայի տանէ խուտի ըսթանտ ըըկէմիէ. պաշէ

մէջը տանելէն ետեւ․ տապանի պատուհանի դուռն ալ Աստուած դրսի դինէն փակեց։

74․ Հ․ Տապանը ո՞րքան մեծութիւն ունէր․ որ այսքան անասուններ թռչուններ մէջը առաւ։

Պ․ Երեք հարիւր կանգուն երկայնութիւն․ յիսուն կանգուն լայնութիւն ունէր․ և երեք տակ ունէր․ վերնատուն, միջատուն, ներքնատուն։

75․ Հ․ Ջրհեղեղը ո՞ր ամսոյ մէջ պատահեցաւ։

Պ․ Մայիս ամսոյ մէջը պատահեցաւ։

76․ Հ․ Ի՞նչու համար մայիս ամսոյ մէջ պատահեցաւ․ ուրիշ ատեն չի պատահեցաւ։

Պ․ Թէ որ գարնան սկիզբը․ կամ ձմերան մէջը, և կամ աշնան վերջը պատահելու ըլլար նէ, կարելի էր կարծիք ըլլացուէր բնական ըլլալը։

Բայց մայիս ամսոյ մէջ եղած ատենը լաւ կիմացուի որ յատուկ պատիժ ըլլալը։

Որովհետեւ երկիրը զուարճալի տեսարանով մը զարդարուած ատենը կ՚ըլլի այս ջրհեղեղը։

Գեղեցիկ ծաղիկներու, կարմրագոյն վարդերու բացուած, և գառն ու մաքու

Խուտի ժըտարիլա՛ բաձայէ կէմի կըրթ։

ՀԴ Ս․ Կէմի չըգա՞ս մաղըն պու, քի ավգասս հայվան ու թէյրան լը նավլէվլի ըսթանտ։

Ճ․ Ուէ սաթ հարին ուզըժի էլլօ պու ու բէնձի հարին բաշնիթիէլլօ պու․ ու ութ մաղալ պու․ ժօռին․ օրթէ․ ու ժէրին։

ՀԵ Ս․ Ըմպուաէ ալէ գիժան մահէատյ պու։

Ճ․ Մահէ մայիս․ կուլան է գավմի։

ՀԶ Ս․ Զըմի՞յ մահէ կուլանէ ալըպի, ու նա՛ մահըք էտըն։

Ճ․ Հարդայ բէչինէ պահաուէ․ եախօտ ըննավ զըվըսթանէ․ ու եա բաչինէ բայիզէ պըգօվմէայ, ափ չաղ թախմին ազգըրըն․ քի զաթի չաղէ պաւանէ ալըդէ պըպաւըրի։

Լայիմ ըմմահէ կուլանէ քի պու գանձ հին գըր քի ժըպօյէ զաղապէ։

Զըմքի չաղէ զինէթէ ուչաղ պունէ ալընէ ալըգավմի լէմըշաէ ալէ։

Զաղէ վապունէ չիչէկէ տալաղ կուլըքէ սօր․ պարխ ու գաւան ըննավ տաշաէ ը-

դաշտի մէջ, կանանչ խոտերու վերան պառկած ժամանակը ջուրերը կելլէ։

Տախտակին մարդիկ բարեհամ աղբիւրներու ակին վերայ, և պարտէզներու ծաղկանոցին մէջ, և բազմագոյն հոտաւէտ վարդերու բոլորտիքը նստած, իրենց սիրելի զաւակներուն և սրտակից բարեկամներուն հետ ուտել և խմելու ատենը. ջուրը կելլէ։

Եւ խօնակներու համեղ ձայներուն հետ իրենց երգոց և նուագարանաց ձայնի հնչմունքները խառնուած զուարճութեան բերկրութեան մէջ զմայլածնու ատենը կը պատահի ջրհեղեղը։

Փեսայն հարսին, և հարսը փեսայի ձայնին և երգին ականջ դրած ժամանակը, և զաւակները իրենց մօր գիրկը երգերու ձայներով զըվարճացած ատենը կը. լինի այս ցաւալի դէպքը։

Ինչ Աստուածուստ պատիժ և պատուհաս ըլլալէ յայտնի ցոյց կուտայ. որ աշխարհի խաղաղ և ապահով ժամանակը, յանկարծ երկինքը կը մթըննայ, քամիները կը հնչեն, մահահրաւէր անձրևին կաթիլքները կակսին թափթըփիլ։

77. Հ. Քանի՞ օր անձրև եկաւ, որ այսքան ջրհեղեղ

բաղանէ լըսար կէսյէ հէշլին. ըմըշաէ ալէ ըստորդի։

Զին մըրուվան լըսար սարիէ գանիէ գանձ, ու լընավ պահչէտայ չիչէկան. ու լըտօրէ կուլըգան ու չիչէկան ըռունըշտի պուն. տու խարին ու վատուխարին ալը գուֆլէթէխօ ու պըտօսթէխօ վէ վախթէ ալ ըստորդի։

Ու տանկէ ալըպիլէ տաըսլ. ալը տանկէ սաղէ սանթուռէ հին թավ տըգըր ժըպօյէ զէվգ ու սէֆայէ մըրուվան. վէ չաղէ ըէմըշտ է ալէ ըըգօվմի։

Օսլա ալը պուգըտա, ու պուգ ալը տանկէ զավայէ ու ըսթըրինէ, հին կօհ տանի, ու վարօսան լը պա տիէվան շաղ տըպուն, սէլէ պառանէ կը հիշլթ։

Իշտէ գանձ խուսայի գըրքի վէ լըմըշտ զաղատէ խուտի է. քի վախթէ ըտահաթ ու սագի է տընէ, համա ալը գաֆիլ. թարի տըպի ալման ըստորդի պայ, չըթըգէ պառան խուհար տըպի թէ։

77 Բ. Չա՞նտ ըռօ պառան պառըրի, քի ակգաս լըմըշտէ

եղաւ և մարդիկը ջնջեց ։

Գ. Քառասուն ցերեկ և քառասուն գիշեր, շարունակ անձրև եկաւ. և անկէց զատ երկրի աղբիւրներն ալ բացուեցան ։

Կարգէ դուրս անձրև, և աղբիւրներու հոսումէն ջուրը սկսեց օր քան զօր շատնալ և բարձրանալ ։

Հիմա տես որ մարդիկ տակաւին չէին հաւատար, որ այս ջրին բարձրանալը իրենց կորստեան համար է ։

Վանորոյ ողորմելիները կոխին բարձր տեղուանք ցատկել ու ելլել ։

Ու այնպէս կը կարծէին որ ջուրը պիտի բարձրանայ քիչ մի, ու վերջը պիտի իջնայ. հասարակ սովորական անձրև կը կարծէին ըլլալ ։

Ու չէին կարծեր երբէք, ջուրը փոխանակ սուրբ եղած, զիրենք պիտի գլխաւէ. և չէին յուսար իրենց կորստեանը պատճառ պիտի ըլլար ։

Խղճալի զաւակները իրենց ծնողներու հանդերձի ծայրէն բռնած, մինչ հօրը ալ ջինը մօրը դէպի երեսը նայելով արտասուելներնին կթորցնելով կ՚թափեն, և կաղաղակեն ։

Ու այն վարդերով ու ծաղ-

ալէ պու ինսանան գութ գըր ։

Ճ. Չըւ ըօօ ու չըլ չալ պէ գարպ պառան պարի. ու համի գանինէ ալընէ վարպու ։

Ժըր գարար ու չափէ տարվա ալէ պառան ու գանիեան ըռա պու ըօօ պը ըօօ ալ զէտա պու ու պըըլնա պու ։

Նուհա պընէրհ հին ինսանան պալօր նագըն, քի վէ պըըլըն պունէ ալէ ժըպըյէ ունայ գըրընէ վան է ։

Լօմայ հէսիրան ձկյէ պըլընա ըռա տըպուն ու տաութ տակէթըն ։

Ու Թախմին տըգըըըն, քի ալ պըլըընա տըպի, ու բաշէ տխայ խուհար թէ, չալըյ քի համի չաղէ պառանէ տըպու ։

Պ՛ա ֆահմնա տըգըըըն քի ալ շույնէ շուրէ պույէ, ըվան տըպէ պը գումէ. ու հիլի նա տըգըըըն սապապէ ունայ պունէ վան տըպէ պըպէ ։

Պըըներ գուըըգէվան, կըըթընէ բէշէ բաշէ պակէխօ ու ախէխօ. գուըըք տընէրհէ ըըույէ պակէխօ, գաչըք ախէխօ, ու տըկըըըն խունէ չագկէ տըըէմըն, հակարէ Խուտէ ։

Ու պուգան քի պը կուըըք

կըներով գեղեցիկ ոսկեզարդ մարգարտով հանդերձիւք զարդարեալ հարսերը․ և մեծ անդամանդեայ ակնակուռ զարդիւք պերճացեալ թագուհիները, իրենց փառքերը, մէկդի ձգեցին։

Եւ աղքատները իրենց ապրուստի հոգը մոռնալով․ սկսեցին իրենց զարհուրելի մահուան վիճակը նշմարել, ու բարձր տանիքներու ու բլուրներու վերայ ցաթկելով ելլել։

Տես աղէկտուր տեսարանըդ ո՛վ մարդ, ահա կաղերը․ կոյրերը, և ՚ի մահճի անկեալ անդամալոյծ և վատառողջ հիւանդները․ և մանաւանդ օրօրոցի մէջը, և նոր ոտք ելլող անմեղ մանկունքերուն բարեկամաբար կակուղ կիկ ջուրը դահիճ հանդիսացաւ և իրեն սրտի վերան․ ամէնն ալ զոհ ըրաւ։

Հիմայ սկսեց կամաց կամաց, ողջ անդամք և ուժեղ Պարթևներու եանէն քալել և բարձրանալ որչափ և կամի։

Ո՛հ մի փախչիք և մի բարձրը տեղուանք ելլէք․ վասն զի այս ջուրը ձեր ծարաւը մարեցընող և ձեզի կերակուր պատրաստող, և ձեր աղտերը մաքրող, բարեկամ և ընտանի ամէնուդ սիրելին է։

Ո՛հ ո՞ւր կը փախչէք, և ու ուր չիշէք․ ուր դէր զինէթ բաշէ լէ խօ գըրըինէ․ ու ուր ձավահիրան թըմի զինէթ պուն խաթունան, համի սութանաթէվան ալիք ի ալէթն։

Ու հարչի խըղանան գութ ու տպուրէ ըրոմէվան իմպիր գըրըն, ու մութայ տըգըրըն լը սար ունոտյ պուէվան․ ու ճիյէ պըլըհատան ըռա տըպուն․ լը սար չիեան ու կազան։

Փընէրհ վէ սէյրանէ հէսիր պըլընկազի եա՛ մըրուվ․ իշտէ գօրան ութօքալան, նախօշան ու զորօյեան քի նա՛ տըգըրըն ըռապունէ ճիյէ պըլընտ․ ալէ նարմըք ըվան լըսար ալըէխօ գուրպան գըր, ու խանըդանտ։

Նուհա տասթ ալէթ հէտի հէտի, բայ մէրան ու խօրթան տըշէ, ու պըլընտ տըպի չը գասքի համտ տըգէ։

Օ՛ֆ, մա՜ ըրավըն, ու ճիյէ պըլընտ ըռա մալըն․ չըմաքի վէ ալ, թիէվա սառգըող․ բաշէվա շուշառդ տալալ սառըդ տօսթէ վայէ։

Եյ, գուզա՞ տըրավըն,

կամ ուր կը ցամթկրաէք, ձեր մեղքն է որ ջուրը սուր ըրլայ, և բարեկամը թշնամի, հանդիսացուցեր ձեր առջև։

Այս ուրեմն դադարեցէք իւրաքանչիւր որ կեցած իւր տեղը, զի Աստուած վրէժխնդիր է․ որ զձեզ ձերդ սիրելի բարեկամ տարրի ձեռօք պիտի զրաւէ կեանքերնուդ։

Ու ինքն ալ պիտի ուրախանայ ձեր կորստեան վերայ, ինչպէս որ կըսէ, «ես ծիծաղեցայց կորստեամբ ձերով»։

Ահա բարձրացաւ ջուրը և սրբեց զերկիրը, և ծածկեաց բարձրագոյն լեռներու գըլուխները։

Ու տասն և հինգ կանգուն ալ բարձր քան զգլուխըս լերանց վերացաւ ջուրն․ հարիւրյիսուն օր մինչ բարձրանալով ջրոյն, եբարձ զամենայն մարդկանց զոգին․ և զմարմինս նոցա արար կերակուր ձկանց։

78․ Հ․ Ջուրը բարձրանալով Նոյի տապանը ո՞ւր մնաց․

Պ․ Նոյի տապանը պըտըտելով ժուռ գալով եկաւ Արարատայ լերան վերայ նըստեցաւ․ որովհետև այս տապանի (կէմիյի) տումէնձին, և ղեկավարը Աստուած էր։ Ինչպէս որ կըսէ, «Փոնչք

գուվա՞ արչըն․ ժը պօյէ կունէվայէ ալ պույէ շուրէ թուժ․ ու տօսթէվայ արչմըն ըստգընանտի է ըլդարվա։

Տէ՛ հար գաս ըլծիէխօ պըլա պըստգինէ, չըմքի խուտի տտավաչիէ վաէ քի ըվայ պըտասթէ տօսթէվայ թալալ արգէ, ու տըգուժէ։

Ու խուտիժի տըպէ շադ պիտի ըլ սար ունտա պույէվա, չավաքի տըպէժէ․ «ալ տըպէ պը գանըմ պը ունտա պույէվայ»։

Իշտէ ըստպու ըլ մըչթէ ալէ․ ու բադըշ գըր տընէ, վաշարթ համի պըլըտա սարէ չիեան․

Ու բանղաայ հարին պըլըտա պու ժը սարի է չիեան․ սատ ու ըէնծի ըլօ թըմ պըլըտա պու ալ․ ըուադըր համի ըմըրէ մըրուվան․ լաշէվան գըր ու խարինէ մասիեան։

ՀԸ Բ․ Աշըրի ըստպու պըլըտա պու․ կէմիէ Նուհ լըգու տարէ մայ․

Ճ․ Կէմիէ Նուհ կարանտ հաթ ըլ սարէ չըէ Արարատ ըուունըշտ, չըմքի տումանծիէ վէ կէմի խուտի պու։

Չավաքի տըպէժէ․ «չըմ

և սկզբանէ ՚ի կորնչիլ հսկայիցն ամբարտաւանից, յոյս աշխարհի ՚ի լաստափայտն ապաւինեալ եթող աշխարհի զաւակ ծննդոց, քոյ ձեռամբդ առաջնորդեալ»: Իմաստութեան գլուխ ԺԴ. համար 6:

Նմանն և պիտոր պատահի Քրիստոսի երկրորդ գալստեան ժամանակը, անզեղջ մեղաւորաց վերան:

Ինչպէս որ կըսէ Քրիստոս Տէրն մեր. «որպէս աւուրքն Նոյի, այնպէս եղիցի և գալուստն որդւոյ մարդոյ. Մատթէոս գլուխ ԻԴ. 37 համար:

79. Հ. Երուսաղեմ երկիրը աշխարհի ո՞ր կողմն է:

Պ. Երուսաղեմ երկիրը մեծ Ասիաստանի մասն և հինգ աշխարհներուն մէկն է:

Ու այս երկիրը ալնի Յար- մայի որդի քոչ Երամի անունովը Երուսաղեմ ըսուեցաւ:

Ըստ որում Յիսուս այս երկրի մէջ բնակուելուն և զանազան չինութիւններ ընելուն համար, իր անունը մնաց այս երկրին վերայ:

Ու Հայոց Թագաւորութեան Աթոռը այս Երուսաղեմ երկրի մէջ եղած քաղաքներուն մէջ դրուած էր, և կը դըրուէր միշտ:

Ինչպէս յԵրասխ, յԱրտաշատ, և երբեմն ալ Վաղարշապատ, Անի, որ հիմայ ալ աւերակ է:

ոչ ծըլածըլ ոնփա պոյնէ մերէ նա գանձան հիչիէ տընյէ գալըգէ դաղ. հէլէ գոորըգ տընէրա. դը փաթէ թա փոճանըթի պոր. իլ մաթէ աղլը լսաաա» խանի չէչ:

Մէ Թարգ ալդէ պըգասիմի բաշխէ ալնէ. ըս ասր կուռա- գաւան չայէ հաւթընէ Քը- րիստոս:

Զամա քի ալդէ մէ Քրիս- տոս Խուաւի էմա. «զամա ը- րոյէ Նուհէ, մէ Թարգ ալդէ պըդի հաւթընէ գուրրէ մը- րուվ. Մատթէոս. ասրի պխաթ ու չառ. խանի սիհու հաւլթ.

79 Բ. Ուլաթէ Երուսաղեմ գիմա՞ն ալըյէ ալընէ է.

Ձ. Ուլաթէ Երուսաղեմ, ժը- րանդլաա ուլաթէ Երմէնիս- թան նէգլի է:

Քի մէ ուլաթ պը նամէ գուրրէ Յարմա Երամէ խօրթ հաթ կաղի գըրըն Երուսաղեմ:

Զըմքի ըմի ըմէ ուլաթէ սագին պու չինայի գըր լօմա նամէմի մայ ըս սալ ուլաթէ համ:

Քիլըսէ մըլյէ Թախթէ բա- տիշահան Երմէնի ըլքէ ուլա- թէ տանի պուն համի չաղ:

Զամա խուտայէ, պաժա- ռէ Երուսալիմ, Երուաշատ, Վաղարշապատ, Անի, քի Նուհա խաստալըյէ:

Արարատ երկրի կառավարութեան իշխանութիւնը հիմակու հիմայ Ռուսեան թագաւորին է՝ որ Ռուսաց ձեռքն է։

Բոլոր Հայոց քաջ իշխաններն այս երկրին մէջ բնակութեան համար, իրենց քաջ անունովը երկրի, ու լերան անուններն կանչուեցան։

Ինչպէս. Ամասիայ իշխանի անունովը Մասիս լեռը. Արամի անունովը Արարատ. եւ այլն.

80. Հ. Պատմութեանց մէջ ինչու Հայաստանի համար գովութիւններ շատ կը տրուի։

Պ. Արդարեւ գովութեան արժան է, Հայաստան երկիրը. ինչու որ՝ դրախտը. և անոր մէջէն ելած գետերը նոյն երկրի մէջն է.

Նոյեան տապանը Մասիս լերան վերայ և տնկած այգին Արկուռ գեղին մէջ. բոլոր գեղեցկութիւնը յայտնի կը ցուցնէ ինքնիրմէ.

Վասնորոյ գովութեան արժան է, ոչ միայն երկրի այս շնորհքներուն համար, այլ և ան անդը բնակած քաջ Հայկազանց զանազան գործերուն ալ համար. որ ժամանակ ժամանակ գործուած է. որով անուն քաջութեան բռնացած են. տես Հայոց Պատմութեանց մէջ.

Նուհա հըգմէ մէ ըսաթէ ըննավ Նէրեւանէ տըպի, քի ըլըն տաաթէ Ռուսէ։

Համի խօրթ ու մէրանէ Արմէնի ըմէ ըսաթէ տըրագընանտ ըմա մէհա չիեան ու արատան ու կունտան, ըը նամէվան հաթ կաղի գըրըն։

Չամս քի ըը նամէ Ամասիա իշխան, նամէ չկէ կաղի գըրըն Մասիս. ու ըը նամէ Արամ. Արարատ.

Ս. Բ. Լընավ գիթէպէ թավարըղան. չըմա Արմէնիսթան գանձ մաթըհ ըսպի.

Ճ. Պըռաստ գանձ լայըգ է մաթըհ գըլընէ Արմէնըստան. չըմագի. Ճէննէթէ, ու չառ չամէյի մըմէ տարթէ, ու ըմէ տարէ է.

Ու կէմիյէ Նուհըը տար չըյէյի, բուէյէխօ ըը վէտարի. համի գանձ ու տալալիթի ըը վէտարէ խուայէ.

Լօման լայըգ է մաթըհ պունէ. Նագի ըլթանէ վէ չուղուրան. խըսա քի ըմէ տարի սագլըն պուն մէրէ Արմէնիան. քի չող ըը չող գանձիթիէվան ու մէրանիէվան խուայըի պույէ. ըմի համէ նամէվան ըըլըն պույէ.

Այս բարեբեր ձորերը, և շնորհքները անտեսնալով և լսելով. ջանք ըրէք փութացէք Հայաստանը շէնցընելու և առաջին փառքերուն հասցընելու:

Եթէ Հայկայ դիւցազնի անուամբը պատուեալ Հայազգի կըսուիք ու կանուանուիք, պէտք է Հայկի սիրտը ունենաք:

Ինչպէս Հայկ իր հայրենիքը դարձաւ. և Իսրայէլն ալ Եգիպտոսէն իր երկիրը չուեցաւ. նոյնպէս և դուք ալ հայկազնի՛ք պէտք է որ ընէք:

81. Հ. Լերան անունը, ուր որ Նոյի տապանը նստեցաւ. ինչու՞ Մասիս կըսուի:

Պ. Արմայիս որդին Ամասիա, որ այս լերան բոլորտիքը կը բնակէր, իր անուանովը Մասիս ըսուեցաւ:

Ամառ ձմեռ ձիւնը պակաս չէ այս լերանը գագաթէն. և քաջ քալող անձ մի, երեք օր հազիւ թէ կրնայ այս լերան շրջապատը դառնալ:

Տաճիկները այս լերանը աղըր տաղի, կամ Ճուտ տաղի կըսեն, տես Խորենացի գիրքը. Ա. գլուխ 11. և Բ. գլուխ. 45:

82. Հ. Տապանը երբոր նստաւ այս լերան վերայ.

Վէ տոլայ տանկէ գարամանթէ, քի ալաթլընըն ու արպիհնըն. ամէ համէս պըգըն չէն գըրընէ Արմէնըստանէ. ու պըկլինըն ըմի զիննէթէխօ ալուր:

Հարգա ըլ նամէ Հայկէ խօրթ ու մեր, թէ կազի գըրըն, նամէվա, լազըմէ քի հունժի ալըէ Հայկէ ըլ պավա պըլպէ խույայի:

Ձավա քի Հայկ ալաթէ պամէխօ վախարանս չէն գըր. ու գօմմէ Եահուտի ալաթէխօ ինքրա նա՛ գըր. ու հունժի. քի գօմմէ Արմէնինըն, ալըպէգի պըգըն:

ՁԱ Ս. Սոր չըյէ քի կէմիէ Նուհ ըմլէտարէ. չըմա՞ Մասիս կազի տըգըն:

Ճ. Կուրրէ Արմայիս Ամասիայ ըլ վէ տարէ չըյէ տանգին պու չէնայի գըրր. յըմայ պընամէխօ Մասիս թէ կազի գըրըն:

Քըմէ չըյէ պարֆ գա՛ գէմ նապի մըրու վըք բայայէ գանձ պըղօւ գասւի սէ ըրօ տօրէ չըյէ ըլ կարանըպըն ըլղաւրաւի:

Պը ըղմանի թուքքի ալըդէժէն աղըր տաղի. ճուտ տաղի. ըլ նէրհ գիթէյէ Խորէնի. էէգ ալայ. տարի էագտա. տաւ ալայ. տարի չըլուբէնձ:

ՁԲ Ս. Դընիկայ կէմի ըսունըչա լատար վէ չըյէ. Նուհ

Նոյ ի՞նչ գործ ըրաւ ։

Պ. Ջուրը իջնալէն քառասուն օր ետքը, բացաւ Նոյ Աստուծոյ հրամանաւ տապանին պատուհանը ։

Ետ արձակեց զագռաւը, որ երթայ ջուրերը որչափ նըւազեր իմանալով Նոյին պատասխան մի բերէ ։

Բայց ագռաւը գնաց ալ չդառնալու. անոր համար Նոյ աղաւնին արձակեց. ան ալ գնաց շրջեցաւ. դեռ ջուրերը չէր ցամքած. ոտքը դնելու տեղ չգտաւ. իսկոյն դարձաւ տապանը. Նոյի քովը հանգստացաւ ։

83. Հ. Երբոր ջուրը ցամքած չէր, հապա ագռաւը ո՞ւր տեղ կեցաւ ։

Պ. Ագռաւը տապանէն դուրս ելածին պէս. անտառ որ ջուրերին երեսը հողապուր որ մարդոց ու անասնոց մեռած դէշեր ու մարմիններ գտաւ իրեն կերակուր ։

Աստի չափ ուրախութենէ. ալ ոչ Նոյ, ու ոչ տապանը յիշեց. և ոչ ալ իր ընկերները միտքը բերաւ ։

Ընկեց մեռածներու մարմինի միսերէն ու տեղ ու դըգըռալ ։

84. Հ. Այս ագռաւը որու կը նմանի ։

Պ. Ագռաւը կը նմանի ան մարդոցը որ միշտ իրենց բա-

չի՛ գըր ։

Ճ. Էրչըթ խապար պուլնէ ալէ չըլ ըրդ. պր ադրէ խառի Նուհ վադըր բաձայէ կէմի ։

Ու ժըմէ պարտա գըմըրղէ. քի պըջէ նշանէ ղուշի տընէ պինէ Նուհրա ։

Իշխոն գըմըք չու, էպըն նամփակարի. լօմա Նու. Հ. գամըշըք պարտա. ալթի չուկարիեա ։

Հին ալ ղուայ նամ պու, ձի քի նա պու քի ընկէխօ տանիկեայ. լօմայ ղուայ վակարի հաթ ըը պայ Նուհ ըրաճաթ պու ընկէմիյէ ։

ՁԳ Բ. Գընկայ ալ ղուշի նամ պու, ըէ գըմըգ ըը՞ գուտարէ մայ ։

Ճ. Գընկայ գըժըգ տարգաթ ժը կէմիյէ, տի լաշէ մըրուվան ու հայվանան ըըտար ալէ թըժի պույէ. ու խարընէմի կալըդ գանձ ու ղալհ ։

Իծար շալ պու ըը նալ տըըէխօ. ու էպըն իժմիր գըր նուհժի. կէմիժի ու հալաըէխօժի ։

Ժը կօշաէ մըրարան տուխար ու գըռ գըռ տըղըր ։

ՁԴ Բ. Կէ գըժըդ էգէրա՞ մինայէ ։

Ճ. Գըժըգէհա մինայէ. մէ թարդ մըրուվան քի տօնթի-

րեկամութիւնը սուտ է ։

Երբոր նեղը կը մնան, կու-
գան կաղաղակեն. կողբան և
կ'հառաչեն. թէ ես քուկի-
նըդ եմ, յիս նայիր. զիս խա-
լսէ ։

Սուտ արտասուքներ կը
թափեն և կը կորցընեն աչ-
ուըննուն. քու հեռլին ծա-
ռայն եմ ըսելով զքեզ կամ
առացունեն ։

Երբոր իրենց գործը կը
կատարի, նեղութենէ կազա-
տին ալ չեն երևիր աչքեդ.
և բոլոր բարերարութիւնդ
ուրանալէն ետքը, կակօին զա-
նազան միտքներ ալ հասցը-
նել քեզ ։

Բանըստեղծանուանց աւելը,
մինչև անգամ այնքան կը
թշնամանան թէ որ ումերնին
պատերաւ ըլլայ, ալիսի կոր-
ծնցընեն զքեզ ։

Այս տեսակ մարդոցը նա-
յելով անասունը շատ լաւ է
քան զնոսա. ինչու որ անի-
կայ իր փորուն կշտանալու-
ենանէն ըլլալով մինակ մտա-
ցումի բոլու. ուրիշ գէշու-
թեան չհետևեցաւ ։

Ահա այս կերպ սուտ բա-
րեկամները ճանչելու համար.
սրբազան առաքեալն Յով-
հաննէս կըսէ. Ա. Յովհան-
նու գլուխ 1. « մի ամենայն
հոգւոյ հաւատայք, այլ ընտ-
րեցէք զհոգին » ․ ևն ։

Ու ասա եօթը օրէն ետև

յիթլինէփան տարամի է ։

Գինիկոյ ընհավ թանկէ ար-
գամըն, թէն բոլորվոյ տրդըն
ու արդէժըն, ալ էթամէ
պրնէրհ ըսմըն, խայտա պրդէ
ըսմըն ։

Խօսքին տարտամի մը չաղմէ-
փան տարթինին. զու ըսմէ-
թամէ արդէժըն հաթա մը-
փանրա պաշօրի արդի ։

Գինիկոյ քի չու դուլէփան
արգատինի ըփան խալտա ար-
գի. էալըն ըլ պոր չաղմէթա
խուլյայի նա այլն. գանձիթէ-
էթա ինգաա արդըն. ու խա-
ռայ գըրընէրա տաթէփան
տամէժըն ։

Նամէթա խառայ արդըն
ավ գաս արչմըն արպըն մը-
թարա, հարդա տաթէփան
պէ ըռօհէթա արօթինըն ։

Կէ թարդ մըրուփան կայ-
լոր գանձէ գըմըդ. չըմարի
գըմըք մըդոյէ տարաէ զըդէ-
խօ իմպիր դըր Նուհէ ըսքիմ
բոյ խարայի նա չու ։

Ինչպէ վէ թարդ տարավ
հավալան նաս գըրընէ. Յօ-
հաննէս արպէժէ. ըլ գիթէ-
պէխօ ավուլ. տարի շատ խա-
նի եէգ ։

« Համի ըռօհրա պատօր մա-

և ս տղաներն արձակեց. գընաց անտառ երկիրը ցամաք, ջուր չէ մնացեր երկրի երեսը:

Ու ասի ցամաքութեան նշան մը ձիթենւոյ շիւղ մի առաւ բերանը բերաւ Նոյին, և Նոյ զանիկայ առաւ ուրախ եղաւ:

85. Հ. Նոյ երբոր ձիթենոյ շիւղը ցամաքութեան նշան առաւ. ի՞նչ ըրաւ:

Պ. Աստուծոյ հրամանին սկսեց սպասել. մինչև որ տապանէն ելլելու հրաման եղաւ:

Թէ որ Աստուծոյ հրամանին չի սպասէր. ու շուտ մի ցաթկէր ու ելլէր. իրեն լաւ չպիտի ըլլար:

Նախ որ ամուսնութեան Աստուծոյ քակած կապը, արձակուած պիտի մնար:

Երկրորդ անհնազանդութեան նշանը քովը պիտի երևէր. որ կատարելութեան և Աստուծոյ հրամանին դէմ էր:

Ըստ որում Աստուծոյ հրամանաւը մտան տապանի մէջ. պէտք է որ անոր հրամանաւը ելլէն դուրս:

Երրորդ անհամբերութեան նշան ալ պիտի յայտնուէր իր քովը. որ անիկայ ալ իրեն կատարելութեան դէմ էր:

գըն. իլա պըժմէ ըընըրօհէ »:

Ու բայ հալլթ ըրօյ. ախտա գալըյդ պարտայ չու. ահ զուայի պու տընէ, ալ նամ մա պու:

Ժը պօյէ նշանէ զուայի, ըօթանա տամէխօ զըլըգէ տառէ Զէյթունէ փախարի հաթ լը կէմյէ լը պայ Նուհ, ու Նուհ ըօթանա ըլլի շադ պու:

ՁԵ Բ. Նուհ գըհնկայ բի զըլիքէ Զէյթունէ ըօթանա նըշանէ զուայի չի՞ գըր:

Ճ. Կօտարի տըգըր ամրէ Խուտիրա. հաթա քի ամր պու ըւ տապունէ:

Ֆարգայ կօտարի է ամրէ Խուտիրա նա գըրի եա, պըտարգաթա գանձ նա՛ ըլպուժէրա:

Ավուլ քի կըէ տանէ Խուտի ժը պօյէ ժըն ու մէր, պարտան տըմնայ:

Սանիրայ նշանէ նա մըթըհի լը ճամլի խույայի տը պու. քի լը պար Խուտի նագանձ պու:

Ձըմքի պը ամրէ Խուտի գաթ լը կէմյէ. լազըմէ քի ախտա պը ամրէ Խուտի պըտարգավլի:

Սըսէ ու պէտապըւ խույայի տը պու լը պար Խուտի. քի ավժի գամալաթէխօրա նա լայիգ պու:

Սանօրոյ սպասեց Աստուծոյ հրամանին . մինչև որ Աստուած ըսաւ իրեն հրաման տալով . « Ել դու և կին քոյ . որդիք քոյ . և կին որդւոց քոց . Ծննդոց Ը . գլուխ 18 համար :

Որովհետև տապանը մըտած ատենը Նոյ . Աստուած իրեն ըսաւ « մուտ դու և որդիք քոյ . կին քոյ և կին որդւոց քոց :

86 . Հ . Ինչու տապանը մըտած ատեններին անասնութեան գործադրութիւնը կարգիլէ , և ելածնուն ատենը կարձակէ .

Պ . Տապանը կը նշանակէ սուրբ եկեղեցի անդի ապաշխարութեան . որուն մէջ մըտնողը պէտք է ըլլայ սրբեալ . և միշտ հնազանդ :

Տես հնազանդ գտնուելով Աստուծոյ և օրհնեցաւ 'ի նմանէ . և մեծցաւ երկրորդ հայր եղև աշխարհի :

Սաւուղ թագաւոր Սամուէլի խօսքին մտիկ չընելով հնազանդութիւն չըրաւ , զոհերը մատոյց . վերջը զրկուեցաւ իր թագաւորութենէն ու դիւահարեցաւ :

Աւասի՝ ամէն մարդ նախ Աստուծոյ . և ապա իր մեծին որքան հնազանդ ըլլայ , այնքան վաստակ ունի :

Եւ օր քան զօր պատիւն

Լօմա կատարի զըր հաւթաքի Խուտի տխստ ամի զըր ժխրտ ու կօ . « ըռապա թու ու ժընէխօ՛ գուըրէխօ . ու ժընէվան » . սարի հաշթ խանի համատ :

Ձըմբի լը չաղէ գաթընէ մէ լը կէմիյէ . Խուտի կօ . Նուհրա . « պըր գավ թու ու գուըրէխօ . ժընէթա ու ժընէ գուըրէխօ » :

ՁԶ Բ . Ձըմա՞ չաղէ գաթընէ լը կէմիյէ ժըն ու մէր ժը հաւլուտու ըրդաթինէ խուտի . ու չաղէ սարդաթընէ տխստ կըրնէ աղաէ :

Ճ . Կէմի թարդէ բադըշակրէ է . քի ձիյէ թօվպէ գըրընէ կունոգաուան է . լըմէ սարէ գաթօղ լագըմ է քի բադըշ ու թըմ՝ մըթըհ պըպի :

Պըներհ մըթըհ պու Խուտիրա . ժըմէ լհթիշամ պուտըյա ըսթանա . մազըն պու . պա մէ սանի տընէ պու :

Սաւուղ բատիշահ կատարի նա զըր չիրաթէ Սամուէլէ . գուրպանէխօ չարմէգըր , բաշէ մահրում պու ժըհամի սալթանաթէխօ ու չըլուշաթ պու :

Լօմայ մըրուվը ք չըգուքի Խուտիրա , ու մազընէխօրա մըթըհ պըպի . ավգաս մազըն տըպի . ու գաւէխօ հայա .

Ս՝ըրօ պը ըրօյ բայատար

ալ ըլլալ ունենայ . ըստ ո-րում Սամուէլ ինքը ըսաւ « լաւ է հնազանդութիւն քան զզոհ ընտիր » :

Դաւիթ ալ կըսէ . « Հնազանդ լեր Տեառն, և ծառայեա նմա, և մի՛ նախանձիր ընդ չարս » :

87 . Հ . Նոյ որքա՞ն ատեն մնաց տապանին մէջը :

Պ . Մէկ տարի մի տևեց . ինչու որ հարիւր յիսուն օ-րէն ետքը ջուրը սկսեց իջ-նալ . քառասուն օրն ալ ջրի իջնալէն ետև ագռաւը ար-ձակեց :

Անկէց ետև եօթը օր ալ անցաւ , աղաւնին արձակեց որ չիւղը բերաւ . և եօթը օր ալ անցաւ աղաւնին գնաց ալ չը դարձաւ :

Ու ապա Աստուծոյ հրա-մանի սպասեց . որ հրաման եղաւ , ու անկէց ետև տա-պանէն ելաւ :

88 . Հ . Ինչո՞ւ Նոյ այսքան մնաց տապանի մէջը . և ջու-րը շուտ չիջաւ :

Պ . Թէոր ջուրը շուտ մը իջնալու ըլլար մեռած մար-դոց ու անասնոց մարմիննե-րը պիտոր երկրի երեսը ա-պականէր :

Ու ողջ մարմիններուն , Նո-յի թոռներուն բոլոր սերըն-դոց կեցութեանը վնաս պի-տի ըլլար :

Բայց Աստուած մարդկային

օլըալը . յանիյ Սամուէլ պըխո-կօ . գանձէ եէգիրա մըթըհ-պուն մուղընէխօրա ժը համի գուրպանէմլի քի աըղէ :

Դաւիթ ժի տըպէժէ . « [illegible] » :

ΛΥ Բ . Նուհ չը գա՞մ գա-ման մայ լը կէմիյէ :

Ճ . Թամամ սալըգ մայ . չը-մայ քի , սատ ու բէնձի ռօժ ավ զուայի օլպու . բըշթ չըլ ռօժ խուհար պունէ ավէ . գըրըդ պարան :

Ու բաշէ հավթ ռօժ պը-հօրթ գավըդ պարան . չու-ղըրդէ Օէյթունէ Նուհ . հավթ ռօժի պու հօրդ գա-վըդ չու էավըն նա՛ հաթ .

Ու բաշէ պը ամրէ Խուտէ սաբա դըր ու ամր պու , հէ-նա տարգաթ ժը կէմիյէ :

ΛΛ Բ . Չըմա՞ ավ զուտա զուվայի նապու , քի Նուհ մաթ լը կէմիյէ :

Ճ . Հարդա ավ զու խու-հար պու եա . լաշէ մըրըվան ու հայվանան ըուատը պու լը բույէ արտէ համի ինսանրա խարապ դը գըմմիեա :

Ու հարչի քի սաղ մա պուն թէյր ու հայվան ու ինսան , ժը վանրա խարապ դը պու :

Լաքին Խուտէ ավգաա

ապդը խնայելու համար․ այն քան ուշացուց մեռած մարմինները, ամանք ձկերը կուլ տուին․ և ամանք ալ ջրի տագին անդին զարնուելովը ոչնչացան․

Իսկ ամանք ալ․ ծովերու խարունկները մղելով թաղուեցան․ և այս փտանգաւոր պատահելիք մի չմնալէն ետեւ, հրաման տուաւ Նոյին ելել տապանէն․

89․ Հ․ Նոյ քանի՞ տարեկան էր մտաւ տապանը․

Պ․ Վեց հարիւր տարեկան էր․ տապանը մտաւ․ տապանէն ելլելէն ետքն ալ երեք հարիւր յիսուն տարի ես ապրեցաւ․ որ կ'լլնի ինը հարիւր յիսուն տարի․ Նոյ ապրեցաւ․ ինչպէս որ կըսէ «Եւ եղեն ամենայն աւուրք Նոյի․ ամք ինը հարիւր յիսուն․ և մեռաւ․ Ծննդոց Թ․ գլուխ․ 29 համար ։

90․ Հ․ Աստուած առհման (ափնօս) դրեց մարդու կենաց համար․ հարիւր քսան տարի․ ինչպէս որ գրուած է ։

«Եղիցին ամք կենաց մարդկան հարիւր և քսանից․ ինչու Սեմ հինգ հարիւր Արփաքսաթ երեք հարիւր յիսուն տարի ջրհեղեղէն ետքը ապրեցան ։

Պ․ Երբոր Աստուած բաւեղիցին աւուրք․ դեռ ամս հարիւր և քսան․ Նոյ նահապետ

հէչլթ հալթա համի լէշան ունոսյ պուն. հէնըգ մասխեան ուխարն․ հէնըգ լքաանէ ալէ գուլթ պուն ։

Ու հէնըքմի ձիյէ գուրպըն պահրէ գալթ ու մայ․ էօրն զարարըբ ու գիեանըք նա մայ կըհրըշօրնէ մըրուվան իծաւ ամի գըր խուտի տարգաթընէ մը կէմիէ․

ԽԹ Բ․ Նուհ քա՞նտ սալի պու գընկայ քի գալթ ըը կէմիյէ․

Ճ․ Ալէշ սատ սալի պունահ գալթ ըը կէմիէ, բըշլթ տարգաթընէվի մի սէ սատ բէնծի սալ ըմըը գըր․ համի սալէ ըմրէխօ պու նահ սատ բէնծի սալ չալա քի ըըպէժէ «ըմրէ Նուհ պու նահ սատ բէնծի սալ ու մըր»․ զային նահ սալի․ պխլթ ու նահ խանի ։

Ղ․ Բ․ Խուտի սինօր տանի ըմրէ մըրուվան սատ ու պխլթ սալ պըպի․ չալա քի ըըպէժէ ։

«Տըղէ ղըղէ սալէ ըմրէ մըրավան սալ ու պէօլ․ ըըմա սէմ բէնծ սալ»․ Արբաքսաթ սէ սատ բէնծի սալ բըշլթ ըմըշտէ ալէ ըմըր գըրըն․

Ճ․ Գընկայ խուտի կօ․ տըղէ ղըղէ համի ըըզէվան սալ սալ ու պխլթ․ Նուհ նահապետ

տակաւին չորս հարիւր ութ-
սուն տարեկան էր. դեռ
Սէմ ծնած չէր. քսան տարի
ետև ծնաւ Սէթը։

Նոիկայ մարդոյ կենաց չափ
և սահման չէր. միմիայն ա-
պաշխարութեան ժամանակի
չափ մի ցոյց տուաւ մարդ-
կանց։

Իսկ թէ քանի որ ջրհեղեղ
չեմ բերած ձեր վերայ. թէ
որ զղջաք ու ապաշխարու-
թեան դիմելու ըլլաք. ահա
ձեզի ժամանակ հարիւր քը-
սան տարի ալ որ ապաշխա-
րէք։

Ինչպէս որ Եսայիս կըսէ.
«Դարձարուք առ իս. և ես դառ-
նամ առ ձեզ»։

Եթէ ոչ դառնայք առ
նա. ահաւասիկ սուր իւր
սրեալ է. և աղեղն իւր լար-
եալ է. և ՚ի նմա պատրաս-
տեալ է. Դաւիթ կըսէ։

91. Հ. Նոյ տապանէն ել-
լելէն ետև ի՞նչ ըրաւ։

Պ. Աստուծոյ սեղան շի-
նեց. սուրբ կենդանիներէն
ողջակէզ հանեց սեղանի վե-
րան։

Աստուծոյ վայելած և ու-
նեցած պարտքը վճարեց. ա-
ղօթք ըրաւ պատարագ մա-
տոյց. և գոհացաւ։

Ահա տես և սորվէ. երբ
յաջողութեան մէջ կըլլիս.
ջանք ըրէ որ Աստուծոյ առ-

հին չառ սուտ ու հաշթէ սա-
լի պու. հին գուրրէ խօ սէմ
նա պայի պու. ըրշթ պխթ
սալէ բաշէ պայ սէմէ։

Եփիայ չափ է ըմրէ մըրը-
վան նընէ. իլայ վաատագի
մը պօյէ թօվպէ գըրինէ պու-
կունագաանրա։

Եմանթ օրդըր, չըգտա քի
ըմըշտէ ալէ մին նա գըրիէ,
հարքա թօվպէ պըրգըն. իշտէ
մը վօրա սատ ու պխթ սալ
վաատէ. քի թէտա թօվպէ
պըրգըն։

Զավա քի Եսայի բէյդամ-
պէր մը ալըէ Խուտի օրպէ-
մէ. «Վայրենին և դարմին, ա-
ռանց վարելոյ և դարելոյ»։

Ձարգա նա վակարինըն,
իշտէ չուր թուժ պույէ, ու-
եայէխօ ըկշանակէ հադը պու-
է. Դաւիթ օը պէժէ։

91 Բ. Նուհ քի տարգաթ
մը կէմյէ չի գըր.

Ճ. Խուտիրա սուֆրա չէ
գըր, համի բագըշ հայվանան
գուրպան տարանի լը սար
սուֆրէտա։

Տէյնէխօ Խուտիրա գա-
տանտ, նըմէժ գըր բէշքէշ
տայ համո ու սէմա գըր։

Իշտէ պընէրհ ու հին պը-
պէ. գընկայ շուղուլէխօ ը-
ռաաթ օրշէ, ճահթ պըգէ։

ջնէն աղօթքդ և օրհնութիւնդ · պատարագըդ և գոհութիւնդ պակաս չըլլես · ինչպես որ Նոյ նահապետ ըրաւ ։

92 · Հ · Նոյ նահապետ ո՞ւր տեղ շինեց սեղանը ·

Պ · Սեղան շինելը սուրբ գիրքը կը վկայէ · բայց ուր տեղ ըլլալը յայտնի չէ · միայն թէ Մասիս լերան ստորոտը պիտի ըլլայ ։

Որովհետև Նոյ տապանէն ելաւ նախ այն տեղը իջաւ, առաջին օթևանը այն տեղը ըրաւ · հարկաւ սեղան ալ այն տեղուանքը շինեց ։

Աբէլ թէպէտ պատարագ մատոյց, բայց սեղան շինեց չասեր սուրբ գիրքը ·

Բայց Նոյին համար սեղան շինեաց կըսէ · և հոտոտեցաւ ՚ի հոտ անուշից Աստուած ՚ի պատարագս Նոյի · Ծննդոց Ը · գլուխ 21 · համար ։

93 · Հ · Նոյ Աստուծոյ այս պաշտօնը կատարելէն ետև ի՞նչ ըրաւ ·

Պ · Այգի անկեց · որ այն տընկած այգիին տեղին անունը մինչև ցայսօր Արկուռ կըսուի ·

Բառ հայոց լեզուի նշանակութեամբ արկ—ուռ · այգի գրեց կիմացուի ·

Խուտիրա նըմէժ պըդի տըյայ պըդի · բէշգէշ պըափ · համտ ու շուգըր պըդի · չալա քի Նուհ նահապետ դըր ։

٩٢ Ս · Նուհ ո՞ւդէ տարէ սուֆրէ խուտիրա չէ դըր ։

Ճ · Սուֆրէ չէ դըրընէ Նուհէ բադըրշ գիթէպ տըպէժէ · լաքըմ ըդու տարի չէ պուշէմի խուդայի նընէ · լաքին ը տարէ չիյէ Մասիսէ տըպէ պըպի ·

Չուժքի Նուհ քի տարգաթ ժը կէմիէ ամուլ ըմէ տարէ բայա պու · Պօնաղէ ամուլ ըմէ տարէ դըր · հոլպաթա սուֆրաէ խուտիժի ըմէ տարէ չէ դըր ։

Աբէլըրա տըպէ բադըրշ գիթէպ · բէշգէշ տա խուտիրա · լաքին սուֆրա չէ դըր նապէժի ·

Լաքին Նուհրա տըպէժէ քի սուֆրա չէ դըր Նուհ · ու խուտափ ղապուլ դըր բէշգէշէմի · ղային տարի հաշըթ · խանի պխըթ ու եէք ·

٩٣ Ս · Նուհ մէ բէշգէշէ քի տայ խուտիրա · ու խըդմաթէմի գատան · բաշէ չի դըր ։

Ճ · Բոէղ տանի · քի ճխէ մէ ըրէղ համթա խըօ պը ըդմանէ Արմէնի արկ ու տըպէժըն ։

Բի մաչնայէմի ըրէղ տանի թէ ղանի · արկ ուռ ·

94. Հ. Յառաջ այգի չի-
գար, որ նոր այգի անկէց.

Պ. Որթը կար՝ բայց վայրե-
նի էր. Նոյ անոր պտուղին
նայելով, բերաւ անոր որ-
թերը կարգաւ գնել տուաւ
մշակութեամբ.

Երբ որ պտուղը հասու-
նցաւ խաղող, առաւ անկէց
կերաւ, տեսաւ որ շատ գե-
ղեցիկ պատուական անուշ
պտուղ մըն է.

Ուզեց որ անոր ջուրը քա-
մէ ձմեռուայ համար ուտե-
լու կերակուր մը շինուի ա-
նով.

Վաղօրդ քամեց լցեց տիկ
մը, և ժամանակէ մի ետքը.
գնաց չափ մը լեցուց, որով
որչափ և կրցաւ խմեց.

Ուստի քիչ մի ժամանակի
մէջ Թմրեցաւ անոր տաքու-
թենէն, հանդերձները վրա-
յէն հանեց մերկ ի մօրէ ե-
ղաւ փռուեցաւ ու պառ-
կեցաւ գետնի երեսը յուշա-
թափ.

Յայս Թմրութեան ու մեր-
կութեան մէջ տակաւին կե-
ցած էր. Քամ որդին եկաւ
տեսաւ հօրը մերկութիւնը,
և ծաղրեց զանիկայ.

95. Հ. Քամ՝ երբոր իր
հօրը՝ Նոյի մերկութիւնը ծաղ-
րեց ի՞նչ եղաւ.

Պ. Հօրը մերկութիւնը
ծաղրելով եկաւ Սէմ և Յա-

ՂԴ Բ. Ըվվէլ բրէգ Թանում
պուքի նու բրէգ ատթինէ.

Ըմմայէմի ավալ հալա,
բաքիմ եապանի պու. Նուհ
նէհէրիթ պառէմի գանձ. ա-
մայէմի անի պը բրէգ անանի.

Պընկայ պառէմի կիհիշթ
պու Թիրի. բոթանու ուխար.
ախթ Թըշթըբ գանձ է. մը-
պըյէ ուխարընէ.

Տուդեր ալէմի պըռթինէ
ժըպըյէ ղըվըռթանէ ու խա-
րընէխօ.

Լօմա աարանի ալէմի Թր-
մի գըր գուրըք մայ. բըշթ
ղամանըք քի պը հօրթ, աա-
րանի մըմէ շըգաա քի արգա-
րի պու ուխար.

Ճինակի նա մայ. հէշէմի
շու մը սարիէխօ, աարանի
րաշէխօ մը կարմիթի է. Թա-
գի պու բուաչայ, ը սար ար-
աէ.

Ճինմէ Թարգ բուաչայ պու-
քամգուրրէխօ հաթ աի Թա-
գի պունէ պամէ խօ. Թընագ
գըր ըմի.

ՂԵ Բ. Պընկայ Քամ Թա-
գիթիէ Նուհ պամէխօ Թը-
նաղ գըր. չի պու.

Ճ. Մը Թագիթիէ պամէխօ
հաթ Սէմ ու Յաբէթ ար-

րէթ եղբարց պատմեց և ի-մացուց ։

Սէմ և Յաբէթ լսելով ի-րենց հօր մերկութիւնը , շուտ մը իրենց հետ լաթ առնե-լով ետևէ ետև թիկանց կող-մանէ երթալով հօրերնուն մերկութիւնը ծածկեցին ։

Ոչ իրենք տեսին . և ոչ ալ թող տուին որ միւսանգամ Քամ տեսնէ ։

Երբոր արթնցաւ Նոյ . ի-մացաւ ինչ բրածը . իսկոյն ա-նիծեց Քամը ըսելով . Անիծ-եալ Քանան ծառայ Ծննդոց . Թ . գլուխ 25 համար ։

Ու միւս երկու որդիքը օրհնեց ըսելով . Ընդարձակեսցէ Աստուած Յաբեթի , և բնակես-ցէ ի տան Սեմայ ։

96 . Հ . Ի՞նչ ըսել կուզէ Նոյ . ընդարձակեսցէ Աստու-ած Յաբէթի և բնակեսցի ի տան Սեմայ . ըսելով ։

Պ . Քրիստոս տէրն մեր . Սեմայ ցեղէն գալուն համար . Յաբէթ որդին անոր կը յանձնէ ։

Այսինքն Յաբէթի ցեղէն յառաջ գալող ազգերը . Քը-րիստոսի Աստուծոյ մերոյ շը-նորհացը կը յանձնէ ։

Ինչպէս որ ամէնէն յառաջ Յաբեթի ցեղէն Աբգար հա-յոց թագաւորը հաւատաց

րէխօրա նազըլ դըր որ թը-նազիթի ։

Սէմ ու Յաբէթ գընկայ ըրհիթըն թալի պուռնէ պա-վէխօ . համա ըսթանայըն բա-շըբ . որ չուռնա որ չուռնա չուռն ակէթըն ը աար պակէ-խօ ։

Նօ բըլան աքիթըն , ու նօ հէշթըն քի եէգ էարընմի ապըդհինէ ճառըքըմի ։

Դըրնկայ բըռապու Նուհ , արմաթ պու ժէրաքի չի պու-յէ . համա Նըֆրըն գըր գամէ ու կօ . Քանան նալէթ դը ըլօ . սարի . նաՀ . խանի պխօթ ու-բէնճ . դային ։

Ու հարատ դուբըրէխօրա արըա արըդէ , ու այ պէժէ . Խուտայէ փըրըրա տըղէ դըգէ Յա-բէթըրա , ու ատգին դըղի ըլխանէ -նէ ։

ՂԶ Բ . Չի՞ ատխազի հին պըդէ Նուհ դուբըրէխօրա . պըվէ գըսատէխօ , քի Խուտի Փըրրա պըդէ Յաբէթըրա պըրադինի ըը խանիէ սէմէ ։

Ճ . Չըմքի Խայ էլմէսիհ ժը գոմէ սէմէ արհաթ . Յա-բէթ գուբըրէխօ ժըվիրա թատ-ըմ արդէ ։

Հարչի ժը գոմէ Յաբէթ քի պէ գոմնան . Թագիմէ քարատնաթէ Խայ էլ Մէսիհ արդէ ։

Չավա քի ժը համու ափա-գոմէ Յաբէթ Թագիմ պու-ը պայ Քրիստոս . Աբգար քա-

Քրիստոսին · և ինքզինքը յանձնեց անոր շնորհացը ։

Ասոր բժշկուելուն՝ անտանելի բարութեան աղուէն մկրտութեամբ ՚ի սուրբ յաւազանին ։

Եւ ազատեցաւ կրկին ցաւերէն · այսինքն բուն հոգևորին, և բուն մարմնաւորին · ՚ի բորոտութենէ · և ՚ի կռապաշտութենէ ։

97 · Հ · Քամի անիծուելէն ու Յաբէթի օրհնուելէն մեզի ի՞նչ խրատ և օգուտ կրնայ ըլլալ ։

Գ · Մեզի խրատ և օգուտ այս կրնայ ըլլալ · որ կը սորվինք անկէց · թէ բարի զաւակները միշտ օրհնութեան և գովութեան արժանի կըլլնին, չար զաւակները կը անիծուին, և կը պատժուին ։

Մենք ալ երբոր Սեմայ ու Յաբէթին պէս բարի ճանապարհ բռնեմք, ու մեր մեծերուն հնազանդ ըլլամք, և թէ պատահինէ անոնց պակասութիւնները ծածկեմք ։

Եւ խրատս օգնելով զիրար սիրեմք ու պատիւ ընեմք, ան ատեն անշուշտ պիտի Աստուծոյ օրհնուիմք · ու մեծ փառքերու և պատիւներու տէր պիտի ըլլամք ։

98 · Հ · Ծիածանը յառաջ չի՞ գար · որ Աստուած զանիկայ նշան հաշտութեան ցոյց

տիշահէ Արմէնի · ամուլ ամ խման ու պակօր գըր Քրիստոս ըրա ։

Քի սող պու մը կուրրիթիւէխս, գընկայ քի ըլնամէ Յիսուս Քրիստոս հալալ պուլը ավազանէ ։

Ու խալասա պու իլէթ ու մարազէ մը ըռուհէխս ու մը ճասաթէխս · մը կուրրիթիէ · ու մը սանամ հապանըընէ ։

ՂԷ Բ · Ղընըֆըր պունէ գամէ, ու մը տըյա պունէ Յաբէթ, մըմարս չի՛ ֆայտէ հանէ ։

Ծ · Ֆայտէ աֆ տըպի մըմարս, ու հին տըպիմք · քի, գուբբէ գանձ մաթըհ տըպի գուբբէ խաստալ նըֆըր տըսթինէ, ու ղալայ տըպի ։

Ամ մի հարքա մինայէ սէմէ ու Յաբէթէ, ըրէյէ գանձ պըկըրինըմք · ու մազընէ մարա մըթըհ պըպըմք · հարգապը գոլմի գեմանիէլինմը վաշխրինըմք ։

Ու համու տուրա խմասա պըգըմք, ու պը հապինըմք, իզզէթ պըգըմք · մէ չող մը խուտէ տըպէ պըթինըմք գարամաթ ու գանձի ։

ՂԸ Բ · Հէչինօք սօւ ամուլ թունինապ · քի խուտի աֆ նըշան տաթինէ ըը պուլուտէ

տուտ մարդկանց ։

Պ. Յառաջուց կար ծիածանը. բայց Աստուած զանիկայ կամեցաւ նշան հաշտութեան յայտնելու. ու ըսաւ ։

Որչափ որ այս աղեղը յամպին մէջ տեսնայք. գիտցէք որ ես ձեր հետը հաշտ եմ. ու ջրով ձեզի պիտի չը պատժեմ ։

Թէպէտ որչափ որ Աստուած տանկ ըսաւ. ինկ Դաւիթ մարգարէն ալ մեզ իմաց կուտայ, և կը զգուշացընէ ։

Ըհա աղեղը երկու ծայրը ծռած, ու լարուած պատրաստ կը կենայ, երբ մեղաց մէջ քալելու ըլլաք նետը յաղեղէն պիտի արձակի ձեր վերայ. և պիտի պատժուիք ։

Ինչպէս որ կըսէ. «Ապա թէ ոչ դառնայք առ նա, ահաւասիկ զսուր իւր սրեալ է, և զաղեղն իւր լարեալ և 'ի նմա պատրաստեալ են. Սաղմոս Է. գլուխ. 18 համար ։

99. Հ. Անանկ է նէ՝ Աստուած մեր հետը հաշտ է ըսելով պէտք չէ՝ որ անհոգ կենամք ու քնանամք ։

Պ. Ինու երբէք մէկ բօպէ մի անգամ պէտք չէ որ անհոգ մնալ. և զբաղիլ աշխարհի զանազան մեղքերովը ։

պառիշիլթէ ։

Ճ. Գըրավըլ հաւաու հէչինօք սօռ. լաքին Խուտաի աֆ համն գըլը ու տանի նշանէ պառիշիլթի. ու կօ ։

Զըգտա վէ հէչինօք սօռ հուն պըրդհինըն լը պուլուտէ. պըրդանըն քի աղ պըկօրա պառըշըմ. էտըն պը ավ գազապ նա գըմ ։

Լաքըմ չըգտա քի Խուտաի աֆ կօ. ամմա Դաւիթ տըպէժէ, ալմաթ տըգէ ժը մարա ։

Իշտէ հարտու սարէ եայէ կեռ ու խուհար է. ու ըկշանդ հազըր տըրազֆինի. գըրնիկա լը նավ կունէ պըշի ու պըրազֆինի, վէ չօղ օխտարթէ ժը եայէ լը սարթա, ու զաղապ տըպի ժըլթարա ։

Զավաքի տըպէ ժէ. «Հարգա նա՞ վախարըն լը պավլի. իշթէ չուր էվլի տուժ պուէ. ու եայ ըգշանդ հազըրէ. սարի հավլթ. խանի ԺԸ համտայ ։

99 Բ. Լը վէ կորէ քիխուտի պըմարա պառըշէ. ժըմարա նա լադըմէ լընավ խավէ պը գավըմք ։

Ճ. Համի չաղ լադըմէ ժամարա հէշ պըպըն. ու պըկունէ է տընէ նադամըք համի վախթ ։

Քանի որ կը տեսնաս գործըդ կը յաջողուի, որքան մեղաց մէջ կը քալես, քեզի ձախորդութիւն մը չի հանդիպիր նէ, դուն մի ուրախանար, և անհոգ մի կենար։

Աստուած քեզի պատիժ չըտալով ամէն գործդ կը յաջողէ. որ դուն անոր քեզ ըրած բարիքներուն զգաստանաս, ու արթըննաս մեղացդ միջէն։

Եւ դառնաս կատարեալ Աստուածպաշտութիւն ընես ընական պարտքդ վճարես իրեն. և բարի գործքերու հետևիս։

Աստուած այնքան կը համբերէ քեզի որ դուն մեղքերէդ դառնաս, ու ապաշխարես, ինչպէս որ սրբազան Պօղոս առաքեալ կըսէ։

Երբոր մարդ չընես, յաջողութեանդ մէջ օր քան զօր մեղքերդ աւելցընելու ըլլաս նէ, լաւ գիտցած ըլլաս որ Աստուած քեզի յանկարծ պիտի պատժէ։

Անանկ պիտի պատժէ որ մինչև անգամ արևու լոյսը տեսնալու պիտի ցանկաս. ու չը պիտի տեսնաս։

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէն կըսէ. Ծ.Գ. 24. Սաղմոս. Դու Աստուած իջուցես զնոսա ՚ի գուբ ապականութեան, արեանց արք արիւնահեղք և նենգաւորք մի հասարակեսցեն զաւուրս

Ձը գտաքի ա՛ընէրհի շուղուլէթա գանձ ալչի. ու թու ընդամ կունէ ալտադինի. ըմթարա խառապ նա գովմի. թու շաղ մարա։

Խուտաի ժըլթարա զալէպ նա տէ, ու շուղուլէթա համ թինէ, քի թու ժէրա ալնէրհի, ալը գանձիէմլէքի ըմթարա ալըդէ, թու ալդանի տուր ալմինի ժը կունէ է։

Ու վախարինի թարմիլ Խուտաի ալը հալինի. ահյնէխօ ալտափ ժէրա, ու ամալէ գանձ ալդի։

Խուտաի աֆ գաս սապրա ալդէ ժըլթարա քի թու ժըկունէէխօ վախարինի, ու թօվպէ ալդի. չալա քի ալպէժէ Պօղոս Առաքեալ։

Դընեկայ կօապրի նա՞ գի, ու ըմօ ալը ըմօ, կունէթագէտա ալդի. գանձ ալղան. քի Խուտաի գաֆլան զաղապը թինէ լը սարթա։

Սէ թարդ ալպէ զաղապ ալդէ լը սարթա. ըռօնիէ ըրօժ ալպէ նապինի։

Ձալա քի Դաւիթ ալպէժէ, սարի բէնձի շառ. խանի պիսթ ու շառ լը զապուռէ. «Թու Խուտայ, խունհար դըքքի ըզլան, ալէրէ նա գանձիրիէզլան. ձարըզլան խալն ըրէժ. ո-

իւրեանց. այլեւ ի մեզ տէր յա-
ւացայ.

Բայց աղեղը յամպին մէջ ցոյց տալը. ինչպէս որ մէկը մէկու մի բան. տես քանի որ այս իմ մատիս մատանին իմ ցուցակ մատս դրած տեսնես եւ քու հետդ հաշտ եմ։

Ու կամ. այս թաշկինակս քանի որ իմ ծոցս դրած տեսնես, եւ քու հետդ սիրով եմ. քեզի վնաս մի կամ տուգանք մի չի պիտի հասցունեմ։

Ասանկ ալ աղեղը Աստուած հաշտութեան նշան մը ցոյց տալու համար յամպին մէջ նշանակեց. որ յառաջմանէ կար.

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէն կըսէ. Ետուր երկիւղածաց քոց նշան, զի փախիցեն յերեսաց աղեղան. Սաղմոս ԾԹ. գըլուխ. 4 համար։

100. Հ. Ինչու Աստուած բոլոր այս աշխարհը վեց աւուր մէջ կստեղծէ. կործանումը քառասուն օր կու շացընէ.

Պ. Շինութիւնը ողորմութեան և գթութեան գործ է. Աստուծոյ բնութեան մէջ. ողորմութիւնը հաստատ ըլլալուն համար, ողորմութեամբ շուտ կը կատարէ ամէն շինութիւնները։

հիլէղողու. ըօժէ ըմլէվանէիղնաղէ. ըստիմ ուլ ծըլըդըր տամաքձըգըմ»։

Լաքին եայէ հէչին սու քի ըննալ պաւանէ տանի, վէթարզ է. քի եէքի ժը տօսթէխօրա, պը պէժէ, ըմըն պընէրհ. չը գաս վէ հընկըդթըր բէչէմին պընէրհինի աղ պըթարա պաւըշըմ։

Ախօտ վէ տասթման չըգաս պաշխէմին պըրպհինի աղ պըթարա պաւըշ ու հօշնուտըմ. զարարէմին ժը թարտ թուանունէ։

Վէ թարզ ժի Խուտայի եայէ պաւխչիլթի նըշանըք ժը պօյէտանէ ժը մըլըուվան ըը պալըւթէ հէչի սու տանի։

Ձավա քի Դաւիթ աըպէժէ. տոյ նշան նազըրտէրխօրա, ձի պըրագըլըն ծըըըոյէ եայէ. սարի բէնձի նաւ խանի չաւ. Սաղմոս։

100 Ս. Չընմա Խուտայի վէտընէմա համի ըննալ շաշ ըլլօ խալըգանտա ու խատապ գըրըընէ չըլըրըց ալըդէ։

Ճ. Չէ գըրըն շուղուլէ ըրահմէ է, ըը թամի Խուտէթըմ ըրահմգալի լօմայ շուղուլէ ըրահմի ղու տըգէ. ու տըգտաղըճէ։

Ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէն կըսէ · տանդ ողորմութեանը շինեցի զաշխարհըս ·

Բայց կործանումը , վեհմ խնդրութեան գործ է · ու ոտի Աստուած վեհ մխիթարիր ըսկսելու շատ ծանր կը շարժի ·

Ինչու որ մեղաւորի դառնալը , ու զղջալը և ապաշխարութեան մեղքերէն կը կամենայ · որ մարդս մեռնի ու չը կործանի ·

Ինչպէս որ կըսէ · « ոչ կամիմ զմահ մեղաւորի , այլ ըդդառնալ նորա ՚ի չար ճանապարհէ և զկեալն ·

Նոր հաւատ միշտ պատի մը տարի ձեռօք կու տայ մեղաւորաց · որով և կը պատմէ զիրենք ·

Ինչպէս որ Եսայիա մարգարէն կը վկայէ · [illegible]

Ինչպէս որ կերթի և կը տեսնուի · Նոյի ժամանակը · ջրով · Սոդոմայ ժամանակին հրով · Յովնան մարգարէին , հազրով ծովը խառնեց զինքը ծովը նետելով · Նմանէս մարգարէին առնելը հազրով այս բերանը կուլ տալ Դաւանը ու Սոդոմը ·

Զարմանք թէ Դաւիթ տըգէտ մը « Թէ կը այլ բոլոր չէ ապրի պըտի » ·

Աստիճան խոստով դըրկէն · շատ զարդէ պատրաստի է · ըստ Խորտի մըշտկէ աստին դըրկէն կոչքեր կրտսն տըղայութի ·

Եր այսէ փախուստներ կանդըրս · ու թողէ դըրկէն · թէ խոստովանես մարդ · ու ապրին ·

Զարմանք թէ տըղէմէ · Նոա ու խոտին մըրկէն կանդրէ դան նէ փախիլին մէ մը բռնէ խոստովանի · ու բարեխօսի նէմի ·

Լիսս Թըմ այը տասնթէ զաւրակն տըրան շարժը վերմին հանդրստանէ · ու ապրի դարպ տըղէ բերան ·

Զարմանք Եսայիա բերան պար տըղէմէ · ապրիմ ու հաչէմ տարի · [illegible]

Զարմա թէ խօսքէ · վերջ թէ Նոյէ այլ այլ լեռէջ դըրս , շատ Սոդոմայ այը ու կրա չարութեան · զաւրէ Յովնան այը այն փըրթութեան դըր մը պահէ · բայց Աստաւ , խօսի տասնէ մէ փայլը կուլ տըր Դաթան ու Աբիրոնէ ·

Այս հրաշքները տեսնե-
լով Դաւիթ մարգարէին ու-
րախ . « Հուր և կարկուտ , ձիւն
և սառն . հողմ և մրրիկ որ առնեն
զբան նորա » .

Ահա ասոնք և ասոնց նը-
մաններուն բոլորն ալ Աստու-
ծոյ ազատաւորն են . մեղա-
ւորները պատժելու , արդա-
րներուն անձնոյն հնազանդու-
թեանը ծառայելու .

101 . Հ . Նոյի տղոց անու-
նը ի՞նչ էր . և քանի տղայ
ունէր .

Պ . Երեք մանչ զաւակ ու-
նէր . Նոյ նահապետը . որոց
անուններն էր Սեմ . Քամ .
Յաբեթ .

Այս երեք որդոցմէ առնե-
լով լցու աշխարհը շատ մար-
դով . մինչև որ ակամայ հնա-
ռեցուցին երկրով բնակու-
թիւններ չինել և հիմնել .

Սեմ որդոցմէն եկաւ Աբ-
րահամ որն որ Սեմէն մին-
չև Աբրահամ տասը ծնունդ
կ'ընէ .

Սեմ հարիւր տարեկան էր ծը-
նաւ Արփաքսադը . Արփաքսա-
դը 130 տարեկան էր ծնաւ
Կայնանը . Կայնան 128 տարեկան
էր ծնաւ Սաղայն . Սաղայն
130 տարեկան էր ծնաւ Եբերը .
Եբեր 134 տարեկան էր ծնաւ
Փաղեկը . Փաղեկ 130 տարեկան
էր ծնաւ Սերուգը . Սերուգ
130 տարեկան էր ծնաւ Նաքով

Վէ մուճիզաթէ գօրիւնճէ
տախի Դաւիթ բէյղամպէր ու-
լօ . « Ադէշ ու ձօլու գար ու-
պուզ . պօյ ու պօրա քի հագգըն էմրէ
խաւալի ...» .

Իշտէ պուն ու պունայէ պուն
Հաճի Զիւլամլէ Խուտանըն . մը
տըլէ գիւնահ գըլըճը կիւնէ-
հքեարը , ու գուլլուգըլը
գուլլուգ արտընտա .

١٠١ Ս . Նուհ գուլլուգ
Նուհ չօճուգ . ու չօճու
գուլլուգ աւուն Նուհ .

Ճ . Սէ գուլլուգ հաթա-
Նուհ բէյղամպէրին , նամլէ-
րին աւու Սէմ , Քամ , Յա-
բէթ .

Ժիւլէ ու գուլլուգ զան
մըրտուվան , ու Թըրմի գը-
րըն արտը . ու մը Թանկըլըղը
ձիլէ վան , պաշլա տուրպուն տը-
լուն ձիլէ ասըր չիգարը տը-
գըրըն .

Ժը ուէմէ րէչ հաթ Աբրա-
համըն մը Սէմէ հաթա Աբ-
րահամ տաս պօյ .

Սէմ եիւզ եաշէ տու գըյ
Արփաքսատը . Արփաքսատ
١٣٠ եաշէ տու . գըյ Կայնա-
նը . Կայնան ١٢٨ եաշէ տու-
գըյ Սաղան . Սաղայէ ١٣٠
եաշէ տու գըյ Եբերը . Եբեր
١٣٤ եաշէ տու գըյ Փաղեկը .
Փաղեկ ١٣٠ եաշէ տու գըյ
Սերուգը . Սերուգ ١٣٠ եա-
շէ տու գըյ Նաքովը . Նա-

րը · Նաքովր 79 ամաց էր ծընաւ Թարանը · Թարան 70 ամաց էր ծնաւ Աբրահամ :

Նոյնպէս Քամ որդայմէն մինչև Նինոս Ասորւոց Թագաւորը տասը ծնունդ է · ահա Քամ ծնաւ Քուշը · Քուշ ծնաւ Մեստրիմը · Մեստրիմ ծնաւ Ներբովթը · որ է Բէլը · Բէլ ծնաւ Բարը ·

Բար ծնաւ Անեբիս · Անեբիս ծնաւ Արբէլ · Արբէլ ծնաւ Քայաղ · Քայաղ ծնաւ Արբէլ · Արբէլ ծնաւ Նինոս :

Այս Քամէն մինչև Նինոս տասը ծնունդ բրաւ · որ այս Նինոս եղաւ բոլոր Ասորւոց Թագաւոր և շինել տուաւ քաղաք մը որոյ անունը դըրաւ Նինուէ · որ է Մուսուլ Տիգրիս գետին եզերքն է :

Նոյնպէս Յաբեթ որդոմէն յառաջ եկաւ մեր Հայկ մեծ պապը · որ անկէ մինչև Հայկ տասը ծնունդ է · ու անկէ Արամ և այլն · որոց պատմութիւնը տես չորրորդ գլխուն մէջ :

102 · Հ · Երբոր Աստուած զերկիրը որբեց ջրով, և Նոյ ու իրեն զաւակները օրհնեց · պէտք էր որ խաղաղութեան մէջ մնային · ինչպէս եղաւ որ նորէն խռովութիւն մտաւ մարդկանց մէջ զիրենք ցիր և ցան ըրաւ :

քանը ٧٩ սալէ պու ղայ Թարայէ · Թարա ٧٠ · սալէ պուղայ Աբրահամէ :

Պէլլի Թարըխի Քամ գուրբէ հաթա Նինոս բատիշահէ Ասուրիանէ տահ պայէ :

Իշտէ, Քամ ղայ Քուշէ · Քուշ ղայ Մէստրիմէ · Մէստրիմ ղայ Ներբովթէ · Ներբովթ ղայ Բարէ ·

Բար ղայ Անեբիսէ · Անեբիս ղայ Արբէլէ · Արբէլ ղայ Քայաղէ · Քայաղ ղայ Արբէլէ · Արբէլ ղայ Նինոսէ :

Իշթէ մը Քամէ հաթա Նինոս տահ պապ պու · քի մէ Նինոս պու բատիշահէ համի Ասուրիանան ու պամէրըք տայ չէ գըրին ըլընալէխօ · լը պար չայէ շաթէ · Նամէմի տանի Նինուէ · քի պը Թըրքի մուսուլ ըլըպէժըն :

Պէլլի Թարըխի մը Յաբեթ գուրբէ ըէշ հաթ պապէմա մազըն Հայկ · քի ժըլէ հաթա · Հայկէ տահ պապէ · ու մը Հայկէ բէշ հաթ Արամ ու համի պապ ու պարիրէմայ , ըլընէրհ Նագլըյէթէ գալմէ Արմէնի սարի չաւ :

١٠٢ Բ · Դընիկայ խուար բագըշ գըր ըլընէ ըլըմ · ու Նուհ · ու գուրբէկիրա ըլըյայ գըր · ըողըմ պու եէգպուեան · չանըս պու ախառ խէյրըն գաթ հավըլան · քերու բէրիշան գըր ըլըմն :

Գ. Քանի որ մարդս Աստուծոյ հնազանդ է. միշտ խաղաղութիւնը. խնդութիւնը. և երկրի բարութիւնը կը վայելէ :

Երբոր յԱստուծմէ հեռանայ մարդս, ամէն չարիքը զինքը կ'գտնէ. խաղաղութիւն եղած տեղն ալ, միշտ սատանայն կը ջանայ որ խանգարէ զայն. խաղաղութիւնը :

Ինչպէս որ ըսաւ. մարդկանց միտքը չփոխեց. որ Աստուծոյ դէմ գործ բանեն. աշտարակ շինեն. երբոր ջըրհեղեղ պատահի նէ ազատին յԱստուծոյ պատիժէն :

Երբոր սկսան շինել, մինչև կէսը դեռ չը հասած. իսկոյն Աստուած բարկացաւ իրենց, լեզուներնին փոխուեցաւ, սկսան իրարու խօսք չիմանալ :

Ասոր աշտարակը մնաց կիսատ, մարդոց ալ շատերը ցրուեցան անկէց. անոր համար տեղին անունը Բաբելոն ըսուեցաւ որ խառնակութիւն ըսել է :

Ինչու որ ճարտարապետը ջուր կուզէր, անոնք քար կը տանէին. քար կուզէր հողը կը տանէին. ասանկով իրարու լեզուն չհասկնալու համար, չկրցին աշտարակը շինել. (զուլէ) :

Ահա ասանկ ամէն ժամա-

Դ. Զըրդաքի մըրուվ խուտիրա մըլթըհէ. թըմ գանձի է խուտի լը սարըլի արըպի. Ու չաղ ալըղի ըլըգանձէ տընէ.

Գընկայ ժը խուտի տուր ալըգալի մըրուվ. վէ չաղ համի խառուալի ըվլի ալըյինէ. չէյթանըմի եարարըմ արգէ խառատ գըրըլնէրա.

Զամայքի գըր, ալըլէ մըրուվան փէսաթ գըր. լը պար խուտի բռապուն զուլէ չէ ալըգըրըլն, ժը պօյէ խալաա պունէ ըմի ալէ.

Գընկայ քի տասթ ալէթըլն չէ գըրըլնէ, հին նիվէ զուլէ չէ նա գըրըլն պու. հըրա պու խուտի ըղմանէվան կօրհանա ու ըղմանէ հալուտու ըժպլը գըրըլն.

Ավ հա զուլըա մայ նիվձուհամի պուն թարըմար. ըօմայ նալէվլի Բաբիլօն կօ. ձի է թամ հավ պունէ :

Զըմայ քի հօսթա ավ տուխասթ ըվան գամեր արտան. խօյի տու խասթ ավ արտան. վէ թարղ ըղմանէ համու տուտահ նամ ալըգըրըլն. ըօմայ զուլլա չէ նապու մայ նիվձու :

Իշտէ վէ թարղ համիշաղ.

նակ, երբոր կը տեսնայ մէկ գործի մը համար մարդիկ կը ժողվին, և իրարու ձայնի մտիկ չընելով, գործը կիսատ կը թողուն ու կ՚ցրուին :

Լաւ գիտցած ըլլաս. կամ գործը որ պիտի ընեն ընդդէմ Աստուծոյ է. և կամ գործը օգտակար և Աստուծոյ հաճելի. բայց ժողված մարդիկը մեղաւոր և անպէտ ըլլալուն, Աստուած չի յաջողեր, կ՚ելեն ու կը ցրուին :

դընկոյ ախպլինի ժըդցէ շաղըթք չէ դըրըներա մըրավան գօմ ըրպըն. ու տանկէ հավուսառ կատարինա գըն. նիկձու ըրհէլինըն թար ումար ըրպըն :

Պանծ պըղտոնքի. մէ շաղուլ ըր պար Խուտինա գանձէ. եախօտ շաղուլ գանձէ խօտէրա. լաքիմ մըրուվան քի շաղուլէ հա տախադըն չէ պըդըն. նա գանձ ու կուտէ գաղըն լօմայ իշէվան համ նայէ պարալօրն ու արչըն :

Չար մարդերու պատիժները յանկարծ գալը իմացար,
Արդարներուն ազատուիլը տապանին մէջ խոկ տեսար.
Տէ՛ ջանք ըրէ արդար ըլլալ ամէն մեղքէն ազատիս,
Սէմ և Յաբեթ զաւակին պէս օրհնուիս։
Ըսկէց ետքը մտիկ ըրէ Հայոց Ազգի ծագումը.
Ուսկից ելաւ և ո՞ր կեցաւ անոր փառքի փայլումը.
Քեզ կը պատմեմք ասկէց անդին նահապետաց ծնունդները,
Մինչև Պարոյր թագաւորին, անոնց ըրած գործքերը։
Խելքըդ գլուխըդ առ սորվէ, ինչ որ պիտի գաս տանես,
Քուն ու բարի քաջ իմաստուն թէ որ սիրով աշխատիս.
Աստուածըդ լաւ միտքըդ պահէ, որ գիտնական դուն ըլլաս,
Բոլոր կենացըդ մէջ հանդիստ, և ապահով միշտ մնաս։

Այս գլխուն մէջ կը պատմուի Հայքէն մինչև Պարոյր առաջին թագաւորին. նահապետներու ցեղը ու գործերնին.

ԳԼՈՒԽ Դ.

103. Ա. Մեր Հայոց ազ-

Լըմէ տարէտա նոգլ տըղէ մը Հայքէ հոտա Պարոյր թագաւորուելոյ ավըլ. ըրա հարտարբէ մաղըն դաբիրան.

ՍԱՐԻ ՁԱՌ

103 Բ. Րէշ համթընէ

գի ծագումը ուսկից յառաջ եկած է.

Պ. Հայկ նահապետէն.

104. Հայկ ո՞վ էր.

Պ. Նոյ նահապետին Յաբեթ որդւոյն թոռան թոռն էր.

105. Ինչպէս թոռան թոռը ըլլալը, կուզեմ ինծի կարգով ցոյց տաս.

Պ. Ահա Նոյ ծնաւ Յաբէթը, Յաբէթ ծնաւ Գամերը, Գամեր ծնաւ Թիրասը, Թիրաս ծնաւ Թորգոմը, Թորգոմ ծնաւ Հայկը.

Ահա Նոյ նահապետէն մինչեւ ցՀայկ վեց ծիւղ ըրաւ, եւ մենք ալ Հայկէն յառաջ եկած ըլլալով, Հայոց ազգ կ'ըսուինք։

Ու երբեմն Յաբեթի անունովը Յաբեթեան ալ կըսուինք. եւ Թորգոմին անունովը Թորգոմեան ալ կըսուինք. եւ քաջ Արամին անունովը Արմէնի ալ կըսուինք. որ մեր Հայկէն եօթներորդ ծիւղն է.

106. Հ. Հայկ ի՞նչպէս եղաւ որ իր անունը համբաւեց, եւ իր տէրութիւնը հաստատեց.

Պ. Ինչ ատեն որ Բաբելոնի դաշտին մէջ աշտարակաշինութիւնը ետ մնաց, չկարողացան շինել իրենց լեզուներուն փոփոխութեան պատճառաւ, ան ատեն զօրաւոր

գօլմէզմա՝ արմէնի մի՞քու է.

Ճ. Մը Հայկ՝ նահապետտէ.

104 Բ. Հայկ քի՞մ է.

Ճ. Հայկ՝ Թոռինէ Թոռէ Յաբէթ, գուրրէ Նուհ փէյղամպէր.

105 Բ. Չասը՞ Թոռը Թոռինէ պունէ տուխտըմ մըմորսպրէ գ խուլյալի պրքի.

Ճ. Իշտէ Նուհ զայ Յաբէթէ. Յաբէթ զայ Գամէրէ, Գամէր զայ Թիրասէ, Թիրաս զայ Թորգոմէ, Թորգոմ զայ Հայկէ. Իշտէ Նուհ բէյղամպէրէ հաթթա Հայկէ չէշ պադ դըր. քի ամ մի. մը Հայկէ բէշհաթընէ. Ըօմա ժըմնարամի գոլմէ Հայկէ դէ կօթընէ.

Ու պատշեմի ըլնամէ Յաբէթ, գոլմէ Յաբէթէ կազի ալըպըք. ու ըլնամէ Թորգոմմի, գոլմէ Թորգոմ գըստ ալըպըք, ու ըլնամէ խորթ Արամմի. Արմէնի կազի ալըպըք. քի մը Հայկէ մա հաթըտ Արամ հալթ պալէ.

106 Բ. Հայկ չասըն պու քի նամէխօ ըլըձա դըր. ու հրքմէխօ զախմ դըր.

Ճ. Գընկա քի լատաշաէ պաղատյէ ըղմանէվան կօրհամա, ու չէգըրրինէ գասրէ նիկձու մա. մէ չաղ լընավան խորգ ու մէր լատր հավուտու ըոաալու լըշարէ. քի

իշխաններըը, սկսան իրարու հետ պատերազմելով վերար յաղթել և բռնութեամբ տիրապետել:

Երբոր Բէլ անուն իշխանը քան զամէնը զօրաւոր եղաւ նէ, սկսաւ իշխել ամենուն վերայ. ու իրենքզինքը Թագաւոր հաստատեց Բաբէլօնի դաշտին մէջ գտնըւող մարդկանց վրայ:

107. Բէլ ո՞վ էր:

Պ. Բէլ Նոյ նահապետի անիծած Քամ զաւակի Թոռան որդին էր:

108. Հ. Հայկ ի՞նչ ըրաւ, երբոր տեսաւ Բէլին այս բռնութիւնները:

Պ. Ելաւ առաւ իր զաւակները և բոլոր ընտանիքները, երեք հարիւր կորիճներովը և իրեն հնազանդ բարեկամներովը եկաւ Հայաստան իր առաջին տեղը, հոն բնակեցաւ, և բնակած տեղին անունը Հայք դրաւ:

109. Հ. Հայկ երբոր յառաջ Արարատայ գաւառի մէջ կը բնակէր, ինչու ելաւ գնաց Բաբէլօնի դաշտին մէջ. ուր որ Բէլ տիրապետել սկըսաւ:

Պ. Նոյ նահապետ տապանէն ելլելէն ետքը, իրեն զաւակներէն Թոռներէն երկրի երես լցուեցան. ու ատի ան-

ժամքի մէր ապտարդամ, ավ լըսարվան հըքըմ ատէրըր, պը զօւաքի:

Քըրնկայ Բէլ իշխան լըսար համիեան խորթ ու մէր տարգամ, հըքըմ դըր լըսար համիեան, ու բաախշահ դըր լըխօ լընավ տաշտէ Պաղտայէ ու հըքըմէխօ տանի լըսար համիեան քի լըմէ տաշտէտա ապրան:

١٠٧ Բ. Բէլ քէ՞ պու:

Ճ. Բէլ պու գուրրէ Թոռինէ Քամէ. քի Նուհ բէյղամպէր լըն՛ նըֆրր դըր, ունալէթ դըր:

١٠٨ Բ. Հայկ չի՞ դըր քընկա տիթ զօւպայիթյէ նէմրութ:

Ճ. Բռապու Հայկ պը քուֆլէթէխօ ու պըմալէխօ, ու ժէրա մըթըհ պուն պըտօսթ ու ճիրանէխօ համի աէ աթ խօրթ ու մէրէխօ հաթ լը ճյէխօ ավուլ արմէնստան լըվէտարէ տանի. ու նավէ ճյէխօժի կաղն դըր. հայք:

١٠٩ Բ. Քընկա Հայկ լըգաւառէ Արարատ աըռանըշա, չի՞մա ըռապու չու լը տաշտէ Պաղտայէ, քի լըվէտարէ Նէմրութ հըքըմ դըրընէ տաթ տավէթ:

Ճ. Բըշա ըռապունէ Նուհ բէյղամպէրէ ժը կէմյէ. գուրր ու Թոռինէխօ Թըժի պուն լը ըրուչէ ալնէ, լըմա

կեց սկըսան երկրի զանազան կողմերը շրջիլ գեղեցիկ տեղուանք գտնալ սերմ ցանելու երկրագործութիւն ընելու համար :

Բաբելոնի դաշտը մեծ և ընդարձակ ըլլալուն համար իմացողը իր ընտանիքը կը վերցունէր այն դաշտին մէջ կ'գնէր. անոր համար Բաբելոնի դաշտին մէջ մարդկանց բազմութիւնը յաւելով շատցաւ, և մեր Հայկ նահապետն ալ այս կերպով գըտնուեցաւ այն դաշտին մէջ :

Երբոր լեզունին մէկ էր խաղաղութեան մէջ էին. անոր համար սկըսան Աստուծոյ կամացը հակառակ աշտարակաշինութեան խորհուրդը ընել և սկըսան շինել. որպէս թէ անգամ մըն ալ ջրհեղեղ պատահելու ըլլայ նէ, ան ատեն բարձրաշէն աշտարակին մէջ մտնելով ազատուին :

Անոր համար Աստուած պատիժ տալով լեզունին փոփոխեց. ալ չկրցան աշտարակը շինել. սկըսան իրարու լեզու չհասկնալ. ջուր ուզողին քար կուտային, քար ուզողին ջուր կուտային. այսպէս խառնուեցան զիրար. անոր համար նոյն դաշտին անունը մինչև ցայսօր խառնակութիւն կըսուի.

ժըձիկէիս տըւատուն ձիյէ գանձ տըկարանըն ժըպօյէ ավէթընէ թօվէ, ու ըրանչբարիթյէ :

Տաշտէ Պաղտայէ ժըպօյէ գանձ ու ֆըրոյ պունէվիրա հարքաս քէօշէիս տըհըլաթ ժըձիկէիս տըտանի լըվէ տաշտէ. լօմա լըվէ տաշտէ մորիվան ղավհ պուն. ու Հայկ պարիրէմա ժի պըվի թարղի շու պու լըվէ տաշտէ :

Բինկա ըղմանէվան ենէգպու ըրահաթ պուն. լօմա ըւապուն լըպար Խուտի շավէրէ նօմգանձ չէգըրընէ գաւրէ գըրըն. վախթէ լէմիշտէ ավէ հարքա ձաունան պըղպի ըւապին լը տարվի խաղապունէ ժըպօյէ ձատաթէվան :

Ժըպօյէհան Խուտի ղաղապ գըր ըղմանէվան կօրհանըս, ու գատըր նապուն չէ գըրընէ գարէ, չըմօքի, ավքի ավ տուխոստ, մէրա քավը տըտան. ավքի քավի տուխոստ մէռա ավ տըտան. ըղմանէվան թավհավ կօրհանըս. հաթա իրօ ձիյէվան նավէվի, թավհատուն թէ կաղի գըրին. գավըրվանժի մա նիվձու.

ՅՈՐԴՈՐԱՆՔ Ա.

Տէ՛ մտածէ, թէ որ Աստուծոյ կամացը հակառակ խորհուրդ չընէին, հանգիստ և խաղաղ կը նստէին Աստուծոյ տուած բարիքները պիտի վայելէին. երբոր Աստուծոյ կամացը հակառակեցան. ահա առաջին պատիժ իրենց լեզունին խառնակիլը. և անհանգստութեան մէջ լինալը։

Աւրեմն դուն ալ մտածէ դուն քեզի, և տես մինչև ցայսօր Աստուծոյ կամացը հակառակ բան մը րրած ունիս թէ ոչ։

Եթէ ունիս. ահա քանի որ պատիժ մը չէ եկած վրադ, շուտով դարձիր ապաշխարէ. որ ազատիս գալած և գալիք պատիժներէն. և արժանի ըլլաս Հայկին պէս ազատուելու չար Բէլի. այսինքն սատանայի ձեռքէն. և անոր բռնութիւններէն։

110. Հ. Երբոր Բէլ իմացաւ մեր Հայկայ անկէց երթալը, ի՞նչ ըրաւ Հայկին համար։

Պ. Իրեն որդոցմէ մէկը քանի մը մարդով ղրկեց Հայկին քով. որ գայ իրեն հնազանդի։

111. Հայկ ի՞նչ ըրաւ։

Պ. Խիստ պատասխան տա-

ՁԻՐԱԹԻ ԱՎՈՒԼ

Տէ՛ մուլհազէ պըքէ, հարքա լըպար Խուտաի շավըէ խառապ նազըրիպուն, ըրահաթ ձինէվան օրտընուշըն տանը Խուտաի ատախարըն, ու բյոժէ գանձ տըտիթըն։

Բընկա լըպար Խուտաի ըսաքինին շավըէ խառապ գըըըն, գազապէ ավըւլ ըղմանէվան կօրհանու, ու գաթընէ լընավ պէըրահաթլըէ։

Ի՛ դուժի ժըխօրա մուլթալա պըքէ ու պընէրհ հաթա իրօ լըպար Խուտաի թըշթըք խառապի գըըլըէ. հարքա՞նա։

Հարքա գըըլըէ՞, իշաէ հին ղաղապ լըսարթա նա կիհիշթլըէ ղու թօվպա պըքէ լըպար Խուտաի, քի ազատ պըպի ժը ղաղէպէ հարքա հաթըյէ. հարքա հին տըպէ պէ. քի մինայէ Հայկ ազատ պըպի ժըստաթէ նէմրութ, շէյթանէ, ու ժը զօռապի շարէվի։

110. Բ. Բընկա Նէմրութ պըհիստ չույնէ Հայկէ չի՞ գըր ժըպօյէ Հայկէ։

Ճ. Վը գուրրէխօ եէդի պը շանտ մարխվէխօրա ըշանտ լըպա Հայկէ, քի պէ լըպավի ժէրա մըթըհ պըպէ։

111 Բ. Հայկ չի՞ գըր։

Ճ. Պը ճավապէ հըշք գօվ-

րով վանուեց զինենք ։

112 . Բէլ ի՞նչ ըրաւ անոր դէմ ։

Պ . Իրեն աՀագին զօրքերը ժողվեց ու մեծ պատրաստութիւնով եկաւ Հայկին վրայ . երբոր Հայկի թոռան Կադմոսի երկրին մէջ ոտք դըրաւ , Կադմոս շուտ մը ինքը զինքը ժողվելով ելաւ դէպի Հայկին քով գնաց . ու սուրհանդակ մըն ալ իրմէ յառաջ զրկեց Հայկին քով և իմաց տուաւ Բէլի զօրքին ոտքը իր երկրին մէջ ոտք դընելը ։

113 . Հ . Երբ Հայկ սա լուրը առնելով ի՞նչ ըրաւ ։

Պ . Համարձակ սրտով իրեն քիչուոր մարդիկը ժողվեց . կարճ խօսքով մը անոնց ամէնուն սիրտը պնդացուց ու արիացուց քաջութիւնով պատերազմի ։

114 . Ի՞նչ էր այն կարճ խօսքը որ բոլոր մարդերը մէկ սիրտ ըրաւ ու զօրացուց ։

Պ . Երբոր պատերազմի բակըսինք նէ (ըսաւ) այնպէս ընենք որ , կամ մեր թշնամւոյն մէկ անգամ զօրութիւնը կոտրենք անուն քաջութեան ըստանանք . և կամ թէ միայնգամայն մեռնինք մեր բռացուածները թշնամւոյ մընայ . և մենք գերի , և ծառայ չըլլանք ։

րանտ ըվայն ։

١١٢ Բ . Նէմրութ լըպարվան չի՞ կըր ։

Ճ . Եղդարէխօ քօմ կըր համթ լըսար Հայկէ , քընկա բըյէխօ տանի լը արտէ Կադմոս թոռը Հայկէ , Կադմոս զու ալը զու թաթար բըշանտ լըպա Հայկէ , ալման կըր , համթընէ Նէմրութ ու ադքարէվի լը արտէխօ ու բխէվան տանին լը վօլաթէվան ։

١١٣ . Բ . Բընկա Հայկ ալըհիսթ վէ տանկէ հան չի՞ կըր ։

Ճ . Պը Նարմի տիլ քօմ կըր մարըվէխօ ալ.քըն կըտայէխօ ալէ համիեան բէթ կըր , ու ալէվան ըռադըր ալը մէրանի շար կըրընէ ։

١١٤ Բ . Պըրայէ քըն չի՞ ալու , քի ալէ համիեան ըռադըր շար կըրինէ ։

Ճ . Կօ , քընկա քի շարէ ըռատըպըմք , վէ թարդ ալըքըն , եա ամ ալըմէրանի ալըշքէնըն ալխէ տըշմըն , ու նավէմա ալըլըհտ ալըալի . եա եէգճառ ամ ալըմըրըն , ու մալըւմարալէմա ալըմինէ տըշմընէմարա . ամ հէսիր ու զուլըմ նա մինիմք ալըն թատէվան ։

Ահա այս համառօտ խօսքովը Հայկին զօրքը Բէլի զօրաց մէկ մասը ջարդեց ։

Բէլը որ իր գլուխը երկաթէ սաղաւարտ , վերան երկաթէ զրահ , ոտքին վերայ պղնձէ տախտակ , ձախ ձեռքը վահան , աջ ձեռքը նիզակ կը ճեմէր ։

Երբ տեսաւ իր զօրաց մէկ մասը ջարդուած , ելաւ որ բոլոր զօրքը ձգէ պատերազմին մէջ . ան ատեն Հայկը շուտ մը իրեն աղեղը լարած ցատկեց Բէլին առջևը . և ձգեց նետը Բէլի սրտի վերան . ու զարկաւ զինքը գետնի վերան . նետը սրտի տախտակները ծակելով կռնակէն ծայրը դուրս ելլելով երկրին մէջ մնալով Բէլը գամուեցաւ մնաց պառկած կռնակին վերան . և այնպէս սատակեցաւ պատերազմը վերջացաւ , Բէլի զօրքն էր որ ցրուեցան գետին . և էր որ քաջ Հայկի յաղթութիւնը տեսնալով անոր քով մնացին հնազանդութեամբ ծառայելու ։

Ահա այս կերպով Հայկին անունը հռչակեցաւ . և շըրջակայ բնակիչներն ալ առ քաջութեան յաղթութիւնը տեսնալովին եկան Հայկին քով և հնազանդեցան Հայ-

Իշտէ վէ պըյլէ գըլայէ քըն, պըմէրանի շար դըր , ու հէգալըյէ ազգարէ Նէմրութ Հայկ գըլու դըր ու գուժթ . Նէմրութ քի սարէխս տանի պու թասէ հասըն , ըխս հըկըրթիպու զըրխէ հասըն . ը սար սընկօխս տանի պու տախթայէ սըֆըր , ջար տասթէխս մարթալ . տասթէ ըռասա մըղըրագ , տըչու ու տը հաթ ը նալ զարէ ։

Բընկա տիթ ըշգատընէ ազգարէխս , համս ըռապուքի ազգարէխս մային համի պինէ ընալ շարէ , վէ չաղ Հայկ ըռապու ըպարվի օխէ պարատա ըպար սընկէ Նէմրութ , հաթ գաթ ընալ տըղէ Նէմրութ ու ալէթ ըվի ըարանէ , ու ըսար բըշթէ գաթ օխ , ժըվէ ալի տար գաթ պու ընալարանէ ու մապըվի թարզէ մըր Նէմրութ շար պալա պու . հէնք ազգարէ Նէմրութ չուն պալա պուն . ու հէնք հաթըն ը պա Հայկ , մըն ըպավի , պուն ժէրա պըմըթըհի զուլամ ։

Իշտէ պըյլէ թարզէ տանկէ նամէ Հայկ տարգաթ , ու ճիրանան համի հաթըն ըպավի մըթըհէվի պուն պըն հըքմէվի մըն ։

կի իշխանութեան ։

115․ Հ․ Բէլին մարմինը ի՞նչ եղաւ ։

Պ․ Անոր մարմինը զմռսել տուաւ Հայկ և բերաւ Հարք ըսուած տեղը բարձր բլուրի մը վերայ դրաւ ։

ՅՈՐԴՈՐԱՆՔ Բ․

Ահա տեսար Հայկի ընտանիքները․ որդիք և թոռները, ծառաներով և բարեկամ դրացիներով հնազանդ եղան Հայկին բարի խորհուրդներուն ու միաբանութիւն ընելով ազատեցան ամէն չարերէն․ թէ որ Հայկին զաւակները, իրենց հօր հնազանդ չըլլային, օտարներն ալ չէին ըլլար․ հնազանդութիւն ընէին, միաբանութիւն ալ չէր ըլլար ։

Ուստի ամէն բարիք նախ հնազանդութենէն և միաբանութենէն յառաջ կու գայ, ինչպէս որ եզը քեզ հնազանդ ըլլալով երկիրը կը հերկէ, սերմ կը ցանուի, հաց կըլնի ուտելու․ ոչխարները և մեղուները միաբան ըլլալով քեզի իւղ և մեղր կու տան, ուրեմն դուն ալ նախ Աստուծոյ և ապա հօրըդ և մօրըդ և մեծիդ հնազանդ եղիր․ անոնց հետ միաբանիր, որ պիտանի ըլլաս ամէն ցաւերէն ազատ մնալով ։

115 Բ․ Ճաստաթէ, լաշէ Նեմրութ չի՞ պու ։

Ճ․ Հայկ լաշէ Նեմրութ տարման գըր անի տանի լըսար բլուրէ պըընտ լնալ գուտաէ Հարք ։

ԸՒՐԱԹԻ ՏԸՏՈՒ

Իշտէ տիթ հայկըրա գուրրան ու թուընան, պըղուլըման ու պը ձիրանան մըթըհ պուն, եէգ տիլ պուն թէմ պիհէլի կիրթըն, աղատ պուն ժը համի խառապիթյէ․ հարքա գուրրան մըթըհ նապուեան պավէխորա, ղարիպանժի նա տըպուն, պը մըթէհիթի ու, եէգ տիւժի նա տըպուն ։

Լոմա համի գանձի ալուլ ժըմըթըհի, ու ժը եէգ տիլ պունէ բէշդէ, չավա քի կահ մըթէհ տըպի ժըթարա, ձօթ տըգէ, թօվ տավէժի նան տըպի ուխարընէ ։

Պըզինան․ ու մէշան եէգ տիլ տըպըն ժըթարա տըտըն լըուն, ու հընկիֆ․ գուժի ալուլ խօտիրա, բաշէ պավ ու տխյէխօրա, ու մագընէխօրա մըթըհ պըպէ․ պըխանըրա եէգ տիլ պըպէ․ քի աղատ պըպի ժը համի խառապիյէ ։

Ինչպէս որ Աստուած կըսէ պատուեա զհայր քո և զմայր քո. զի երկայնակեաց լիցիս:

Հնազանդ լեր Տեառն և ծառայեա նմա և մի նախանձիր ընդ չարս. զի չարք վաղվաղակի սատակեսցին. իբրև զԲէլ:

Եւ մաքառութեամբ շինի քաղաք, իբրև քաղաքն Հայոց զոր Հայկ շինեաց և անմաքառութեամբ կործանի, իբրև աշտարակ:

116 . Հ . Հայկ ի՞նչու այսպէս ըրաւ :

Պ . Անոր համար որ Հայաստանի մէջ իր քաջութեան անմահ յիշատակը մնալով, ամէն մարդ ալ իմանայ որ ամբարիշտ և հպարտ մարդոց վերջին վախճանը .

117 . Վերջը Հայկ ի՞նչ ըրաւ :

Պ . Աս ըրած յաղթութեան տեղը քաղաք մը շինեց . անունը դրաւ Հայկ . և գաւառին անունն ալ դրաւ Հայոց ձոր .

Եւ իր Արմէնակ զաւկին որդին Կադմոս դիւցազը շատ աւարներով և ծառաներով Հայք գաւառէն ղրկեց իր տեղը :

Եւ ինքը մնաց Հայք գաւառին մէջ . տակաւին ինքը ողջ էր , Նոյ նահապետն ինն հարիւր յիսուն տարեկան հասակին մէջ կը վախճանի . Նախիջևան քաղաքին մէջ կը

Զաւըն քի Խուտա սըյլէմէ . «ըղլէմ գըղէ գաձէխօրա օթըյէխօրա , *ի ըմըէտա ձէտա գըղէ . մինայէ Հայի :

Սըմէհ գըղէ խօթէրա , ըղըլամըմի գըղէ ժէրա . հաամը մուձա խաալադան . ըէրա խաալադան ըղամէլէֆ թըղըն , մինայէ Նէմրութ .

Պը ելէգ թիլ գաժէր ըէն թըղլ , մինայէ պամէրը Հայքը . քի Հայկ չէ գըր : Պէ ելէգ գանէ թըլէ գաժէր խաաալ թըղի , էանի թըհըղըլը . մինայէ գատրէ :

116 Բ . Հայկ չը՞նա ահվա գըր :

Ճ . Խօմա վըհա գըր , քի մէրանի նաւէլլի ըը վէ տընէտա պըլինէ , ու հարքասմի նասըլ ըըգէ քի բաշլըն նա գանձ մարիֆան պըլլի թարգ ըըպի :

117 Բ . Ի՞աշէ Հայկ նէ գըր :

Ճ . Ո՛ւէ գի ֆաթուհաթ գըր , ըըվէ տարէ պամէր չէ գըր , նամէլլի տանի Հայկ . ու նամէ ըլաթմի տանի Նավալէ Հայոց .

Ու գուըրէ Արմէնակ Կաթմօս , քի թոռէլլի պու , կովլաք պը մալ ու պը ղուլամ ըշանտ ըը ձիյէխօ :

Ու ըվի մա ըը գաւառէ Հայքը . հին Հայկ սաղ պու . Նուհ Պէյղամպէր մըր նահսաթ ու բէնձի սալ ըմրէխօ . վաշարթըն ըըպամէրէ Նախըջվան :

թաղուի ։

Եւ նորա կին Նոյեմզարն ալ կը փոխանի Արարատ գաւառին մէջ կը թաղուի. 2265 տարի յառաջ քան ըզ սուրբ ծնունդն Քրիստոսի ։

118. Հ. Հայկ որքան ապրեցաւ ։

Պ. Շատ քաջութիւններ և բարեկարգութիւններ ըներէն և երկիրներ շէնցընելէն ետքը 400 տարեկան հասակին մէջ փոխանեցաւ. քաջութեան անունը անմահ թողելով իր վերայ. որոյ անուամբը մենք ալ Հայ, և երկիրնիս Հայաստան կըսուինք ։

ՑՈՐԴՈՐԱՆՔ Գ.

Ահ, փոխանեցաւ Նոյ, և փոխանեցաւ Հայկ. բայց իրենց բարի վարքովը ու գործքովը կենդանի և անմահ թողուցին աշխարհիս մէջ պատուական անուննին ։

Արդեօք մենք ալ պիտի կարողանա՞մք անոնց պէս բարի անուն և բարի գործք թողուլ, մեր փոխանելէն ետքը զմեզ յիշատակելու համար ։

Թէ շատ և թէ քիչ ապրելով օր մը հարկաւ պիտի մեռանիմք. ուրեմն քանի որ վերջին շունչերնիս մեզնէ չէ զատուած, բարի գործ ը-

Ու ժըմլէխօ Նոյեմզարժի տը մըրի. ու տըվաշըրընըն ըմի ըը գաւառէ Արարատ. տու հաղար տու սաթ չէսթ ու բէնձ այ ավուլ մը գըյլ-նէ իսայ. ٢٢٦٥.

١١٨ Բ. Հայկ չը՞ք տա ըմըր գըր ։

Ճ. Կայըը մէրանիթի ու շինայիթի բըշտ գըըլնէ չաւսաթ ը ըմրէխօ ըըմիրի. նավէ գանձ արհէշա ը նավ ար-նէ. քի պը նավէյի ամմի գօվմէն Հայկէ դէ կաղի գը-րին, ու ոլաթէմամի Հա-յաստան, տէ գըրադըրի ։

ՇԻՐԱԹԷ ՍԸԱՆ.

Ահ, մըր Նոյ ըէյղամ-պէր, ու մըր Հայկէ խօրթ. լաքիմ, գանձիթլըէյան մա ը նավ արնէ. պը գանձ ա-մալէյան նավէ գանձ հէշայն ը նավ արնէ ։

Կայը՞ ամմի գաայն մինա յէյան նավէ գանձ ու ամա յէ բագըշ պըհէյլընըն քի բըշտ մըրընէմա նավէմա պէ գըաա գըըլինէ գանձի.

Հաըքա ըըը, հաըքա հըն-արկ. ըմըր արդըըն, ըըօժըք պըմըըըն. տէ հին պըյէ մա բաշըն ատընադաթըէ ժըմա, ամալէ բագըշ ու գանձ պը-

նեմք. Մինչեւ ժամանակն 'ի յետոյ մեր է գործեալ—ն չետըն :

119. Հ. Հայկէն ետքը ո՞վ կառավարեց Հայոց ազգը.

Պ. Հայկի որդին Արմենակ:

120. Հ. Արմենակ ի՞նչ գործք ըրաւ.

Պ. Իր երկու եղբարքը Խոռ ու Մանաւազ Հարք գաւառին մէջ թողելով ինքը գնաց դէպի արեւելեան կողմերը շինութիւններ ըրաւ. և շէնցուցած տեղին անունն ալ Սոն Արագած կըսուի.

Ու իր եղբայրներն ալ զօրանալով, Խոռ եղբօրմէ յառաջ եկաւ Խոռխոռունիք ցեղը. Մանաւազէն յառաջ եկաւ Մաղ որդին. անկէց ալ Մզնունիք ցեղը.

121. Հ. Արմենակին տեղը ո՞վ անցաւ.

Պ. Իր որդին Արմայիս, որ ան իր անունովը մեծ գետին եզերքը քաղաք մը շինեց որոյ անունը դրաւ Արմաւիր. ու գետին անունն ալ իր թոռան անուն Երասխ ըլլալով. Երասխ դրաւ մինչեւ ցայսօր:

Սոր որդի մը կար Շարայ անունով ու շատ զաւակաց տէր եղաւ, և ինքն ալ շատակեր մարդ մըն էր.

Արմայիս զաւկաց ղրկեց Բաղմարդին տառատակեր դաշտի մը մէջ բնակելու,

բըլմք. հէմ Հըզի փաշինէ մա է. գանձի ղըգըմ :

١١٩ Բ. Նայ Հայկէ քէ՞ ըռապու խօսխըխըթի դըր'դօլ մէմարա :

Ճ. Պուրբէմի Արմէնակ.

١٢٠ Բ. Արմէնակ չի՞ ամալ գըր.

Ճ. Արմէնակ, տու պըրէյէմի հարպու. Խօռ. ու Մանավազ. քի ըլան հէշա լը գաւառէ Հարք. ըմի շու լը ալըէ րոժ հըլըմ, լուէտարէ շինայի գըր. նամէ շինէ, Նիյէ Արագած տանի.

Ու պըրէյէմի Խօռ, կալէք մազըն պու ժըմէ բէշ հաթ գօմմէ Խօռխօռունիք. մը Մանավազ պըրայէմիմի բէշ հաթ Մաղ գուրըըդ. ու ժըմէ գօմմէ Մզնունիք.

١٢١ Բ. Շայնէ Արմէնակ քէ՞ բուունըշա:

Ճ. Պուրբէխօ Արմայիս. քի պընամէխօ պաժէր չէ գըը լըպար ամէ մազըն. նամէմի տանի Արմաւիր. ու նամէ ամէժի տանի Երասխ. քի նամէ թոռէխօ պու, Արաստ քի հաթա իրօ Արասխ տէ կօթըն:

Քէրա գուրըըդ հապու նամէմի Շարայ, զահմ գուրըէմի հապու. ու զահմ տուխար ղըքէմի մազըն պու:

Արմայիս ըմի ըշանտ դաշտէ մազըն քի լուէտարէ ուխարըն բըը ալպու նամէ դաշ-

և այն դաշտի անունը Շիրայի անունովը դաշտ Շիրակայ կըսուի մինչև ցայսօր ։

Արմայիս շատ շինութիւններ բարեկարգութիւններ ընելէն ետքը վախճանեցաւ . և իր տեղը թողուց Ամասիայ անունով որդին . 1975 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի Ծնունդը ։

122 . Հ . Ամասիայ ի՞նչ գործ ըրաւ ։

Պ . Ամասիայ երեք որդիս ունեցաւ , Փառոխ , Ցոլակ , և Գեղամ ։

Աս ալ երկու քաղաք շինեց մէկը Փառախոտ անունով , որն որ Փառոխ տղային տուաւ . միւսը Ցոլակերտ որն որ Ցոլակ տղային տըւաւ ։

Այսև լերան անունն ալ իրեն անունովը Մասիս ըսուե մինչև ցայսօր . ու ինքը շատ շինութիւն բարեկարգութիւն ընելէն ետքը վախճանեցաւ Արմաւիր քաղաքին մէջ փառաւոր առաքինի վարուք . իր տեղը թողելով Գեղամ որդին ։

123 . Հ . Գեղամ ի՞նչ գործ ըրաւ ։

Պ . Գեղամ իր Հարմայ որդին դրաւ Արմաւիր քաղաքին մէջ , ինքը գնաց արեւելեան հիւսիսի կողմերը լըճի մը եզերքները շինութիւններ ըրաւ . և գեղերու

ատէ պընավէխօ կաղի գըր Շիրակ . քի հաթա իրօ տաշտէ Շիրակ գէկօթըն ։

Արմայիս կալըսք շինայի գըր ու գանձի , բաշէ մըր չույնէխօ հէշտ գուրրէխօ Ամասիայ . ժը այսէ Քրիստոս հազար նահ սաթ հավթէ բէնձ սալ ավէլ ։

١٢٢ Բ . Ամասիայ չի՞ ամալ գըր ։

Ճ . Ամասիայ սէ գուրբէմի հապու , Փառխօն , Ցօլակ , Գէղամ ։

Տու պաժէր չէ գըր . նէգի նավէմի բառախօտ . սա Փառօխ գուրրէխօրա , նէգպաժէրըքմի չէ գըր նավէմի տանի Ցօլակերտ . այ Ցօլակ գուրրէխօրա ։

Ու նավէ չիյէմի տանի Մասիս պընավէխօ հաթա իրօ , ու կալըսք գանձի գըր ու մըր ըննավ Արմաւիրէ , ու չույնէմի հէշտ Գէղամ գուրրէխօ ։

١٢٣ Բ . Գէղամ չի՞ ամալ գըր ։

Ճ . Գէղամ գուրրէխօ Հարմայ տանի լը պաժէրէ Արմաւիր , ու չու ալիյէ շամալէ րօժհըլաթ , գանշաէ կօլէ չինայի գըր նավէ կունառաժի Գէղարքունի տանի . ու

անունն ալ դրաւ Գեղ Լըքունիք և լծի անունն ալ ծով Գեղամայ ըսուեցաւ. որ հիմայ Սեւանու ծով կըսուի։

Գեղամ այս տեղուանքը տուաւ իր Սիսակ որդւոյն, շատ ինչք և ծառաներ և այլ կահկարասիք տալէն ետքը. Սեւան ծովէն մինչև Երասխ գետի հոսանքը յանձնեց Սիսակին։

Եւ Սիսակ ալ շատ մը շինութիւններ ընելով իրմէ յառաջ եկած գաւառներուն և ցեղին Սիւնիք ըսուեցաւ, Սիւնեաց նախարարութիւնը եղաւ։

Գեղամ քաղաք մըն ալ շինեց Գեղ լերան քով անունը դրաւ Գեղամի. և շատ տարիներ ապրելով, պատուէր տուաւ Հարմայ որդւոյն, որ միշտ Յարմաւիր նստի. և ինքը մեռաւ զարդարեալ առաքինութեամբ բարի օրինակ թողլով իր որդւոցը իրեն վարքը և քաջութիւնը։

124. Հ. Հարմայ ի՞նչ գործ ըրաւ։

Պ. Հարմայ շատ տարիներով ազգը բարւոքապէս կառավարելով, տէրութիւնը յանձնեց իր Արամ որդւոյն և մեռաւ խաղաղութեամբ։

125. Հ. Արամ ի՞նչ գործ գործեց։

Պ. Հայկէն մինչև Արամ

Նամէ կօլէժի պահրէ Սեւան տանի։

Գէղամ լըլէձիան տայ Սիսակ գուրրէխօրա. ու կալլաք մալ ու մարալ, ու ժը պահրէ Սեւան հաթտա լը չայէ Երասխ։

Ու Սիսակ ժի կալլաք շինայի գըր. ու ժը Սիսակէ բէշ հաթըն գօլմէ Սունիք. ու ժըմէ գօլէ միրէմիրանիթի։

Գէղամ պամէյրըք չէ գըր լըպա չիյէ Գէղ, նամէյլի տանի Գէղանի, ու կալլաք սալան ըմըր գըր. ու սախաթ գըր գուրրէխօրա Հարմա քի թըմ լը Յարմաւիր պամէր ըաունի, ու կալըըք գանձիթի գըր ու մըր. ամալէ գանձ նամէ բադըը հէշա լըքայաւի։

١٢٤ Բ. Հարմայ չի՞ շուղուլ գըր.

Ճ. Հարմայ կալլաք սալէ պը գանձի խօտխիդի գըր սլաթէխօրա ու պըգանձի մըր, մազընիթխյէխօ հէշա Արամ գուրրէխօրա։

١٢٥ Բ. Արամ չի՞ ամալ գըր։

Ճ. Ժը Հայկէ հաթա Ա-

եօթներորդ ձիւղ ըլլալով Հայկի քաջութեան երկիւղը կամաց կամաց օտար ազգաց սրտէն հեռացած էր․ անոր համար Հայաստանի մէջ օտար ազգաց ոտքը մտնելով սկսած էր գէշութիւններ ըլլալու ։

126․ Հ․ Հայկէն մինչև Արամ ի՞նչպէս կ'ըլլայ եօթներորդ ձիւղ ։

Պ․ Ահա Հայկէն սկսեալ այսպէս Հայկ․ Արմենակ․ Արմայիս․ Ամասիա․ Գեղամ․ Յարմայ․ Յարմայի որդին Արամ․

Այս Արամ իր անձին հանգստութիւնը մոռնալով գիշեր և ցերեկ կ'խորհէր Հայաստանի ազատութեանը թշնամիներու ըրած և ընելիք գէշութիւններէն ։

Լաւ իմացաւ որ իր անձը հանգստութիւնը սիրելով Հայաստան 'ի կորուստ պիտի երթայ վասնորոյ լաւ համարեց իր անձը աշխատի և Հայաստան ազատի ։

Ուստի ժողովեց իր նախարարները խորհուրդ ըրաւ և միաբանեցան հնազանդութեամբ և խոնարհութեամբ ։

Ժողովեց յիսուն հազար զօրք ու Հայկին պէս խըրատեց և յորդորեց․ և ամէնուն սիրտը գրաւեց և ընդգայուց քաջութեամբ պա-

րամ հալլթ պատ է․ լըմա թըրաք մէրանըյէ Հայկ մը ալըէ գամլէ զարիպան հըյանը պու կալըբ խառաապիթի ալըդըրըն ըմսալ Արմէնըստանէ ․

١٢٦ Ս․ Կը Հայկէ հաթա Արամ չա՞գա հալլթ պաղ տըղի ։

Ճ․ Կը Հայկէ բէշ հաթընէ վէ թարզ․ Հայկ․ Արմէնակ․ Արմայիս․ Ամասիա․ Գեղամ․ Յարմայ․ գուրբէ Յարմայ Արամ․

Վէ Արամ ըրահաթըյէ ճասաթէխօ խըմպըր գըր․ ըսօմ ու չալ մուխթալա ու չալը ալըգը չո՞լա ու պըչ՞ թարղ գաալի ալըպի ալտա գըրընէ վօլաթէվի մը տաաթէ ալըմընայն ․

Գ՝անձ հին պու պը ըրահաթըյէ ճասաթէվի ալըպէ ունտա պըգէ վօլաթէվի․ լօմա գանձ հիսապ գըր պը ճասաթէխօ պըխըլըպթընէ վօլաթ ալտա պըլպի ․

Լօմա գամ գըր վօքալան ու չալը գըր պըվիրան․ ևէգնըլը պուն պը մըթըհի ու պը մաղըլմի ։

Բ՝էնձի հաղար մէր գօմ գըր․ մինայէ Հայկէ չիբաթ գըր ըվան․ ու ալըէ համիեան ևէգ գըր․ ու զախմ գըր պը մէրանի չարգըրինէ

տերաչմիլ և մեռնիլ, Հայաստան ազատել յամէն աւուր մեռնելէն:

Ուստի զօրացան սկսաւ առաջի Թշնամւոյն կարգաւ երկրորդը և երրորդը ջարդելով Հայաստան ազատեց, որով անունը բարձրացաւ, և սկսան իրեն հպատակներ. բուն և մնացուածք իր ազգին, իր անունը կանչել. Արմէնի ինչպէս որ մինչև աս օրս մեզի Արմէնի կըսեն:

127 · Հ · Թշնամիները ո՞վ էին:

Պ · Առաջի Թշնամին էր Նիւքար անունով Մարաց իշխանը:

Որ զանազան դէշութիւններ և վնաս կը հասցունէր Հայաստանին:

Ասոր առջև յիսուն հազար զօրքով Արամ եկաւ զարկաւ և ցրուեց բոլոր զօրքերը, ու Նիւքարն ալ բռնեց բերաւ քաղաքի աշտարակի ծայրէն գամեց, և այնպէս սատկեցաւ յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը 1828 տարի:

Երկրորդ Թշնամին Հայոց էր Բարշամ անունով Բաբիլոնացւոց իշխանը, որ Հայաստանին շատ վնասներ և նեղութիւններ կուտար:

Արամ ասոր ալ դէմ եկաւ զարկաւ և ցրուեց զօրքերը

ու ըսմինէ. Արմէնիստան խալգը տէյէ:

Ֆըպցէյլի համի նէգ տըլ մէրանի պուն ադըլ տամամ ադէթըն տըշմընէ ադըլ. պըրէգ տըշմընէ տըտու ու սըսէ. համի գըու գըու Արմէնիստան խալգը գըր. ու նամէմի պըլընթ պու, պընամէմի գօմմէմի հաթ կաղի գըրին հաթա իզօ Արմէնի. չամա քի ժըմարա կաղի տըգըն Արմէնի:

١٢٧ Բ · Տըշմըն քէ՞ պուն:

Ճ · Տըշմընէ ավըլ պու իշխանէ գուրմանձան Նիւքար, քի կալըագ խառապի տըգըը գօմմէրա Հայքէ ու ըլաթըրա:

Ըը պարմի բէնձի հազար պը ադգարէխօ ըռապու Արամ չար գըր ու կըրթ Նիւքարէ ու պալա գըր ադգարէմի. ու Անի ըմի ըը սար դարրէ պաժէր պըղմաւգըր. հազար հաչըթ սոթ ու պխըթ հաչըթ սոլ ավըլ ժը զայէ Իսայ:

Տըշմընէ տըտու պու Բարշամ իշխանէ Պաղտայէ քի կալըագ խառապի տըգըը. Արամ ըը պարմի ըռապու ըէ խըթը պալա գըր ու Բարշամէ գուչէ, ու նէգ բայէ ոլաթէվիրա հըգըմ գըր:

և Բարշամն ալ մեռցուց և անոր երկրի մէկ մասն ալ իր իշխանութեան տակն առաւ ։

Նաև երրորդ թշնամին ալ Կապադովկիոյ Պայապիս Քաղեայ անունով իշխանն էր․ որ բռնութեամբ կը տիրէր սև ծովէն մինչև միջերկրական ծովը ։

Ասոր հետեւ ալ կռուելով յաղթեց և փախուց Պայապիսը մինչև կղզիներուն մէկին մէջ և ինքը տիրեց անոր աշխարհին, և իր կողմանէ տալը հազար զօրքով Մշակ անուն քաջ այրը Կուսակալ դրաւ և հրաման բրաւ Հայերէն խօսիլ, ինքը եկաւ Հայաստան ։

Երկրացիք իրենց լեզուով Մշակ չկրցան ըսել, Մաժակ ըսելով անունը մնաց Մաժակ, և նստած քաղաքին անունն ալ Մաժակ ըսուեցաւ․ վերջէն ալ Կայսերի ըսուեցաւ մինչև ցայսօր ։

Յոյները այն երկրի անունը առաջին Հայք դրած էին․ երբոր Արամ որ ամայի տեղուանքն ալ շէնցուց բնակիչներով լեցուց, անտեղուանքի անունն ալ, երկրորդ երրորդ ու չորրորդ Հայք ըսուեցաւ ։

Այնքան մեծցաւ Արամին անունը մինչև անդամ Ասորւոց Նինոս թագաւորը Արամին թագաւորական մարգար.

Տըրշմընէ սըսէ պու Պայապիս Քաղեայ, իշխանէ Կէսարի․ քի հըքմէլի մը պահրէ թաշ հաթա ը պահրէ ալըյէ մըքըէ ։

Պըմիրամի չար գըր․ բրաւի Պայապիս չու լընալ առէյէ տուր ու ըմի հըգըմ գըր ալաթէմիրա․ ու տահ հազար պը ազգարէխօ մշակ մէր շույնէխօ տանի, ու ամը գըր պը ըղմանէ Հայկէ խապար պըրըն․ ու ըմի ըրապու հաթ ալաթէ Հայկէ ։

Ալաթըլու պը ըղմանէման միշակ նըգարիպուն կօթըրնէ ըօմ Մաժակ պը կօթըրն, անամէ պաժէրմի Մաժակ մա, ու բաշէ Կէյսարի հաթ կօթըրն հաթաս իրօ ։

Բուռման Հայկէ ավալ ալըկօն, մէ ալաթըրա, քընկա Արամ գանձ չինայի գըր, նամէման հաթ կօթըրն, Հայկ է ալպու, Հայկէ սըսէ, Հայկէ չառ ։

Կալըռք պըրըմա պու նամէ Արամ, բաղիշահէ Ասորւոց Նինոսի, մէրա թաձէ մըրարի բաղիշահի բըշանս,

տաղարդ թագ դրկէց. և բո-
լոր շրջակայ մեծ և փոքր թա-
գաւորներ զինքը սիրեցին և
պատուեցին իր արդարու-
թեան քաջութեան համար:

Յիսուն ութը տարի իշ-
խանութիւն ընելէն ետքը մե-
ռաւ բարի վախճանքով. իր
տէրութիւնը թողուց իր Ա-
րայ գեղեցիկ որդւոյն.

Աչա Հայկէն մինչև Արամ
եօթը ծիւղ եղաւ. և ասոնց
մէջ ի՞նչ քաջութիւններ
և ի՞նչ կարգադրութիւններ
ըլլալը իմացար և ճանչեցիր:

128. Հ. Արայ գեղեցիկ
ի՞նչ գործ ըրաւ երբ հօր տե-
ղը նստաւ:

Պ. Արայ գեղեցիկ լաւ կը
կառավարէր ազգը բարեկար-
գութեամբ. բայց իր ողջա-
խոհութեամբը շատ մեծ ա-
նուն ստացաւ:

129. Հ. Արայի ողջախո-
հութիւնը ի՞նչ բանի վրայօք
յայտնի եղաւ:

Պ. Երբոր Ասորւոց Նինոս
թագաւորը մեռաւ. թագա-
ւորական գահը նստաղ ժա-
ռանգ որդին փոքր ըլլալով Շա-
միրամ թագուհին նստաւ, որ
էր ժառանգին մայրը:

Երբոր ժառանգները մեծ-
ցան գահը պիտոր նստէին,
թագուհին զանոնք թըրէ ան-
ցուց. մինակ վերջին փոքր
մանչը թողուց որուն անունն
էր Նինուաս:

ու համի բատիշահէ վօլա-
թան քի նէզ պու մէրտ,
կուլլար իրրամ ու իդզէթ ար-
գըրըն մէրտ, ժըպօյէ փան-
ձիթլյէվիրտ:

Ւէնձի հաշլթ սալ. հըքըմ
գըր բաշէ մըր ալը գանձի ու
շույնէխօ ծանի գուրրէխօ
Արայէ տէլալ.

Իշտէ ժը Հայկէ հաթա
Արամ հայլթ պապ պու, ու-
լը նավլան գիլթ չըգ̈ատ մէրա-
նի ու գանձի շուզուլ գըրըն,
ու նաս գըր մէրանլըէվան:

١٢٨ Ս. Տօլալէ Արայ չի
ամալ գըր, քընկա շույնէ պա-
վէխօ բաունըշտ:

Ճ. Տէլալէ Արայ ալը գան-
ձիթի խօտխիթի տըգըր գալ-
մէխօրա, լաքիմ ալը բագըշլ-
թլյէ նաֆսէխօ կուլլաք ալ-
լըհա գըր նալէվի:

١٢٩ Ս. Իագըշլթլյէ նալէ
սէ Արայ մըքու խուսյայէ:

Ճ. Փընկա Նինոս բատի-
շահէ Սիւրիանի մըր, գուր-
րէվի քըշուկ պուն, լօմա տի-
յէվան Շամիրամ սուլթան
լըթախթէ բաունըշտ շույնէ
Նինոս մէրէխօ:

Փընկա գուրրէվի մօղին
պուն քի լըքուրախյէ պալէ-
խօ բաունըշտընէ չաղէվան
կըհիշտ. Շամիրամ սուլթան
տիհէվան, ըլան համի
գուշլթ, նէզ գուրրէ բըշուկ

Ահա այս Շամիրամ թագուհին երբ լսեց Արայի գեղեցկութեան լուրը , կամք ըրաւ որ զայն իրեն այր ընդունելով ամուսնանայ Արային հետ . և Հայոց տէրութիւնն ալ միացնելով Ասորւոց տէրութեան հետ Արային գեղեցիկ թագաւորցընէ երկու տէրութեան վրայ .

Վասնորոյ յատուկ մարդ ղրկեց իրեն որ ընդունի առաջարկած խնդիրը . բայց Արայ գեղեցիկ չընդունելով մերժեց առաջարկուած խնդիրը .

Անոր համար Շամիրամ նեղանալով զօրքը առաւ քալեց եկաւ Արայ գեղեցկոյն վերայ , բռնութեամբ կամքը կատարել տալու , բայց զօրացը պատուէր տուաւ որ Արայ գեղեցիկ չսպաննելով ողջ բռնելով իր ձեռքը բերեն յանձնեն .

Երբոր Հայաստան մտաւ Շամիրամ իր զօրքովը , Արայ գեղեցիկն ալ իր զօրքովը անոր առջեւը ելաւ . երբ պատերազմի սկսան , իսկոյն Արայ գեղեցիկ զարկուելով ընկաւ մեռաւ .

Շամիրամ տեսաւ որ Արայ գեղեցիկ մեռաւ և ինքը իր կամքին չը հասաւ .

հէշտ սաղ . քի նավէվի Անուտա պու .

Իշտէ վէ Շամիրամ սուլթան քընկա պըհիսթ տալալիթյէ Արայ գուրէ Արամ . տըլ գըր ըվի ժէրա մէր գըրինէ , քի մառ պըտէ , իձառ բատիշահիթյէ Ասուրիանի , ու Արմէնիսթանէ թավհավ պըտէ , ու տայնէ Արայ լը քուրսէյէ բատիշահիթյէ հարտու վօլաթէ պըտէ ըռունըշտինէ .

Լօմա մախսուս մըրովէք ըշանտ ժէրա քի գապուլ պըքէ ախլէկէխօ . Լաքին Արայ տէլոլ գապուլ նա գըր գարվանա գալաէմի .

Լօմա Շամիրամ խըլս պուռապու չօրէ լըսար Արայ տալալ , քի պը զօրաքի համտէխօ պըտէ գըրինէ , ամմա ասքարէխօրա թէմպիհ գըր քի նա գուժըն ըվի սաղ պըկըրըն Արայէ տալալ ժէրա պինըն թէսլիմ պըգըն .

Գընկա բըլէխօ տանի լը Արմէնըստան , Արայ տալալ ժի ասքարէխօ քօմ գըր ըռապու լըպարվի , լըմէ չօրէ հաթ գուժթըն Արայ գալաը ու մըր .

Շամիրամ տիթ քի Արայ մըր , ու համնէխօ մա նիվէձու , լօմա զու լօշէ Արայ

փառնորդ շուտ մը Արայի մարմինը բերաւ սենեակի մը մէջ դրաւ գոնէ կախարդութեամբ ողջնցընելով իր նըպատակին հասնի. բայց այս յոյսը ոչինչ եղաւ. երբ քանի օրէն ետեւ տեսաւ որ մարմինը ուռած և հոտած էր. ուստի շուտ մը փոսի մը մէջ պահել տուաւ, և հայերու սիրտը շահելու համար հըռչակեց, թէ կուռքերը Արայի մարմինը լիզելով ողջացուցին:

Ու Շամիրամ տիրեց Հայոց երկիրներուն ու իրեն համար անտեղուանքը ամառանոց մը շինեց, անունը Շամիրամակերտ ըսուեցաւ. յետոյ Վան թագաւորը անտեղը շէնցուց մինչև ցայսօր Վան քաղաք կըսուի:

Երբ Շամիրամ ձմեռը Նինուէ (Մուսուլ) կերթար, Հայոց երկիրը կը յանձնէր Արայի որդւոյն՝ որոյ անունն էր Կարդոս:

Երբոր ամառանոցը կու գար Նինուէ կը յանձնէր իր փոքըր որդւոյն Նինուասին, և Զրադաշտ իշխանը Թիկնապահ դնելով Նինուասին, եղաւ որ Զրադաշտ բանի մը նեղանալով բարկացաւ պատերազմի ելաւ իր Թագուհւոյն դէմ:

Կարդոս Շամիրամին օգնութեան պատերազմի եկաւ

հըանի տանի օթագէ. որ տասթէ մինաձիման հիվ տըգըր սաղ պունէմի. քի համէօէ նավըէխօ ձի պըանիա, ըաքիմ հիվէխօ վալա տարգաթ. չումքի ըաշէ Արայ որմի ոյի գաթի պու. ըօմա հըըանի վաշարթ չայէ, ու որըէ գօյմէ Արմէնի ժըպօյէ խօշ գըըինէ տանկ գըր քի ըաչէ Արայ որ գըմանէ տանաման տըպէ բաղիշ գըըինէ սաղ ըըպէ:

Ու Շամիրամ՝ հըքըմ գըր ըսար Արմէնիսթանէ, ըմէտարէ ժըպօյէխօ քէօշքըկ չէ գըր, հավինէրա. բաշէ Վան բաթիշահ գանձ՝ չէնայի գըր նավէմի հաթա խօ պաժէրէ Վան թէ կօթըն:

Քընիա Շամիրամ՝ զըվըսթանէ տըչու ըը Մուսուլէ, ըլաթ տըրըկաթ գուըըէ Արայ Կարդօսրա:

Քընիա ժը Մուսուլէ տըհաթ. Մուսուլ տըրըկաթ գուըըէխօ Նինվասըրա, ու Զըրատաշտ իշխանմի Նիվասրա եաստըմձի տըտա ըը պըյմի. պու քի Զըրատաշտ հըըս պու ժը Շամիրամէ ըռապու ըըսարմի շարէ:

Կարդօս խըմաթէ Շամիրամ՝ հաթ որ ագգարէխօ,

զօրքով. հոն զարնուեցաւ մե֊ռաւ. իր Անուշավան որդին միայ գերիի պէս Նինուասին ձեռաց տակը։

Հիմայ աս տեղը գեղեցիկ Արայի ողջախոհութեանը համեմատ. Յակոբ Նահապետի որդին Յովսէփ գեղեցիկին ողջախոհութիւնը կը տեսնամք. որոյ համար լման երկու տարի բանտարկութիւն կրեց։

Ահա տակաւին գրաւոր օրէնք մը չկար. մարդիկ բնական օրինօք ողջախոհութեան մաքրութեան պատիւը խիստ պահելով մինն բանտի մէջ նստելով. միւսը միայնգամայն կեանքը զոհ ընելով. ցըցուցին ողջապահութեան պատիւը մեծ է քան զմահկանացու կեանքը և քան Սաբետանի և Հայաստանի թագաւորութիւնը։

Արդեմ աշխատիմք մենք ալ ողջախոհ և մաքուր վարք ունենալ. Յովսէփ և Արայ գեղեցկոյն նման բարի անուն թողլով աշխարհի։

130. Հ. Անուշավան ի՞նչ եղաւ վերջը։

Պ. Բարեկամներու ձեռքով Հայաստանի մէկ մասին վրայ վերակացու գրուելով եկաւ Հայաստան. 1260 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը։

Անուշաւանէն ետև Սարայ թագաւորին հրամանաւ

ըվէտարէ համ գուժթըն ումըր. գուրըէխօ Անուշավան մա մինայէ հէսիր պընտաթէ Նինվասա։

Նուհա բագիշլըյէ նամէ Արայ արըպի մանանտ բագիշլըյէ նամէ Յովսէբ տալըլ գուրըէ Յակոբ Նահապետ. քի տու սալ լը հաբսէտա մա ժըրըօյէ բագիշլըյէխօ։

Իշտէ հինտուրանդին գանունը.ք թուննապու, ըը գանունէ ըրխօ իղղէթէ նէվսէ բագիշլիթի հապու ըրսա մըրիվան. լօմա եէգի ըրհամ գուժթընէ. ու եէգի ըըմա ըը հաբսէտա ժըրըօյէ բագիշլըյէ ըըղէխօ. գապուլ նա ըըզըրըն իղղէթէ ըընէ ըը խառապլըէ նավաէվան։

Ամմի ըը խըրըըթըն նավաէ բագըշ պունէ. մինայէ Յովսէփ ու Արայ տէյալէ. նամէ գանձ ըըհէլընըմք ըընէտա։

١٣٠ Բ. Անուշավան չի՞ պուբաշէ։

Ճ. Պը տասթէ տօսթան ըըսար եէգ ալըէ Արմէնիսթանէ նապըր տանի համթ Արմէնիսթանէ բաշ. գայէ Քրիստոս ١٢٦٠ սալ բըշթ Անուշաւանէ ըը ամրէ հունթքաւէ Ասորիանի կալըաք իշխանէ Արմանիան բայ

շատ իշխաններ իրարու ետեւ Կուսակալութիւն ըրին Հայաստանի մէջ, որոց վերայ յատուկ պատմութիւն մը չը կայ. անոր հետզհետէ Կուսակալութիւն ընող իշխաններուն անունները, ասոնք են:

Անուշաւան. Պարէտ. Արբակ. Զաւան. Փառնաս. ասոր օրով է Յեսու Իսրայէլացիները Աւետեաց երկիրը տարաւ և Քանանացիները զարկաւ ցիր և ցան ըրաւ:

Քանանացիներէն մեծ իշխան մը ան ատեն փախստական Հայաստան գալով մնաց. և անկէց յառաջ եկաւ Գընթունեաց նախարարութիւնը:

Փառնասէն ետքը. Սուր. Հաւանակ. Վաշտակ Հայկակ. Ամպակ. Առնակ. Շաւարշ Նորայր. Վըստասկար. Գոռակ. Հրանդ. Ընձակ. Գըղակ Հաւրօյ. Զարմայր. Պէրճ. Արբուն. Հոյ. Յուսակ. Կայպակ. Հսկայորդի:

Ասոր օրովը Ասորեստանի Սենեքերիմ թագաւորի որդիքը. Ադրամելէ ու Սանասար իրենց հայրը մեռցընելով փախան եկան Հայաստան Հսկայորդւոյն քով:

Անկէ մեծ պատիւ տեսնալով մնացին քովը, որոնցմէ յառաջ եկան Արծրունեաց

հավլուտու ըռունըշտըն լը հըքմէ, ժըպօյէվան մախսուս նագըլյէթըք թունէ իշտէ նավէվան բայ համուստու տաթինըմք լըվէ տարէ:

Անուշաւան, Պարէտ, Արբակ, Զաւան, Փառնաս, Ռոժէմի Յեսու գովմէ Իսրայէլ պըր վօլաթէ Աւետեաց ու գովմէ Քանանէ գուժթ գըռ գըր:

Վէ չաղէ ժը եէզի Քանանէ ըռուֆի հաթ լը Արմանըսթանէ մա լըվէտարէ ժըվէ բէշ հաթ գովմէ գընթունէ:

Բայ Փառնէսէ ըռունըշտ, Սուր, Հաւանակ, Վաշտակ, Հայկակ, Ամպակ, Առնակ, Շավարշ, Նորայր, Վըստասկար, Գոռակ, Հրանդ, Ընձակ, Գըղակ, Հաւրօյ, Զարմայր, Պէրճ, Արբուն, Հոյ, Յուսակ, Կայպակ, Հըսկայորդի:

Ռոժի գուրրէ հունթքաւէ Սըրխանի Սէնէքէրիմ, Ադրամէլ ու Սանասար, պավէվան գուժթըն ըռուֆին հաթըն Արմանըսթան լըպայ Հըսկայորդի:

Ժըվէ կալըաք իզզէթ տըթըն, ման լըպավի. ժըվան բէշ հաթըն գովմէ Արծրու-

և Գրնունեաց նախարարութիւնները. ահա Աստուածաշունչ գրքի Դ. Թագաւորաց ԺԹ. գլուխ 37 համար։

Ահա 1600 տարուան մէջ սկսեալ Հայկէն մինչև ցՀակայորդին 35 նահապետք իշխեցին Հայաստանի. և ապա Պարոյր եղաւ թագաւոր Հայոց։

131. Հ. Պարոյր իշխանը ի՞նչ կերպով կոչու թագաւոր և առաջին թագաւոր ըլլալ Հայոց։

Պ. Յայտնի է որ Արայ գեղեցիկ մեռնելէն ետքը մինչև Պարոյր իշխանը Ասորոց թագաւորի հրամանին տակն էր Հայաստան երկիրը. և անոր հրամանովը Հայոց իշխանները կուսակալութիւն կընէին Հայաստանին մէջ.

Երբոր Մարաց առաջին թագաւորը Կիաքսար Ասորւոց Սարթանապաղ (Սարակոս) թագաւորի վերան պատերազմի ելաւ. և մեր Պարոյր իշխանին խոստացաւ թագաւորական թագ տալ եթէ օգնելով իրեն յաղթութիւն ընեն։

Ինչու որ Պարոյր օգնելով յաղթութիւնը եղաւ, Պարոյրն ալ անկախ թագաւորութեան թագը դրաւ գլուխը. 620 տարի քան զՔրիստոսի ծնունդը յաշխարհ

նի ու Գրնունի, պընէրհ քիթապէ բագըր. Դ. Թագաւորաց սարի ١٩ խանի ٣٧.

Իշտէ լընալ ١٦٠٠ սալըն. մը Հայկէ համթայ Հըրկայորդի սիհու բէնձ իշխան հըքըմ գըրըն բաշէ Պարոյր պադիշահէ Արմէնիսթան.

١٣١ Բ. Պարոյր չի՞ թարզ բատիշահ պու.

Ճ. Ի՞ա մըրինէ Արայէ տալալ համթայ վախթէ Պարոյր իշխան Արմէնիսթան պըն տասթէ հունթքարէ Սուրիանի պու պը ամրէվի տըռունըշըն ու տըռապուն։

Բընկա հունթքարէ քուրմանձ Կիաքսար ըռապու շարէ լըսար հունթքարէ Սուրիանիեան Սարդանապաղ (Սարակոս) Պարոյր իշխանէ մարա զավը գըր հարքա ժէրա եառարըմ պըքէ. բըշթ ֆաթուաթէ ժէրա թաճէ բատիշահի պըտէ։

Պու քի ֆաթըհ գըր. Պարոյր իշխանէ մարա տանի թաճէ բատիշահի. գըր բատիշահ. բաշ զայէ Քրիստոս. ٦٢٠ սալ։

յառաջ։

Ոմանք ալ կըսեն թէ, Մարաց վարբակէս իշխանն էր կործանիչ Ասորոց տէրութեան. և Պարոյրին թագդնողը. 900 կամ 850 տարի յառաջ թուականին Քրիստոսի։

Այս չփոթութիւնը Քիւրտըսթանցի հայերուն միտս մը չունի. մինակ այս պիտի իմանան որ. մեր Հայոց առաջին թագաւոր Պարոյր Հայ իշխանը եղաւ իր քաջութեամբը։

Հէնք քասմի տըպէժըն, Վարբակէս իշխան պու գալընտօղէ բատիշահիթյէ Ասրիանի, ու թաճ տանօղէ Պարոյր Ջ•• սալ ավուըլ մը զըյէ Քրիստոս.

Վէ գըսահան խատարըք նագէ գօմմէ Արմէնիյէ Քիւրտիսթանէ. լազըմէվան պըղըանին քի բատիշահէ ավուլ Արմէնիեան Պարոյր իշխան պու պը խօրգի մէրանիթյէխօ։

Զարմանալի քաջութիւններ քաջագանգուր մեր Հայկին
Աստուածատուր յաղթութիւններ խոհեմամիտ Արամին,
Ի՞նչ ողջախոհ մաքրութիւն էր գեղեցկատես Արային
Որոնք մարդկանց, սրտերն իրենց իմաստութեամբ գրաւեցին։
Անիկ ըսէ ասկէց ետքը Պարոյր Տիգրան եւայլն
Հայկազանց քաջ թագաւորնուս, օտարաց հետ տուրաւն,
Որով եղան աշխարհաշէն իրենց բնական երկիրնուն
Ուր որ Հայեր վայելեցին իրենց կենաց օրերուն։
Դուն ա՛լ խելքըդ գլուխըդ բե՛ր, ամէն գործքդ կարգի դի՛ր,
Ազգիդ պատուոյն, և հաւատոյն միշտ ջատագով դուն եղի՛ր
Մի՛ նմանիր վատ գէշերուն. ազգիդ օգտէն զանց առնէր,
Եւ մի՛ քնանար գործքերուդ մէջ. որպէս հոգնած կանգ առնէր
Որոնք որ թոյլ հոգով մարմնով միշտ ծուլութի չարժեցան
Բոլոր ընչից և մեծութեանց դատարկ ունայն թափեցան,
Եղան աղքատ ողորմելի. գերի անանկ աշխարհի
Եւ 'ի հարկէ կարօտ եղան ծառայելու այլ ազգի։

ԳԼՈՒԽ Ե.

Այս գլխոյն մէջ կը պատմուի Հայկազանց թագաւորներու գոր-

ՍԱՐԻ ԲԷՆՃ

Լըքէ տարիխայ նագըլ տըղի ամայէ բատիշահան Հայք ազէրէ,

ծերը մենը ցէրմէնուը Հայ-
ըոց թէրսոբիան ·

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ·

132 · Հ · Պարոյրէն ետեւ ո՞վ նստաւ թագաւոր :

Պ · Հրաչեայ, որ ասիկայ Նաբուգոդոնոսոր թագաւորին հետ, Երուսաղէմ եկաւ Հրէից ազգը գերի տարաւ Բաբելոն :

Հրաչեայ մեր թագաւորը Նաբուգոդոնոսորէն խնդրեց որ հրեայ Շամբաթ անունը Հրէից իշխանը իրեն տայ հետը Հայաստան բերէ ·

Ընդունեց արքայն խնդիրը եւ շնորհեց · բերաւ Հայաստան հիւսիսային կողմերը տեղ տուաւ եւ բնակեցան · որ ասոնցմէ յառաջ եկաւ Բագրատունեանց մեծ նախարարութիւնը :

133 · Հ · Հրաչեայէն ետքը ո՞վ նստաւ Հայոց թագաւոր ·

Պ · Հրաչեայէն ետքը իրարու ետեւ նստեցան վեց թագաւորք · Փառնուաս · Պաճոյճ · Կոռնակ · Փաւոս · Հայկակ · Հայկակէն ետքը նստաւ իր որդին Երուանդ որ այս Երուանդ առաջին մինակ չորս տարի թագաւորեց մեռաւ, փոխորդ իրեն Երուանդ Սակաւակեաց ըսուեցաւ · իր տեղը նստուց իր

հ-բ-գ-բիէ հը-մ-ալէ Հայկէ ·

ՆԱԳԼԷ ԱՐՄԵՆԻԵԱՆ

١٣٢ Բ · Բըշթէ Պարույր քէ՞ ըուունըշտ բատիշահ ·

Ճ · Հրաչեայ · քի պը հունթքուէ Պաղշատէ ըրասպու ըը գունտէ հէօիր պըր գօմմէ Եահուտիեան ըը Պաղտատէ : Հունթքուէ մա Հրաչեայ ժը Նաբուգօթօնօսօր ու խաստ Շամբաթ իշխանէ Եահուտիեան · քի պինէ Երմէնիստանէ :

Խունթքար ախլէկէմ գապուլ գըր, ու ժէրա, Ընի ալըյէ Շամալ ճիուայ ժէրա ըուունըշտ, ժըմէ բէշ համ գօմմէ մազըն Բագրատունէ :

١٣٣ Բ · Բըշթէ Հրաչեայ քէ՞ ըուունըշտ բատիշահ Երմէնիեան ·

Ճ · Բըշթ Հրաչեայ շաշ հունթքար բայ հավըլտու ըուունըշտըն, Փառնուաս, Պաճոյճ, Կոռնակ, Փառօս Հայկակ · բըշթէ Հայկակ ըռուունըշտ գուրրէմէ Երուանդ ավըլ :

Երուանդ ավըլ չառ սալ հունթքարի գըր բաշէ մըր, լօմա ժէրա ըմըրաէ գըրայ կօթըն · բայմէ ըռուունըշտ գուր-

որդին Տիգրան առաջին ։

134 . Հ . Տիգրան ի՞նչ քաջութիւն ըրաւ և ի՞նչ գործ ։

Պ . Նախ որ իր երկիրները որ թշնամիներ յափշտակած էին , զանոնք վերստին ետ դարձուց քաջութեամբ .

Երկրորդ Տիգրանակերտ Տիարպէքիր քաղաքը շինեց բնակիչներով լեցուց ։

Երրորդ Հայաստանէն դուրս Յունաց բնակիչները որ Ասիայի մէջ կը բնակէին , անոնց ալ տիրեց .

Չորրորդ Մարաց թագաւոր Աժդահակին յաղթեց շատ մը ոսկի և արծաթ և այլ ապրանքներ առար անոնցէն ետքը , ասոր հազարէն աւելի ընտանիք բերաւ . Մա՛սիս լերան բոլորտիքը դրաւ ։

Եւ իր քոյր Տիգրանուհին ալ Տիգրանակերտ քաղաքի մեծ պալատին մէջ դրաւ և բոլոր արքունի եկամուտները նոյն նահանգին քրոջը ռոճիկ ըրաւ ։

Հինգերորդ շատ զօրքով Կիւրոս Պարսից արքային հետ գնաց Բաբելոն պատերազմ , հոն շատ քաջութիւններ ըրաւ Հայոց անունը բարձրացաւ ։

Երեմիա մարգարէն հարիւր տարի յառաջ Հայոց զօրքերու գունդը Բաբելոնի վե-

րէյի Տիգրանէ ալուլ ։

134 Ս . Տիգրանէ ալուլ չի մէրանի շուղուլ գըր ։

Ճ . Նէվւէլ վօլայթէյի ժը տասթէ տըժմընան խալըս գըր , շունտա բըթանտ ըը մէրանի ։

Սանիյէ , պաժէրէ Տիէրպէքիր չէ գըր . ըը չինայի գըժի գըր ։

Սըւէժի , ժը Արմէնիստանը նէ տարըա հարջի գոլմէ ըրուժ հալքը , քի տըըունըշթըն վէ ալի . լըտարվան հըքըմ գըր ։

Չաւժի , Աժդահակ բատիշահէ գուժլթ . կալըք հէսիր ու մալընան կըըլթ , տաւ հազար խանիէ քուֆլէթ , ըը գէր ու ըը գիվլանի հաթ . տաւ հազար մալ պալա գըր տարէ չիյէյէ Մասիս լըվէ տարէ սաքին գըր ։

Եւ խուշքէյվիժի Տիգրանուհի , տանի ըը Տիէրպէքիրէ սէրայէ մազին . ու համի հասիլաթէ ալաթ տայ ժէրա թային ու թայանաթ ։

Բէնճժի , ըը կալըք ադգարէխօ չու չարէ Պաղտայէ ըը չահէ Աձամ . քի նալէվի Կիւրոս պու . կալըք մէրանի գըր լըվէ չարէտա , ու նավէվի պըլինտ գըր ։

Սատ սալ ալուլ Երեմիա բէյղամպէր ժըպօյէ չույնէ չարէ Պաղտայէ ադգարէ Ներ-

ույ պատերազմի երթալու համար մարգարէացած էր :

Ինչպէս որ կըսէ · պատուէր տուաւ յինէն Արտաշէսի Թագաւորութեանց և ապստամբական գնդին խանգարեցէ՛ք շինուա նորոգումը, Եւ · Եզրեմ Ծ.Ա · գլուխ 27 համար :

Ահա ասոր ինչպէս Աստուած կը յիշատակէ մարգարէի բերնով Հայոց Թագաւորութեան զօրքերը և իրեն դէմ ապստամբ ազգին վերայ վըրէժառու կ'վերցունէ ·

Աստուած ամէն ժամանակ իր կամքը հնազանդ ազգերը միշտ զօրութեամբ փայլեցուցած է և կ'փայլեցունէ զանազան շնորհքներով · ուրեմն ջանք ընենք Աստուծոյ հնազանդ ըլլալու, ու անոր ծառայելու պատուէրները պահելով ·

135 · Հ · Տիգրանին տեղ ո՞վ յաջորդեց :

Պ · Տիգրան երեք որդի ունէր, որոց մեծն էր Վահագըն · որ նստաւ հօր տեղը եւ շատ քաջութիւններ ընելուն համար իրեն արձանը կանգնեցին հայեր Վրաստանի մէջ և կ'պաշտէին ·

Վահագնէն ետքը յաջորդեցին Արդաշ Արգիս, ինչ-

մէնի, խուսուսի գըրի պու ըը նավ քիթէպլէխօ սարի բէն- ձի նէզ, խանի պիսթ ու համըթ :

Թումպէհ պըտըն ծըմըն հուռնր- տարըն Արտարտէ, ու տաֆըլայէ պըշանայէ ըստապըգըն պըըըն օ· խըրթողան ըը տօրէզէն ·

Իշտէ պընէրհ չալըա խօսէ պը տալէ բէյզամպէր ագգա- րէ հունէթքառէ օրմէնի ը- ռատըգէ լըսար վէ խալգէ, քի առի պունէ լըպար խու- սի · ու հայիֆէխօ տըսթինէ ժըվան :

Խուսի համի չող ժէրս մըթիհ գոլման թըմ պը գուվվէթ պըլընտ գըրիէ, ու տըգէ թարղ պը թարղ քա- րամթէխօ, տէ գէյրաթ պըքըմք թամպիհէվի կըր- թընէ ու ժէրս պը մըթիհի ղուլամ գըրնէ ·

١٣٥ Բ · Շուշնէ Տիգրան քէ՞ պուհօրդ ·

Ճ · Աէ գուրրէ Տիգրան հապու · գուրրէ մազըն քի նավէվի Վահագն պու, ը- ռունըշտ չուշնէ պապէխօ :

Աւ կալըաք մէրանի գըրի- նէվիրա · ըը Կուրճիստանէ գավըրէ պըլընտ նշան տանին ու տը հապանուըն ·

Իայ Վահագ ըռունըշտըն րայ հախուտու գուրրէվի ·

պէս որ ընդարձակ պատմութեան մէջ կերևի ։

Վահագն. Առաւան. Ներսէհ. Արմոգ. Բագամ. Վան ։

Վան թագաւոր Շամիրամ թագուհւոյ շինած ամրոցը լաւ մեծցնելով բազմամարդ քաղաք մը ըրաւ. որուն անունը մինչև ցայսօր Վան կըսուի. և իր տեղը յաջորդեց Վահէ ։

136. Հ. Վահէ ի՞նչ գործ ըրաւ ։

Պ. Վահէ պատերազմի ելաւ Աղեքսանդրին դէմ, զարնուեցաւ մեռաւ. քան զՔրիստոսի ծնունդը 328 տարի յառաջ. 1800 տարի տեւեց Հայկազանց թագաւորութիւնը. Վահէի մեռնելովը վերջ եղաւ ։

137. Հ. Հայկազանց թագաւորութիւնը վերջ ըլլալէն ետքը ո՞վ տիրեց Հայաստանին ։

Պ. 170 տարիի չափ Հայաստան երբեմն Աղեքսանդրի կողմէն և երբեմն Ասորոց թագաւորի կողմէն, և երբեմն Հայոց իշխանները կառավարեցին ։

Երբ Պարթևաց ցեղէն Արշակ քաջը եկաւ, նորէն Հայոց թագաւորութիւնը կանգնեցաւ անոր ձեռքովը ։

138. Հ. Հայկէն մինչև

չավան քի նադըը տըրդի պը ձի ըը քիթէպէ նագլէ մադըն ։

Վահագն, Առաւան, Ներսէհ, Արմոգ, Բագամ, Վան ։

Վան հունթքառ Օօղանէ Շամիրամ սուլթան, պամեր չէ գըր, ըը համի շինայի գըժի գըր, համէյի տանի պամերէ Վան, համայ իրօ. ու շույնէյի ըուունըջա Վահէ ։

١٣٦ Ս. Վահէ նէ՞ շուղուլ գըը ։

Ճ. Վահէ ըպար Աղեքսանդր շարէ ըռապու համ գուժլըն ու մըր, ժը զայինէ Քրիստոս ավըլ ٣٢٨ սալ ։ ١٨٠٠ սալ հունթքառլըթլըէ Արմէնի մայ. քընկայ վահէ մըր հունթքառլթլըէ Արմէնի գալճանու, բաշին պու ։

١٣٧ Ս. Բայ գաթմանընէ բատիշահըթլըէ Արմէնիան քէ՞ հըքըմ գըըր Արմէնիսթանէրա ։

Ճ. Պը գաւէ սալէ տատ ու հալթէ բաշայ ու միրխմիրան հըքըմ տըգըըի պուն, չողըք ժը ալըէ Աղեքսանդր Մակէդօնէ, ու չողըք ժը ալըէ բատիշահէ Սիւրիանէ ։

Քընկայ ժը գայլէ Պարթևէ մէրէ Արշակ ըռապու, պը տաոթէյի տըխա բատիշահըթլըէ Արմէնի ըռապու ։

١٣٨ Ս. Քը Հայկէ հաթա

Արշակ. Ի՞նչ քան նահապետ և քանի՞ թագաւոր եկան և կառավարեցին Հայոց տէրութիւնը ։

Գ. Քրիստոսի յաշխարհ գալէն 2350 տարի յառաջ. Հայկ նահապետանիս եկաւ. և անկէց ետքը Արմենակ. Արմայիս. Ամասիայ. Գեղամ. Յարմայ. Արամ. 1300 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը.

Արայ գեղեցիկ. Կարդոս. Անուշաւան. Պարէթ. Արբակ. Զաւան. Փառնաս. Սուր. Հաւանակ. Վաշտակ. Հայկակ առաջին. Ամպակ. Առնակ. Շաւարշ. Նորայր. Վստամկար. Գոռակ Հըրանդ. Ընձակ. Գըղակ. Հոռոյ. Զարմայր. Պերճ. Արբուն. Հոյ. Յուսակ. Կայպակ. Հըսկայորդի ։

Ահա Հայկէն մինչև Պարոյր իշխանը. որ է 2350 մինչև 604 տարի յառաջ քան ըզՔրիստոսի ծնունդը. նահապետական իշխանութիւն էր Հայոց տէրութիւնը. և ապա թագաւորական իշխանութիւն սկսեալ 'ի Պարոյրէ.

Թագաւորք Հայոց Պարոյր. Հրաչեայ. Փառնուաս. Պաճոյճ. Կոռնակ. Փաւոս. Հայկակ երկրորդ. Երուանդ առաջին. Տիգրան առաջին. Վահագն. Արաւան. Ներ-

Արշակ, չըգա՞ս պապէ աշիրան ու չըգա՞ս բատիշահ հաթըն խտարէ գըրըն բատիշահիթյէ Արմէնիեան ։

ճ. Ժը Քրիստոս տընէ հաթընէ ٢٣٥٠ սալ ավուլ, Հայկ պապէ աշիրան հաթ. Ու ժըվէ ըէվա. Արմէնակ, Արմայիս, Ամասիայ, Գէղամ, Յարմայ, Արամ ١٣٠٠ սալ ավուլ ժը զայինէ Քրիստոս ։

Տալըլէ Արայ, Կարդոս, Անուշավան, Պարէթ, Արբակ, Զաւան, Փառնաս, Սուր, Հաւանակ, Վաշտակ, Հայկակ ավուլ, Ամպակ, Առնակ, Շաւարշ, Նորայր, Վըստամկար, Գոռակ, Հըրանդ, Ընձակ, Գըղակ, Հոռոյ, Զարմայր, Պէրճ, Արբուն, Հոյ, Յուսակ, Կայպակ, Հըսկայորդի ։

Իշտէ ժը Հայկէ հաթա Պարոյր իշխանէ. քի ٢٣٥٠ սալէ հաթա. ٦٠٤ սալ ավուլ ժը զայինէ Քրիստոս. հըքմէ Արմէնիեան պու պը խտարէյէ պապէ աշիրան. ու բաշէ հըքմէ բատիշահի ժը Պարոյրէ բէշ հաթ ։

Բատիշահան Արմէնի. Պարոյր, Հրաչեայ, Բառնուաս, Պաճոյճ, Կոռնակ, Բաւոս, Հայկակէ սանի, Երուանդ ավուլ, Տիգրանէ ավուլ, Վահագն, Արաւան, Ներ-

սէհ. Զարեհ. Արմոգ. Վան. Վահէ.

Ահա 17 հատ թագաւորք Հայոց որք իրարու ետեւ յաջորդեցին. եւ Աղեքսանդր Մակեդոնացին վերջացուց. Կուսակալներ նստեցան անկէց ետքը: Յառաջ քան զծնունդն Քրիստոսի 330 տարի. Կուսակալ [illegible] Աղեքսանդրի. [illegible] Հայոց [illegible]. Միհրան. Նէոպտղեմոս. Արդուարդ. Արտաւազ. Արտաշէս. Զահրան. Միհրբուզան. Արտաւազդ.

Ահա 8 կուսակալք 170 տարուան մէջ նստեցան. ուստի 150 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը վերստին ծաղկեցաւ Հայոց թագաւորութիւնը Արշակ քաջ Պարթեւաց ցեղին թագաւորին ձեռքով. իր եղբայր Վաղարշակը կարգեց Հայոց թագաւոր. վասնորոյ Արշակունեանց թագաւորութիւն ըսուեցաւ զինի Հայկազանց թագաւորութեան, երկրորդ թագաւորութեան անունը.

սէհ, Զարէհ, Արմոգ, Վան, Վահէ.

Իշտէ ١٧ պատիշահան Արմէնի քի պույ հալ ու տու ըռունըշտըն, քի պաշէ Աղէքսանդր Մակէդոնէ պաշլընէ վան անի քի միրիմիրան ու պաշայ ըռունըշտըն: [illegible] է Քրիստոս ٣٣٠ սալ [illegible] Աղէքսանդրէ. [illegible] Արմէնի. [illegible] Միրհան, Նէոպտղեմոս, Արդուարդ, Արտաւազ. Արտաշէս, Զահրան, Միհրբուզան, Արտաւազդ:

Իշտէ հաշլթ պաշայ լընալ ١٧٠ սալէ ըռունըշտըն, ու ١٥٠ սալ ավուլ մը զայինէ Քրիստոս, ախտա պատիշահլըթյէ Արմէնի ըռապու պըտասթէ Արշակ պատիշահէ. քի մը աշըէ Պարթեւէ պու: Բի Վաղարշակ պըրայէվիմի լըսար Արմէնիեան պատիշահ տանի. լօմս պատիշահլըթյէ Արշակունի կապէ գըրըյն. պըշըթ պատիշահլըթյէ Աշխէ Հայկէ, նալէ պատիշահլըթյէ սանի:

Արդ վերջացաւ մեր հայկազանց նահապետաց տէրութիւն
Նու վերացաւ թագաւորնուս քաջ բազկերէն զօրութիւն.
Անաց ազգը անօգնական և անխնամ և անտէր.
Հարիւր յիսուն տարի յառաջ քան զՔրիստոս դէպքն էր.
Լացին լերինք Հայաստանի. գլուխնին վար ծռեցին
Դաշտ և ձորեր սեւեր հագան անմխիթար ողբացին.

Թէ մերայինք և թէ օտարք երբ այս ցաւը զգացին
Անհամբաւ ոսկի ելան վարսափետուր կոծեցին.
Լացաւ Հայկը, ողբաց Արամ, կոծեց Պարոյր Թագաւոր,
Նախարարներ զօրապետօք հանդերձ հագան սգաւոր.
Իշխանազունք գաւառապետք և հացալէք մելիքներ,
Եւ հաւաքեցան յօրինեցին Հայաստանին նոր ողբեր.
Հարք և որդիք մարք և մանկունք օրիորդներ ցանկալի,
Արամավլին Տրխուր գիմօք, երգեր կ'ըսեն ողբալի.
Նոր փեսաներ հարսներուն հետ ուրախութեան փոխարէն,
Աղի ջրեր, իրենց աչքէն վար կը թափի գետօրէն.
Այս տրտմագին ողբերգութեանց Հայաստանի ձայները,
Շուտ մը ելաւ երկնքին մէջ արդարութեան առջևը.
Ողորմութիւն էր բարեխօս, խաղաղութիւն անոր հետ,
Իսկոյն իջան մեր Հայաստան մեզ վերստին կանգնել պետ.
Յետ այսօրիկ մեծ ըրէ Արշակունեանց տէրութեան,
Ուր որ պետի հզօր փայլէր, նոր հայկական զօրութեան.
Լաւ մը կարդա միտքըդ պահէ Թագաւորաց շարքերը,
Մեծ Արշակէն մինչև Աբգար Թագաւորնուս անցքերը.

ԳԼՈՒԽ Զ.

Այս գլխուն մէջ կ'պատմուի Արշակունեանց թագաւորներուն գործերը. մինչև ցԱբգար Թագաւոր. որուն ժամանակին ծնաւ Քրիստոս.

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ.

139. Հ. Ի՞նչպէս եղաւ որ նորէն ծաղկեցաւ Հայոց թագաւորութիւնը.

Պ. Պարթև ըսուած ցեղէն Արշակ անուն կորիճ մարդ մը ելաւ գլուխ եղաւ իր ազգին.

Վերջը իրեն թոռը Արշակ անունով անձը, շատ խմաս-

ՍԱՐԻ ՀԱՀ

Լըլէ սուրէտէ նագըլ տըլըր հա- րուգուբէ բատիշահան Արշակունէ. Հաթթա Աբգար բատիշահէհմայ, կի ու ըօժէնտէ ղդ Քրիստոս.

ՆԱԳԼԷ ԳՈՎՄԷ ԱՐՄԷՆԻ

139 Բ. Ձանմ՞ պու քի տխտա ըռապու բատիշահլը- թիյէ Արմէնի.

Ճ. Մը աշըէ Պարթև մէ- ըըք ըռապու նավէկլի Արշակ պու սարէ գոմմէխօ.

Բաշէ Թուրինէկլի Արշակ, մըրուվըք մէր ու պը իմմխէթ

տուն ու կործ ըլլալով շատ քաղքութիւններ ըրաւ . անոր համար Թագ գրին գլուխը եղաւ Պարթեւաց Թագաւոր ։

Եւ այնքան զօրացաւ շատ երկիրներ առնելով մինչեւ եկաւ հասաւ Հայաստանի սահմանին ։

Ուստի իր Վաղարշակ անուն եղբայրը Հայոց Թագաւոր կարգելով ղրկեց եկաւ Մծբին այն է Մսէպին , հոն նստաւ ։

140 · Հ · Վաղարշակ երբ նստաւ Թագաւորութեան աթոռը ինչ գործ ըրաւ ։

Պ · Գիր գրեց իր եղբօրը Մուսուլ ղրկեց · խնդրեց Հայոց Թագաւորութեանց վրայօք պատմութիւնը դիւանատանէն հանել իրեն ղրկել ·

Վասնորոյ Մար Աբաս Կատինացի իմաստուն մարդը · որ քաջ գիտէր Ասորերէն և Յոյներէն գրել կարդալ · զանիկայ ալ գրին հետ ղրկեց ·

Արշակ իր Վաղարշակ եղբօրը խնդիրը կատարելու փափաքով բացաւ գրատունը Մար Աբաս մտաւ ներս , ուզած պատմութիւնները առաւ բերաւ Վաղարշակին · որ մեր Խորենացին ալ անկէց առած գրած է Հայոց պատմութիւնն ·

Երկրորդ Կապադովկիոյ Իշ-

պու , ու կուլլուք մէրանիթի գըր , լօմա սարէվլի թաճ տանին պու բատիշահէ Պարթեւան ։

Ու աֆգաս մէր ու պըհըքմ պու կուլլուք փօլաթ ըսթանտ . հաթա՛ հաթ կիհիշթ ըը Արմէնիստանէ ·

Լօմա պրէվլիժի Վաղարշակ գըր բատիշահէ Արմէնեան , ըշանտ , հաթ մըսէպինէ ըըվէտարէ ըռունըշտ ·

140 · Բ · Վաղարշակ գընկա ըռունըշտ ըքըրօխյէ խունթքառի · չի շուղուլ գըր ·

Ծ · Պաղըղ նուխսի պըրէյէխօրա , ըշանտ Մուսուլէ , տիլէկ գըր քի նագլէ խունթգառիթյէ գօվմէ Արմէնիեան ժէրա պըշինէ ·

Լօմա իլիմտար Մար Աբաս Կատինէ , քի գանճ տըղանի պու ըղմանէ ըրումէ ու Սըրիեանի խունտըն , ըվլիժի ըշանտ պըգաղըգ ·

Արշակ տիլէկէ պըրէխօ ժըպօյէ սարի գըրին վաղըր քիթէպխանէյէ խունթքառի , ու Մար Աբաս գաթ դէտա հարչի նագլէ գօվմէ Արմէնի տիթ ըսթանտ ու անի Վաղարշակըրա · քի Մովսէս Խորենէմաժի ժըլէ ըսթանտ ու նըվիսանտ նագլէ Արմէնիեան ·

Տըտու իշխանէ Կապա-

խանը որուն անունն էր Մօրփիւզիկէս, որ Վաղարշակին վերայ շատ զօրքով եկաւ պատերազմելու. Վաղարշակ զանի բանեց մեռցուց, և երկրին ալ տիրեց:

Ասոր Բագարատ իշխանին ալ ապագայ Թագաւորներու գլուխը Թագ դնելու իշխանութիւնը տուաւ. ըրաւ զանի Թագադիր, և ասպետ. և ցեղին անունն ալ հրաման ըրաւ որ իր անունովը կանչուիլ Բագրատունի:

Երրորդ Վան քաղաքը նորոգեց. գեղեր և դաստապաներ շինելով շէնցուց. և այլ շատ երևելի գործքեր ըրաւ. քսան երկու տարի Թագաւորութիւն ընելէն ետքը Մծբին (Նսէպին) քաղաքին մէջ մեռաւ:

Տես այս Թագաւորի իմաստութիւնը, ու ազգասիրութիւնը, որ իրեն իշխանութեան գտնուած ազգերուն և մանաւանդ Հայոց անցեալ գործուածներուն պատմութիւնը ընելու փափագանօք եղօրմէ խնդիր կընէ. Մար Աբաս Կատինայի ձեռքով իր բաղձանքը լընելով Հայոց պատմութիւնը 'ի լոյս կը հանէ. հիմայ ալ մեք և մեր որդիքը կը վայելենք:

141. Հ. Վաղարշակի տեղը ո՞վ նստաւ:

գովկէ, քի նավէվի Մօրփիւզիկէս պու. քի պը կայաք ազքար հաթ լըսար Վաղարշակ բավչունէ, Վաղարշակ ըվի կըրթ ու գուժթ, ու փօյաթէվիժի ըսթանտ:

Բու Բագարատ իշխանէժի գըր սարէ բաշխշահան Թաճ տանող, ու տայ ժէրա վէ հըքիմէթիթլյէ. ու գըր ըվէ մաղըն. ու ամըր գըր պընավէվի կաղըն պըգըն նամէ Տըրաթէվի Բագրատունէ:

Սըսէ. պաժէրէ Վանէ նուգըր. ու պըկունտ ու ղասէպէ շէնայի գըր, ու կըլըք խույայի մաղըն շուղուլան գըր, պխսթ ու տու սալ խունթքասիթի գըր, լը պաժէրէ Մըսէպին մըր:

Պընէրհ իլիմլյէթէ, ու գովմ հապանըընէ վէ խունթքաէ, քիպըն հիքմէխօ հարչի գովման հապուն, ու պէթըր Արմէնիեան համի նագլէվան կօտարի գըրինէ հավէս գըր, ու ժը պըրէխօ տիլէկ ալըգէ պը տասթէ Մար Աբաս Կատինէ հավէսէխօ թըժի ալըգէ. նագլէ գովմէ Արմէնի խույայի ալըգէ. քի Նուհա ամժի, ու գուրբէմաժի պը հավէս ալըխույնըն:

141 Բ. Ճույնէ Վաղարշակ քէ՞ ըռունըշտ:

Գ. Իր որդին առաջին Արշակ. որն որ շատ բարեկարգութիւններ ընելով երկիրը զարդարեց.

Իրեն նիզակի ջուրը. օձերու արիւնով տրուած ըլլալով. ուր որ զարկեր շուտ մը գործ կը տեսնէր.

Նախարարութեանց ցեղին շատ նեղութիւն տուաւ որ Հրէական օրէնքը ձգեն կռապաշտ ըլլան, երկու մարդ ալ սպաննեց.

Այս նեղութիւններուն չդիմանալով մինակ շաբաթ օրերը որսի, և պատերազմի երթալու, և մանչ զաւակնին չթլփատելու յանձն առին.

Արովհետև Արշակ հրաման ըրած էր թլփատուածներուն աղջիկ չտրուի. կնութեան համար. ասանկով օր քան զօր ազգը կը զօրացունէր, և յառաջ կը տանէր.

Պօնտացւոց դէմ պատերազմի ելաւ յաղթեց և տիրեց, տասն երեք տարի թագաւորութիւն ընելէն ետքը մեռաւ. իրեն տեղը իր որդին Արտաշէս յաջորդեց.

142. Հ. Արտաշէս ի՞նչ քաջութիւն ըրաւ.

Գ. Արտաշէս շատ քաջութիւններ ըրաւ.

Պարթևաց թագաւորը որ մինչև Արշակին ժամանակը առաջին էր, և Հայոց թագաւորը անոր երկրորդն էր,

Ճ. Գուրրէվի Արշակ ավուլ. քի կալըք նիզամէգանճ պը գըրինէխօ, վօլաթէվի տալալ գըր, ու տավէ մըզրագէխօ պը խույնէ մաւէ ավ տայ պու, լըքէ տարէ քի տըլէխըստ ըվի տըգատանտ.

Ու կալըք զահմէթ տայ. ազրէ Նախարարունէ, քի մասալէ Յահուտիեան պար պըտըն օլայ պըպըն. տու մըրուվժի ժըվան գուժթ.

Վէ էղլէթէ թահմուլ նա գըրին պըթանէ ըրօյէ Շամօ շարէ ու սէյտէ չույնէ զապուլ գըրըն ըխօ.

Չըմքի Արշակ ամր գըրի պու գաչըք նապի քի պըտըն ժըն ժըվօրա. պըվի թարգէ ըրօ պը ըրօ գովմէխօ պըլընա տըգըր ու բէշ տը անի պու.

Իըպար Պօնտէյէ շարէ ըռապու գոլանտ ըվան և ըսթանտ. սէզգատ սալ խունթքառիթի գըր, բաշէ մըր, շույնէվի ըռունըշտ գուրրէվի Արտաշէս.

142 Բ. Արտաշէս չի՞ մէրանի գըր.

Ճ. Խունթքառէ Պարթէվան քի խունթքառէ ավուլ տըպու հաթա ըրօժէ Արտաշէս, ու խունթքառէ Արմէնի սանիյէվի տըպու. գընկայ Արտաշէս պու խունթ-

երբ Արտաշէս նստաւ Հայոց թագաւոր, ինքը եղաւ առաջին, և Պարթևաց թագաւորը իրեն ըրաւ երկրորդ։

Բոլոր իր ըստակները ըսկըսաւ իրեն պատկերովը տըպել 113 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը։

Իր Արտաշամայ անունով աղջիկն ալ տուաւ կնութեան Մնհրդատին. որն որ Վրաց բդեշխն էր. և Կովկասու լեռները ու սև ծովին բոլորտիքը յանձնեց Մնհրդատին։

Ու ինքն ալ շատ զօրքերով քալեց գնաց արևմտեան կողմերը, և անցաւ Յունաստան, և շատ կուոց արձաններ գտնալով զրկեց Հայաստան Յարմաւիր քաղաքին մէջ կանգնել տուաւ։

Շատ տեղուանքներու տիրելէն ետքը ուզեց որ յառաջ քալելով Եւրոպա երթալ. բայց իր զօրքերուն մէջ խռովութիւն մտած ըլլալով. չկարողացաւ դարձընել. վասն որոյ միտքը դրաւ ինքը առանձին ետ դառնալ։

Երբոր ետ դարձաւ պիտոր գալ, զօրքերէն զատուելով մեռաւ. լման 25 տարի թագաւորութիւն ըրաւ մեծ համբաւ ըստացաւ։

Տես Յունաց պատմիչները որքան զինքը կ'գովասանեն, և անոր աշխայժ քաջասիրտ

քաւ լըխօ գըր խունքեարէ ավուլ, ու խունքեարէ Պարթէվլան գըր խունքեարէ սանըյէմի։

Համի տըրավէմի ժի պընավէմի ու պը չէքըլէմի սիքքէ տըլէխըրա ١١٣ սալ ավուլ ժը զայինէ Քրիստոս։

Ու Արտաշամ գիզէմիժի տա ժըն Մնհրթատ բաշայէ Կուրճիեան. ու չիյէյէ Կովկաս ու պահրէ ըրաշ համի Ռօրաադ Մնհըրթատըրա։

Ու ըմի ժի պը կալըաք ադքար չու ալըյէ ըռօժավա, ու պու հօրթ Ռումըստան լըմէ տարէ կալըաք ժըքավրէ Մանամայն տիթ ու ըշանտ լը Արմէնստան լուէտարէ տանըն։

Ժը կալըաք ճիեան հըքմ գըրինէ բաշէ. համա գըր քի պըշէ Ֆրէնկստանէ. լաքին ընավ ադգարէմի խէյանթըն քաթ. լօմա տըլ գըր պըթանէ շույնէվա վաքարինէ։

Պընկյա շույնտէ վաքարի տըհաթ, ժը ադգարէխօ հաթ գուժթըն ու մըր, ու թամամ ٢٥ սալ խունքեարիթի գըր կալըաք պը տանկէ մազըն ու շանէ չէօհրէթ։

Պընէրհ ըրում նագըլ գըրօզան չըգաս մաթհէմի տըգըն, ու մէրանխյէմի, գու վվէթէմի

զօրութիւնը ու բարեկարգութիւնը ու բազմատեսակ շինութիւնները ։

Ահա այսպէս բարեհամբաւ քաջ թագաւոր ունեցեր ենք 100 տարի յառաջ քան ըզ Քրիստոսի ծնունդը ։

Ուրեմն մաքերնիս բերելով անոնց առաքինութիւնը և բարի համբաւը · զիրար մըխիթարելով իրարու հետ սիրով ըլլամք · իրարու օգնութիւն ընեմք հայազգութիւննիս չ՚կորսընցնեմք վատութեամբ ։

Վարժարաններ հաստատեմք · և վարժապետներ գըտնեմք , սորվիմք ազգութիւննիս ու կրօնքնիս , և կատարեալ մարդկութիւնը ճանչեմք ։

143 · Հ · Արտաշէսին տեղը ո՞վ նստաւ ։

Պ · Իր որդին Տիգրան երկրորդ · որովհետև առաջին Տիգրանը Հայկազանց թագաւորներէն իններորդ թագաւորն էր · 570 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը · որ էր որդի Երւանդ · Սակաւակեացին · տես 32 հարցումը ։

Բայց աս Տիգրան , երկրորդը Վաղարշակէն սկսեալ , Արշակունեանց թագաւորներէն չորրորդն է ։

Քրիստոսի ծնունդէն իննըսուն տարի յառաջ ապրե.

շինայիթլյէմի , ու համի թանկ ու թերէգլյէմի ։

Իշտէ պըվի թարղ տանկէ խօշ խունթքեարէմա մէրանի հայթուսյէ ١٠٠ սալ ավուլ ժը զայինէ Քրիստոս ։

Եղա Իսա պիրէմա պընըմք գանձիթլյէվան ու պըլըմա ու խօշ տէնկէվան , հավուտու թէօէլի պըգըմք պը մըհիպ ու հավուտուրա իմաստ գըրինէմա գօվմիթլյէմա պը խառատի ունատ նագըմք ։

Ու մագթէպ չէ պըգըմք , ու խօճա պինըմք · հին պըպըմք գօվմիթի ու մէսէպէմա ու նաս պըգըմք մըրուվիթյէ ։

١٤٣ Բ · Շույնէ Արտաշէս քէ՞ ըռուսնըշա ։

Ճ · Գուըրէմի Տիգրան սանի · չըմքի Տիգրանէ ավուլ ժը խունթքեառան Արմէնի խունթքեառէ նահ պու , քի ٥٧٠ սալ ավուլ ժը զայէ Քըրիստոս · քի գուըրէ ըմրէ գըն պու · պընէրհ բաւէ ٣٢ ·

Ամմա վէ Տիգրանէ սանի ժը Վաղարշակէ , ու հաթա Արշակունէ խունթքեառան չառ պու ։

Նօթ սալ ավուլ ժը զայէ Քրիստոս , ըռումէ ասի գօվէ

տամբ Յոյները Հայաստանէն վռնտեց, փոքր Ասիան յանձնեց իր քեռայր Միհրդատին։

Վերջը Կապադովկացւոց վերան երթալով յաղթեց անոնց. և քանի հազար մարդ ալ անկէց բերաւ Հայաստան։

Իւր բոլոր Ասորւոց ալ տիրեց և անոնց ալ թագաւոր կոչուեցաւ։

Իւր Երուսաղէմայ տիրեց շատ Հրէաներ բերաւ, Վան քաղաքին մէջ դրաւ. և շատ անգամ Հռովմայեցւոց յաղթելով արքայից արքայ կոչուեցաւ։

Երեք հարիւր հազար զօրք ունէր, շատ թագաւորներ քովը գերի բռնուած կը կենային. և ձի նստած ժամանակին չորս թագաւոր առջևը քալելով կերթային. թէ որ գահը նստած ըլլար, առջևը բարև բռնած պիտի կայնէին։

Ահա այսպէս յաղթող հզօր թագաւոր մըն էր Տիգրան Բ. որ յիսուն չորս տարի թագաւորութիւն ընելէն ետքը 85 հասակին մէջ մեռաւ. 40 տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը. իր որդին Արտաւազդ գահը նստաւ։

Տէ հիմայ խորհելով մտա-

ռանտ մը Արմէնիստանէ. ու ըրչուկ Արմէնըստան թէօլիմ գըր զավայէխօ Միհըրթատըրա։

Բաշէ չու լըսար Կապադովկէ, ու ֆէթըհ գըր. ու պխօթ հազառ մըրուվ ժըվէ Ընի ը Արմէնըստան։

Ու համի Սիւրիանիրա հըքմ գըր մը Վան ըռամի պու խունթքառ։

Ու Գուտսըրա հըքըմ գըր ժըվէ կալըք Իշհուտիեան Ընի տանի լընավ պաժէրէ Վանէ, ու չանտ ձառժի ֆաթըհ գըր Հռոմէան ու հաթ կաղի գըրին խունթքառէ խունթքառան։

Մէսատ, հազար ազգարէվի հապու կալըք բատիշահան ը պավի հէսիր կըրթի պուն. քընկայ ը հասպէ տըռունըշտ, ը բէշ էվի տըշուն բայայի չառ բատիշահ. ու քընկայ ը թահթէ տըռունըշտ ը պարվի տասթ Կրէտա սալամ տը սագինանըն։

Իշտէ վէ թարղ մեր ու ֆաթհ գըրօղ խունթքառըք պու Տիգրան է սանի. քի բէնձի չառ սալ խունթքառիթի գըր ԼՕ սալէ ըմրէվի պու չաղէ քի մըր. ժը զայինէ Քրիստոս Խ. սալ ավուլշույնէվի ռունըշտ գուրրէվի Արտաւազդ։

Տէ Նուհա ֆահմ ու մու-

ծէ, որ մեր Հայոց ազգը տևէ 1900 տարի յառաջ ինչ համբաւաւոր թագաւորներ ունեցեր, և ինչ պարծանաց տեղիք տուեր :

144. Հ. Արտաւազդի օրովը ինչ պատահեցաւ :

Պ. Անիկայ չորս տարի թագաւորութիւն ըրեր է նաև. Հռոմմայեցւոց իշխանը Անտոնինոս եկաւ Հայաստան. Պարթևաց Փրատ թագաւորին դէմ պատերազմի գնաց, և կ'յուսար որ Արտաւազդ իրեն պիտի օգնէր :

Ինչու որ Արտաւազդ իրեն չօգնեց, ինքը շատ վնասներ քաշելով դարձաւ եկաւ որ պիտոր յԵգիպտոս երթար. մեր Արտաւազդ թագաւորեն վրէժ առնելու համար բարեկամաբար քովը կանչելով բռնեց ոսկի շղթայով կապեց հետը տարաւ յԵգիպտոս :

Ան ատեն Հայաստանը բաժնելով մէկ կողմը տուաւ Պոնտոսի թագաւորին. արևելեան կողմն ալ Մարաց թագաւորին, և մնացած մէկ կողմին ալ թագաւոր դրաւ իր որդին Աղեքսանդրը :

Աս Արտաւազդի գլուխն ալ Կղէոպատրա թագուհին Մըրքոսայ մէջ կտրել տուաւ. Հայոց զօրքերն ալ ասոր լուրը առնլուն պէս, Աղեքսանդ-

թալա պըզէ, քի ժըվէ ١٩٠٠ սալ ավուլ գումէմա չավան պը տանկէ խօշ խունթքաւէվի հապույէ, ու չի իֆթիխար ու իխտիխար ծիյէվի հապունէ :

١٤٤ Բ. Ըռօժէ Արտաւազդ չի գովմի :

Ճ. Ըվի չառ սալ բատիշահիթի գըր, բաշէ քի իշխանէ Հռոմէան Անտոնինոս համ յը Արմէնիստանէ արչու չարէ լըսար խունթքաէ Պարթևէ, հիվիեվի հապուքի Արտաւազդ մէրա իմտատ արգէ :

Բընկայ քի եստարմէ Արտաւազդ մէրա նա կիհիշթ, լըսար արէվի բէն գըր. չի չաղը չարէ համ բըկէնանա ու փախարի չունիա արչու. պը տօսթի կաղի գըր լը պավի Արտաւազդ ու խարանա ըվի. ու պը գէնծիրէ զիվէ կրէտայ պըր պըխօրա լը Միսրէ :

Վէ չաղ Արմէնիստան գըրտէ բաշ. բաշը բ տայ բատիշահէրա Պօնտոսէ, ալիէ ըռօժհըլաթը տայ բատիշահէ գուրմանծան. լըսար բաշէ էմինծի գուրէխա Աղէքսան գըր տանի բատիշահ :

Ու Կղէօպատրա թագուհի մը ըշտակ Միսրէ սարէ Արտաւազդ տայ չարմեգըրըն. վէ տանկէ բրուշ կիհիշթ կոհէ ազգարէ Արմէնիան, համին

նստաւ գահը · հայերը կին թագաւոր չուզելով ժամանակ մըն ալ առանց թագաւորի մնացին ։

Վերջը Պարթեւաց թագաւորը Վոնոն իր գահէն մերժուելով եկաւ Հայաստան, զինքը դրին Հայոց թագաւոր ։

Ասոր ետեւէն Զենոն · Արտաշէս · Արշակ · Միհրդատ · Հռադամիզդ · Տրդատ · Տիգրան · Տրդատ · Բ · անգամ ։

Ահա օտար ազգաց պատմութիւններէն առնուած է այս 18 թագաւորի անունները · որն որ 98 տարուանը մէջ իրարու ետեւէ յաջորդած են Հայոց գահը ։

Ասոնց ետեւէն Արշամ անուն իշխանը նստաւ Հայոց գահը · որն որ մեծ Տիգրան թագաւորի եղբօր Արտաշէսի որդին էր ։

Ասոր օրովը Հրէից Ուրբանոս բանտարկեալ քահանայապետը Հայաստանէն փախաւ · և ասոր փախստեան պատճառը Անանոս Հրէայ իշխանը ըլլալուն · շատ տանջանք քաշեց Արշամէն · վերջը հրէութիւնը ուրանալով կռւոց պաշտօն մատոյց և ապա ազատեցաւ ։

Այս միջոցին Հռովմայեցի

տըյ ըռունըշտա լը թահթէ ․ Արէնմիեան ժըն բատիշահ գապուլ նագըրըն · չաղըքժի պէ բատիշահ ման ։

Բաշէ խունթքառէ Պարթեւէ քի ժը թահթէ խունթքառի գաթ , հաթ լը Արմէնըստանէ ըվի գըրըն բատիշահ ։

Բայվի , Զէնօն , Արտաշէս , Արշակ , Միհրդատ , Հըռադամիզդ , Տրդատ , Տիգրան , ու Տրդատ տուճառ ։

Վէ նագըլէհան մը նագըլէ քիթէպէ ղարիպ գովման ըռթանիխէ հաժտա նավէվան , քի լը նավ նօթ ու հաշթ սալէ հըքմ գըրինէ լը սար Արմէնիան ու ըռունշտընէ թահտէ ։

Բայլան Արշամ իշխան ըռունշտա լը թահթէ Արմէնիան , քի գուրրէ Արտաշէս պու , պրայէ խունոգաւ Տիգրանէ մազըն պու ։

Րօժէվի սար քէշշայէ եահուտիան Ուրբանոս , ըրավի ժը Արմէնիսթանէ չու · ու սապապէ ըրավինէ վի ժի Անանոս իշխանէ Եահուտիան պու · լօմայ Արշամ ժէրա կալլաք ըսքանճէ տայ , հաթա մէրըք ինգաւ գըր մասապէխօ Եահուտի , պու պէօլա բաշէ խալաս պու ժըտասթէվի ։

Վէ զամանէ մը ալխէ

Կայսեր կողմէն Հերովդէս չորրորդապետը կիշխէր ատ կողմերուն. վասնորոյ Արշամէն չինութեան համար գործաւորներ կուզեր, և Արշամ անոր գործաւորներ չը տալուն համար խռովութիւն ընկաւ մէջերնին.

Արշամ քսան տարի թագաւորելէն ետքը մեռաւ. երեք տարի յառաջ քան զՔրիստոսի ծնունդը. և իր տեղը նստաւ իր որդին Աւագայր. որ անուանեցին Աբգար.

Ասոր օրովը Կայսրը հրաման ըրաւ իր իշխանութեան ներքև եղած բնակիչները տումարի մէջ առնել, աշխարագիր ընել. վասնորոյ գործակալներ և դպիրներ արձակեց բոլոր իր երկիրները աշխարհագրեց. ուր որ մեր Հայաստանն ալ իր իշխանութեան ներքև ըլլալով այն ժամանակին. ան ալ գրեց իր աշխարհագրութեան մէջ.

Եւ այս աշխարհագրութեան մէջ մտան սուրբ Յովսէփ և կոյսն Մարիամ. ինչպէս որ Ղուկաս կը գրէ. Բ. Գ. Ել և Յովսէփ ի Գալիլեէ ի քաղաքէ Նազարեթէ ևն.

Երբոր Հայաստան ալ Հռովմայեցւոց իշխանութեան ներքև ընկաւ, Օգոստոս Կայսեր պատկերը բերին Հա-

խունքարէ Հռոմէ. հըքմ տըգըր վէ ալիյան Հերովդէս չառ սարի. լօմա ժը Արշամէ հօսթա ու սանի աթքառ տըուխասթ ու Արշամ ժըմկըրա կօտարի նագըր ու նա տայ. լօմա խէյանաթըն քաթ ըը նավվան.

Արշամ պիշթ սալ բաթիշահիթի գըր ու մըր. սէ սալ ավըլ ժը գայինէ Քրիստոս. ու չուջնէվի ըռունըշտ գուրրէվի մէրէ մաղըն. քի նավէ տան Աբգար.

Բօժէվի խունթքառ ամըր գըր մախըլուգաթէ համի փօլէթէվի քի պըն հըքմէվին է պընըվախինըն ըը քուլթուկէ. լօմա քաթխպան ու նազըրան ըշանտ համու ճիան փօլաթէխօ տայ նըվխանըընէ. քի փօլաթէ Արմէնստան ժը պըն հըքմէխօ պու վէշադէ, գաթ ըը քուլթուկէխօ գէյտ պու.

Ու ըընավ վէ նըվխանըընէ հաթ գէյտ պուն Յօսէփ բագըչ. ու Մարիամ գիզըքէ բագըչ. չաւան քի Ղուկաս ըընըվլխինէ. սարի Ր խանի չառ ըստաղա Յովսէփ ժը Գալիլէ ժը դաժերէ Նազարէթ.

Բըրնկա, քի Արմէնստանմի քաթ պըն հըքմէ խունթքառուէ Հռոմէ, վէ չաղ անին սուրաթէ խունթքառ տալա-

յատատն մէհեաններուն մէջ դրին ։

Եւ ան ժամանակին ալ Կայսեր կողմանէն Հերովդէս Երուսաղէմ նստած Հայաստանի կողմերուն ալ կ'հրամայէր․ փառնորոյ իր պատկերըն ալ ղրկեց մեր Աբգար Թագաւորին որ մեհեանին մէջ Կայսեր պատկերին քով դնել․ բայց Աբգար չընդունեց և չ'դրաւ ․ ատոր համար Հերովդէս թշնամացաւ Աբգարին հետ ։

145 ․ Հ․ Հերովդէս երբոր թշնամացաւ Աբգարին, ի՞նչ ըրաւ ։

Պ․ Յայտնի պատերազմ բացաւ որ պիտոր գար պատերազմէր ․ իսկ ինքը հիւանդանալով իր տեղը եղբօրորդին ղրկեց ։

Ինչ ատեն որ պատերազմի սկսան ․ Աբգարի զօրքը յաղթեց Հերովդէսի զօրացը ու անոր եղբօրորդին ալ զարնըւելով մեռաւ պատերազմին մէջ ։

Այս միջոցին ալ Օգոստոս Կայսր հիւանդանալով կ'վախճանի ․ անոր տեղը Տիբերիոս կը նստի Կայսր ։

Մեր Աբգար Թագաւորն ալ իրեն երևելի իշխաններէն մէկ քանին ղրկած էր մէկ գործի մը համար Հռովմայ ․ և ան տեղը շատ մը կ'պախարակուին և կը նեղուին գանտըն ըը նավ բուլթխանէ ։

Ու Հերովդէսմի քի մը աըյէ խունթքաւ տըւունըշթ ըը Պուտաէ հըքմ տըգըր Արմէնիստանըա ․ ըօմա սուրաթէխօմի ըշանը քի ըըպայ սուրաթը խունթքաւ պը տալըգըընըն ըընավ բուլթխանէ , լաքիմ Աբգար գապուլ նագըր ու նա սանի , ըօմա Հերովդէսմի տըժմընէ Աբգար պու , ու խէյրի մըլէ ։

145 Բ․ Հերովդէս գընկայ խէյրի Աբգարըըա չի՞ գըը ։

Ճ․ Թատարիքէխօ գըր քի ըը պարմի չարէ ըուապի ․ լաքիմ ըմի նախօշի քէթ , շույնէմի գուըրէ պըըէյէխօ ըշանտ ։

Բընկայ չարէ ըուապուն ըը պար հալըստու , ապգարէ Աբգար լէ տայ ըշքէնանտ ապգարէ Հերովդէս , ու գուըրէ պըրայէխօմի հաթ գուժթըն ու մըր ։

Լը մէ չաղէմի Օգօստէ խունթքաւմի նախօշ տըպի ու տըմըրի , շույնէմի Տիբէրիոս տըւունի խունթքաւ ։

Աբգար խունթքաւէմամի չանտ իշխանէ մաղըն մըպօյէ շուղուլըք ըշանըի պու ըը Հռովմէ , ըը մէտարէ կալըաք գընաղ գըըին պունէ մը խալգէ Հռովմէ ու կալըաք

Հռովմայեցիներէն, Հերովդէսի եղբօրորդւոյն սպաննըւելուն համար։

Երբ այս նախատինքները լսեց Աբգար իսկոյն միտքը դրաւ որ ապստամբի Հռովմայեցւոց դէմ. վասնորոյ ձեռք զարկաւ պարիսպները շինելու. և քաղաքը ամրացընելու. ու իրեն քրոջ որդին Սանատրուկն ալ զըրկեց Հայաստանի ներսերը զօրքերու պատրաստութիւններ տեսնելու։

146. Հ. Աբգար կրցա՞ւ ապստամբիլ Հռովմայեցւոց դէմ։

Պ. Ոչ վասն զի Աբգար իր մտաց մէջ դրած էր, որ Պարսկաց Արշաւիր Շահէն օգնութիւն գտնալով դէմ դնել Հռովմայեցւոց։

Երբ լսեց, որ Արշաւիր այն միջոցին վախճանած է. և անոր որդւոց մէջ խռովութիւն ծագած է, կամք ըրաւ անձամբ երթալ հոն զանոնք մխիթարելով իրարու հետ հաշտեցունել. վասնորոյ ելաւ գնաց Պարսկաստան։

Զանոնք մխիթարել երեք եղբարց մէջ կանոն մը դրաւ հաշտեցուց երեքին եղբարքն ալ. այսինքն Արտաշէս. Սուրէն. Կարէն. և կանոն դրաւ իրենց որ անդրանիկ որդին միշտ աթոռը նստի յորդւոց

թանկայի տըկչինըն ժըպօյէ դուժթընէ գուրրէ պըէյէ Հերովդէս։

Բընկայ վէ նալէթան պըհիսթ Աբգար զու պը զու պլրէխօ տանի լըպար Հռովմէան ասի պունէխօ, լօմա տասթ ալէթ պատանէ պաժէր զախմ չէ գըրինէ, ու քուրրէ խուշքէխօ Սանատրուկժի ըշանտ լը հընտուրէ Արմէնստան, ժըպօյէ թէտաւիքէ ազգար։

ՃԽԶ Բ. Աբգար գա՞րի պու ասի պունէ լը պար Հռովմէան։

Ճ. Նա՛, չըմաքի Աբգար տըլէխօ տանի պու քի ժը Արշաւիր Շահէ Աճամէ իմտատ պը ըսթանտըրնէ լըպար Հռովմէան ասի պըպէ։

Բընկայ պըհիսթ քի Արշաւիր լըվէ ըրօժան մըրխյէ. ու լընավ գուրրէ Արշաւիր քէթլյէ խէյտանտըն. համտ գըր լըխօ պըշէ լըվէ տարէ հավարի, ու թէսէլլի պըքէ ըվայն ու հավըտուժի հավ պինէ. լօմա ըռապուչու լը Աճէմստանէ։

Գ՚անոնըգ տանի լը նավ սէպրան, ու հավըտու անի ըվան պառ գըր, սէ պրայժի. Արտաշէս. Սուրէն. Կարէն. գանոն տանի ժըվանրա քի գուրրէ ավուլ թըմ գուրպը գու ր լը թահթէ ըռունըն։

յորդէօ.

Նաև մեծ որդիքն ալ Բահլ քաղաքին մէջ բնակելով նախարարաց մէջ առաջին նախարար սեպուելով Պահլաւունի. արքայորդի ըլլալնուն համար.

Ահա Արտաշէս հօր գահը նստեցաւ կարգ ու կանոնը չփոխեց, գիրենք մխիթարելով ելաւ ճամբայ. տղաքին կը ճանապարհորդէր ան մէջոցին բարութեան ախտը իրեն մարմնոյն հանդիպեցաւ.

147. Հ. Երբ եկաւ Ուռհայ քաղաքը ի՞նչ ըրաւ.

Պ. Իմացաւ որ Հերովդէս իր վրայ Տիբերիոս կայսեր գանգատ ըրած է. անոր համար իր կողմէն դեսպաններ և Անանիան ղրկեց Պաղեստինու երկիրը, ուր որ Տիբերոս կայսեր կողմանէ Սաբինոս եկած նստած էր. Անոր գիր գրած էր և զանիկայ իրեն բարեխօս կը բռնէր կայսեր մօտ, թէ ես ապստամբութեան խորհուրդ ըրած չեմ կայսեր դէմ.

Բայց Հերովդէս զիս գանգատեր կայսեր. թշնամութեան համար. որ իր պատկերը Օգոստոս կայսեր պատկերին քով չդնելուս.

Ահա Աբգար թէոր Անամի Հանը մեռած չըլլար ան-

Ու գուրբէ էօղլըն լը Բահլ պաժէա սաքին օլըպըն, ու լընամ վուքալայէ. ավուլ վուքալայ օլըպըն, ու նամէ աշըէվանմի պահլաւ կազի օլպի մըպօյէ պունէ գուրբէ հունըթքաւ.

Իշտէ, Արտաշէս տանի լը թահթէ պասվէ, նիզամ ու գանոն տանի ու ըռաստ գըր թասէլըխմի գըր ըվան, ըռասպու ըրէ. հին լը ըրէտա պու, լըվէ չախէ լուշէխօ կուըրի պու ու նախօշ պու.

١٤٧ Բ. Բընկայ հալթ լը պաժէրէ ըռօհա չի՞ գըր.

Ճ. Պիհիմթքի Հերովդէս լը սարվի Տիբէրոս հուքմթքառըրա կըլի գըրխէ. լըմա մը ալէյխօ գամխաան ու Անանիա ըշանտ վըլաթէ Պաղէստինէ, քի լըվէ տարէ մը ալիյէ հունըթքաւ Սաբինոս հաթի ըռ.ու.նըշտի պու: Վըվիրա.քաղըվ նուըստանի պու, ըվի մըխօրա ըրիճաճի տըկըրթ լը պայ հունըթքաւ. քի վէ տանկէ ասի պունէխօ ունտա ալըգէ.

Լաքին Հերովդէս լըսարմըն կըլի գըրխէ լըպայ հունթքաւ մըպօյէ մըն տըշմընիթի տըգէ չու մքի սուրաթէվի մըն նստալագանտ լըպա սուրաթէ հունըթքաւ տըկօ.

Իշտէ Աբգար, հարքա շահէ Անամնա մըրի պու, լը-

ուշոր Հռովմայեցւոց դէմ պիտի գնէր, և այն նախատանացը փոխարէն տասնապատիկ պիտի հատուցանէր Հռովմայեցւոց. իսկ սակայն, ժամանակը ձախորդ գալուն ներքն ալ ժամանակին հետևելով բանը առ կերպ դարձուց.

148. Հ. Աբգար ինչպէս եղաւ որ Քրիստոսի հետ ծանօթացաւ. ու գիր գրեց իրեն:

Պ. Վերը յիշուած էլչիները, ու Անանիա չափուշը, որ Սաբինոսին քով ղրկած էր Երուսաղէմի կողմը. անոնք լսելով ու տեսնելով Քրիստոսի հրաշագործութիւնները, տուած քարոզները զարմանալով եկան պատմեցին իրեն տեղօքը.

Ու յուսադրեցին զինքը. որ իր բորոտութեան ախտը անկեց բժշկուելու դարմանը գտնէ.

149. Հ. Ետքը որ ըսեց Աբգար ի՞նչ ըրաւ:

Պ. Թուղթ մը աղէրսանաց գիրը գրեց. ու իր հաւատքը ցոյց տուաւ, որ անիկայ Աստուած. կամ որդի Աստուծոյ ըլլալ է.

Ու տուաւ գիրը քանի երևելի մարդկանց ձեռք, ու իր Անանիա սիրելի գործակատար մարդն ալ հետերնին գնելով ղրկեց Երուսաղէմ:

Ետք ատոնք եկան Ասորու-

պար հունէրքար տըպէ ասի պըպլիեա. ու չուլնէ չէրէվան տաշ ձաս հայիֆէլի պըրօթանոս. լաքին իչէվի ըռասթ նաչու, լօմա աֆժի վէ թարդ բըւէէխս վակարի.

١٤٨ Ս. Աբգար չանըլա պուքի նաս դըր Իսա էլմէսիհ.

Ճ. Դընկա քի գասխաէխս քի ըշանտ լըպայ Սաբինոս ըլ Իշահուսխաթանէ, ըվայն ախթըն ու պըհխաթըն մուճուզաթէվի ու գարամաթէվի, ըվայն հաթըն պը թաածխպ պուն, նազըլ գըլըն ժէրա.

Ու ժէրա կոլըք տըր տան, քի ժը իըլէթէխս աֆ գարի ըվի սաղ պըդէ.

١٤٩ Ս. Դընկա պըհխաթ Աբգար նի՞ գըր:

Ճ. Համա գաղըղըկ նըվիսի, ու իմանէխս ու պալօրիէխս խուլայի գըր, քի թու խօտըլի. եախուտ գուլըրէ խուլաի:

Ու տայ գաղըղ տաթէ մըրուվէխս ու Անանիա սատըդէխսժի տանի պըվկիան ըշանտ չուն Իշահուսխաթանէ.

Դընկայ ըվայն տարգաթըն

սաղէմ հանդիպեցան այն ա-ւուրը որ Քրիստոս յաւանա-կին նստած մեծ բազմու-թեամբ և փառօք Երուսա-ղէմ քաղաքը կը մտնէ։

Անոր համար չհամարձա-կեցան առանձին տեսնել Յի-սուսը. մօտեցան Փիլիպպո-սին մօտ անոր յայտնեցին ի-րենց սրտի խորհուրդը. տես Յովհաննու ԺԲ. գլուխ. 21 համարը ուր որ կըսէ։

«Էին անդ ոմանք և հե-թանոսք յելելոցն անդր, զի երկիրպագանիցեն 'ի տօնին։ Նոքա մատեան առ Փի-լիպպոս որ 'ի Բեթսայիդա Գալիլեացւոց էր. աղաչէին զնա և ասէին. տէր կամիմք զՅիսուս տեսանել։

Գայ Փիլիպպոս և ասէ ցԱնդրէաս. Անդրէաս և Փի-լիպպոս ասեն ցՅիսուս։ Եւ Յիսուս պատասխանի ետ նոցա և ասէ, եհաս ժամ զի փառաւորեսցի որդի մար-դոյ»։

Ահա սուրբ Աւետարանը այսքան կը վկայէ, և արտա-քին պատմութիւններն ալ կը հաստատեն որ Աբգար թագաւորի ղրկած դեսպան-ները էին։

150. Հ. Աբգարի գրած գի-րը ի՞նչ էր.

Պ. Պատմիչները այս կերպ կը գրեն թէ աս էր Յիսու-լը Գուտսէ, վէ ըրս պու քի Յիսուս ըսար գարրէ ըռու-հըշտի պը կալըպ սալթանա-թէ ըռապու լը Գուտսէ, տը գալթի պու պաժէր։

Լօմա ճասարալթ նա տը-գըրըն չուլյնէ ըլպայ Յիսուս. լօմա նէղպուն ըլպայ Փիլիպ-պոս ժէրա կօթըն շավրէ տըլէվան. պընէրհ Ինճիլէ Օհաննէս սարի տողտայ, խանի պխալթ ու եէգ։

«Էըվէ պուն հէնըք ժը պէ օլան տարգալթիպուն լը-վէ նըմէժէ էյաէ գըրըննէ»։

«Րվան նէգ պուն լը պայ Փիլիպպոս քի ժը Գալիլէ Բէթսայիդ պու. ըռավա տը-գըրըն ըլլի տըկօն, Խուտի ամ տուխազըն Յիսուս պըգ-հինըն։

Փիլիպպոսժի հալթ կօ Անդ-րէասըրա. Անդրէաս ու Փի-լիպպոս կօն Յիսուսըրա։

Եւ Յիսուս ճավապ տայ ժըրլանըրա ու կօ. հալթ վախ-թէ վըլի քի գուըրրէ մըըռուվ իհ-թիշամ պըպի.

Իշտէ Ինճիլէ բագըըշ աֆ-գաս չըհատաթի տըգէ. ու նագլիալթէ հարշի քի ժը տար-վա, ըվանժի պըպէժըն քի վէ մըըռուվան պու քի Աբգար բատիշահ ըշանտի պու։

150. Բ. Գաղըղէ Աբգար չի՞ պու։

Ճ. Նագըլ գրօղ իլմա-րան վէ թարգ տըպէժըն. նը-

սին գրուած նամակին միջի խօսքերը․ որ Աբգարոս արքայն Հայոց գրեաց առ Յիսուս ։

ՕՐԻՆԱԿ ԹՂԹՈՅՆ

ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ԱԲԳԱՐ ԱՌ ՅԻՍՈՒՍ ։

Աբգար որդի Արշամին․ իշխան աշխարհին Հայոց ։

Փրկիչ ու բարերար Յիսուսին՝ որն որ Երուսաղէմին մէջ երեւեցար, ողջոյն․

Լու անունդ, ու զանազան տանց գեղերու ցաւագարները բժշկելդ լսեցի․

Եւ ինչպէս որ կը պատմեն ու կըսեն, դուն կոյրերուն աչքը կը բանաս, կաղերը կը քալեցունես, բորոտները կը սրբես, հիւանդները կը ողջացունես, մեռելները կը կենդանացունես․ շատ մեծամեծ հրաշքներ կընես, որն որ մարդու կարողութեան դէմ բաներ են ։

Մտածեցի ես ինձմէս ու ըսի․ դուն երկինքէն իջած Աստուած մըն ես․ կամ Աստուծոյ որդի մըն ես․ որ աս գործերը կընաս ընել․

Եւ լսեցի որ Հրէաները քեզի համար չարութիւն կը խորհին, և կը պատրաս-

վըստանըընէ Աբգար Յիսուսըրա աֆ պու քի նուխսի ըսչանտ բատիշահէ Արմէնի Աբգարոս ։

ԹԱՒԶԻ ԳԱՂԸԶԻ ԱԲԳԱՐ

ՔԻ ՆԸՎԻՍԻ ՅԻՍՈՒՍԸՐԱ

Աբգար գուրրէ Արշամէ, իշխանէ վօլաթէ Արմէնի․

Ազատ գըրօղ գանձ Յիսուսըրա․ քի լը նավ Գուտսէ խուճայի պու սէլամ ու քէլամ ։

Նավէգա ու Թարղ պը Թարղ պէ իլաճ ու պէ տարման նախօշան սաղ գըրընէ խօմըն պըհիսթ ։

Եւ չավա քի նագըը տըգըն ու տըպէժըն, թու չագվէ քօրան վատըգի․ թօփալան սաղ տըգի, կուրրիան բագըչ տըգի, նախօշան չէ տըգի․ մըրըեան ըրատըգի․ կալլաք մաղին մուճիզաթ տըգի․ քի ինսան նըգարէ պըգէ, թու տըգի․

Մութալա մըն գըը ու մը կօ, թու ժը ազմանէ խուհար պույի, Խուտիքի, եախօտ գուրրէ Խուտի․ քի վէ շուղուլան տըգի ։

Եւ մըն պըհիսթ քի ճըֆուտան նագանձ խառապի տուխաղըն պըգըն ժըթարա․

տուլին մեռա հայցունել քեզի ։

Ուստի կաղաչեմ քեզ որ երբես անկէց հրամես գաս 'ի նորաշէն փոքրիկ քաղաքս . որ ինձ ալ և քեզ ալ բաւական է . ևն ։

151 . Հ . Յիսուսի գրած պատասխանը մեր Աբգար հայոց թագաւորին ի՞նչ էր ։

Պ . Յիսուսի տեառն մերոյ , գրած գրի օրինակը աս էր . ինչպէս որ պատմիչները կը հաստատեն ։

Երանի անոր որն որ զիս չտեսած և ինծի կը հաւատայ . որովհետև ինծի համար գրուած է . որ զիս կը տեսնէ ինծի պիտոր չհաւատայ . իսկ անոնք որ զիս չեն տեսած պիտոր հաւատան ու փըրկուին ։

Բայց քովդ գալու համար որ գրած ես . հիմա ես չեմ գար , ես գործ ունիմ կատարելու ։

Գործերս կատարելէն ետև զիս ղրկողին քովը պիտոր համբառնամ ։

Իսկ համբառնալէս ետև աշակերտներէս մէկը կը ղըրկեմ , որ քու ցաւդ բժշկէ . ու քեզ . և քու հպատակներուդ յաւիտենական կեանքը պարգևէ ։

152 . Հ . Այս գիրը գրող գրագիրը Յիսուսի էր . թէ

Լօմա հիմի տըգըմ ժըթա , քի ըռսպի ժըվէ պէ լը բըչուկ պաժէրէմըն . քի ժըմարամի պատէ ու ժըլթարամի ։

151 Բ . Յիսուս ըլպար մէ գաղըզէ ճավապ չի՞ նըվիսի Աբգար բատիշահէմարա ։

Ճ . Թ'արըզէ գաղըզէ Յիսուս աֆ պու , չավա քի՛նա գըլը գըօղան տըպէժըն ու շըհատաթի տըգըն ։

Խօզի վանըա քի ըմըն նա տինէ ու պավօրի տըգըն ժըմարա , չուփքի ժը պօյէմըն նըվըսանտիէ աֆ քի ըմըն տըպինէ տըպէ պավօր նաքէ . աֆքի ըմըն նա տըպինէ տըպէ պավօր պըգէ ու խալաս պըպի ։

Լաքին լը ճամթա հաթընէ մըրա նըվըսանտխի . աղ նաւհա նըգարըմ պէմ . շուղուլմըն հայտըպէ պըգատինըմ ։

Շուղուլէմըն քի մըգտանդ տըգէ պըւըմ ըպայ ըշանտօղէմըն .

Լաքիմ բըչըթ ըլտպունէմըն , ժը շակիրտէխօ նէքի տը չինըմ աֆ թէ տարուէթա սաղ տըգէ ու ժըլթարա ու ըրայխաթարա ըմիէ տպատի տըպէ պըտէ .

152 Բ . Կէ գաղըզ Յիսուս պը թասթէխօ նըվիսի ,

ուրիշ այլ ազգ էր։

Պ. Պատմիչները կը հաստատեն թէ Թովմաս առաքեալ էր. Յիսուս կըսէր, ան կը գրէր.

153. Հ. Ո՞ր գրէն զատ ալ ի՞նչ տարին Յիսուսէն Աբգար թագաւորին իրենց հետը։

Պ. Աբգար թագաւոր աս եկողներուն հետը պատկերահան մը ղրկած էր. երբ ժամանակ Յիսուս գալու չըլլանէ, անոր երեսի սուրբ պատկերը նկարէ տանի հետը։

Ասոր համար, նկարիչը երբ տեսաւ Յիսուս պիտոր չէրթայ Ուռհայ. ուզեց պատկերը նկարել. որքան կը նկարէր չէր յաջողէր նկարելու. ուստի Յիսուս բանը գիտնալով առաւ թաշկինակ մը դրաւ իր երկնային ամենամաքուր սուրբ լուսափայլ երեսին, հրաշիւք նկարուեցաւ պատկերը. ու տուաւ Անանէ սուրհանդակին. գրի հետ 'ի միասին. տան Աբգար Հայոց թագաւորին։

Երբ որ դեսպանները Յիսուսի. գրով ու պատկերովը Հայոց աշխարհը ոտք կոխեցին. Աբգար թագաւորը իր պալատականներովը մեծ ուրախութիւն ըրին։

Ու հրամայեց որ սուրբ գիրը, և պատկերը մաքուր եօգսէ եկեղեցւոյ ներքևն։

Պ. Նագըլ գրողն գարար տըրոյն քի Թովմաս առաքեալ մը կօթըննէ Յիսուս նըվիսի.

153 Բ. Մըրմէ գաղըղէ պաշգա թըրլթըրգ եալըն ժը Յիսուսէ ըսթանտ ալըրի՞ն բատիշահէվաներա.

Պ. Աբգար բատիշահ նէգ հօսթագը սուրաթ չէ գրող տանի ալու ալիլիրան. գընիկյ Յիսուս նայէ. սուրաթէվի ալըգչինէ ալինէ ժէրա.

Մըրպօյէվի գընկա ալիթըն քի Յիսուս նաշէ ըրրօհէ. տասթ ալէթ քի սուրաթէվի ալըթլինէ. չըգաս ալընըմըսանտ ըէ նատըհաթ չէ գըրընէ. Յիսուս զանի ալու ալըըէվան, համա ըսթանտ տասթմալը բ տանի ըը սար բագըրչ ըռնի ըըրայէխօ. ալը մինձիզաթ ըէ ալու տարգաթ թէսվիրէվի ըըսար տասթ մալ. ու տայ Անանիէրա. ալը գազիղսա ալըրըն չուն Աբգար բատիշահէմարա։

Գընիկյ քի ալը գաղըդէ ու ալը թէսվիրա Յիսուս հաթըն Արմէնատան. Աբգար բատիշահ ու ալը համի ըրիձալ ուգիպարէխօ կալըզ շաղ գըրըն։

Ու ամի գըը գաղըդէ ու թէսվիրէ Յիսուս Ճիքի բա-

տեղ մը պահուի ․ ու ինչը Աբգար կը սպասէր Քրիստոսի համբարձման ու անոր աշակերտաց մէկին գալստեանը ․ որ բժշկուի ։

154 ․ Հ ․ Քրիստոսի համբառնալէն ետքը աշակերտաց ո՞րը ղրկեց Աբգարին բժշկուելուն համար ։

Պ ․ Յիսուսի համբարձման յերկինս ․ ետքը Թովմաս առաքեալ հրամանաւ վարդապետին իւրոյ Յիսուսի Քրիստոսի ․ եօթանասուն աշակերտաց մէկը ․ որոյ անունը Թադէոս էր ․ զայն առաքեալ ղրկեց Ուրհայ ։

155 ․ Հ ․ Թադէոս առաքեալ երբոր եկաւ Ուրհայ ինչ ըրաւ ։

Պ ․ Նախ Քրիստոսի Աստուած ․ և որդի Աստուծոյ ըլլալը քարոզեց , և ապա հաւատացեալները մկրտեց , Աբգար թագաւորի բորոտութիւնը բժշկեց ։

Ու քաղաքին համար ալ յատուկ Եպիսկոպոս մը ձեռնադրեց որոյ անունն էր Ադդէ ․ որ Սուրբ Ադէ կըսեն ։

Իր շատ բժշկութիւններ և հրաշագործութիւններ ընելէն ետև ելաւ Ուրհայէն քալեց դէպի Հայաստան ․ ուր որ Աբգար թագաւորի քրոջ որդի Սանատրուկը կը

գըւ տայինըն ․ ու ըմի Աբգար տընէհէրթ ըռապունէ Յիսուս , ու շակիրտէլէրա քի նէքի ժըլան պէ շիֆայ պըտէ ժէրա ։

١٥٤ Ս ․ Իշթ ըռապունէմի ․ ժը շակիրտան քիժան ըշանտ լըպյ Աբգար ։

Ճ ․ Իշթ ըռապունէմի , Թովմաս առաքեալ մը ամրէ Յիսուս ․ ժը հավժէ տուշակիրտան նէքի , քի նավէմի Թադէոս պու ․ ըմի ըշանտ լըպյ Աբգար լը ըօհէ ։

١٥٥ Ս ․ Գընէկյ Թադէոս առաքեալ հաթ լը ըռոհէչի գըր ։

Ճ ․ Ավուլ խուտայիթէյէ Քրիստոս ու գուրբէ խուտի պունէմի ալմաթ գըր , ու բաշէ հարդէքի պավլօր գըր ․ հալալ գըր , ու կուրբիթէյէ Աբգար Բատիշահ սաղ գըր ։

Ու ժըպօյէ պաժէրաժի նէգ Եպիսկոպոսըք տաթ տանի չէ գըր ․ քի նավէմի Ադդէ պու ․ քի Եադուպիեան ժէրա կաղի տըդըրըն Ադէ ։

Ու կոլըք շիֆայ տայ նախօշան , ու միճիկաթ գըր , բաշէ ըռապու ժը ըռօհէ ․ չու ալէյէ Արմէնօթանէ քի լըմէտարէ գուրբէ խուչգէ Աբգար բատիշահ Սանատրուկ

իշխէր գնաց հոն ։

Իսկ Աբգար Թագաւոր բոլոր կռատունները գոցեց, ու կուռքերը վերցուց. սուրբ տէրունական խաչը կանգնեց քրիստոնէութիւնը սկսաւ փայլել։

Երկու նամակ գրեց ղրկեց Տիբէրիոս Կայսեր. որով կը քարոզէր զՔրիստոս. և կը խնդրէր որ Պիղատոս անկէց վերցունէ, զՔրիստոս խաչողները պատժէ. ու հրաման ընէ որ ամէն իրեն տէրութեան ներքևը ուր որ ըլլայ զՔրիստոս համարձակ պաշտեն ։

Նամակ մըն ալ գրեց Պարթևաց Արտաշէս Թագաւորին Ճամատան ղրկեց. և նամակ մըն ալ գրեց Արտաշէսի որդւոյն Ներսէհ Ասորեստանի Թագաւորին ։

Ու կը յորդորէր նոյն նամակներու միջոցովը զանոնք զՔրիստոսի սուրբ հաւատը ընդունին ։

Աբգար Թագաւոր Հայոց, ամէնուն սիրելի էր, երբոր Հռովմ գնաց Օգոստոս Կայսեր մօտ, այնքան կը սիրէր Օգոստոս զանիկայ, որչափ որ խնդիր կընէր Հայաստան դառնալ հրաման չէր տար, և իր քովէն չէր զատէր ։

Անոր քաղցր բարուցը, ու հըքըմ՝ տըգըր ։

Լաքիմ Աբգար բատիշահ համի խանիյէ սանամայն խառապ գըր հըլօշանտ. ու սանամայն ըռագըր, բաքըշ խաչէ Քրիստոս տանի, ու Խավիթի (քրիստոնէութիւնը) ըռագըր ու պըլընտ գըր ։

Տու գալըգ նըվիսի Տիբէրոս հունըթքարըրա. ու ժէրա ալմալթ տըգըր Քրիստոսէ. ու ախլէք տըգըր Պիղատոսէ ժըվէ հըլինէ. ու խաչ գըրողան Քրիստոսէ ղազապ պըգէ. ու ֆէրման պըգէ համի հարչի պըն հըգմէխօէ աշկարա Քրիստոս պը հապինըն ։

Պագըզըկժի նըվիսի Արտաշէս բատիշահրա, Ճամէ ըշանտ, ու գագըզըկժի նըվիսի գուրրէ Արտաշէս Ներսէհրա քի բատիշահէ Սուրիեանիեան պու ։

Ու չիրրաթ տըգըր պը գազըզ ըվանժի մասէհիէ պըգէ. տայ պավօր գըրըն ժըվանրա ։

Աբգար բատիշահէ Արմէնի. համի գարրա չիրին. գընկայ քի չու լը Հռովմէ լըպայ Օգոստոս հունըթքաւ, աֆգաս տըհապանտ ըվի Օգոստոս. հաթա նա տըհէչըթ քի պը վակըրա փօլաթէյլի. թըմ տուխաաթը պայլի պը սագընանտ ։

Քըպայէ չիրին պունէխօ

զուարճախօս և խնամոտու-
թեան համար բոլորն ալ կը
սիրէին զինքը ։

Օր մը Նըգար ամէն տե-
սակ կայսեր պալատին մէջ
գտնուած որսի անասուննե-
րուն համեմատ նորէն որսի
անասուններ բռնեց բերաւ ։

Ու ամէն անասունի իրեն
բնակած տեղէն ալ հող բե-
րաւ . բայց տեղ մը ամէն
մէկ անասունի հողը փռել
տուաւ զատ զատ . երբոր
կայսր է դուրս ելաւ զբօս-
նելու համար . Նըգար թա-
գաւորի բերած որսերը նեղ
տեղէն դուրս հանելուն պէս ,
ամէն մէկ անասուն իր երկ-
րի հողին վերայ գնաց կայ-
նեցաւ ։

Ասիկայ տեսնալով կայսրը
զարմացաւ Նըգարին այս
գործողութեան վրայօք ․

Որ անասուններուն հողին
ճանչնալովը . և զհողը սիրե-
լովնին , իմացուց կայսեր թէ
ամէն մարդու իրեն հողը ի-
րեն անուշ և քաղցր է ։

Վասնորոյ կայսրը հրաման
ըրաւ իրեն , որ դարձաւ մե-
ծաւ պատուօք եկաւ Ուր-
հայ իրեն գործին վերայ ։

Շատ քաջութիւններ , ու
զանազան բարեգործութիւն-
ներ ըրեր են եւ վերջապէս
Քրիստոսի Աստուծոյ շնոր-
հացն ալ հանդիպեցաւ 35 տա-

համի գաս ըմի արհապան-
ութն . չըմքի զահվ խըմմար
ու հէշար պու ։

Րօժ քի Նըգար չու սէյտէ
համի թարղ թէյրէ . ու ճա-
նավարէ կըրթ անի լը սարա-
յէ հունթքառ ։

Ու համու ճիյէ ճանավա-
րան մը խօլիէվան հէնըք ա-
նի . ճիքի ֆըլըտ հար եէք
խօլքյէ ճանավարէ ճիյէ ճիյէ
տանի . գընկյա հունթքառ
տարգաթ տարխա կարան-
ութնէ . Նըգար համի ճանա-
վարան մը ճիյէվան պարտայ .
վէ չաղ հար եէգ ճանավար
լըսար խօլիէխօ չու բաղէինի ․

Աֆիա ափ հունթքառ
թասաճիպ մայ ըսսար վէ չու-
ղուլէ քի Նըգար գըր ։

Պըմի չուղուլէհա քի հար
եէգ հայվան խօլիէխօ ալ
հափինէ . ալմաթ գըր հունթ-
գառըրա քի հար գաս վօլա-
թէխօ ժէրա շիրինէ ։

Խօմս հունթքառ ֆարման
գըր ժէրա , վակարի ալը սալ-
թանաթ հաթ լը բռօհայէ
պաժէրէխօ լը սար շուղուլէ-
խօ ․

Զահվ մէրանի , ու գան-
ճի գըր , բաշէ քարամաթէ
Յիսուս Քրիստոսէ լըյիգ-
ալու . սի ու բէնճ սալ բա-
տիշահի ըրգըր Քրիստոս հին

րի հեթանոսական հաւատով թագաւորութիւն ըրաւ . Երեք տարի Քրիստոսի ետքը հաւատալը ըրաւ . Եղաւ 38 տարի . Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ հաւատոյ համար թագաւորաց գրած գրերու պատասխանը չառած առջը և բարի հաւատով վախճանեցաւ թուականի փրկչին 35 ամին :

Թող պարծենայ Հայոց ազգը որ ամէն բանի մէջ , թէ կրօնի և թէ քաջութեան յաղթութեան մէջ նախկին , և առաջին ինքը եղած է :

Քաջութեան մէջ Հայկ քաջազանքաւոր արին և դիւցազն :

Քրիստոնէական առջի հաւատոյն մէջ Արշամեան Աբգարիս թագաւորն :

Կը պարծենանք Հայկին յաղթող քաջութիւնով . կը զուարճանանք Աբգարեան հաւատով :

Մտածենք այս տեղս կայր մը ու քննենք և իմանանք . ինչքան բարի համբաւի . ու Աստուածային շնորհաց անգին գանձերուն հանդիպեր է մեր Հայկազնեայ սեռը :

Ու մենք հիմա քաջութեան անուն չառնալէն ետև ունեցած հայրենական հին համբաւնիս ալ որ բաւ օրէ կորսնցունելու եան ենք . հիմա նայինք մեր տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուածը . որ զմեզ փրկելու եկաւ .

նաա նաւզբրի պու :

Մէ սալի բըժշ Քրիստոս բարեխաշհիթի դէր մը խմանէ Քրիստոս . պու սին ու հաշթ սալ . ժըպօյէ պաշտօրի է Յիսուս Քրիստոս . գաղըզ նըլիսի պու բարեխաշհանքա , ձախապէլօն հին նա ըսթանէ տի պու մը ամբէ խուսափի մըր . սաղէ Քրիստոս սին ու բէնձ :

Կըլա շայ պըրկի գոմէ Աբմէնի քի ըը համի շուղուլան , հարգա մասալէ . ու հարգա մէրանի ու փաթուհաթէ , ամուլ ու բէշին պույէ :

Լընալ մէրանիթի Հայկէմա մէրէ մէրան :

Լը մասալէ խամիթի Աբգարիս Բաթիշահ գուրբէ Արշամէ :

Ճայ տըպլըմք մը մէրանի փաթուհաթէ Հայկէ , շազ տըպլըմք մը խման ու մը պավօրիթյէ Աբգարէ :

Սուլթալա պըգըմք , ըը վէտարէ ու հին պըգըմք , չըգաս չան ու շօհրաթրա ու պէ գէյմաթ խազինայէ գարամաթէ խուսափի կըհիշանէ գումէմա Արմէնի :

Ու ամ նուհա նամէ մէրանիթի նըգարըմք տաթ պէնիմք . ու հարչի նամէ մէրանիէ պարիրէմա մայէ , աֆժի ամ ըրօ պըրօ ու նաա սըգըմք . նուհա պընէրհինըմք խօտիէմա Յիսուս Քրիստոս քի ժըպօյէ խալաս պունէմա

ո՞ր ցեղէն մարմին առաւ ։

156. Հ. Ի՞նչու Հայոց պատմութիւնը Հայկէն մինչև Աբգար թագաւորը շարունակեցիր, և Աբգարի փախճանէն ետքը եղած Հայոց գործերը չես պատմեր, և Քրիստոսի ծնունդէն պատմելու ձեռնարկութիւնը կընես ։

Գ. Հայկէն մինչև Աբգար թագաւորի թագաւորութեան աթոռը նստած ատենը, Քրիստոս տէրն մեր չէր ծնած մարմնով 'ի սուրբ կուսէն. վասնորոյ մինակ Հայոց պատմութիւնը շարունակելու հարկ կայր. իսկ Աբգար թագաւորի փախճանէն ետքը պիտի տեսնաս որ շատ քրիստոնեայ հաւատացեալներ արիւն թափած նահատակ եղած են ։

Զոր օրինակ Թադէոս առաքեալ, Սանդուխտ կոյսը, Ադդէ Եպիսկոպոսը. և այլ շատերը, թէ Հայոց և թէ Յունաց և այլ ազգերէն ։

Ան ատեն պիտի չփոթիս, և տարակուսանքի մէջ ըլլիս, քանի որ Քրիստոսի անօրինական խորհուրդները և իրեն Աստուած և որդի Աստուծոյ ըլլալը չը գիտնաս ։

Վասնորոյ արժան սեպեցի յառաջ նախ քան Քրիստոսի

հալթ. մը քի՞ աշըրաթէ ճասէթ ըսթանտ ։

١٥٦ Բ. Չըմա՞ մը Հայքէ հալթա Աբգար բատիշահ գըրնագլէ գոմլէ Արմէնի. ու բըշթ մըրընէ Աբգար հարչի շուղուլէ գոմլէ Արմէնի նագլէ նաքի, ու մը նագլէ գայինէ Քրիստոս տասթ լէտըտի ։

Ճ. Մը Հայքէ հալթա շաղէ ըռուննըշուրնէ Աբգար ըզ թախտէ բատիշահլըղէ, Քրիստոս խօտայէմա հին նազայի պու մը բայըշ գիդիքէ լըմա նագլէ գոմլէ պըթանէ լըղըմ պուսըլխանըրնէ մըն ըզլըխանտ. լաքիմ բայ մըրընէ Աբգար բատիշահ տըպէ պըդհինի կայըը մըրուզ խամլի պուն խունէլան տըրէժընըն, չէյիտ տըպլին ։

Զալա քի Թադէոս առաքեալ, Սանդուխտ գըզը, Ադդէ Եպիսկոպոս. ու կալլաք մըրուվան հարքա մը Արմէնի ու հարքա մը Րումանն, ու մը ղէյրի միլլաթան ։

Վէ շաղ տըպէ շաղ պըպլ ու պըքամլը լընալ մութալայէ, չըգաս քի հին նա պայի, ու նըգանի շամըլէ Քրիստոս. ու խօտի ու քուլրէ խօտի պույէմլի ։

Մը պօյէհա լազըմէ ավուլ նագըլ գըլմնէ, մը գայինէ

սուրբ ծնունդը, Հայոց ունեցած տէրութիւնը և թագաւորութիւնը և անոնց գործքերը պատմել մինչև Աբգար Հայոց թագաւորնիս ։

Ու Աբգար թագաւորի վախճանէն ետքը, (որ անոր օրովը ծնաւ Քրիստոս և կատարեց ամէն տնօրէնութիւնները) զանոնք պատմել և իմացունել, թէ Քրիստոս ո՞վ էր, և քրիստոնէութեան կրօնքը ի՞նչ էր, և այնքան մարդիկ ի՞նչու արիւննին թափեցին, են ։

Ու յետ այնորիկ քրիստոնէութեան ժամանակին Հայոց ունեցած թագաւորութիւնը և իշխանութիւնը, և անոնց գործքերը պիտի պատմենք, սկսեալ Աբգարի որդոյ Անանուն Հայոց թագաւորէն մինչև վեցերորդ Լևոն թագաւորն ։

Որովհետև աշխարհի ըստեղծմանէն մինչև Աբգար հայոց թագաւորնիս մտիկ ըրիր և սորվեցար յաշխարհի մէջ գործուած թէ մարդկային և թէ Աստուածային գործերը ։

Ուստի ասկէց ետքը արժան է որ քրիստոնէութիւնը սորվել և ապա մնացած Հայոց պատմութիւնները, որ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ տնօրէնութեան և համբարձման ետքը եղնուած է,

Քրիստոս ավուլ պունէ նազլէ բատիշահլըխըթլյէ Արմէնիան. հաթթա Աբգար բատիշահէմա ։

Ու բըշթ մըրինէ Աբգար բատիշահէ. (քի լը բըօժէմի գայ Քրիստոս. ու թագմիլ գըր համի թատարիքէխօ) ավայն նազըլ պըքըմ ու ամաթ պըտըմ. քի Քրիստոս քէ՞ պու. ու մէսէպէ Քրիստոսէ չի՞ է. ու աֆտաս մըրուվան չըմա խուլնէվան արրիժընըն. ու էտին մային ։

Ու ժըխա բէվա լը բըօժէ Խամլիթլյէ չուզուլանորնէ հըքմէ բատիշահլիթլյէ Արմէնիան արպէ նազըլ պըքըմք, ժը Անանուն բատիշահէ գուըրէ Աբգար, հաթա Լեւոն բատիշահէ շու. Արմէնիան ։

Զըմքի ժը խուլուգանորնէ ալնէ համթ. Աբգար բատիշահէ Արմէնիան կօ տայ ուհին պու հարշի լընավ ալնէ պույէ. հարքա մըրուվանի ու հարքա խուտայի ամալուհարքաթ.

Ու ժըմէ բէվա լայիգէ քի Խամլիթլյէ հին պըպի. ուբաշէ նազլէ մայինէ գոլմէ Արմէնիան. քի բըշթ լուպունէ ալմանէ Քրիստոս պունէ ։

Ինչ յետ այնորիկ այս գրքիս տպուելուն համար ծախուց գրամ տուողներու անունը և տուած ողորմութիւնը գրինք · ոմանք անձինք յակամէ յանուանէ չ'կամեցան յիշուիլ ցուցակիս մէջ · վասնորոյ անոնց ամե բարեպաշտ ընելով գրեցինք ։

Այս գրքիս թէ Հայերէն և թէ Քիւրտերէն շարքին և շարադրութեան և թէ ոճին վրայօք , գիտնական անձինք թող հետաքրքիր չըլլան , վասն զի նոյն շարք և ոճ ուրող Քիւրտսթանցոց համար գրուած է ։

Հիմայ այս տեղս կը դնեմ այբուբէնի շարքով այս առաջին փոքրիկ հատորիս մէջ գտնուած նիւթերուն ցանկը , որ ընթերցողներուն հեշտ ըլլայ ուզածնուն խնդիրը , և բանը գտնալ ·

Ու բաշէ ժըպօյէ մէ քիթէպէ հասիլ պունէմիրա ձըվանտին տըրամէ · ու մասռուֆէմի · հէնըք նամէ մըրուվան բազի նա պուն նամէվան խույայի գըրինէ լօմա մընասուխի ·

Վէ քիթէպէմայ հաթ չէ գըրին ժըպօյէ խալքէ Քիւրտսթանէրա , լօմա իլիմարան պըլա թամձիլ նամինին լըտար նուբամատըրնէ վիրա ։

Նուհա ըմէ տարի դառինըմք պը ըրէցէ ալիֆ պէ · համի հարչի քի հանէ ըմի քիթէպէմա ավուլ սարիէվան · քի խունտանան դօլայ պըպի ուխատտրխէվա տասթ հաթընէ ։

Մինչև ցայս վայր պատմութեան մէջ ծեծ ու կռիւ հերձուածներ ·
Որ անցաւոր իրաց համար շատ թափեցին արիւններ ։
Լաւ իմացար մարդը տեսիր անոնց անցեալ գործերը ,
Որով կընաս սուրբ անցունել քու կենացդ օրերը ։
Յուսամ ծնած սիրով վառուած աշխատողներ շատ եղան ,
Երկու կենաց զրկուելով անյոյս մեռած գտնուան ։
Որովհետև այս աշխարհին ռամկըծօղ մը կայ ըսին ,
Իսկ 'ի սրտանց զանի սիրող մէկը չըկար բնաւին ։
Թէ որ մէկը իբրև զՆոյ սուրբ և արդար յայտնուէր ,
Խարդախ մարդոց աչքին առջև զարմանք մը մեծ կ'երևէր ։
Մեր նախամօր խաբուելէն մինչև Աբգար Թագաւոր ,
Շատ իմաստունք՝ և յիմարներ աղքատք հարուստք բիւրաւոր ։

Սատանայի որոգայթին բաժին եղած կը մաշին ,
Իրենք զիրենք ազատելու ճարը չէկար բնաւին ։

Որոյ փառն անմարմին բան հօր Աստուծոյ սիրելին ,
Գերիները ազատելու մարմին կ'առնու կամովին ։

Կը ծնանի աղքատօրէն և կը բազմի 'ի Մսուրին ,
Յաւուրս մեր Աբգարիս Հայոց մեծի արքային ։

Անոր համար հարկ է մեզի Քրիստոսի ծնունդէն ,
Կարգաւ պատմել , գալ հասանել Հայոց Թագորդ գործքերէն ։

Անկէց ետքը միտքըդ բաց ու նոր սորուելիք դասերը ,
Որ քեզ պիտի պարզ ցուցընէ գրքիս երկրորդ հատորը ։

Վ.ՐԻՊԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ԵՐԵՍ	ՏՈՂ.	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
44	38	Թագաւորեան	Թագաւորի
44	15	Բիլտացւոց	Բիլտանցոց
59	4	հին	հինկ
67	36	դրուած	տրուած
70	5	ասալ	ըսել
72	34	պտուղներ	պտուղն էր
76	34	չոր-բենէ	չոր-բեան
78	5	պատասխանեց	պատասխանը
79	25	ամէն	աման
80	10	գրծու	գործու
88	32	յօր	յօրն
114	37	չը՞ գար	չըկա՞ր
133	22	Նաւե	Նկէց եաւե
133	14	Փաւոխ	Փաւախտ
138	35	ղանոնք	ղանոնք
150	35	ցորեր	ձորեր
151	2	Ոնահամբաւ	Ոնահամուռ

ՎՐԻՊԱԿ

ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ԵՐԵՍ	ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
25	21	*շառ*	*տառ*
25	21	*հէտինաթի*	*հէչինաթէ*
29	23	*Պընկայ*	*Պընկայ*
33	24	*դիդ*	*տիդ*
34	28	*ըմբըշպէ*	*ըմբըշտէ*
35	15	*պարխաւտար*	*պարխուտար*
36	30	*տըհըտըկըրըեա*	*տըհըլկըրթա*
38	31	*ըգա*	*ըդա*
48	12	*ըղմանէտայէ*	*աղմանէտայէ*
51	23	*նահրախանի*	*նահ խանի*
53	29	*գըտայէման*	*գըտայէհան*
64	1	*իշտէֆա գաս*	*իշտէ աֆ գաս*
64	8	*դիդ*	*տիդ*
66	25	*չէն*	*չէն*
68	22	*դու*	*տու*
70	1	*նէղ*	*նէղ*
70	18	*դառան*	*տառան*
136	7	*գըռ*	*գըր*
137	4	*թաշ*	*բաշ*
138	12	*դիթ*	*տիդ*
139	31	*դալար*	*տալաղ*
139	35	*ղու*	*զու*

ՑԱՆԿ ԱՌԱՋԻ ՀԱՏՈՐԻՍ

Աբգար հօրը տեղը կը յաջորդէ · · · · · · · · · 161
Աբգար Պարսկաստան կերթայ · · · · · · · · · 162
Աբգար գիր կը գրէ Սաբինոսի · · · · · · · · · 163
Աբգար կը ծանօթանայ Քրիստոսին · · · · · · 165
Աբգար գիր աղերսանաց կը յղէ Յիսուսին · · · 165
Աբգար գրին պատասխանը կ'առնու Յիսուսէն · 166
Աբգար կը բժշկուի բորոտութենէ · · · · · · 170
Աբգար գիր կը գրէ թագաւորներուն · · · · · 171
Աբգարի Հռոմ երթալը · · · · · · · · · · · 172
Աբգարի իշխաններու նախատուիլը · · · · · · 162
Աբգարի չընդունելը Հերովդէսի պատկերը · · 162
Աբէլի և Կայէնի պատարագն ինչ էր · · · · · 84
Ագռաւը Տապանէն ելաւ, ո՞ւր գնաց · · · · · 104
Ադամ ո՞ւր տեղ ստեղծուեցաւ · · · · · · · · 66
Ադամայ ինչու պատուէր դրաւ Աստուած · · · 67
Ադամայ ինչու օձը չմօտեցաւ, Եւային մօտեցաւ 69
Ադամը խաբելու համար օձը ինչ հնարք գտաւ · 69
Ադամայ կերած պտուղը ինչ էր · · · · · · · 72
Ադամայ մեղանչելը գիտէր Աստուած, ինչո՞ւ կը հարցունէ, ո՞ւր ես · · · · · · · · · · · 75
Ադամ Եւայի վերան տիրելու իշխանութիւնը ե՞րբ առաւ · · · · · · · · · · · · · · · 77
Ադամայ գերեզմանը ո՞ւր տեղ ըլլալը · · · · · 59
Ադամ դրախտին մէջ ո՞րքան մնաց · · · · · · 79
Ադրէմէլէք և Սանասար հայրերնին կ'սպաննեն · 117
Աղեղը ամպին մէջ յառաջ կա՞ր, թէ նոր դրաւ · 82
Ամառան ժամանակի տաքութիւնը մեղմանալու պատճառն ինչ է · · · · · · · · · · · · · 30
Ամասիայ ինչ ըսել · · · · · · · · · · · · · 133
Ամէն արարածք մարդուս կը հնազանդի · · · · 33
Ամբակում մարգարէն հինգ բաղէի Բաբելոն երթալը · · · · · · · · · · · · · · · · · · · 61
Ամք 120 ըսելն Աստուծոյ ինչ միտք ունի · · · · 110
Այգի ո՞ւր տնկեց Նոյ նահապետ · · · · · · · 112
Անասուններէն մեզի եղած օգուտները ինչ է · 37
Անձնասիրութեան վնասը · · · · · · · · · · 63

Անմեղ մարդը սուտ չի կրնար խօսիլ 70
Անհնազանդութիւնն է կորստեան պատճառ մար-
դոյս 81
Անարժան մարդոց չի յաջողիր բարի գործ ընել . 122
Անուշավան ի՛նչ ըրաւ 141
Աշխարհ ի՛նչ բանի համար ստեղծաւ 28
Աշխարհին պատիժը ի՛նչու ծանր կուտայ Աստ-
ուած և բարիքը շուտ 117
Աշտարակի շինութիւնը 121
Ապաշխարութեան եղանակը Նոյ նահապետին
տապանին մէջ 107
Առաւօտեան ցօղը ուսկից ըլլալը 31
Աստուած կը պատժէ մարդը 34
Աստուած մարդուս տուած բարիքներովը կը պատ-
ժէ մեղաւոր զմարդ 40
Աստուած բոլոր աշխարհքը քանի աւուր մէջ ըս-
տեղծելը 50
Աստուած կատարեալ կ'ընէ, ինչ որ ընէ 52
Աստուած ինքը անկարօտ է մարդուս. ինչու՞ կ'ըս-
տեղծէ մարդը 52
Աստուծոյ կատարեալ սէրը առ մարդը 51
Աստուած դրախտը ե՞րբ տնկեց 42
Աստուած մարդուս տուած շնորհքը կ'առնէ ապա
կը պատժէ 93
Աստուած մեղաւորի կորստեան վրայ ծիծաղիլը . 100
Աստուած մեղաւորին ողորմած է 60
Աստեղներու վրայօք տեղեկութիւն 27
Արայ գեղեցիկ ի՛նչ ըրաւ 137
Արարատ երկիրը ո՞ւր տեղ է 101
Արամ ի՛նչ գործ ըրաւ 133
Արդարն ալ կը պատժուի երբ մեղաւորներուն
հետ միանայ 89
Արդարներուն համար Աստուած մեղաւորին կը
համբերէ 95
Արծրունիք ուսկի՞ց յառաջ եկան 142
Արհեստները ե՞րբ սկսան գործադրիլ 86
Արմայիսի քաղաք շինելը 132
Արմենակ Հայկի որդին 132

Արշակունեանց ցեղէն թագաւորութիւն · · · 149
Արշակ Ա. թագաւոր Հայոց · · · · · · · · · 154
Արտաշէս կը թագաւորէ · · · · · · · · · · 155
Արտաշէս Միհրդատին կուտայ քոյրը · · · · · 155
Արտաշէս Յունաստան կը մտնէ · · · · · · · 155
Արտաշէս իր զօրքերէն կը զարնուի կը մեռնի · · 155
Արտաւազդ կը թագաւորէ · · · · · · · · · · 158
Արտաւազդի գլուխը Եգիպտոս կը կտրեն · · 158
Արշամ Հայոց գահը կը նստի · · · · · · · · 160
Բագարատ թագադիր թագաւորաց կ'ըլլայ · · · 153
Բագրատունիք ուսկէց յառաջ եկան · · · · · 145
Բագրատունի ցեղը կը նեղուի · · · · · · · · 164
Բէլ ո՞վ էր, և ի՞նչ պատերազմ ըրաւ · · · · · 124
Գարշապարի խայթելը ի՞նչ էր · · · · · · · · 79
Գեհոնին գետը ո՞ր է, որ դրախտէն կ'ելլէ · · · 42
Գեղամ ի՞նչ ըրաւ · · · · · · · · · · · · · 133
Գիտութիւն բարւոյ և չարի ինչո՞ւ կ'ըսուի ծառին 72
Գիտութիւն չունենալու պատճառը · · · · · · 10
Գնթունիք ուսկի՞ց յառաջ եկած են · · · · · 142
Դրախտին չորս գետերը ո՞ւսկից կ'ելլեն ու՞ր կ'եր-
թան · 42
Դրախտին աւերելը · · · · · · · · · · · · · 47
Եբրայեցւոց երկրի սահմանը Եփրատին մօտ · · 45
Եդեմական դրախտին տեղը · · · · · · · · · 45
Եդեմ բառի նշանակութիւնը · · · · · · · · · 46
Երկրի վրայօք տեղեկութիւններ · · · · · · · 28
Երկրի ծառայութիւնը մեզ · · · · · · · · · · 35
Երկրի հանքերու օգուտները · · · · · · · · ·
Երատոյ թագուհին Հայոց գահը կը նստի · · · 159
Եփրատ գետի ուսկի՞ց ելլել և ու՞ր երթալը · · 45
Եւային տրուած անէծքը ի՞նչ էր · · · · · · · 79
Ենովս ո՞վ էր, որ յուսացաւ յԱստուած · · · · 86
Ենովք ո՞վ էր, որ երկինքը փոխեցաւ · · · · · 87
Ենովքի երկինքը ելլելը ի՞նչ նշան էր · · · · · 87
Թուճիլ վանից շինութիւնը Քիւրտստանի մէջ · 11
Լապտեր Լուսատուի պաշտօնը ինչ ըլլալը · · · 12
Լապտեր Լուսատուի մէջ եղած նիւթերը · · · · 3
Լապտեր Լուսատուն Քիւրտըստանցոց համար է 21

Լեզուի միութիւնը խաղաղութեան պատճառ էր 125
Խղճութիւն Քրիստոնեայնցւոց 6
Ծխածանը ի՞նչ էր, որ նշան հաշտութեան կը լինի 114
Ծովերէն մեզի ի՞նչ օգուտ կայ 29
Կայէն անիծուելէն ետքը ի՞նչ եղաւ 84
Կարդոս կը մտնի պատերազմին մէջ 141
Կրակէն մեզի եղած օգուտները 39
Կրակը թշնամի է մեղաւորին 39
Հայկ ինչու գնաց Բաբելոնի դաշտը 124
Հայկին թոռները, համբաւը, յաղթութիւնը 123 128
Հայկին քաղաք շինելը, և կենաց օրերը . . . 130 131
Հայկէն մինչև Պարոյր թագաւորի պատմութիւնը 122
Հայկէն մինչև Յաբեթ 7 ճիւղ է 120
Հայերը թէ ազգութեան, թէ կրօնքի մէջ առաջին են 17
Հայաստանի մեծ պարծանքը 47
Հայաստանէն դուրս եկած օգուտները 63
Հայաստանի գովութիւնը 102
Հանքերու օգուտները 36
Հայկէն մինչև Արամ 7 ճիւղ է 135
Հարմայ ի՞նչ գործ ըրաւ 134
Հայոց թշնամիները ո՞րոնք էին 136
Հայոց թագաւորութեան վերջը 148
Հրաչեայ թագաւորին գործը 154
Հնազանդութիւնը գովելի վախճան ունի . . . 107
Հրեշտակաց յանցանքը ի՞նչ էր 53
Հրեշտակաց երկինքէն թափուիլը ո՞վ տեսաւ . . 53
Ձիթենոյ ճիւղը՝ Նոյ նահապետ առաւ ի՞նչ ըրաւ 106
Ղամէք ի՞նչպէս սպաննեց Կայէնը 84
Ղամէք իր կանանցը կը խոստովանի 85
Մարդը ե՞րբ ստեղծաւ 52
Մարդուս համար ստեղծուած բարիքը ո՞րոնք են 24
Մարդը դրախտին մէջ ի՞նչքան կեցաւ 67
Մարդու ստեղծման հողը ո՞ւստի առաւ 57
Մարդոց համար անհնարը, Աստուծոյ հնարաւոր է 60
Մասիս ինչո՞ւ կ՚ըսուի լերան անունը 103
Մեղաւորը պատժելու ծանրաշարժ է Աստուած . 118
Մեղաւորները տարերքներով երբեմն կը պատժէ

Աստուած 118
Մարգարէութիւն Երեմիայ, հայոց զօրքին համար 147
Մար Աբաս Կատինայի գործը 152
Մօրփիւղիկէս Վաղարշակին հետ կը մաքառի . 153
Յանկարծ կը պատժուի մեղաւորը Աստուծմէ . 93
Յաբէթ նահապետի օրհնութիւնը մեզի ինչ օգուտ 114
Յորդորակ բարոյական . . . 125 · 129 · 131
Նոյի ազատութիւնը ինչպէս եղաւ 91
Նոյի տապանը ո՞ւր մնաց. մեծութիւնը ո՞րքան էր 100
Նոյին տապանը ի՞նչու շինել կուտայ Աստուած 94
Նոյի տապանի շինութեան ձայնը Յօնան մար-
գարէի քարոզն էր 96
Նոյի ապաշխարութիւնը տապանին մէջ . . . 95
Նոյի ագռաւը ո՞ւր մնաց, որ ետ չդարձաւ . 105
Նոյի որքան մնալը տապանին մէջ 108
Նոյին տարիքը և ուր տեղ սեղան շինելը 109 · 111
Նոյի մերկութիւնը, և ինչ գործ ընելը 112 · 111
Նոյի օրհնութիւնը և անէծքը որդւոց համար 113
Նոյի տղաքը, և իր վախճանը . . . 119 · 130
Շարայի շատակերութիւնը, Շամիրամի անգը-
թութիւնը . . . . 132 · 138
Ողջախոհութեան համար Արայի մահը . . . 139
Ողջախոհութեան պատիւը մեծ ըլլալը . . . 141
Ոտանաւոր աշխարհի բարիքներու վրայ . . . 55
Ոտանաւոր մարդուս կրած պատիժներուն . . 90
Ոտանաւոր չար մարդերու պատժուելուն . . 122
Ոտանաւոր Հայոց իշխանաց վրայ 144
Ոտանաւոր աշխարհի վրայօք 176
Ոտանաւոր ողբալի հայոց խղճութեան . . . 151
Պատարագի ընդունուելու նշանը ինչ էր . . 82
Պատիժը յանկարծ գալը, Պարոյր Ա. թագաւոր
Հայոց . . . . 116 · 143
Ջուրերը ցամաքէն շատ ըլլալը 29
Ջուրէն մեզի եղած օգուտները 39
Ջրհեղեղին ատենը գտնուած արդարները . 91
Ջրհեղեղը ինչո՞ւ մայիս ամսոյ մէջ կը լինի . . 96
Ջրհեղեղի ցաւալի տեսարանը 98
Ջուրը թշնամի է մեղաւորին 97

Ջրհեղեղի անձրեւը քանի օր եկաւ 99
Ջրհեղեղէն ետքը եղած խռովութիւնը . . 120
Սատանայն ինչ հնարքով մարդը խաբեց . . . 67
Սատանայի ո՞րը կենդանի ընկեր եղաւ 68
Սատանային կերակուրը ի՞նչ է 78
Սատանաները հիմա ո՞ւր տեղ են 54
Սատանայն Նոյի ճշմարտախօսութեան ի՞նչ ըրաւ 71
Սեմայ թոռները ո՞րոնք են 119
Սուտ բարեկամներու օրինակը 106
Վարժարան բացուիլը Բիւրոլոտանի մէջ . . 8
Վանքերը ի՞նչ բանի համար շինուած են . . . 64
Վանքերուն մէջ վարժարան ինչո՞ւ չկայ . . . 65
Վահագն ի՞նչ ըրաւ 147
Վահէ վերջին թագաւոր Հայկազանց 148
Վան թագաւոր Հայոց, Վան քաղաքը կը շինէ 148
Տիգրիս գետը ուսկից կ'ելլէ. ո՞ւր կ'երթայ . . 45
Տապանը ի՞նչ բանի օրինակ է կը նշանակէ . . 107
Տիգրան առաջին թագաւոր Հայոց ի՞նչ ըրաւ . 146
Տիգրան երկրորդի գործքերը 156
Փիսոն գետը ուսկից կ'ելլէ, ո՞ւր կ'երթայ . . 42
Քամի թոռները որո՞նք էին 120
Օգոստոս կայսեր պատկերը Հայաստան գալը . 162
Օգոստոս կը վախճանի, Տիբերիոս կը յաջորդէ 162